

DÜZCE
ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRK DİLİ LEHÇELERİNDE LATİN HARFLERİNİN
KULLANIMI**

SAADET GÜLSER AKBULUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet HAZAR

DÜZCE, 2023

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ LEHÇELERİNDE LATİN HARFLERİNİN KULLANIMI

Saadet Gülser AKBULUT tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Hazar

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Hazar (Jüri üyesi olarak tez danışmanı)

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Erol Öztürk

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Ümit Özgür Demirci

Düzce Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 15/06/2023

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

15.06.2023

Adı SOYADI

Saadet Gülser AKBULUT

TEŐEKKÖR

Tez döneminde sorduğum her soruya hoşgörüyle cevap veren, tezimin hazırlanmasında en büyük destekçim, değerli danışman hocam Dr.Öğretim Üyesi Mehmet HAZAR'a teşekkür ederim. Bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım bölüm hocalarıma; jürimde yer alan değerli öğretim üyelerine; lisans eğitimimde desteklerinden dolayı Prof. Dr. Erol ÖZTÜRK'e en içten dileklerimle teşekkür ederim.

Eğitimimde destekçim olan ailem; tüm zorluklarda yanımda olan arkadaşlarım; sabrı, merhameti öğrendiğim özel gereksinimli öğrencilerim iyi ki vardınız. Olmasaydınız başaramazdım.

İÇİNDEKİLER

İŞARETLER.....	i
GÖRSEL LİSTESİ	ii
TABLO LİSTESİ	iii
EKLER LİSTESİ	iv
KISALTMALAR.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	1
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
2. BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE YAZI	3
2. 1. ÇEVİRİ YAZI	3
2.1.1. <i>Fonetik Transkripsiyon</i>	4
2.1.1.1. <i>Ağız Çalışmalarında Çeviri Yazı</i>	4
2.1.1.2. <i>Uluslararası Fonetik Alfabe</i>	5
2.1.2. <i>Metin Transkripsiyonu</i>	6
2.1.2.1. <i>Transliterasyon</i>	6
2.2. YAZI	6
2.2.1. <i>Yazının Kaynağı</i>	7
2.2.1.1. <i>Thoth ve Hermes</i>	7
2.2.2. <i>Yazı ve İletişim</i>	7
2.2.3. <i>Tarih Öncesi Dönem ve Yazı</i>	8
2.2.3.1. <i>Paleolitik Dönem-Eski Taş Çağı</i>	9

2.2.3.2. Neolitik Çağ	9
2.2.4. Çivi ve Mısır Yazısı	10
2.3. HARF	10
2.3.1. Latincede Kullanılan Bazı Harf, Sembol ve İmler	19
2.3.1.1. Basit Latince	20
2.3.1.2. Latince-1 Ek	25
2.3.1.3. Genişletilmiş Latince-A	32
2.3.1.4. Genişletilmiş Latince-B	41
2.3.2. Diyakritik İmler	56
2.4. ALFABE	59
2.4.1. Alfabenin Tanımı	60
2.4.2. Alfabenin Kökeni	60
2.4.3. Türklerin Kullandığı Alfabeler	62
2.4.3.1. Köktürk İşaretleri	62
2.4.3.2. Uygur Alfabesi	64
2.4.3.3. Kuran Elifbası	66
2.4.3.4. Latin Alfabesi	67
2.4.3.4.1. Latin Alfabesinin Kabulünde Yaşanan Görüş Ayrılıkları	67
2.4.3.4.2. Latin Harflerinin Kabulü ve Kabul Edilme Sürecinde Yaşananlar	70
2.4.3.4.3. Osmanlı Döneminde Osmanlı Türkçesinin Batıda Latin Harfleriyle Yazılması	72
2.4.3.4.4. Osmanlı Döneminde Ferdî Olarak Latin Harflerinin Kullanımı	73
2.4.3.4.5. Bakü 1. Türkiyat Kongresi (1926)	74
2.4.3.4.6. Alfabe Hakkında Alınan Kararlar	76
3. TÜRK DİLİ LEHÇELERİ	79
3.1. KAZAKLAR	79

3.1.1. Kazak Sözcüğü Hakkında	79
3.1.2. Kazak Türklerinin Tarih Sahnesine Çıkışı	80
3.1.2.1. Kazakların Oluşumu Hakkındaki Söylence ve Destanlar	81
3.1.3. Kazaklar Hakkında Genel Bilgiler	82
3.1.4. Kazak Dili ve Kazakların Kullandığı Alfabeler	83
3.1.4.1. 1929-1940 Arası Latin Alfabesi Kullanımı.....	87
3.1.4.2. Kiril Alfabesi	87
3.1.4.3. Latin Alfabesine Geçiş.....	88
3.2. ÖZBEKLER	91
3.2.1. Özbek Alfabesi.....	92
3.3. ÇUVAŞLAR.....	98
3.3.1. Çuvaş Türkçesi.....	99
3.3.2. Kullanılan Alfabeler.....	99
3.3.2.1. Kiril Alfabesi	100
3.3.2.2. Çuvaş Türkçesinde Latin Alfabesinin Durumu.....	101
3.4. BAŞKURT TÜRKLERİ	101
3.4.1. Başkurt Türkçesi.....	102
3.5. KIRGIZLAR	105
3.5.1. Kırgız Türkçesi.....	106
3.5.2. Kırgızların Kullandığı Alfabeler	107
3.5.2.1. Latin Alfabesi.....	107
3.5.2.2. Kiril Alfabesi	108
3.6. YAKUT(SAHA) TÜRKLERİ	110
3.6.1. Yakut Türkçesi	110
3.6.1.1. Yakutların Kullandığı Alfabeler	111
3.6.1.2. Latin Alfabesinin Kullanımı	114

3.7. TATARLAR	116
3.7.1. Tatar Türkçesi.....	117
3.8. AZERBAYCAN TÜRKLERİ	122
3.8.1. Azerbaycan Adının Kaynağı	122
3.8.2. Azerbaycan Türkçesi	122
3.9. GAGAVUZ TÜRKLERİ.....	126
3.9.1. Gagavuz Adının Kaynağı	126
3.9.2. Gagavuz Türkçesi.....	127
3.10. TÜRKMENLER.....	131
3.10.1. Türkmen Adının Anlamı	131
3.10.2. Türkmen Türkçesi	132
3.11. KARAÇAY-BALKAR TÜRKLERİ.....	137
3.11.1. Karaçay Balkar Türkçesi	138
3.12. KUMUK TÜRKLERİ.....	141
3.12.1. Kumuk Türkçesi.....	142
3.13. NOGAY TÜRKLERİ.....	146
3.13.1. Nogay Türkçesi.....	147
3.14. ŞOR TÜRKLERİ	150
3.15. HAKAS TÜRKLERİ	153
3.15.1. Hakas Türklerinin Kullandığı Alfabeler	154
3.16. KARAKALPAK TÜRKLERİ.....	157
3.16.1. Karakalpak Türkçesi	157
3.17. TUVA TÜRKLERİ	161
3.17.1. Tuva Türkçesi.....	161
3.18. ALTAY TÜRKLERİ	165
3.18.1. Altay Türkçesi	165

3.19. KARAY TÜRKLERİ.....	167
3.19.1. Karay Türkçesi.....	168
3.20. UYGUR TÜRKLERİ.....	169
3.20. 1. Uygur Türkçesi ve Latin Harflerinin Kullanımı.....	169
4. LATİN ALFABESİNE GEÇİŞİN YANSIMALARI	171
4.1. PROF. AHMET ZEKİ VELÎDÎ TOGAN (5 MART 1933) MEKTUBU ...	172
4.1.1. Sayfa 1	172
4.1.2. Sayfa 2	175
4.1.3. Sayfa 3	177
4.1.4. Sayfa 4	179
4.1.5. Sayfa 5	181
4.1.6. Sayfa 6	182
4.1.7. Sayfa 7	183
4.2. CUMHURİYET GAZETESİ (4 ŞUBAT 1929)[EK 18].....	183
4.2.1. Sayfa 1	183
4.2.2. Sayfa 2	187
4.2.3. Sayfa 3	189
4.3. CUMHURİYET GAZETESİ (26 OCAK 1930)[EK 19]	192
4.3.1. Sayfa 1	192
4.3.2. Sayfa 2	195
4.4. CUMHURİYET GAZETESİ (4 MART 1931)[EK 20]	197
4.4.1. Sayfa 1	197
4.4.2. Sayfa 2	198
4.5. CUMHURİYET GAZETESİ (10 NİSAN 1932)[EK 21].....	200
4.5.1. Sayfa 1	200
4.5.2. Sayfa 2	203

4.6. CUMHURİYET GAZETESİ (17 MAYIS 1933)[EK 22].....	205
4.6.1. Sayfa 1	205
4.6.2. Sayfa 2	206
4.7. CUMHURİYET GAZETESİ (26 HAZİRAN 1934)[EK 23]	208
4.7.1. Sayfa 1	208
4.7.2. Sayfa 2	209
4.8. CUMHURİYET GAZETESİ (7 TEMMUZ 1935)[EK 24].....	212
4.8.1. Sayfa 1	212
4.8.2. Sayfa 2	213
4.9.AKSARAY VİLAYET GAZETESİ	216
4.9.1. 5 Ağustos 1928-1.Metin[Ek 25]	216
4.9.2.10 Ekim 1928-2.Metin[Ek 26]	217
4.9.3. 17 Ekim 1928 -3.Metin[Ek 27]	220
4.9.3.1. Sayfa 1	220
4.9.3.2. Sayfa 2	221
4.9.3.3. Sayfa 3	221
4.9.4. 24 Ekim 1928- 4.Metin[Ek 28]	222
4.9.4.1. Sayfa 1	222
4.9.5. 7 Kasım 1928-5. Metin [Ek 29].....	223
4.9.5.1. Sayfa 1	223
4.9.6.12 Kasım 1928-6.Metin [Ek 30].....	224
4.9.6.1. Sayfa 1	224
4.9.7. 14 Kasım 1928-7. Metin [Ek 31].....	225
4.9.7.1. Sayfa 1	225
4.9.8. 28 Kasım 1928-8. Metin [Ek 32].....	228
4.9.8.1. Sayfa 1	228

4.10.VAKİT GAZETESİ 05.09.1928 (LATİN VE OSMANLICA)[EK 33]	230
4.11.ANADOLU GAZETESİ (29 Ekim 1936) [EK 34].....	231
4.12. TABELALAR[EK 35]	231
4.13. REKLAMLAR	232
4.13.1. Cumhuriyet Gazetesi (3 Aralık 1928) [Ek 36]	232
4.13.2. Akşam Gazetesi (3 Aralık 1928) [Ek 37]	232
5.SONUÇ.....	233
6. KAYNAKÇA	238
6.1. KİTAP	238
6.2.ÇEVİRİ KİTAP.....	241
6.3.KURULTAY KİTAP	241
6.4. E-KİTAP	242
6.5. MAKALE.....	242
6.6. YÜKSEK LİSANS TEZİ.....	251
6.7. DOKTORA TEZİ.....	253
6.8. BİLDİRİ	253
6.9. İNTERNET	255
6.10. RAPOR.....	261
6.11. ULUSLARARASI KONFERANS VE SEMPOZYUM	261
6.12. GÖRÜŞME	262
6.13. SÖZLÜK- KILAVUZ	262
6.14. ANSİKLOPEDİ.....	263
6.15. İNTERNET ANSİKLOPEDİ.....	265
6.16. ÇALIŞTAY	265
6.17. TÜZEL KİŞİ.....	265
6.18. KONUŞMA METNİ	265

6.19. E-BÜLTEN	265
6.20. SÜRELİ YAYINLAR	266
6.21. MECLİS KAYNAKLARI	266
6. 22. KANUN	266
6.23. EKLER.....	266
7. EKLER.....	269
7.1. EK 1: ULUSLARARASI FONETİK ALFABE.....	269
7.2. EK 2 : HATHOR TAPINAĞI	270
7.3. EK 3: THE TRUSTEES OF BRITISH MUSEUM	271
7.4. EK 4: ESİK KURGANINDA BULUNAN GÜMÜŞ KÂSE VE ÜZERİNDEKİ YAZI.....	272
7.5. EK 5 : ATATÜRK LATİN HARFLERİNİ TANITTIYOR.....	273
7.6. EK 6: 1.BAKÜ TÜRKOLOJİ KONGRESİ.....	274
7.7. EK 7: 1926 TÜRKİYAT KONGRESİNE KATILAN-İVAN YAKOVLEV	275
7.8. EK 8: TÜRK YAZI DİLİNİN TARİHİ GELİŞİM AĞACI... 276	
7.9. EK 9: KAZAKİSTAN'DA İMZALANAN 569 SAYILI KARARNAMEDE BULUNAN LATİN ALFABESİ-2017	277
7.10. EK 10: KAZAKİSTAN'DA İMZALANAN 569 SAYILI KARARNAMEDE BULUNAN LATİN ALFABESİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER -2018	278
7.11. EK 11: 28 OCAK 2021 KAZAKİSTAN LATİN ALFABESİ 279	
7.12. EK 12: ÖZBEKİSTAN'DA YENİ ÖZBEK ALFABESİ SONRASI SOKAK TABELASI.....	280
7.13. EK 13: ÇİSTOPOL YEREL TARİHİ MÜZESİNDE BULUNAN ARAP HARFLERİYLE YAZILMIŞ MEZAR TAŞI- 66 NOLU KİTABE(EB XV, YEVB I 17, VBK 80).	281
7.14. EK 14: İLK KIRGIZ GAZETESİ “ERKİN TOO” (1924)....	282

7.15. EK 15: LATİN HARFLERİYLE YAZILMIŞ GAZETEDEN BİR ÖRNEK- 1940 (ET:13.03.2022).	283
7.16. EK 16: ARAP HARFLERİYLE YAZILMIŞ OLAN “HOLAM YAZITI”	284
7.17. EK 17: PROF. AHMET ZEKİ VELİDÎ TOGAN (5 MART 1933) MEKTUBU /SAYFA 1	285
7.18. EK 18: CUMHURİYET GAZETESİ 4 ŞUBAT 1929 / SAYFA 1	286
7.19. EK 19: CUMHURİYET GAZETESİ, 26 OCAK 1930/ SAYFA 1	287
7.20. EK 20: CUMHURİYET GAZETESİ, 4 MART 1931/ SAYFA 1	288
7.21. EK 21: CUMHURİYET GAZETESİ, 10 NİSAN 1932/ SAYFA 1	289
7.22. EK 22: CUMHURİYET GAZETESİ, 17 MAYIS 1933/ SAYFA 1	290
7.23. EK 23: CUMHURİYET GAZETESİ 26 HAZİRAN 1934/ SAYFA 1	291
7.24. EK 24: CUMHURİYET GAZETESİ, 7 TEMMUZ 1935/ SAYFA 1	292
7.25. EK 25: AKSARAY VİLAYET GAZETESİ, 5 AĞUSTOS 1928/ SAYFA 1	293
7.26. EK 26: AKSARAY VİLAYET GAZETESİ 10 EKİM 1928/ SAYFA 1	294
7.27. EK 27: AKSARAY VİLAYET GAZETESİ 17 EKİM 1928/ SAYFA 1	295
7.28. EK 28: AKSARAY VİLAYET GAZETESİ 24 EKİM 1928/ SAYFA 1	296
7.29. EK 29: AKSARAY VİLAYET GAZETESİ 7 KASIM 1928/ SAYFA 1	297
7.30. EK 30: AKSARAY VİLAYET GAZETESİ 12 KASIM 1928/ SAYFA 1	298
7.31. EK 31: AKSARAY VİLAYET GAZETESİ 14 KASIM 1928/ SAYFA 1	299

7.32. EK 32: AKSARAY VİLAYET GAZETESİ 28 KASIM 1928/ SAYFA 1	300
7.33. EK 33: VAKİT GAZETESİ, 05.09.1928.....	301
7.34. EK 34: ANADOLU GAZETESİ (29 Ekim 1936).....	302
7.35. EK 35: WILLIAMS, M. OWEN, THE NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZİNE, OCAK, 1929.	303
7.36. EK 36: CUMHURİYET GAZETESİ REKLAM (3 ARALIK 1928) 304	
7.37. EK 37: AKŞAM GAZETESİ REKLAM (3 ARALIK 1928) .	305
8. ÖZGEÇMİŞ.....	xi

İŞARETLER

(): Cilt numarası, alt ses birimi veya bağlam sesini, açıklamaları, atıf, kaynakça tarih ve sayfa numarası, İngilizce veya Türkçe açıklamaları gösterir.

/: Hece bölmesinde ve/veya anlamında kullanılır.

+ : İsim, matematik sembolü olarak kullanılır.

%: Yüzdelikleri belirtmede kullanılır.

>: Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine geçişi gösterir.

<: Verilen metindeki kelimenin Osmanlı Türkçesinde kullanım şeklini göstermede kullanılır.

[]: Eklerin belirtilmesi, sembollerin gösterimi

I⁴: Morfemi (sın,sin,sun,sün) gösterir.

İ: Uzun i harfini göstermede kullanılır.

V: : V üstü nokta harfini göstermede kullanılır.

“”: Kelimenin anlamı, açıklamalarda, kelimenin okunuşunda, kurum, kişi veya eserleri gösterirken kullanılır.

Ø: Hiçbir değişimin olmadığını gösterir.

x⁸: 8 ünlü harfi gösterir.

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1. Peyami Safa, Atatürk'ün Bir Kadına Mektupları, 1954, (Milliyet, 1954)

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1. Kazakistan’ın 2017 Yılına Kadar Kullandığı Alfabeler.....	84
Tablo 3.2. Kazakistan Yeni Latin Alfabesi Karşılaştırması (2017-2018-202.....	90
Tablo 3.3. Özbek Alfabesinin Değişim Süreçleri	96
Tablo 3.4. Başkurt Türklerinin Kullandığı Alfabeler.....	103
Tablo 3.5. Kırgızların Alfabelerindeki Değişim.....	108
Tablo 3.6. Yakutların Kullandığı Kiril Alfabesi	112
Tablo 3.7. Yakutların Kullandığı Latin Alfabesi	115
Tablo 3.8. Tatarların Alfabelerindeki Değişim	119
Tablo 3.9. Azerbaycan Türkçesi Latin Alfabesi	124
Tablo 3.10. Gagavuz Türklerinin Kullandığı Alfabeler	128
Tablo 3.11. Türkmen Türklerinin Kullandığı Alfabeler	134
Tablo 3.12. Karaçay Balkar Türkçesinin Alfabe Değişimi	139
Tablo 3.13. Kumuk Türkçesinde Kullanılan Alfabelerin Değişimi	143
Tablo 3.14. Nogay Türklerinin Kullandığı Alfabelerinin Değişimi	148
Tablo 3.15. Şor Türklerinin Kullandığı Alfabelerinin Değişimi.....	151
Tablo 3.16. Hakas Türkçesi Alfabesindeki Değişimler	155
Tablo 3.17. Karakalpak Türkçesindeki Alfabe Değişimleri	158
Tablo 3.18. Tuva Türklerinin Kullandığı Alfabelerin Değişimi	162
Tablo 3.19. Altay Türklerinin Kullandığı Alfabelerin Değişimi	166

EKLER LİSTESİ

EK 1: Uluslararası Fonetik Alfabe

EK 2: Hathor Tapınağı

EK 3: 'Ba'alat'ın Sevgilisi

EK 4: Esik Kurganında Bulunan Gümüş Kâse Ve Üzerindeki Yazı

EK 5: Atatürk Latin Harflerini Tanıtıyor

EK 6: 1.Bakü Türkoloji Kongresi

EK 7: 1926 Türkiyat Kongresine katılan-İvan Yakovlev

EK 8: Türk Yazı Dilinin Tarihi Gelişim Ağacı

EK 9: Kazakistan'da İmzalanan 569 Sayılı Kararnamede Bulunan Latin Alfabeti-2017

EK 10: Kazakistan'da İmzalanan 569 Sayılı Kararnamede Bulunan Latin Alfabetinde Yapılan Değişiklikler -2018

EK 11: 28 Ocak 2021 Kazakistan Latin Alfabeti

EK 12: Özbekistan'da Yeni Özbek Alfabeti Sonrası Sokak Tabelası

EK 13: Çistopol Yerel Tarihi Müzesinde Bulunan Arap Harfleriyle Yazılmış Mezar Taşı-66 Nolu Kitabe(EB XV, YEVB I 17, VBK 80).

EK 14: İlk Kırgız gazetesi “Erkin Too” (1924)

EK 15: Latin Harfleriyle Yazılmış Gazeteden Bir Örnek- 1940

EK 16: Arap harfleriyle yazılmış olan “Holam Yazıtı”

EK 17: Prof. Ahmet Zeki Velidî Togan (5 MART 1933) Mektubu /Sayfa 1

EK 18: Cumhuriyet Gazetesi 4 Şubat 1929 / Sayfa 1

EK 19: Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ocak 1930/ Sayfa 1

EK 20: Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mart 1931/ Sayfa 1

EK 21: Cumhuriyet Gazetesi, 10 Nisan 1932/ Sayfa 1

EK 22: Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 1933/ Sayfa 1

EK 23: Cumhuriyet Gazetesi 26 Haziran 1934/ Sayfa 1

EK 24: Cumhuriyet Gazetesi, 7 Temmuz 1935/ Sayfa 1

EK 25: Aksaray Vilayet Gazetesi, 5 Ağustos 1928/ Sayfa 1

EK 26: Aksaray Vilayet Gazetesi 10 Ekim 1928/ Sayfa 1

EK 27: Aksaray Vilayet Gazetesi 17 Ekim 1928/ Sayfa 1

- EK 28:** Aksaray Vilayet Gazetesi 24 Ekim 1928/ Sayfa 1
- EK 29:** Aksaray Vilayet Gazetesi 7 Kasım 1928/ Sayfa 1
- EK 30:** Aksaray Vilayet Gazetesi 12 Kasım 1928/ Sayfa 1
- EK 31:** Aksaray Vilayet Gazetesi 14 Kasım 1928/ Sayfa 1
- EK 32:** Aksaray Vilayet Gazetesi 28 Kasım 1928/ Sayfa 1
- EK 33:** Vakit Gazetesi, 5 Eylül 1928/ Sayfa 1
- Ek 34:** Anadolu Gazetesi (29 Ekim 1936)
- Ek 35:** Williams, M. Owen, The National Geographic Magazine, Ocak, 1929.
- Ek 36:** Cumhuriyet Gazetesi Reklam (3 Aralık 1928)
- Ek 37:** Akşam Gazetesi Reklam (3 Aralık 1928)

KISALTMALAR

Akt.: Aktaran

Alf.: Alfabe

Ar.: Arapça

Bk.: Bakınız

CoEDL: Dil Dinamikleri Mükemmeliyet Merkezi

Çev.: Çeviri, çeviren

Dr.: Doktor

Far.: Farsça

GSB: Gençlik ve Spor Bakanlığı

Haz.: Hazırlayan

IPA: Uluslararası Fonetik Alfabeti

i.: Uzun i harfi

İng.: İngilizce

M: Mektup

MÖ: Milattan önce

Osm.: Osmanlıca

RSFSR: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

trc. : Tercüme, tercüme eden.

TT: Türkiye Türkçesi

t.y.: tarih yok/tarih belli değil.

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

Vb.: Ve benzeri

Vd.: Ve diğerleri

ÖZET

TÜRK DİLİ LEHÇELERİNDE LATİN HARFLERİNİN KULLANIMI

Saadet Gülser AKBULUT

Düzce Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr.Öğr. Üyesi Mehmet Hazar

Haziran 2023, 305 sayfa

İnsanoğlunun bir şeyleri tasvir etme, anlatma, gelecek kuşaklara aktarma isteğiyle resmettikleri figürler ilerleyen günlerde yazıya dönüşmüştür. Kullandıkları harfler bir bütün olduğunda alfabeyi oluşturmuştur. Kullanılan bu alfabeler her zaman değişime açık olmuştur. Türklerin kullandıkları alfabeler de geçmişten günümüze birçok değişime ve gelişime uğramıştır. Bunda yaşanan coğrafya, din, kültür vb. etkili olmuştur. Bu değişimle birlikte toplamda beş alfabeyi kullanmış olan Türkler son olarak Latin alfabesini kullanmışlardır. Türkiye’de Atatürk’ün öncülüğünde 1 Kasım 1928’de kabul edilen kanunla birlikte kullanımı başlamıştır. Bu alfabenin halk tarafından özümsemesinin daha kolay olması için birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu kararla birlikte değişimler gazetelere, dergilere, tabelalara vb. yansımıştır. Ancak ne kadar özümsemesi için çalışmalar yapılmış olsa da bazı yerlerde ikili kullanımlar bazı yerlerde ise yanlış harf kullanımları olmuştur. Örneklerle zenginleştirilen bu konu çalışmamızın ana başlığını oluşturmaktadır. Diğer Türk dili lehçelerine baktığımızda ise bazı uygulanan politikalar neticesinde latin alfabesine geçişin olmadığı toplulukların varlığını da görmekteyiz. Bununla birlikte çok önceki tarihlerde bu alfabaya geçen; kısa süre önce bu alfabaya geçen; ileri ki tarihte geçmek için karar alan Türk toplulukları da bulunmaktadır. Son gelişmelerle birlikte Özbekistan, Kazakistan bu yönde ilerleme kat etmiştir.

Anahtar Sözcükler: Alfabe, Değişim, Latin, Türk Lehçeleri, Yazı dili.

ABSTRACT

THE USE OF LATIN LETTERS IN TURKISH DIALECTS

Saadet Gülser AKBULUT

Düzce University

Postgraduate School of Education, Department of Turkish Language and Literature

Master Thesis

Consultant: Dr.Lect.Mehmet Hazar

June 2023, 305 page

The figures that human beings painted with the desire to describe, tell and transfer something to future generations turned into writing in the following days. The letters they used formed the alphabet when they became a whole. These alphabets used have always been open to change. The alphabets used by the Turks have also undergone many changes and developments from the past to the present. Geography, religion, culture etc. have been effective in this. With this change, the Turks, who used five alphabets in total, finally used the Latin alphabet. It started to be used in Turkey with the law adopted on 1 November 1928 under the leadership of Atatürk. Many studies have been carried out to make it easier for this alphabet to be assimilated by the public. With its acceptance, the changes were reflected in the newspapers, magazines, signboards and etc. However, no matter how much work has been done to assimilate it, there have been binary uses in some places and wrong letter usage in others. This subject, enriched with examples, constitutes the main title of our study. When we look at other Turkish language dialects, we also see the existence of communities in which there is no transition to the Latin alphabet as a result of some applied policies. However, there are also Turkish communities that adopted this alphabet in long ago; recently adopted this alphabet; and decided to adopt in the future. With the recent developments, Uzbekistan and Kazakhstan have made progress in this direction.

Keywords: Alphabet, Change, Latin, Turkish Dialects, Literary Language.

1. GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Kişioğlu yaşadıkları olayları, sözleri, geleneklerini vb. kayıt altına almak istemiştir. Bu doğrultuda resimlerden, şekillerden, tasvirlerden daha sonra ise alfabeden yararlanmıştır. Bu kullandıkları alfabelerde kendi yapılarına ve fonetiklerine uygun çeşitli işaretleri, harfleri barındırmaya özen göstermişlerdir. Milletler gerek kendi içinde gerekse diğer topluluklarla anlaşmalarını bu işaretlerle harflerle sürdürmüşlerdir. Başka toplulukların dillerinde yer alan işaretleri ise -kendi dillerine aktarımını- transkripsiyon işaretleriyle sağlamışlardır.

Türk toplulukları yaşamları boyunca birçok alfabe kullanmıştır. Bu kullandıkları alfabelerde tam bir birlik bulunmamaktadır. Bu birliğin sağlanması için halen daha çalışmalar yapılmaktadır. Tam bir birliğin sağlanması için tüm Türk topluluklarının önerilen ortak alfabeye geçmesi gerekmektedir. Son günlerde Özbekistan, Kazakistan bu alanda oldukça ilerleme kat etmiştir. Son gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte bu konuda yapılan çalışmaların güncel bilgilerle zenginleştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bu tezde Türk dili lehçelerinde Latin alfabesi üzerine yaşanan tüm gelişmeler son şekliyle yer almıştır.

Türkiye 1928 yılında Latin harflerini kullanmaya başlamıştır. Ancak bu tarihten önce de Latin harflerinin kullanıldığı görülmüştür. 1928 yılında yaşanan bu alfabe değişikliğinin her alanda uyarlanması birtakım gelgitler oluşmuştur. Bu karışıklıkları o dönemde her alanda görmekteyiz. Bu tezde belirlenen metinlerde incelemeler yapılarak bu konu üzerinde çalışılmıştır. Osmanlıcadan Latin'e geçişte kelimelerde ve eklerde ne gibi farklılıkların ve benzerliklerin olduğu tespit edilmiştir.

Tez 8 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler “giriş, başlangıçtan günümüze yazı, Türk dili lehçeleri, Latin alfabesine geçişin yansımaları, sonuç, kaynaklar, ekler, özgeçmiş” şeklindedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Alan çalışması yapılırken “Latince Kullanılan Bazı Harf, Sembol ve İşaretler” ve “Diyakritik İmler” başlığında yaşanan kaynak bulma sıkıntısı veya toplu şekilde bir arada bulunmaması gibi sorunlar giderilmeye çalışılmıştır. Türk dili lehçelerinde yaşanan son alfabe gelişmelerine yer verilip tablolatırılmıştır. Latin alfabesinin kullanımını geçmişe götürüp nerelerde kullanıldığına değinilmiştir. Latin alfabesinin kabulünde yaşanan sürecin eserlere, gazeteye nasıl yansıdığına son bölümde yer verilmiştir.

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Konu belirlenmiştir. Belirlenen konu üzerine kapsamlı literatür çalışması yapılmıştır. Kaynak taramasında ön ve detaylı tarama yapılmıştır. Literatür taramasında ve tezin işleyişinde tümevarım yöntemi uygulanmıştır. Bulunan kaynaklar düzenlenerek kullanılmak üzere konularına göre arşivleme yapılmıştır. Bilgi toplama sürecinde gerek kitaplardan gerekse e-arşivlerden yararlanılmıştır. Bilginin erişilmesinde dikkat edilecek hususlara önem verilerek ve bilgilerin doğruluğundan emin olmaya çalışılmıştır. Bulunan bilgiler analiz edilerek yorumlanmıştır.

Araştırma yöntemi olarak alan araştırmasına başvurulmuştur. Veri kaynakları olarak yüz yüze görüşme, kişi, kurumlar, kitap, e-kitap, makale, yüksek lisans tezi, doktora tezi, bildiri, kongrede bildiri, sempozyumda bildiri, panelde bildiri, internet, ansiklopedi, rapor, sözlük, kılavuz, sempozyum, konferans, çalıştay, tüzel kişi, konuşma metni, e-bülten, süreli yayın ve meclis kaynaklarından yararlanılmıştır.

2. BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE YAZI

2. 1. ÇEVİRİ YAZI

Her dilin kendi bünyesinde bulunan ve başka dilde bulunmayan birtakım imleri ve harfleri bulunur. Bir dilde yazılmış olan metinler başka bir alfabeye yazılmak istendiğinde bazı harflerin diğer alfabede bulunmaması gibi nedenler yeni imleri oluşturur. Örneğin; Arapçadaki harflerin bazılarının Türkçede bulunmaması buna örnek teşkil eder. Bu durum tersi içinde geçerlidir. Nasıl ki Türkçede ض, ع vb. harfleri bulunmuyorsa Arapçada da ç, p, ö, ü harfleri bulunmamaktadır. Bu yüzden çeviri yazı kullanılır (Türer, 1991: 23).

Transkripsiyon terimi milletler arasında ilk kez XVI. asırdaki kullanılır. Latince transkribe olarak kullanılır. Trans “değiştirme, öte” anlamındadır. *Scribere* ise “yazıya geçirmek” anlamına gelir. Bu kelimelerin birleşimiyle de transcribere oluşur ve bu terim “uyarlamak, kopyalama” manasındadır (Öztekten, 2018: 602). Dilimizde ise transkripsiyon olarak bilinir.

Transkripsiyon, çeviri yazı veya çevriyazı olarak bilinir. Çeviri yazı için birçok terim kullanılır bunlara ses yazısı örnek verilebilir. Kullanılan bir diğer terim ise fonetik yazıdır (Demiray, 2008: 201). Çeviri yazı “gösteren düzlemindeki” fonemin olduğu gibi çoğaltmadan veya azaltmadan birebir aynısının yazılı bir şekle dönüşmesini sağlayan yazım çeşididir (Vardar, 2002: 60). “Bir yazının tüm ses ayrıntılarını göstererek farklı bir alfabeye çevrilmesine denir.” (TDK Sözlük). Bir alfabe üzerinde yer alan harflerin birtakım özel imlere klenmesiyle farklı bir alfabeye çevrilmesidir. Farklı bir alfabeye çevrilirken kullanılan bu alfabeye de *transkripsiyon alfabesi* denir. Çeviri yazı Kiril, Uygur, Köktürk ve benzeri alfabelerindeki fonemlerin Latin alfabesinde yer alan harflere dönüştürülmesi biçiminde de karşımıza çıkar (Durmuş, 2012: 306).

Bu tanımları özetlemek gerekirse çeviri yazı, bir dildeki alfabenin tüm fonemlerin bazı hususi harflere eklenmesiyle başka bir dildeki alfabeye aktarılmasıdır. Transkripsiyonda ilave harf gerekmez. Her harfe karşılık gelen bir harf bulunur. Ancak harflerin tamamı karşılanmıyor ve ilave işaretler ekleniyorsa buna da *transliterasyon* denir (Uzun, 2017: 247). Transliterasyon yapılırken her harf ayrı ayrı çevrilirken, transkripsiyonda her ses istenilen dilde kendisine en çok benzeyen harfe çevrilir.

“...*transliterasyon (harf çevirisi) ve çeviri yazı birbirlerinden tamamen farklı kullanımlardır. Transliterasyon, bir alfabedeki harflerin ya da işaretlerin başka bir alfabedeki harf veya şekillerle ikame edilmesidir.*” (Clauson 2017: 57)

Transkripsiyon akademik açıdan da değerlidir. Metinler transkripsiyon olmadan neşredilirse akademik açıdan büyük bir eksiklik yaratır. Bu gibi neşirlerin gün geçtikçe arttığı görülür (Kortantamer, 2004: 41). Bu bakımdan bu konuya önem verilmesi ve bu gibi metinlerin transkripsiyon harfleriyle çevirilerinin yapılması sağlanmalıdır.

Transkripsiyon kendi içinde de türlere ayrılır. Transkripsiyon türlerini inceleyecek olursak iki başlık karşımıza çıkar. Bunlar fonetik ve metin transkripsiyonu olarak sınıflandırılabilir.

2.1.1. Fonetik Transkripsiyon

Bir toplumun yerel ağızlarında yer alan ve kullanılan çeşitli sesleri bazı imler ve harflerle yazıya geçirilmesine *fonetik transkripsiyon* denir (Türer, 1991: 24). Konuşmaların aynen yazıya geçirilmesi olan fonetik transkripsiyon, dil araştırmalarının kaynağını oluşturur (Seydi Ertek, 2012: 5). Fonetik transkripsiyon, dilin tarihselliğinin araştırıldığı filoloji çalışmalarında da kullanılır.

2.1.1.1. Ağız Çalışmalarında Çeviri Yazı

Ağız çalışmaları 1940 yıllarında başlar ve bu alanda günümüze kadar birçok kitap, makale, tez vb. yazılır. Anadolu ağız çalışmalarının ülkemizde ilk örneğini ise Ahmet Caferoğlu "Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I" adlı eseriyle yazar. Ahmet Caferoğlu uzun süre çalıştığı ağız derlemelerinde gerekli özeni gösterse de transkripsiyon birliğini tam olarak sağlayamadığı söylenir. Ardından Zeynep Korkmaz "Güney-Batı Anadolu Ağızları" adlı eseri 1956 senesinde yayımlar. Bu transkripsiyon harflerinin en kapsamlı biçimde verildiği ilk eserdir (Gülensoy, 1979: 169-170). İlk dönem ağız çalışmalarında çeviri yazı için farklı farklı imler kullanılır. Bu durum o günün şartlarında normal karşılanmaktadır. Çünkü yapılan çalışmaları kayıt altına almak için kullanılan malzemeler günümüze göre eksiktir. O dönem matbaaların çeviri yazı imlerinin sınırlı olması nedeniyle de tam bir birlik sağlanamaz. Çalışmalarda tam bir birliğin olmaması ve kullanılan transkripsiyon imlerinin farklı olması eksiklik oluşturur (Demiray, 2008: 202). Ağız çalışmalarında oluşan bu karmaşanın nedenlerini şöyle de sıralayabiliriz: Aynı seslerin değişik im ve

harflerle belirtilmesi ve aynı im ve harflerin değişik sesleri belirtmesi (Pekacar ve Güner Dilek, 2009: 575).

Ahmet Caferoğlu, Zeynep Korkmaz ve diğerleri (vd.) bu birlik için transkripsiyon işaretlerini ve açıklamalarını verirler. Birçok bilim insanının vermiş olduğu bu tablolar karışıklığa sebep olur. Tuncer Gülensoy bu alanda birliğin sağlanabilmesi için önerilerde bulunur. 1946 yılında hazırlanan "Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu" etrafında birleşmesi gerektiğini söylemektedir. Ve oluşturulacak bir bilim kurulunun varlığıyla ortak bir kılavuz hazırlanmasını önerir. Gülensoy, bu alanda yapılan diğer çalışmalardan da yararlanarak bu konu hakkında öneri de bulunur (Gülensoy, 1979: 186).

Son yıllarda bu alanda yapılan çalışmaların arttığı ve gelişen teknolojiyle birlikte laboratuvarların kurulduğu görülür. 2002 senesinde kurulan “Muğla Üniversitesi Fonetik Araştırma ve Uygulama Merkezi”, sesçil laboratuvarlarında fonemleribelirlemek için yapılan çalışmaların ağız çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir (Demiray, 2008: 219). Olanakların artmasıyla beraber sesin fonetik imlere çevrilmesi basit hale geldi. İnsanların algılayabilmesi zor olan detaylar bu cihazlarla daha kolay, anlaşılabilir hale getirilebilir. Ağız çalışmalarında da bu imkânlardan yararlanmak için çalışma yapılmalıdır (Akar, 2006: 49).

Günümüzde teknolojiden oldukça yararlanılmaktadır. Bu yararlardan biri de sesli söylenilen cümlelerin yazıya aktarımıdır. Konuşarak yazma uygulamasında şuan nokta, virgül, ünlem işareti, soru işareti gibi işaretler algılanabilmektedir. Bu uygulama geliştirilip ağız çalışmalarında da kullanılabilir. Böylelikle hem çalışmalar kolaylaşır hem de ağız çalışmalarındaki transkripsiyon işaretlerinde tam bir birlik sağlanır.

2.1.1.2. Uluslararası Fonetik Alfabe

Birçok araştırmacı ortak bir çevriyazı sistemi oluşturulmasının gerekliliğinin önemli olduğu görüşündedir. Bu görüş doğrultusunda oluşturulmak istenen yazı sistemi Türk abece asıllı olmalı, herkes tarafından rahatlıkla anlaşılıyor olmalıdır. Bu oluşturulmak istenen yazı sisteminin Uluslararası Fonetik Alfabe ile benzer olması gerektiği veya bizzat bu alfabenin alınmasını önerirler[EK 1]. Örnek aldıkları alfabe, Uluslararası Fonetik Derneğinin geliştirdiği alfabedir. Bu alfabe konuşmadaki tüm seslerin fark edici vasıflarını belirtildiği bir çevriyazı sisteminden oluşur. Bunu ilk olarak ses bilimcileri olmak üzere dilbilimi

araştırmacıları, eğitimciler vb. bu alanda çalışma yapanlar kullanabilir (Pekacar ve Güner Dilek, 2009: 576-578).

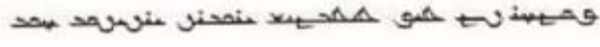
Uluslararası Fonetik Alfabesinde (IPA) Latin harfleri kullanılır. Latin harflerinin dışında bazı alfabelerden de harflerin alındığı görülür. Ancak bunlar Latin harflerine üyüşekilleri ile yer değıştirildiğı görülür. 1888 yılında ilk defa geliştirilen bu alfabe de, 1949 yılında işaretlerdeki ögeler tespit edilir. Bu alfabe 2005 yılında da son biçimini alır. IPA'da ayırıcı im için 31 simge; ünlüler ve ünsüzler için 107 simge bulunur. Ezgi, ton, uzunluk, vurguyu göstermek için 19 im bulunur [Ek 4] (Seydi Ertek, 2012: 6-7).

2.1.2. Metin Transkripsiyonu

Bir yazıyı farklı bir dilin alfabesi ile değıştirmeden yazmaya *metin transkripsiyonu* denir. Metin transkripsiyonunda bazı imleri kullanmak gerekebilir. Metin transkripsiyon alfabesi ise kullanılan bu imleri gösteren alfabeyle denir (Türer, 1991: 24).

2.1.2.1. Transliterasyon

Bir dilin sisteminde bulunan harflerin farklı bir yazı sisteminde bulunan harfe dönüştürülmesidir. Transliterasyon, harf aktarımı veya harf çevirisi olarak da adlandırılır. Harf aktarımında okunuş dikkate alınmadan harf bir resim gibi farklı bir alfabeyle yazılır (Aktaran (Akt).:Hazar, 2015: 50). Transliterasyon yapılırken her harf ayrı ayrı çevrilir. Transkripsiyonla karıştırmaması için burada harfler çoğunlukla büyük yazılır. Örneğin:

“Uygur Harfli Metin:

Harf Çevirimi: BWLSWN-KYL T'P T'DYL'R. ''NWNK ''NK'XWSW

Çeviri Yazısı: *bolsun-gül tep tediler. Anungangagusu*” (Hazar, 2015: 59-60).

Sonuç olarak transliterasyon ve transkripsiyonda da en doğru manaya ulaşmak istenir. Ancak transliterasyonda transkripsiyon gibisöyleniş önemsizdir.

2.2. YAZI

Kişioğlu elindeki malumatını, törelerini, kültürünü, ilimlerini, yaşadıklarını kendilerinden sonra gelecek olan kuşaklara aktarabilmek için ilk konuşmayı, daha sonra ise yazıyı bulur (Türker, 2008: 81).

Kişioğlunu diğer varlıklardan ayıran özelliklerden biri de dil bilme yeteneğidir. Konuşma kabiliyetine sahip olan insan, sestten başka tekniklerle de diğer insanlarla haberleşmeyi sağlamıştır.

İnsanlar söylenen sözleri, yaşanan olayları bir şekilde kayıt altına almak ister. Bunun için birçok yolu deneyen kişioğlu resimlerden, şekillerden ve tasvirlerdende bu konuda yararlanır. Yazının keşfiyle bu semboller düzenli bir gösterge vesimgeler, semboller bütünü oluşturur(User, 2006:15).

2.2.1. Yazının Kaynağı

Yazının kaynağı üzerine birçok şey yazılıp, söylendi. En eski literatürlere ulaşıldıktan sonra bu konu aydınlatılmış olur. Ancak bu kaynaklara ulaşılmadan önce, yazının kaynağı bir takım söylencelerle açıklanmak istenir (User, 2006: 15). Bu söylenceler birçok medeniyet tarafından farklı yorumlanır.

2.2.1.1. *Thoth ve Hermes*

Eski Mısır halkı yazının kaynağını “Thoth” adındaki erkek tanrısına bağlamaktadır (Diringer, 1968:1). Bu tanrının ibiş kuşu kafasıyla, tuttuğu kalemle resmedildiği görülmektedir. Bu tanrının aynı zamanda kayıt altına aldığı kağıtları da bulunur. Yunan Tanrısı Hermes ile benzetilip, aynı kabul edilir. *Thoth* ve *Hermes* birçok millet ve kült üzerinde önemli tesirler bırakır. Thoth gizli malumatasahiptir. Bu tanrıdan daima yazıyı keşfetmiş olarak bahsedilir. Hatta keşfettiği yazıyla kitabını yazdığı bilinmektedir. Bu kitabın zamanla kaybolduğu ve birçok insan tarafından arandığı bilinmektedir (Yılmaz, 2019: 23).

Yunan mitlerinde ise yazının yaratıcısını Hermes adındaki tanrıya bağladılar(Diringer, 1968:1). Hermes’in, Tanrı bilgisine erişebilecek sırlı bilgilere sahip olduğu bilinir. Bu bilgilerin kimse tarafından ele geçirilmemesi için resimli yazıları kullanır ve kendinden sonra gelen kuşaklara bırakır (Yılmaz, 2019: 21).

2.2.2. Yazı ve İletişim

Yazı, belirli semboller kullanılarak insanlar arasında görsel nitelikli iletişimin kurulmasını sağlamaktadır (Olson, 2011: 1).Yazıyla beraber bilginin kaydedilmesinde önemli bir adım

atılmış olur. Ve gerçekleşen bu eylemle her bir değişimle bu günün iletişim çağına bir adım daha da yaklaştırdığı görülür (Çelebi, 2018: 143). Öyleki tarih öncesi devri kapatarak tarihi çağları başlatan da yazıdır. Yazının icadıyla insanoğlunun bütün kültürel birikimi, yaşantı biçimlerini, yaşadığı olayları ve benzeri şeyleri geleceğe aktarıldığı görülür.

Baştan sona ve bütün ayrıntılarıyla insanoğlunun yeryüzündeki geçmişini ortaya koymak olası değildir. Bilinmeyen karanlık dönemlerin olduğu da bilinir. Ancak tarihimize ışık tutan olaylar, birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Bu gibi olayları inceleyecek olursak en başta insanlığın doğada bıraktığı izlerden bahsedilebilir. Bu izlere baktığımızda insanların iletişim kurma ihtiyacından veya yaşadıkları bazı olayları diğer insanlara aktarma isteğinden bunları yaptığını anlayabiliriz (Albayrak, 2016:16).

İnsanoğlunun bıraktığı bu izler tarihe birer ışık niteliğindedir.İnsanoğlu doğada bu izleri bırakarak yaşamını sürdürürken diğer bireylerle iletişim kurma gereksinimi duydı. Çünkü iletişim, insanlar için -beslenme ve barınma gibi- temel gereksinimlerden biri gibidir.Bu nedenle tarih öncesinden beri insanoğlunun iletişim için farklı yollar kullandığı bilinir.Haberleşmek için insanoğlunun ateşi, dumanı, ışığı ve sesi kullandığı görülür. Ses yolunu kullanarak sağlanan haberleşme için ise bazen bir nesneye vurulur bazen bir cisim taklide bazen de ağız yoluna başvurulduğu görülür (Akt.: Albayrak, 2016:17; Alkım 1991: 3-5). Bu yöntemler kullanılmış fakat verilmek istenen iletinin o anda kaldığı ve kısa süreli olduğu görülür (Albayrak, 2016:18).Kısa süreli olan bu mesajlar o anda kalır ve gelecek kuşaklara aktarımı olmaz. Bu da yerinde saymakla eş değerdir. Aktarım bu yollarla olmaz.

Bu izler, kendilerine ait kalıntılardan doğadaki kayalar ve benzeri maddelere çeşitli şekiller, resimler yapılarak oluşturulur (Albayrak, 2016:16). Bu resimler ve izler yazının birer embriyoları olarak nitelendirilmiştir (User, 2006:15).İnsanoğlunun tarihi kadar eski olan yazı ise büyük bir icattır(Gümüşhan, 2018:1117).

2.2.3. Tarih Öncesi Dönem ve Yazı

Yazının oluşumunu sağlayan asıl girişimlere baktığımızda tarih öncesi devirlerine dek uzandığı görülür. Tarih öncesi devirler ise daha yazının icat edilmediği zamanları içine almaktadır (Çelebi, 2018: 145).Çağlar; Tarih Öncesi ve Tarih Çağları olmak üzere ikiye ayrılır. Bu süreçlerin isimlendirilmesinde, insanoğlunu etkileyen evrensel olaylar esas

alındığı görülür. Dönemlerin belirlenmesinde sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik gelişmeler önemli rol oynar. Bu gibi olayların çağ açıp çağ kapadığı görülür. Bunun en önemli örneği ise yazının keşfidir.

2.2.3.1. Paleolitik Dönem-Eski Taş Çağı

Paleolitik çağ veya Eski taş çağı olarak da bilinen devirlerin tarihsel açıdan milattan önceki dönemleri belirtmede kullanıldığı görülür (Çelebi, 2018: 147). Paleolitik çağ (Millattan Önce (MÖ) 2500-2000) içerisinde insanlar tarafından çeşitli obje, hayvan silüetleri gibi üstünkörü resimlerin resmedildiği görülür. Bunlar bazen bir taşta bazen de bir mağara duvarlarına işlenir. Bunların zaman içinde keşfedilmesi yazıyla ilgili bazı neticeler kuvvetlendirir. Günümüzde de bu kayalara, izlere rastlanması halinde bu neticeler daha da kuvvetlenecektir (User, 2006: 15).

2.2.3.2. Neolitik Çağ

Yazı için önem teşkil eden başka bir dönem Neolitik dönemdir. Bu dönemde aileler birbirine yakın oturmaya başlarlar. Bu sebeple köyler oluşur. Bunlar tarihte kurulan ilk köy olarak bilinir. Kişioğlunun yerleşik yaşama geçtiği bu dönemden sonra kişiler arasındaki iletişim daha da kuvvetlenir. Çünkü bu devirden önce oldukça birbirinden uzakta yaşayan insanların bir birlik olup aynı mevkilerde yaşamlarını sürdürmesi olumlu etkiler. Ancak bu dönem de iletişim “piktografik yazı” ile sağlanır (Özkaral, 2015: 372). Bu yazı şekli sembollerden oluşur. Tarihçiler oluşan bu sembollerin, yazının ilk örnekleri olduğu düşüncesindedirler (Yıldız, 2000: 3). Bir husus vardır ki eğer bu ispatlanabilirse yazı Sümerlerden de önce keşif edildiği ortaya çıkacaktır. Şanlıurfa’da Göbeklitepe’de dinsel tören alanlarında bulunan eserlerdeki hayvan figürleri bu alanda çalışma yapan kişiler tarafından yazının ilk şekillerinden olduğu görüşüne sahiptir. (Schmidt, 2007: 246). Ama bu konunun ispatı tam olarak yapılamamıştır.

Sümerlilere bir dönem komşu olarak yaşayan ilk Türkler Kafkasya üzerinden Mezopotamya’dan Türkistan’a gidip yerleşirken piktogramdan ideograma geçen ve ligatürlerle önceleri ebedi olsun diye taşta daha çok verevine yazılan Köktürk işaretleriyle Orhun Abidelerini edebi Türk dili mirası olarak bırakmıştır.

2.2.4. Çivi ve Mısır Yazısı

Yazının Mezopotamya’da MÖ 3200 yıllarında yaşamış olan–tabletlerde Türkçe kelimelerin de tespit edildiği (Tuna, 1990: 286)-Sümerler tarafından keşfedildiği bilinir. Çivi yazısı geniş bir alanda, uzun zaman kullanılır. Bu yazıya “*çivi yazısı*” adı verilir.Bu yazıdan önce Mısırlılar tarafından geliştirilmiş olan *hiyeroglif* yazısıyla çivi yazısı birleştirip, geliştirilip Akad, Asur ve Babil medeniyetlerinde de kullanımı sağlanmıştır (archive: 2021: 1).Mısır ve çivi yazısı birbirine karşıt gibi duruyor olsalar da öz yapısı birbirine benzemektedir (Friedrich,2000: 54).

Eski çağda en önemli yazıların başında Mısır yazısı gelir. Mısır yazısı öz yapısından kaynaklı bir alfabe değildir. Bu yazı *ideagramlar, fonetik işaretler ve determinatiflerden* oluşmaktadır (Friedrich,2000: 21).

2.3. HARF

Alfabenin en küçük yapı taşı sestir. Sesise söylenilen en küçük dil birliklerindedir. Bu sesleri yazıya aktarmak istediğimizde ise bazı semboller kullanılır ve bunlara harfdendir (Ergin 2012: 38).Sesin yazıdaki gösterimi harftir. Diğer bir deyişle harf sesin resmidir. Harf temsilen bulunur.

Harfin dilbilimi açısından tanımı “*dildeki bir sesi gösteren ve alfabeyi oluşturan imlerden her biri, kod*” şeklindedir(TDK sözlük; 2021:1).Harf, elifbayı oluşturan imlerden her biri, bu imlerden birini gösteren metalik küçük “matbaa kalıbıdır” (Devellioğlu, 2015: 378). Harfin fizik, matematik, kimya alanlarında tanımı ise “*değişkenleri ve büyüklükleri belirtmeye yarayan gösterge*” şeklindedir(wiktionary, 2021: 1). Açıklamalı dilbilimi terimler sözlüğünde harf maddesi yazaç olarak geçer. Yazaç ise “*Bir abeceyi oluşturan ve tek başına ya da kendisiyle aynı türden öğelerle birlikte bir sesi ya da ses öbeğini göstermek için kullanılan yazı öğelerinin, çizimsel belirtkelerin her biri.*” şeklinde tanımlar (Vardar, 2002: 221).

Harfler, kelimelerin kurulmasında temel olmaları bakımından “*hurûfî’l-mebâni*” olarak zikredilir (Durmuş, 1997: 158).

Eski Türkiye Türkçesindeki eserlerde harf şu şekilde geçer: “*Yazludur Tāhā vü Yāsīn harf harf*”(Haz.: Yavuz, 2000),[Aşık Paşa, Garib-name, 1330]

Eski Türkiye Türkçesindeki eserlerde harf şu şekilde geçer: “*Harf be harf*”(Hazırlayan (Haz.): Toparlı, 2000),[Ahmed Vefik Paşa, Lehce-i Osmani, 1876]

Harfler bir tek dil ve haberleşme alanında kullanılmamaktadır. Matematik gibi alanlarda da kullanıldığı görülür. Örneğin işlemlerde harfler kullanılır $[(a+b+c) + (y-z) = 0]$. Harflerin büyük biçimlerinin bazıları roma rakamı olarak da kullanılır (I V X). Küçük harfler bazen de madde imi olarak kullanılabilir (Güneş ve Işık, 2019: 38) Türklük bilminde harfler sembol olarak kullanılır. Örneğin E harfi “edat”, Ö harfi “Özne”, O harfi “orta heceyi” gösterir (Hazar, 2009: 1135).

Harflerin kullanımı Tunç çağına kadar gider. Dildeki sesi veren *hiyeroglif*in Eski Mısır'da kullanıldığı görülmektedir. Harflerin asıl ilk kullanımı MÖ 2000 yıllarında Eski Mısır coğrafyasında -Sami dilleri alfabelerinde- görülür. Bir zaman sonra Kenan dili yapısına doğru değişim gösterir.

Harfler, dildeki fonemleri yazı ile belirtmeye yarayan imlerdir. Ama fonem ve harf arasında tam bir uygunluk bulunmaz. Çoğunlukla bir harf bir fonemi gösterir. Ama bazı dillerde istisnalar bulunur. Mesela Fransız dilinde yer alan “ou” harfi “u” sesini belirtmek için kullanılır. Birkaç harf tek sesi belirtebilir. Böylelikle bir harf bir sesi belirtir diye bir genelleme yapılmaz. Bazı durumlarda kimi harfler adeta yok sayılır ve ses değeri olmaz. Buna örnek verilecek olursa Arapçada çoğul *vav* harfinden ve tenvinden sonra yazılan elif harfi okunmaz (Durmuş, 1997: 158). Örneğin *مائة* 'de bulunan elif okunmaz.

Dünyadaki alfabe sistemlerinde bulunan harflerin birçoğu ad olarak Fenike alfabesine dayanır. Ayrıca biçim olarak Mısır hiyeroglif yazısına uzandığı kabul edilir. Tabiki her millet -kendi dillerine uygun olması için- harf eklemesi veya çıkarması yapar (Durmuş, 1997: 158).

...

Latin alfabesindeki harfler detaylı incelendi. Bu incelemede Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinden yararlanıldı. Ansiklopedide bulunan “Harf” maddesinden ve tablodan yararlanıldı (Durmuş, 1997: 158-161).

A Harfi: Latin alfabesinde ve Türk alfabesinde bulunur. İki alfabenin de birinci harfidir. A harfi ünlem görevi de görmektedir. Acıma, anımsama, mutluluk, şaşırma, kaygılanma ve

sinirlenme gibi duyguların ifade edilmesini sağlayan sözlerde kullanılır (TDK Sözlük).Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise a harfi “*Osmanlı alfabesinin ilk harfi olan elif ile yirmi birinci harfi olan ayın harfleri, Türk alfabesindeki a veya â imleriyle karşılanır.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 1). A harfi biçim olarak Yunan alfabesindeki Αα (alfa)'yabenz.

Fenike alfabesinde bulunan ve ilk harfi olan “𐤀” *alef*bu harfin kökenini oluşturur. Alef öküz manasına gelmektedir.

Mısır hiyerogliflerinde ise A harfi için sembolü kullanıldı.

Arapçada ise ʾ elif olarak karşımıza çıkar.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐭠” kullanılır.

Uygurcada ise bu harfin başta, ortada ve sonda kullanımları farklılık gösterir. Başta “𐰀” şeklinde, ortada “𐰁” şeklinde, sonda ise “𐰂” şeklinde kullanımı vardı.

Köktürkçede bulunan “𐰆”şekli ise hem a hem e için kullanılır.

B Harfi: Latin alfabesinde ve Türk alfabesinde bulunur. İki alfabenin de ikinci harfidir. Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise b harfi “*Osmanlı alfabesinin ikinci harfi olup, ebced hesabında iki sayısının karşılığıdır.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 68).

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤁” bet kullanılır. Bet ev anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦁” kullanılır.

Sina alfabesinde bu harf için “𐤁” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ب” kullanılır.

Batı Yunan alfabesinde bu harf için“β” kullanılır.

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆 (ince), 𐰇 (kalın)” kullanılır.

C/G Harfi: C harfi Latin ve Türk alfabesinde bulunur.Alfabelerde 3.sırada bulunur. G harfi ise Latin alfabesinin 7. harfidir. Türk alfabesinin ise 8. harfidir.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤂” gimel kullanılır.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦂” kullanılır.

Arami alfabesinde bu harf için “ܐ” gamal kullanılır.

Nabati alfabesinde bu harf için “ܐ” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ج” kullanılır.

Klasik Yunan alfabesinde bu harf için“Γ” kullanılır.

Orhun alfabesinde g harfi için “𐰆 (kalın), 𐰇 (ince),” kullanılır.

Ç Harfi: Türk alfabesinde bulunur ve alfabenin 4. harfidir. Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise ç harfi “*Osmanlı alfabesinin yedinci harfi olup ebced hesabında 'cim' gibi üç sayısının karşılığıdır.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 170).

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆 (bütün ünlülerle), ” kullanılır.

D Harfi: Latin ve Türk alfabesinde bulunur. Latin alfabesinde 4. sırada bulunan bu harf Türk alfabesinde 5. sırada bulunur.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤃” dalet kullanılır. Dalet “kapı” anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦏” kullanılır.

Nabati alfabesinde bu harf için “𐤃” kullanılır.

Arapçada bu harf için “د” kullanılır.

Klasik Yunan alfabesinde bu harf için “Δ” kullanılır.

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆 (kalın), 𐰇 (ince)” kullanılır.

E Harfi: Türk alfabesinin 6. harfidir. E harfi ünlem görevi de görmektedir. Harfin başa geldiği durumlarda bazı hisleri anlatmak için kullanılabilir. Şaşıрма ve merakı anlatmak için bazı soru vurgusunda vb. durumlarda kullanılabilir (TDK Sözlük).

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤄” he kullanılır. He “pencere” anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦏” kullanılır.

Çivi yazısında bu harf için “𐎂” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ه” kullanılır.

Batı Yunan alfabesinde bu harf için “Ε” kullanılır.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐭅” kullanılır.

Uygur alfabesinde bu harf için “𐰆” kullanılır.

Orhun alfabesinde bulunan “𐰆” şekli ise hem a hem e için kullanılır.

F/V Harfi: F, Latin ve Türk alfabesinde bulunur. Latin alfabesinde 6.sırada bulunan bu harf Türk alfabesinde 7. sırada bulunur. V harfi ise Türk alfabesinde bulunur. 27. harfidir. Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise f harfi “*Osmanlı alfabesinin yirmi üçüncü harfi olup ebced hesabında seksen sayısının karşılığıdır.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 283). Latin alfabesinde bulunan f'nin Fenike alfabesinde bulunan vav (kanca)'dan geldiği düşünülmektedir (Durmuş, 1997: 160).

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤕” he kullanılır. Vav “kanca” anlamına gelir.

Mısır hiyeratiğinde bu harf için “𐦥” kullanılır.

Çivi yazısında bu harf için “𐎶” kullanılır.

Arapçada bu harf için “و” kullanılır.

Batı Yunan alfabesinde bu harf için“Ϝ” kullanılır.

H Harfi: Türk alfabesinde bulunur. Bu alfabenin 10. harfidir.Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise h harfi “*Osmanlı alfabesinin sekizinci harfi olup ebced hesabında sekiz sayısının karşılığıdır.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 347).Bu harfin Mısır hiyeroglifinde bulunan çit resminden doğduğu kabul edilir (Durmuş, 1997: 160).

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤊” het kullanılır. Het “duvar,avlu” anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦲” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ح” kullanılır.

Klasik Yunan alfabesinde bu harf için“Ϟ” kullanılır.

I Harfi: Latin alfabesinde ve Türk alfabesinde bulunur.Latin alfabesinin 9. sırasında bulunan bu harfTürk alfabesinin 11. sırasında bulunur. Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆” kullanılır. Hem ı hem i için kullanılır.Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐰆” kullanılır. Bu İşaret aynı zamanda ı ve y harflerini göstermek içinde kullanılır.

İ Harfi: Türk alfabesinde 11. sırada yer alır.Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise i harfi “*Osmanlı alfabesinde 'elif' ve 'ayın' harfleriyle başlayan ve ince esreli okunan kelimelerin sesini karşılar.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 462).

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆” kullanılır. Hem ı hem i için kullanılır.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦲” kullanılır.

Mısır hiyeratiğinde bu harf için “𐎶” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ی” kullanılır.

Batı Yunan alfabesinde bu harf için“ϙ” kullanılır.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐰆” kullanılır. Bu İşaret aynı zamanda ı ve y harflerini göstermek içinde kullanılır.

J Harfi:Türk alfabesinde yer alır. Bu alfabenin13. harfidir.Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise j harfi “*Osmanlı alfabesinde on dördüncü harfi olup, ebced hesabında 'z' gibi, yedi sayısının karşılığıdır.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 544).

K Harfi: Türk alfabesinde yer alır. Bu alfabenin 14. harfidir. Bir fikre göre harfin kol biçimindeki hiyeroglif biçimine gelişmesi ile (Durmuş, 1997: 160).

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆(kalın), 𐰇(ince)” kullanılır.

Ken’âni yazısında bu harf için “𐰆” kullanılır.

Sina yazısında bu harf için “𐤎” kullanılır.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤎” kaph kullanılır. Kaph “avuç içleri” anlamına gelir.

Arami yazısında bu harf için “𐤎” kullanılır.

Nebati yazısında bu harf için “𐤎” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ك” kullanılır.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐭅” kullanılır.

L Harfi: Türk alfabesinde bulunur. Bu alfabenin 15. harfidir. Türk dili lehçelerinde hem kalın hem de ince biçimi yer alır.

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰇(kalın), 𐰈(ince)” kullanılır.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐎊” kullanılır.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤌” lamed kullanılır. Lamed “üvendre” anlamına gelir.

Arami yazısında bu harf için “𐤌” kullanılır.

Nebati yazısında bu harf için “𐤌” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ل” kullanılır.

Batı Yunan alfabesinde bu harf için “Λ” kullanılır.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐭆” kullanılır.

M Harfi: Latin ve Türk alfabesinde yer alır. Latin alfabesinde 13. sırada yer alan bu harf Türk alfabesinde 16. sırada yer alır.

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰍” kullanılır.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤍” mem kullanılır. Mem “su” anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐎊” kullanılır.

Mısır hiyeratiğinde bu harf için “𐎊” kullanılır.

Arapçada bu harf için “م” kullanılır.

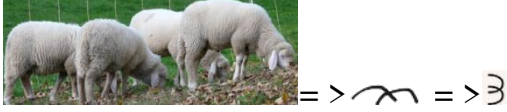
Batı Yunan alfabesinde bu harf için “Μ” kullanılır.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐭇” kullanılır.

N Harfi: Latin ve Türk alfabesinde yer alır. Latin alfabesinde 14. sırada yer alan bu harf ve Türk alfabesinde 17. sıradadır.

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰪(kalın), 𐰫(ince)” kullanılır.

Ligatürün alttaki şekli *yip* “ip”’in /y/’si, üstteki yay şekli de /n/ ünsüzü, /y/ inceltici olduğu için kalın sıradan ünsüzü ince sıraya geçirir (Çağiran, 2012: 16).

Mani lehçe. *n* < E Uyg. *n* [ny] > Buda lehçe. *y*, *kon* < *koñ* “koyun” > *koy*

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤍” nun kullanılır. Nun “balık” anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦎” kullanılır.

Mısır hiyeratiğinde bu harf için “𐦏” kullanılır.

Sina yazısında bu harf için “𐤎” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ن” kullanılır.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐭎” kullanılır.

O Harfi: Latin ve Türk alfabesinde yer alır. Latin alfabesinin 15. sırasında yer alan bu harf Türk alfabesinde 18. sıradadır. Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise o harfi “Osmanlı alfabesinde elif ile ayın harflerinin kalın zammelilerinin sesini karşılar.” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 995).

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰬” kullanılır. Hem o hem de u için kullanılır.

Sina yazısında bu harf için “𐤎” kullanılır.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤎” ayın kullanılır. Ayın “göz” anlamına gelir.

Arami yazısında bu harf için “𐤎” kullanılır.

Nebati yazısında bu harf için “𐬎” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ع” kullanılır.

Yunan alfabesinde bu harf için “Ο” kullanılır.

Ö Harfi: Türk alfabesinde yer alır. Bu alfabenin 19. harfidir. Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise ö harfi “Osmanlı alfabesinde elif ile ayın harflerinin kalın zammelilerinin sesini karşılar.” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 996).

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰬” kullanılır. Hem ö hem de ü için kullanılır.

P Harfi: Türk alfabesinde yer alır. Bu alfabenin 20. harfidir. Harfin kökünün Habeşçe “burun” manasındaki aftan gelmesi olasılığı yüksektir (Durmuş, 1997: 160).

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆” (“bütün ünlülerle kullanılan”) kullanılır.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤐” pe kullanılır. Pe “ağız” anlamına gelir.

Mısır hiyeratiğinde bu harf için “𐦥” kullanılır.

İbranice bu harf için “פ” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ف” kullanılır.

Nebati yazısında ise bu harf için “ﻑ” kullanılır.

Arami yazısında bu harf için “ܦ” kullanılır.

Batı Yunan alfabesinde bu harf için “Ϝ” kullanılır.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐭥” kullanılır.

Q Harfi: Türk alfabesinde yer almayan bir harftir.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤒” qaf kullanılır. Qaf “iğne deliği” anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦥” kullanılır.

İbranicede bu harf için “ק” kullanılır.

Arami yazısında bu harf için “ܩ” kullanılır.

Nebati yazısında bu harf için “ﻕ” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ق” kullanılır.

Yunan alfabesinde bu harf için “Ϟ” kullanılır.

R Harfi: Türk alfabesinde bulunur. Bu alfabenin 21. harfidir.

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰇 (kalın), 𐰈 (ince)” kullanılır.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤓” reş kullanılır. Reş “baş” anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦥” kullanılır.

Mısır hiyeratiğinde bu harf için “𐦥” kullanılır.

İbranicede bu harf için “ר” kullanılır.

Arami yazısında bu harf için “ܪ” kullanılır.

Nebati yazısında bu harf için “ر” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ر” kullanılır.

Batı Yunan alfabesinde bu harf için “Ϛ” kullanılır.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐭥” kullanılır.

S Harfi: Latin ve Türk alfabesinde bulunur. Latin alfabesinde 19. sırada yer alan bu harf ve Türk alfabesinde 22. sıradadır..

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤑” tsade kullanılır. Tsade “av, bitki” anlamına gelir.

İbranicede bu harf için “ש” kullanılır.

Arami yazısında bu harf için “ܫ” kullanılır.

Nebati yazısında bu harf için “ش” kullanılır

Arapçada bu harf için “س” kullanılır.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐭪” kullanılır.

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆 (kalın), 𐰇 (ince)” kullanılır.

Ş Harfi: Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆 (bütün ünlülerle kullanılan)” kullanılır.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤌” şin kullanılır. Şin “dişler” anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦥” kullanılır.

Mısır hiyeratiginde bu harf için “𐦥” kullanılır.

Arami yazısında bu harf için “ܫ” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ش” kullanılır.

Batı Yunan alfabesinde bu harf için “ς” kullanılır.

T Harfi: Türk alfabesinde yer alır. Bu alfabenin 24. harfidir. Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise t harfi “*Osmanlı alfabesinin dördüncü harfi olup ebced hesabında dört yüz sayısını karşılar.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 1175).

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆 (kalın), 𐰇 (ince)” kullanılır.

Sina yazısında bu harf için “X” kullanılır.

Fenike alfabesinde bu harf için “X” tav kullanılır. Tav “işaretleme” anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦥” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ط” kullanılır.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐭪” kullanılır.

U Harfi: Türk alfabesinde yer alır. Bu alfabenin 25. harfidir. Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise u harfi “*Osmanlı alfabesinde elif ile ayın harfleriyle başlayan kelimelerden kalın zammelilerinin sesini verir.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 1300)

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆” kullanılır. Hem o hem de u için kullanılır.

Ü Harfi: Latin alfabesinde bulunur. Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise ü harfi “*Osmanlı alfabesinde elif ile ayın harfleriyle başlayan kelimelerden hafif zammelilerin sesini verir.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 1311)

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰆” kullanılır. Hem ö hem de ü için kullanılır.

W Harfi: Türk alfabesinde yer almayan bir harftir.

Soğd alfabesinde bu harf için “𐰪” kullanılır.

X Harfi: Türk alfabesinde yer almayan bir harftir. Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐰬” kullanılır.

Y Harfi: Türk alfabesinde bulunur. Bu alfabenin 28. harfidir. Osmanlıca-Türkçe sözlükte ise y harfi “*Osmanlı alfabesinin otuz birinci harfi olup ebced hesabında on sayısını karşılığıdır.*” şeklinde tanımlanır (Devellioğlu, 2015: 1345). Orhun alfabesinde bu harf için “𐰽 (kalın), 𐰾 (ince)” kullanılır.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤎” yud kullanılır. Yud “el” anlamına gelir.

Mısır hiyerogliflerinde bu harf için “𐦥” kullanılır. Mısır hiyeratiğinde bu harf için “𐦥” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ی” kullanılır.

Batı Yunan alfabesinde bu harf için “ϝ” kullanılır. Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐰬” kullanılır. Bu işaret aynı zamanda ı ve y harflerini göstermek içinde kullanılır.

Z Harfi: Türk alfabesinde bulunur. Bu alfabenin 29. harfidir.

Orhun alfabesinde bu harf için “𐰺 (bütün ünlülerle kullanılan)” kullanılır.

Fenike alfabesinde bu harf için “𐤏” zayin kullanılır. Zayin “silah” anlamına gelir.

Soğd alfabesinde ise bu harf için “𐰺” kullanılır.

Arapçada bu harf için “ز” kullanılır.

2.3.1. Latince Kullanan Bazı Harf, Sembol ve İmler

Bu bölüm 4 başlık altında incelenecektir. “*Basit Latince, Latince I-Ek, Genişletilmiş Latince-A, Genişletilmiş Latince-B*” başlığı altında toplam 522 harf, sembol, imler bulunmaktadır. *Basit Latince* başlığı altında 94, *Latince I-Ek* başlığı altında 94, *Genişletilmiş Latince-A* başlığı altında 127, *Genişletilmiş Latince-B* başlığı altında 207 harf, sembol ve im incelendi. Bu başlık oluşturulurken Microsoft Word programından

yararlanılmıştır. Kelimelerin anlamlarında Türk Dil Kurumu, Türkçe sözlüğünden yararlanıldı. Mehmet Hazar'ın “Türkolojide Kullanılan İşaretler” adlı makalesinden yararlanıldı (ayrıca bk. Gemalmaz, 1998: 1-22).

2.3.1.1. Basit Latince

Ünlem İşareti: [!]. İng. *Exclamation mark*. Ani oluşan durumlarda ortaya çıkan duygu durumlarını belirtmede kullanılır. Örneğin bunlar üzüntü, sevinç, korkma vb. gibi durumlardan oluşur. Cümlelerin sonuna bu im konur.

Tırnak İşareti: ["]. İng. *Quotation mark*. Metinde başkası tarafından söylenmiş söz veya yazıların baş ve son kısmına bu im konur.

Numara İşareti: [#]. İng. *Number sign*. Bir sayının ifade edilmesinde, sosyal medyada başlık etiketi ve iletişimde bir telefon tuşu olarak kullanılır.

Dolar İşareti: [\$]. İng. *Dollar sign*. Birçok para birimi için bu im kullanılır.

Yüzde İşareti: [%]. İng. *Percent sign*. Kıyas, tahmin işinin yüz sayısı ile gerçekleştiğini gösteren imdir.

Ve İşareti: [&]. İng. *Ampersand*. Ve bağlacını simgeleyen bir imdir.

Kesme İşareti: [']. İng. *Apostrophe*. Kısaltma, özel ad ve sayılara gelen ekleri, iki sözcüğün birleşmesi esnasında ses düşmelerini göstermek için bu im kullanılır.

Sol Parantez: [(]. İng. *Left parenthesis*. Metinde bir cümle veya sözcükten sonra yapılması gereken açıklamaların başına bu im konur.

Sağ Parantez: [)]. İng. *Right parenthesis*. Metinde bir cümle veya sözcükten sonra yapılması gereken açıklamaların sonuna bu im konur.

Yıldız İşareti: [*]. İng. *Asterisk*. Metin içinde maddeleme yaparken ve dipnotlarda bu im kullanılır.

Artı İşareti: [+]. İng. *Plus sign*. Toplama işleminde ve bir işlemin pozitif olduğunu göstermek için bu im kullanılır. Kendinden önceki kelimenin isim olduğunu belirtir.

Virgül İşareti: [,]. İng. *Comma*. Art arda sıralanan, sıralı cümleleri ve kelime gruplarını, söz dizimi bakımından eş görevli sözcükleri, birbirinden ayırmak için bu im kullanılır.

Çıkartma İşareti, Eksi, Kısa Çizgi: [-]. İng. *Hyphen minus*. Çıkartma işleminde ve bir işlemin negatif olduğunu göstermek için bu im kullanılır. Kendinden önceki kelimenin fiil olduğunu belirtir. Bir kelime ek alırken bu im kullanılır. Satır sonunda hece bölmesinde kullanılır. Arasözleri belirtmede bu im kullanılır.

Nokta: [.]. İng. *Dot*. Bir cümlemin sonu olduğunu belirtmek için, bazı kısaltmalarda, sayılardan hemen sonra sırasını belirtmek için, matematikte işlemlerde, kaynakçada künye belirtmek vb. için bu im konur.

Bölme İşareti, Bölü, Eğik Çizgi: [/]. İng. *Slash*. Matematikte bölme işleminde kullanılan bu im ayrıca kapsam ve dışlama da kullanılır.

Bir Rakam: [0]. İng. *Digit zero*. Matematikte yer alan ve hiçbir değeri olmayan 0 rakamını belirten imdir.

Bir Sayı: [1]. İng. *Digit one*. Sayma sayılarını ilkidir.

Bir Sayı: [2]. İng. *Digit two*. 1 sayısından sonra ve 3 sayısından önceki doğal sayıdır.

Bir Sayı: [3]. İng. *Digit three*. Bir sayı ve rakamdır.

Bir Sayı: [4]. İng. *Digit four*. Çift tam sayıdır.

Bir Sayı: [5]. İng. *Digit five*. 4'ten sonra ve 6'dan önceki tek tam sayıdır.

Bir Sayı: [6]. İng. *Digit six*. Tam sayıdır.

Bir Sayı: [7]. İng. *Digit seven*. Asal ve tam sayıdır.

Bir Sayı: [8]. İng. *Digit eight*. Çift tam sayıdır.

Bir Sayı: [9]. İng. *Digit nine*. Bir sayı ve Altay ve Türk mitlerinde, halk geleneğinde ve şamanlıkta kutlu kabul edilmektedir.

İki Nokta Üst Üste: [:]. İng. *Colon*. Karşılıklı konuşmalarda, matematikte, açıklama yapılmak istenen cümlemin sonunda, uzun ünlüyü gösterirken bu im kullanılır.

Noktalı Virgül: [;]. İng. *Semicolon*. Birbirinden farklı ama birbirini tamamlayan cümleleri birbirine bağlamaya yarayan imdir.

Ayraç: [<]. İng. *Brace*. Bir ayraç çeşitidir.

Eşitlik İşareti, Eşit: [=]. İng. *Equals sign*. Bir eylemin neye denk olduğunu gösteren imdir.

Ayraç: [>]. İng. *Brace*. Bir ayraç çeşitidir.

Soru İşareti: [?]. İng.*question mark*. Bir bilginin kesin olmadığını, küçümsemeleri, soru bildiren cümleleri vb. belirtmek için bu im kullanılır.

Kuyruklu A: [@]. İng. *Tailed a*. İnternetsimgesi ve Türkiye Türkçesinde “kuyruklu a” olarak adlandırılmaktadır.

Latin Büyük Harf A: [A]. İng. *Latin capital letter A*. Türk ve Latin alfabesinde bulunur. Bu alfabelerin ilk harfidir.

Latin Büyük Harf B: [B]. İng. *Latin capital letter B*. Türk ve Latin alfabesinde bulunur. Bu alfabelerin 2. harfidir.

Latin Büyük Harf C: [C]. İng. *Latin capital letter C*. Türk ve Latin alfabesinde bulunur. Bu alfabelerin 3. harfidir.

Latin Büyük Harf D: [D]. İng. *Latin capital letter D*. Türk ve Latin alfabesinde bulunur. Latin alfabesinde 4. sırada bulunan bu harf Türk alfabesinde 5. sırada bulunur.

Latin Büyük Harf E: [E]. İng. *Latin capital letter E*. Türk alfabesinde yer alır.

Latin Büyük Harf F: [F]. İng. *Latin capital letter F*. Türk ve Latin alfabesinde bulunur. Latin alfabesinde 6. sırada bulunan bu harf Türk alfabesinde 7. sırada bulunur.

Latin Büyük Harf G: [G]. İng. *Latin capital letter G*. Türk ve Latin alfabesinde bulunur. Latin alfabesinde 7. sırada yer alan bu harf Türk alfabesinde 8. sıradadır.

Latin Büyük Harf H: [H]. İng. *Latin capital letter H*. Türk alfabesinde 10. sıradadır.

Latin Büyük Harf I: [I]. İng. *Latin capital letter I*. Latin alfabesinde 9. sıradadır.

Latin Büyük Harf J: [J]. İng. *Latin capital letter J*. Türk alfabesinde 13. sıradadır.

Latin Büyük Harf K: [K]. İng. *Latin capital letter K*. Türk alfabesinde 14. sıradadır.

Latin Büyük Harf L: [L]. İng. *Latin capital letter L*. Türk alfabesinde 15. sıradadır.

Latin Büyük Harf M: [M]. İng. *Latin capital letter M*. Latin alfabesinde 13. sıradadır.

Latin Büyük Harf N: [N]. İng. *Latin capital letter N*. Latin alfabesinde 14. sırada bulunan bu harf Türk alfabesinde 17. sıradadır.

Latin Büyük Harf O: [O]. İng. *Latin capital letter O*. Latin alfabesinde 15. sırada bulunan bu harf ve Türk alfabesinde 18. sıradadır.

Latin Büyük Harf P: [P]. İng. *Latin capital letter P*. Türk alfabesinde 20. sıradadır.

Latin Büyük Harf Q: [Q]. İng. *Latin capital letter Q*. Türk alfabesinde yer almayan bir harftir.

Latin Büyük Harf R: [R]. İng. *Latin capital letter R*. Türk alfabesinde 21. sıradadır.

Latin Büyük Harf S: [S]. İng. *Latin capital letter S*. Latin alfabesinde 19. sırada bulunan bu harf Türk alfabesinde 22. sıradadır.

Latin Büyük Harf T: [T]. İng. *Latin capital letter T*. Türk alfabesinde 24. sıradadır.

Latin Büyük Harf U: [U]. İng. *Latin capital letter U*. Türk alfabesinde 25. sıradadır.

Latin Büyük Harf V: [V]. İng. *Latin capital letter V*. Türk alfabesinde 27. sıradadır.

Latin Büyük Harf W: [W]. İng. *Latin capital letter W*. Türk alfabesinde yer almayan bir harftir.

Latin Büyük Harf X: [X]. İng. *Latin capital letter X*. Türk alfabesinde yer almayan bir harftir.

Latin Büyük Harf Y: [Y]. İng. *Latin capital letter Y*. Türk alfabesinde 28. sıradadır.

Latin Büyük Harf Z [Z]. İng. *Latin capital letter Z*. Türk alfabesinde 29. sıradadır.

Sol Köşeli Ayraç: [[]]. İng. *Left square bracket*. Ayraç içerisinde açıklama yapmak istendiğinde,kaynak belirtmenin bazı bölümlerinde, yapılan çeviri de yer almayıp eklenmiş olan sözcüklerde, metinde yer alan yanlışlıkları düzeltmek için bu im kullanılır.

Ters Eğik Çizgi: [\]. İng. *Backslash*. Eğik çizginin tersidir.Bilgisayarda yan yana gelen indekslerin bazı yazımlarda kullanılır.

Sağ Köşeli Ayraç: [)]. İng. *Right square bracket*. Ayraç içerisinde açıklama yapmak istendiğinde,kaynak belirtmenin bazı bölümlerinde, yapılan çeviri de yer almayıp eklenmiş olan sözcüklerde, metinde yer alan yanlışlıkları düzeltmek için bu im kullanılır.

Düzeltilme (şapka) İşareti: [^]. İng. *Circumflex Accent*. Türkçede yalnızca sesli harflerin üzerinde görülür. Sesli harfin uzun okunmasını sağlamaktadır.

Düşük Çizgi: [_]. İng. *Low line*.

Aksan İşareti: [']. İng. *Grave Accent*. Türkçede sadece sessiz harflerde kullanımı vardır ve kelimenin aksanlı seslendirilmesine fırsat verir.

Latin Küçük Harf A: [a]. İng. *Latin small letter a*.Türk ve Latin alfabesinde1.sıradadır.

Latin Küçük Harf B: [b]. İng. *Latin small letter b*. Türk ve Latin alfabesinde 2. sıradadır.

Latin Küçük Harf C: [c]. İng. *Latin small letter c*. Türk ve Latin alfabesinde 3. sıradadır.

Latin Küçük Harf D: [d]. İng. *Latin small letter d*. Latin alfabesinde 4. sırada bulunan bu harf Türk alfabesinde 5. sırada yer alır.

Latin Küçük Harf E: [e]. İng. *Latin small letter e*. Türk alfabesinde 6. sıradadır.

Latin Küçük Harf F: [f]. İng. *Latin small letter f*. Latin alfabesinde 6. sırada yer alan bu harf Türk alfabesinde 7. sıradadır.

Latin Küçük Harf G: [g]. İng. *Latin small letter g*. Latin alfabesinde 7. sırada yer alan bu harf ve Türk alfabesinde 8. sıradadır.

Latin Küçük Harf H: [h]. İng. *Latin small letter h*. Türk alfabesinde 10. sıradadır.

Latin Küçük Harf İ: [i]. İng. *Latin small letter i*. Latin alfabesinde 9. sıradadır.

Latin Küçük Harf J: [j]. İng. *Latin small letter j*. Türk alfabesinde 13. sıradadır.

Latin Küçük Harf K: [k]. İng. *Latin small letter k*. Türk alfabesinde 14. sıradadır..

Latin Küçük Harf L: [l]. İng. *Latin small letter l*. Türk alfabesinde 15. sıradadır.

Latin Küçük Harf M: [m]. İng. *Latin small letter m*. Latin alfabesinde 13. sıradadır.

Latin Küçük Harf N: [n]. İng. *Latin small letter n*. Latin alfabesinde 14. sırada bulunan bu harf Türk alfabesinde 17. sıradadır.

Latin Küçük Harf O: [o]. İng. *Latin small letter o*. Latin alfabesinde 15. sırada bulunan bu harf Türk alfabesinde 18. sıradadır.

Latin Küçük Harf P: [p]. İng. *Latin small letter p*. Türk alfabesinde 20. sıradadır.

Latin Küçük Harf Q: [q]. İng. *Latin small letter q*. Türk alfabesinde yer almayan bir harftir.

Latin Küçük Harf R: [r]. İng. *Latin small letter r*. Türk alfabesinde 21. sıradadır.

Latin Küçük Harf S: [s]. İng. *Latin small letter s*. Latin alfabesinde 19. sırada yer alan bu harf Türk alfabesinde 22. sıradadır.

Latin Küçük Harf T: [t]. İng. *Latin small letter t*. Türk alfabesinde 24. sıradadır.

Latin Küçük Harf U: [u]. İng. *Latin small letter u*. Türk alfabesinde 25. sıradadır.

Latin Küçük Harf V: [v]. İng. *Latin small letter v*. Türk alfabesinde 27. sıradadır.

Latin Küçük Harf W: [w]. İng. *Latin small letter w*. Türk alfabesinde yer almayan bir harftir.

Latin Küçük Harf X: [x]. İng. *Latin small letter x*. Türk alfabesinde yer almayan bir harftir.

Latin Küçük Harf Y: [y]. İng. *Latin small letter y*. Türk alfabesinde 28. sıradadır.

Latin Küçük Harf Z: [z]. İng. *Latin small letter z*. Türk alfabesinde 29.sıradadır..

Sol Kaşlı Ayraç: [{]. İng. *Left curly bracket*. Bir ayraç çeşitidir.

Dikey Çizgi: [|]. İng. *Vertical line*. Matematik gibi alanlarda kullanımı mevcuttur.

Sağ Kaşlı Ayraç: [}]. İng. *Right curly bracket*. Bir ayraç çeşitidir.

Yaklaşıklık İşareti: [~]. İng. *Tilde*. Yaklaşıklık anlamı katar. Ünlülerin üzerinde kullanılabilir ve genizlik imidir.

2.3.1.2. Latince-1 Ek

Ters Ünlem İşareti: [¡]. İng. *Inverted exclamation mark*. Ünlem ifade eden cümlelerde başa konur.

Yüzde İşareti: [¢]. İng. *Cent sign*. Parasal birimde kullanılır.

Para Birimi İşareti: [¤]. İng. *Currency sign*. Para miktarlarında kullanımı mevcuttur.

Yen İşareti: [¥]. İng. *Yen sing*. Para birimi için kullanılır.

Kırık Çubuk: [¯]. İng. *Broken bar*. Veri işlemde, matematikte ve yazı dilinde kullanımı mevcuttur.

Bölüm İşareti: [§]. İng. *Section sign*. Yasal kodların atfında kullanımı mevcuttur.

İki Nokta: [¨]. İng. *Diaeresis*. Sesli harfin kendisinden önceki harften ayrı olarak söylenmesi gerektiğini belirtmek için kullanılır.

Telif Hakkı İşareti: [©]. İng. *Copyright sign*. Telif hakkı için kullanılır.

Dişi Sıra Göstergesi: [º]. İng. *Feminine ordinal indicator*. Sıra imlerinde kullanılır. Çoğu yazı dilinde bulunmaz.

Sola Dönük Çift Açılı Tırnak İşareti: [«]. İng. *Left pointing double angle quotation mark*. Alıntılarda kullanımı mevcuttur.

Olumsuzluk: [¬]. İng. *Not sign*. Mantık sembolüdür.

Yumuşak Kısa Çizgi: [-]. İng. *Soft hyphen*. Kelimeleri birleştirmek için kullanılan bu im ayrıca heceleri ayırmada da kullanılır.

Kayıtlı İşaret: [®]. İng. *Registered sign*. Tescillenmiş marka simgesidir. Ayrıca ticari amaçla kullanılır.

Uzatma İşareti: [ˉ]. İng. *Macron*. Sesli harflerin uzun okunmasını sağlamak amaçlı kullanılır.

Derece İşareti: [°]. İng. *degree sign*. Birçok alanda dereceyi göstermek için kullanılır.

Artı- Eksi İşareti: [±]. İng. *Plus-minus sign*. Matematikte kullanılır.

Üst Simge İki: [²]. İng. *Superscript two*. Bazı formüllerde kullanımı mevcuttur. Matematik, kimya gibi alanlarda kullanımı görülür.

Üst simge Üç: [³]. İng. *Superscript three*. Bazı formüllerde kullanımı mevcuttur. Matematik, kimya gibi alanlarda kullanımı görülür.

Akut Vurgu: [ˈ]. İng. *Acute Accent*. Bir kelimenin bazı dillerde aksanlanmış sesli harfini gösterir.

Mikro İşareti: [μ]. İng. *Micro sign*. Yunancada kullanımı mevcuttur.

Paragraf İşareti: [¶]. İng. *Pilcrow sign*. Paragraf başlangıcını belirtmek için bu im kullanılır.

Orta Nokta: [·]. İng. *Middle dot*. Kelimeleri ayırmak için kullanılır.

Çengel: [ˌ]. İng. *Cedilla*. Bazı harflerde söyleyişlerin değişime uğraması için harfin hemen altına bu işaret konulur. Aksan imi olarak bilinir.

Üst Simge Bir: [¹]. İng. *Superscript one*. Bazı formüllerde kullanımı mevcuttur. Matematik, kimya gibi alanlarda kullanımı görülür.

Eril Sıra Göstergesi: [º]. İng. *Masculine ordinal indicator*. Sıra imlerinde kullanılır. Çoğu yazı dilinde bulunmaz.

Sağa Dönük Çift Açısı Bulunan Tırnak İşareti: [»]. İng. *Right pointing double angle quotation mark*. Alıntı imidir.

Basit Kesir Dörtte Biri: [¹/₄]. İng. *Vulgar fraction one quarter*. Paydası payından büyük olan kesirdir.

Basit Kesir İkide Biri: [¹/₂]. İng. *Vulgar fraction one half*. Paydası payından büyük olan kesirdir.

Basit Kesir Dörtte Üçü: [$\frac{3}{4}$]. İng. *Vulgar fraction three quarter*. Paydası payından büyük olan kesirdir.

Ters Soru İşareti: [¿]. İng. *Inverted question mark*. Soru ifadeli kelimelerin olmadığıda kullanılan bu imin İspanyolcada kullanımı mevcuttur.

Latin Alfabetinde Aksanlı Büyük A Harfi: [$\grave{A}$]. İng. *Latin capital letter a with grave*. Katalan, Fransız, İtalyan, Portekiz ve İskoç alfabelerinde, sözcüğün anlamındaki değişikliği göstermede kullanılır.

Latin Alfabetinde Vurgulu Büyük A Harfi: [$\acute{A}$]. İng. *Latin capital letter a with acute*. Sesli harfin uzatılmasını sağlar.

Latin Alfabetinde İnceltme İmli Büyük A Harfi: [$\hat{A}$]. İng. *Latin capital letter a with circumflex*. Türkçede bulunan yabancı eklerin ve kelimelerin söylenişini dilimize adapte etmek için bu im kullanılır.

Tildeli Latin Büyük Harf A: [$\tilde{A}$]. İng. *Latin capital letter a with tilde*. İspanyol alfabetinde kullanımı mevcuttur.

Latin Alfabetinde İki Noktalı Büyük A Harfi: [$\ddot{A}$]. İng. *Latin capital letter a with diaeresis*. Türk dili lehçelerinde bulunur. Ayrıca bu harf a ve e arası bir ses olarak kabul edilir.

Üstte Halkalı Latin Büyük Harf A: [$\text{\AA}$]. İng. *Latin capital letter a with ring above*. İsveç ve Fince'de kimi sesleri karşılamak için kullanılır.

Latin Büyük Harf Ae: [$\text{\AE}$]. İng. *Latin capital letter Ae*. Kuzey Avrupa alfabelerinde bulunur.

Latin Çengel İle Büyük C Harfi: [$\text{\C}$]. İng. *latin capital letter c with cedilla*. Türkçe, Türkmenistan Türkçesi, Zazaca vb. alfabelerinde kullanılan bir harftir.

Latin Alfabetinde Aksanlı Büyük E Harfi: [$\grave{E}$]. İng. *latin capital letter e with grave*. Bazı dillerde sesteş olan kelimeleri ayırt etmek için bu im kullanılır.

Latin Alfabetinde Vurgulu Büyük E Harfi: [$\acute{E}$]. İng. *Latin capital letter e with acute*. Sesli harfin uzun okunmasını sağlar.

Latin Alfabetinde İnceltme İmli Büyük E Harfi: [$\hat{E}$]. İng. *Latin capital letter e with circumflex*. Gagavuz Türkçesinde kullanılır.

Latin Alfabesinde İki Noktalı Büyük E Harfi: [Ë].İng. *Latin capital letter e with diaeresis*.Arnavut alfabesinde ve Kiril alfabesinde bulunr.Ancak Kiril alfabesindeki kullanımı farklıdır bununla karıştırılmamalıdır.

Latin Alfabesinde Aksanlı Büyük I Harfi: [Ì]. İng. *latin capital letter ı with grave*. Eş anlamlı kelimelerde karışıklık olmaması için kullanılır.

Latin Alfabesinde Vurgulu Büyük I Harfi: [Í]. İng. *Latin capital letter ı with acute* Sesli harfin uzun okunmasını sağlar.

Latin Alfabesinde İnceltme İmli Büyük I Harfi: [Î]. İng. *Latin capital letter ı with circumflex*. Genellikle yabancı kelimelerde kullanımı mevcuttur. Ayrıca nispet i'si olarakta kullanımı mevcuttur.

Latin Alfabesinde İki Noktalı Büyük I Harfi: [Ï].İng. *Latin capital letter ı with diaeresis*. Kazak Türkçesinde “ıy, iy” seslerini Ukraynacada ise “yi” sesini karşılar.

Latin Harfi Eth: [Ð].İng. *Latin capital letter eth*. Bazen matematikte kullanılan bu im türevin simgesi olarakta kullanılır.

Latin Alfabesinde Tilde İmli Büyük N Harfi: [Ñ]. İng. *Latin capital letter n with tilde*. Türk dili lehçeleri arasında Tatar Türkçesinde yer alır. N ve g karışımı bir sestir. Azer baycan Türkçesi, Özbek Türkçesi ve Türkçede ses olarak yaşar ve yazı dillerinde bulunmamaktadır sadece Özbek Türkçesinde "ng" şeklinde gösterilmektedir.

Latin Alfabesinde Aksanlı Büyük O Harfi: [Ò]. İng. *Latin capital letter o with grave*. Sesteş kelimeleri birbirinden ayırmada kullanılır.

Latin Alfabesinde Vurgulu Büyük O Harfi: [Ó]. İng. *Latin capital letter o with acute*. Sesli harfin uzun okunmasını sağlar.

Latin Alfabesinde İnceltme İmli Büyük O Harfi: [Ô]. İng. *Latin capital letter o with circumflex*. Vietnamca, Fransızca gibi dilerdekullanımı mevcuttur.

Tildeli Latin Büyük Harf O: [Õ]. İng. *Latin capital letter o with tilde*.

Latin Alfabesinde İki Noktalı Büyük O Harfi: [Ö].İng. *Latin capital letter o with diaeresis*. Türk alfabesinde 19. sıradadır.

Çarpma İşareti: [×]. İng. *multiplication sign*. Zıt anlamlı sözcüklerde kullanılır. X harfi ile karıştırılmamalıdır.

Latin Alfabetinde İnmeli Büyük O Harfi: [Ø]. İng. *Latin capital letter o with stroke*. Türkçede bulunan ö sesine denkliği bulunur ve oe harfinin kaynaşmasıyla ortaya çıkmıştır.

Latin Alfabetinde Aksanlı Büyük U Harfi: [Û]. İng. *latin capital letter u with grave*. Sesteş olan kelimeleri ayırmada bu im kullanılır.

Latin Alfabetinde Vurgulu Büyük U Harfi: [Ú]. İng. *Latin capital letter u with acute*. Sesli harfin uzun okunmasını sağlar.

Latin Alfabetinde İnceltme İmli Büyük U Harfi: [Û]. İng. *Latin capital letter u with circumflex*. Söylenişi düzeltmek için kullanılır.

Latin Alfabetinde İki Noktalı Büyük U Harfi: [Ü]. İng. *Latin capital letter u with diaeresis*. Latin alfabesinde yer alan bu harf ayrıca bazı Türk dili lehçelerinde de kullanılır. Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Türkiye Türkçesi buna birer örnek teşkil eder.

Latin Alfabetinde Vurgulu Büyük Y Harfi: [Ý]. İng. *Latin capital letter y with acute*. Kazakçada Tokayev tarafından desteklenmiş olan 2020 revizyonunda bu harf yerine w önerilmiştir.

Latin Harfi Diken: [þ]. İng. *Latin capital letter thorn*. Erken dönemde İngilizce yazmak için diken harfi kullanılıyordu.

Latin Küçük Harf Keskin S: [ß]. İng. *Latin small letter sharp s*. Almancada kullanılan ve Almanca matbu harflerinden s ve z harflerinin bitişik yazılmasıyla oluşmuştur.

Latin Alfabetinde Aksanlı Küçük A Harfi: [à]. İng. *Latin small letter a with grave*. Fransız, İtalyan gibi bazı dillerin alfabelerinde bulunur. Sözcüğün anlamındaki değişikliği ayırmada kullanılır.

Latin Alfabetinde Vurgulu Küçük A Harfi: [á]. İng. *Latin small letter a with acute*. Sesli harfin uzun okunmasını sağlar.

Latin Alfabetinde İnceltme İmli Küçük A Harfi: [â]. İng. *Latin small letter a with circumflex*. Dilimizde bulunan yabancı menşeye sahip olan kelimelerin söylenişini dilimize adapte etmek için kullanılır.

Tildeli Latin Küçük Harf A: [ã]. İng. *Latin small letter a with tilde*. İspanyol alfabesinde kullanımı mevcuttur.

Latin Alfabesinde İki Noktalı Küçük A Harfi: [ä].İng. *Latin small letter a with diaeresis*. Türk dili lehçelerinde bulunur. Ayrıca bu harf a ve e arası bir ses olarak kabul edilir

Üstte Halkalı Latin Küçük Harf A: [å]. İng. *Latin small letter a with ring above*.İsveççe’de kimi sesleri karşılamak için kullanılır.

Latin Küçük Harf Ae: [æ]. İng. *Latin small letter Ae*. Kuzey Avrupa alfabelerinde bulunur.

Latin Çengel İle Küçük C Harfi: [ç].İng. *latin small letter c with cedilla*. Türkçe, Türkmenistan Türkçesi, Zazaca vb. alfabelerinde kullanılan bir harftir.

Latin Alfabesinde Aksanlı Küçük E Harfi: [è].İng. *latin small letter e with grave*. Bazı dillerde sesteş olan kelimeleri ayırt etmek için bu im kullanılır.

Latin Alfabesinde Vurgulu Küçük E Harfi: [é]. İng. *Latin small letter e with acute*. Sesli harfin uzun okunmasını sağlar.

Latin Alfabesinde İnceltme İmli Küçük E Harfi: [ê]. İng. *Latin small letter e with circumflex*.Gagavuz Türkçesindekullanılır.

Latin Alfabesinde İki Noktalı Küçük E Harfi: [ë].İng. *Latin small letter e with diaeresis*. Kiril alfabesinde bulunur.

Latin Alfabesinde Aksanlı Küçük I Harfi: [ì]. İng. *latin small letter ı with grave*. . Eş anlamlı kelimelerde karışıklık olmaması için kullanılır.

Latin Alfabesinde Vurgulu Küçük I Harfi: [í]. İng. *Latin small letter ı with acute*. Sesli harfin uzun okunmasını sağlar.

Latin Alfabesinde İnceltme İmli Küçük I Harfi: [î]. İng. *Latin small letter ı with circumflex*.Genellikle yabancı kelimelerde kullanımı mevcuttur. Ayrıca nispet i'si olarakta kullanımı mevcuttur.

Latin Alfabesinde İki Noktalı Küçük I Harfi: [ï].İng. *Latin small letter ı with diaeresis*. Kazak Türkçesinde “ıy, iy” seslerini Ukraynacada ise “yi” sesini karşılar.

Latin Harfi Küçük Eth: [ð].İng. *Latin small letter eth*. Bazen matematikte kullanılan bu im türevin simgesi olarakta kullanılır.

Latin Alfabesinde Tilde İmli Küçük N Harfi: [ñ]. İng. *Latin small letter n with tilde*. Türk dili lehçeleri arasında Tatar Türkçesinde yer alır. N ve g karışımı bir sestir. Azeri Türkçesi,

Özbek Türkçesi ve Türkçede ses olarak yaşar ve yazı dillerinde bulunmamaktadır sadece Özbek Türkçesinde "ng" şeklinde gösterilmektedir.

Latin Alfabetinde Aksanlı Küçük O Harfi: [ò]. İng. *Latin small letter o with grave*. Sesteş kelimeleri ayırmada kullanılır.

Latin Alfabetinde Vurgulu Küçük O Harfi: [ó]. İng. *Latin small letter o with acute*. Sesli harfin uzun okunmasını sağlar.

Latin Alfabetinde İnceltme İmli Küçük O Harfi: [ô]. İng. *Latin small letter o with circumflex*. Bazı dillerde (Fransızca) kullanımı mevcuttur.

Tildeli Latin Küçük Harf O: [õ]. İng. *Latin small letter o with tilde*.

Latin Alfabetinde İki Noktalı Küçük O Harfi: [ö]. İng. *Latin small letter o with diaeresis*. Türk alfabesinde 19. sıradadır.

Bölme İşareti: [÷]. İng. *Division sign*. Matematikte kullanılan bir işarettir.

Latin Alfabetinde İnmeli Küçük O Harfi: [ø]. İng. *Latin small letter o with stroke*. Türkçede bulunan ö sesine denkliği bulunur ve oe harfinin kaynaşmasıyla ortaya çıkmıştır.

Latin Alfabetinde Aksanlı Küçük U Harfi: [ù]. İng. *Latin small letter u with grave*. Sesteş olan kelimeleri ayırmada bu im kullanılır.

Latin Alfabetinde Vurgulu Küçük U Harfi: [ú]. İng. *Latin small letter u with acute*. Sesli harfin uzun okunmasını sağlar.

Latin Alfabetinde İnceltme İmli Küçük U Harfi: [û]. İng. *Latin small letter u with circumflex*. Söylenişi düzeltmek için kullanılır.

Latin Alfabetinde İki Noktalı Küçük U Harfi: [ü]. İng. *Latin small letter u with diaeresis*. Latin alfabesinde yer alan bu harf ayrıca bazı Türk dili lehçelerinde de kullanılır.

Latin Alfabetinde Vurgulu Küçük Y Harfi: [ý]. İng. *Latin small letter y with acute*. Kazak Türkçesinde öneri de bulunan Tokayev 2020 yılında bu harf için ý yerine w harfinin kullanımını savunur.

Latin Küçük Harfi Diken: [þ]. İng. *Latin small letter thorn*. Erken dönemde İngilizce yazmak için diken harfi kullanılıyordu.

Latin Alfabetinde İki Noktalı Küçük Y Harfi: [ÿ]. İng. *Latin small letter y with diaeresis*. Latin alfabesinde bulunur. Fransız dilinde özel adlarda kullanımı mevcuttur.

2.3.1.3. Genişletilmiş Latince-A

Latin Alfabetinde Makronlu Büyük A Harfi: [Ā].İng. *Latin capital letter a with macron*. Uzun a sesini göstermek için kullanılmaktadır.

Latince Makronlu Küçük A Harfi:[ā].İng. *Latin small letter a with macron*. Uzun a sesini göstermek için kullanılmaktadır.

Latin Alfabetinde Kısa İmli Büyük A Harfi:[Ă].İng. *Latin capital letter a with breve*. Çuvaşçada yer alan sesli bir harftir.

Latin Alfabetinde Kısa İmli Küçük A Harfi:[ă].İng.*Latin small letter a with breve*. Çuvaş Türkçesinde yer alan sesli bir harftir.

Latin Alfabetinde Kuyruk İle Büyük A Harfi: [Ą]. İng. *Latin capital letter a with ogonek*. Bazı Avrupa dillerinde doğrudan bir sesli harfin alt kısmına eklenmektedir.

Latin Alfabetinde Kuyruk İle Küçük A Harfi: [ą].İng. *Latin small letter a with ogonek*. Bazı Avrupa dillerinde doğrudan bir sesli harfin alt kısmına eklenmektedir.

Latin Alfabetinde Vurgulu Büyük C Harfi: [Ć]. İng. *Latin capital letter c with acute*. Bazı alfabelerde ç'ye yakın bir sesi vermektedir.

Latin Alfabetinde Vurgulu Küçük C Harfi:[ć]. İng. *Latin small letter c with acute*. Bazı alfabelerde ç'ye yakın bir sesi vermektedir.

Latin Alfabetinde İnceltme İmli Büyük C Harfi: [Ĉ]. İng. *Latin capital letter c with circumflex*. Çe sesini simgeler ve cx kullanımı da kabul edilmektedir.

Latin Alfabetinde İnceltme İmli Küçük C Harfi: [ĉ]. İng. *Latin small letter c with circumflex*. Çe sesini simgeler ve cx kullanımı da kabul edilmektedir.

Latin Alfabetinde Üstte Nokta Bulunan Büyük C Harfi: [Č]. İng. *Latin capital letter c with dot above*. Boşnakça, Çekçe, Hırvatça, Maltaca, Slovakça ve Karadağca gibi dillerde kullanılmaktadır.

Latin Alfabetinde Üstte Nokta Bulunan Küçük C Harfi: [č]. İng. *Latin small letter c with dot above*. Boşnakça, Çekçe, Hırvatça, Maltaca, Slovakça ve Karadağca gibi dillerde kullanılmaktadır.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Büyük C Harfi: [Č]. İng. *Latin capital letter c with caron*. Boşnakçada yer alan bu harf ve genelde dilimizden o dile geçen kelimelerin yazımında kullanılmaktadır.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Küçük C Harfi: [č]. İng. *Latin small letter c with caron*. Boşnakçada yer alan bu harf ve genelde dilimizden o dile geçen kelimelerin yazımında kullanılmaktadır.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Büyük D Harfi: [Ǧ]. İng. *Latin capital letter d with caron*. Arapçadaki d harfinin peltek şeklidir.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Küçük D Harfi: [ǧ]. İng. *Latin small letter d with caron*. Arapçadaki d harfinin peltek şeklidir.

Latin Alfabetinde İnmeli Büyük D Harfi: [Ð]. İng. *Latin capital letter d with stroke*. Ortaçağda kullanılan latince d harfi bulunan sözcüklerin kısaltımlarını belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabetinde İnmeli Küçük D Harfi: [ð]. İng. *Latin small letter d with stroke*. Ortaçağda kullanılan latince d harfi bulunan sözcüklerin kısaltımlarını belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabetinde Makronlu Büyük E Harfi: [Ē]. İng. *Latin capital letter e with macron*. Uzun sesli harfleri gösterir.

Latince Makronlu Küçük E Harfi: [ē]. İng. *Latin small letter e with macron*. Uzun sesli harfleri gösterir.

Latin Alfabetinde Kısa İmli Büyük E Harfi: [Ė]. İng. *Latin capital letter e with breve*. Kısa bir sesli harfe işaret eder.

Latin Alfabetinde Kısa İmli Küçük E Harfi: [ė]. İng. *Latin small letter e with breve*. Kısa bir sesli harfe işaret eder.

Latin Alfabetinde Üstte Nokta Bulunan Büyük E Harfi: [Ê]. İng. *Latin capital letter e with dot above*. Latin alfabesinde bulunur.

Latin Alfabetinde Üstte Nokta Bulunan Küçük E Harfi: [ê]. İng. *Latin small letter e with dot above*. Latin alfabesinden bulunur.

Latin Alfabetesinde Kuyruk İle Büyük Eharfi: [Ė]. İng. *Latin capital letter e with ogonek*. Litvanya alfabelerinde bulunur.

Latin Alfabetesinde Kuyruk İle Küçük Eharfi: [ė].İng. *Latin small letter e with ogonek*. Litvanya alfabelerinde bulunur.

Latin Alfabetesinde Yumuşatma İmli Büyük E Harfi: [Ě]. İng. *Latin capital letter e with caron*. Çek ve Sorb alfabelerinde kullanılır.

Latin Alfabetesinde Yumuşatma İmli Küçük E Harfi: [ě]. İng. *Latin small letter e with caron*. Çek ve Sorb alfabelerinde kullanılır.

Latin Alfabetesinde İnceltme İmli Büyük G Harfi: [Ĝ]. İng. *Latin capital letter g with circumflex*. Speranto adlı dilde c harfini simgelemektedir.

Latin Alfabetesinde İnceltme İmli Küçük G Harfi: [ĝ]. İng. *Latin small letter g with circumflex*. Speranto adlı dilde c harfini simgelemektedir.

Latin Alfabetesinde Kısa İmli Büyük G Harfi:[Ġ].İng. *Latin capital letter g with breve*. Azeri, Kazak Türk alfabelerinde ve Latin kökenli alfabelerde kullanılan bir harftir.

Latin Alfabetesinde Kısa İmli Küçük G Harfi:[ġ].İng.*Latin small letter g with breve*. Azeri, Kazak Türk alfabelerinde ve Latin kökenli alfabelerde kullanılan bir harftir.

Latin Alfabetesinde Üstte Nokta Bulunan Büyük G Harfi: [Ġ̇]. İng. *Latin capital letter g with dot above*. Malta alfabetesinde bulunur.

Latin Alfabetesinde Üstte Nokta Bulunan Küçük G Harfi: [ġ̇]. İng. *Latin small letter g with dot above*. Malta alfabetesinde bulunur.

Latin Çengel İle Büyük G Harfi: [Ģ].İng. *latin capital letter g with cedilla*. Letoncada bulunan bir harftir.

Latin Çengel İle Küçük G Harfi: [ģ].İng. *latin small letter g with cedilla*. Letoncada bulunan bir harftir.

Latin Alfabetesinde İnceltme İmli Büyük H Harfi: [Ĥ]. İng. *Latin capital letter h with circumflex*. Esperanto yapay dilinin harfidir.

Latin Alfabetesinde İnceltme İmli Küçük H Harfi: [ĥ]. İng. *Latin small letter h with circumflex*. Esperanto yapay dilinin harfidir.

Latin Alfabesinde İnmeli Büyük H Harfi: [Ĥ]. İng. *Latin capital letter h with stroke*. Maltacanın Latin kökenli alfabesinde bulunmaktadır.

Latin Alfabesinde İnmeli Küçük H Harfi: [ĥ]. İng. *Latin small letter h with stroke*. Maltacanın Latin kökenli alfabesinde bulunmaktadır.

Latin Alfabesinde Tilde İmli Büyük I Harfi: [ĩ]. İng. *Latin capital letter i with tilde*. Bir aksan imidir.

Latin Alfabesinde Tilde İmli Küçük I Harfi: [ĩ]. İng. *Latin small letter i with tilde*. Bir aksan imidir.

Latin Alfabesinde Makronlu Büyük I Harfi: [ī].İng. *Latin capital letter i with macron*. Uzun sesli harfi gösterir.

Latince Makronlu Küçük I Harfi:[ī].İng. *Latin small letter i with macron*. Uzun sesli harfi gösterir.

Latin Alfabesinde Kısa İmli Büyük I Harfi:[İ̇].İng. *Latin capital letter i with breve*. Kısa bir sesli harfe işaret eder.

Latin Alfabesinde Kısa İmli Küçük I Harfi:[i̇].İng.*Latin small letter i with breve*. Kısa bir sesli harfe işaret eder.

Latin Alfabesinde Kuyruk İle Büyük Iharfi: [I̯]. İng. *Latin capital letter i with ogonek*. Litvancada kullanımı mevcuttur.

Latin Alfabesinde Kuyruk İle Küçük I Harfi: [i̯].İng. *Latin small letter i with ogonek*. Litvancada kullanımı mevcuttur.

Latin Alfabesinde Üstte Nokta Bulunan Büyük I Harfi: [İ̇]. İng. *Latin capital letter i with dot above*. Türk alfabesinde 11. sıradadır.

Latin Alfabesinde Noktasız Küçük Harf I: [ı] İng. *Latin small letter dotless i*.Latin alfabesinde yer alan bu harf 9. sıradadır.

Latin Büyük Harf IJ: [IJ].İng. *latin capital ligature ij*. Hollanda'da çoğunlukla bir bağ olarak kullanılmaktadır.

Latin Küçük Harf IJ: [ij].İng. *latin small ligature ij*. Hollandaca çoğunlukla çift sesli [ei]'yi temsil etmektedir.

Latin Alfabesinde İnceltme İmli Büyük J Harfi: [Ĵ]. İng. *Latin capital letter j with circumflex*. J harfini gösterir. Kiril alfabelerinde Türkçede bulunan “y” sesini belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabesinde İnceltme İmli Küçük J Harfi: [ĵ]. İng. *Latin small letter j with circumflex*. J harfini gösterir. Kiril alfabelerinde Türkçede bulunan “y” sesini belirtmek için kullanılır.

Latin Çengel İle Büyük K Harfi: [Ķ]. İng. *latin capital letter k with cedilla*. Kalın ve gırtlaktan söyleyişi mevcuttur. Anadolu ağızlarında bu söyleniş mevcuttur.

Latin Çengel İle Küçük K Harfi: [ķ]. İng. *latin small letter k with cedilla*. Kalın ve gırtlaktan söyleyişi mevcuttur. Anadolu ağızlarında bu söyleniş mevcuttur.

Latin Küçük Harf Kara: [κ]. İng. *latin small letter kra*. Uluslararası Fonetik alfabesinde q sesini göstermek için kullanılır.

Latin Alfabesinde Vurgulu Büyük L Harfi: [Ĺ]. İng. *Latin capital letter l with acute*. Aksan imidir.

Latin Alfabesinde Vurgulu Küçük L Harfi: [ĺ]. İng. *Latin small letter l with acute*. Aksan imidir.

Latin Çengel İle Büyük L Harfi: [Ļ]. İng. *latin capital letter l with cedilla*. Leton alfabesinde lje sesinin yerine kullanımı mevcuttur.

Latin Çengel İle Küçük L Harfi: [ļ]. İng. *latin small letter l with cedilla*. Leton alfabesinde lje sesinin yerine kullanımı mevcuttur.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Büyük L Harfi: [Ł]. İng. *Latin capital letter l with caron*. Ukrayna Latin alfabesinde ve Slovak alfabesinde bulunan bir harftir.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Küçük L Harfi: [ł]. İng. *Latin small letter l with caron*. Ukrayna Latin alfabesinde ve Slovak alfabesinde bulunan bir harftir.

Orta Noktalı Latin Büyük L Harfi: [Ł̣]. İng. *Latin capital letter l with middle dot*.

Orta Noktalı Latin Küçük L Harfi: [ł̣]. İng. *Latin small letter l with middle dot*.

Latin Alfabesinde İnmeli Büyük L Harfi: [Ł̇]. İng. *Latin capital letter l with stroke*. Latince de bulunan bir harftir.

Latin Alfabesinde İnmeli Küçük L Harfi: [ł̇]. İng. *Latin small letter l with stroke*. Belarus Latince de bulunan bir harftir.

Latin Alfabesinde Vurgulu Büyük N Harfi: [Ñ]. İng. *Latin capital letter n with acute*. Yoruba'da zamir ve fiili birbirine bağlamak için kullanılmaktadır.

Latin Alfabesinde Vurgulu Küçük N Harfi: [ñ]. İng. *Latin small letter n with acute*. Yoruba'da zamir ve fiili birbirine bağlamak için kullanılmaktadır.

Latin Çengel İle Büyük N Harfi: [N̂]. İng. *latin capital letter n with cedilla*. Letoncada kullanılan bir harftir.

Latin Çengel İle Küçük N Harfi: [n̂]. İng. *latin small letter n with cedilla*. Letoncada kullanılan bir harftir.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Büyük N Harfi: [Ñ̂]. İng. *Latin capital letter n with caron*. Türk dillerinde Türkmen Türkçesinde kullanımı mevcuttur. Boğazdan gelen n-g arası bir sestir. Azerbaycan Türkçesi, Özbekistan Türkçesi ve Türkçenin yazı dillerinde bulunmaz. Bir tek Özbek Türkçesinde gösterimi mevcuttur.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Küçük N Harfi: [ñ̂]. İng. *Latin small letter n with caron*. Türk dillerinde Türkmen Türkçesinde kullanımı mevcuttur. Boğazdan gelen n-g arası bir sestir. Azerbaycan Türkçesi, Özbekistan Türkçesi ve Türkçenin yazı dillerinde bulunmaz. Bir tek Özbek Türkçesinde gösterimi mevcuttur.

Latin Büyük Harf Eng: [Ŋ]. İng. *latin capital letter eng*. Çoğunlukla ñ harfiyle gösterilir. Latin alfabesinin bir harfidir ve Türkçede yaşayan bir ses olmasına rağmen Türkiye Türkçesinde kullanımı yoktur. Kazak Türkçesi, Türkmen Türkçesinde gösterimi mevcuttur.

Latin Küçük Harf Eng: [ŋ]. İng. *latin small letter eng*. Çoğunlukla ñ harfiyle gösterilir. Latin alfabesinin bir harfidir ve Türkçede yaşayan bir ses olmasına rağmen Türkiye Türkçesinde kullanımı yoktur. Kazak Türkçesi, Türkmen Türkçesinde gösterimi mevcuttur.

Latin Alfabesinde Makronlu Büyük O Harfi: [Ō]. İng. *Latin capital letter o with macron*. Makron uzun sesli harfleri işaretlemek için kullanılır.

Latince Makronlu Küçük O Harfi: [ō]. İng. *Latin small letter o with macron*. Makron uzun sesli harfleri işaretlemek için kullanılır.

Latin Alfabesinde Kısa İmli Büyük O Harfi: [Ö̂]. İng. *Latin capital letter o with breve*. Kısa bir sesli harfe işaret eder.

Latin Alfabetinde Kısa İmli Küçük O Harfi: [ö]. İng. *Latin small letter o with breve*. Kısa bir sesli harfe işaret eder.

Latin Alfabetinde Çift Vurgulu Büyük O Harfi: [Ö]. İng. *Latin capital letter o with double acute*. Kiril ve Latin alfabelerinde aksan imidir.

Latin Alfabetinde Çift Vurgulu Küçük O Harfi: [ö]. İng. *Latin small letter o with double acute*. Kiril ve Latin alfabelerinde aksan imidir.

Latin Büyük Harf OE: [Œ]. İng. *latin capital ligature oe*. Latince'de ot'yı göstermek için kullanılmıştır.

Latin Küçük Harf OE: [œ]. İng. *latin small ligature oe*. Latince'de ot'yı göstermek için kullanılmıştır.

Latin Alfabetinde Vurgulu Büyük R Harfi: [Ř]. İng. *Latin capital letter r with acute*. Slovakçada bulunan bir harftir.

Latin Alfabetinde Vurgulu Küçük R Harfi: [ř]. İng. *Latin small letter r with acute*. Slovakçada bulunan bir harftir.

Latin Çengel İle Büyük R Harfi: [Ŕ]. İng. *latin capital letter r with cedilla*. Söylenişlerini değiştirmek için kullanılan aksan imidir.

Latin Çengel İle Küçük R Harfi: [ř]. İng. *latin small letter r with cedilla*. Söylenişlerini değiştirmek için kullanılan aksan imidir.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Büyük R Harfi: [Ř]. İng. *Latin capital letter r with caron*. Çekçe, Yukarı Sorb dillerinin alfabelerinde kullanılmaktadır.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Küçük R Harfi: [ř]. İng. *Latin small letter r with caron*. Çekçe, Yukarı Sorb dillerinin alfabelerinde kullanılmaktadır.

Latin Alfabetinde Vurgulu Büyük S Harfi: [Ś]. İng. *Latin capital letter s with acute*. S harfine vurgu eklenerek oluşturulmuş bir harftir.

Latin Alfabetinde Vurgulu Küçük S Harfi: [ś]. İng. *Latin small letter s with acute*. S harfine vurgu eklenerek oluşturulmuş bir harftir.

Latin Alfabetinde İnceltme İmli Büyük S Harfi: [Ŝ]. İng. *Latin capital letter s with circumflex*. Esperanto alfabetinde 23. sıradadır.

Latin Alfabetinde İnceltme İmli Küçük S Harfi: [ŝ]. İng. *Latin small letter s with circumflex*. Esperanto adlı alfabede yer alır.

Latin Çengel İle Büyük S Harfi: [Ș].İng. *latin capital letter s with cedilla*. Türkçe, Azerbaycan, Gagavuz ve Türkmen alfabelerinden kullanılır.

Latin Çengel İle Küçük S Harfi: [ș].İng. *latin small letter s with cedilla*. Türkçe, Azerbaycan, Gagavuz ve Türkmen alfabelerinden kullanılır.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Büyük S Harfi: [Š]. İng. *Latin capital letter s with caron*. Türk ş harfi ve Romen harfi ș ile aynı sesi temsil etmektedir.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Küçük S Harfi: [š]. İng. *Latin small letter s with caron*. Türk ş harfi ve Romen harfi ș ile aynı sesi temsil etmektedir.

Latin Çengel İle Büyük T Harfi: [Ț].İng. *latin capital letter t with cedilla*. Gagavuz alfabetinde yer alır.

Latin Çengel İle Küçük T Harfi: [ț].İng. *latin small letter t with cedilla*. Gagavuz alfabetinde yer alır.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Büyük T Harfi: [Ť]. İng. *Latin capital letter t with caron*. Slovak alfabelerinde kullanılır.İngiliz İngilizcesinde bulunan t harfine benzer ses için kullanılır.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Küçük T Harfi: [ť]. İng. *Latin small letter t with caron*. Slovak alfabelerinde kullanılır.İngiliz İngilizcesinde bulunan t harfine benzer ses için kullanılır.

Latin Alfabetinde İnmeli Büyük T Harfi: [Ƨ]. İng. *Latin capital letter t with stroke*. Kuzey Sami dillerinde bulunmaktadır.

Latin Alfabetinde İnmeli Küçük T Harfi: [Ƨ]. İng. *Latin small letter t with stroke*. Kuzey Sami dillerinde bulunmaktadır.

Latin Alfabetinde Tilde İmli Büyük U Harfi: [Ũ]. İng. *Latin capital letter u with tilde*. Bir aksan imidir.

Latin Alfabetinde Tilde İmli Küçük U Harfi: [ũ]. İng. *Latin capital letter u with tilde*. Bir aksan imidir.

Latin Alfabetesinde Makronlu Büyük U Harfi: [Ū].İng. *Latin capital letter u with macron*. Makron uzun sesli harfleri işaretlemek için kullanılır.

Latince Makronlu Küçük U Harfi:[ū].İng. *Latin small letter u with macron*. Makron uzun sesli harfleri işaretlemek için kullanılır.

Latin Alfabetesinde Kısa İmli Büyük U Harfi:[Ŭ].İng. *Latin capital letter u with breve*. Esperanto adlı alfabede bulunmaktadır.

Latin Alfabetesinde Kısa İmli Küçük U Harfi:[ŭ].İng.*Latin small letter u with breve*. Esperanto adlı alfabede bulunmaktadır.

Üstte Halkalı Latin Büyük Harf U: [Ů]. İng. *Latin capital letter u with ring above*. Aksan imidir.

Üstte Halkalı Latin Küçük Harf U: [ů]. İng. *Latin small letter u with ring above*. Aksan imidir.

Latin Alfabetesinde Çift Vurgulu Büyük U Harfi: [Ű]. İng. *Latin capital letter u with double acute*. . Kiril ve Latin alfabelerinde aksan imidir.

Latin Alfabetesinde Çift Vurgulu Küçük U Harfi:[ű]. İng. *Latin small letter u with double acute*. . Kiril ve Latin alfabelerinde aksan imidir.

Latin Alfabetesinde Kuyruk İle Büyük Uharfi: [Ȳ]. İng. *Latin capital letter u with ogonek*. Latin alfabetesinde sesli harfin altına yerleştirilmiş bir aksan imidir.

Latin Alfabetesinde Kuyruk İle Küçük Uharfi: [y].İng. *Latin small letter u with ogonek*. Latin alfabetesinde sesli harfin altına yerleştirilmiş bir aksan imidir.

Latin Alfabetesinde İnceltme İmli Büyük W Harfi: [Ŵ]. İng. *Latin capital letter w with circumflex*. İnceltme imi bulunan harf.

Latin Alfabetesinde İnceltme İmli Küçük W Harfi: [ŵ]. İng. *Latin small letter w with circumflex*. İnceltme imi bulunan harf.

Latin Alfabetesinde İnceltme İmli Büyük Y Harfi: [Ȳ]. İng. *Latin capital letter y with circumflex*. İnceltme imi bulunan harf.

Latin Alfabetesinde İnceltme İmli Küçük Y Harfi: [ȳ]. İng. *Latin small letter y with circumflex*. İnceltme imi bulunan harf.

Latin Alfabesinde İki Noktalı Büyük Y Harfi: [Ÿ].İng. *Latin capital letter y with diaeresis*. Latin alfabesinde bulunan bu harf, Fransızcada az ve sayılı özel adlarda kullanılmaktadır.

Latin Alfabesinde Vurgulu Büyük Z Harfi: [Ž]. İng. *Latin capital letter z with acute*. Karadağ ve Polonya alfabelerinde bulunur.

Latin Alfabesinde Vurgulu Küçük Z Harfi:[ž]. İng. *Latin small letter z with acute*. Karadağ ve Polonya alfabelerinde bulunur.

Latin Alfabesinde Üstte Nokta Bulunan Büyük Z Harfi: [Ẑ]. İng. *Latin capital letter z with dot above*. Temel Latin alfabesinin z harfinden oluşur.

Latin Alfabesinde Üstte Nokta Bulunan Küçük Z Harfi: [ẑ]. İng. *Latin small letter z with dot above*. Temel Latin alfabesinin z harfinden oluşur.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Büyük Z Harfi: [Ž]. İng. *Latin capital letter z with caron*. Türkmence ve Estonca ve o dilleri içeren çoğu alfabenin son harfidir.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Küçük Z Harfi: [ž]. İng. *Latin small letter z with caron*. Türkmence ve Estonca ve o dilleri içeren çoğu alfabenin son harfidir.

Latin Küçük Harf Uzun S: [ſ]. İng. *latin small letter long s*. Eski Romada yer alan s harfindentüretilerek oluşturulur.

2.3.1.4. Genişletilmiş Latince-B

Latin Alfabesinde İnmeli Küçük B Harfi: [ḃ]. İng. *Latin small letter b with stroke*. B'den bir çubuk eklenmesiyle oluşturulmuş ve Latin alfabesinin bir harfidir.

Latin Alfabesinde Kancalı Büyük Harf B: [Ḃ]. İng. *latin capital letter b with hook*. Bu harf bazı dillerde hecelemek için kullanılmaktadır.

Üst Çubuklu Latin Büyük Harf B: [Ḃ].İng. *latin capital letter b with topbar*. Latin alfabesinde yer alır.

Üst Çubuklu Latin Küçük Harf B: [ḃ].İng. *latin small letter b with topbar*. Latin alfabesinin bir harfidir.

Latin Küçük Harf Tonu Altı: [Ḅ].İng. *latin capital letter tone six*. Latin alfabesinde yer alan bir harfidir.

Latin Küçük Harf Tonu Altı: [b].İng. *latin small letter tone six*. . Latin alfabesinde yer alan bir harfidir.

Latin Büyük Harf Açık O: [O].İng. *latin capital letter open o*. Afrika referans alfabesinde yer alır.

Latin Alfabesinde Kancalı Büyük Harf C: [C]. İng. *latin capital letter c with hook*. Bazı Afrika dillerinde kullanılır.

Latin Alfabesinde Kancalı Küçük Harf C: [c]. İng. *latin small letter c with hook*. Bazı Afrika dillerinde kullanılır.

Latin Büyük Harf Afrika D: [D].İng. *latin capital letter african d*. Afrika referans alfabesinde bulunmaktadır.

Latin Alfabesinde Kancalı Büyük Harf D: [D]. İng. *latin capital letter d with hook*. Afrika referans alfabesinde bulunmaktadır.

Üst Çubuklu Latin Büyük Harf D: [d̥].İng. *latin capital letter d with topbar*. Zhuang alfabesinde kullanılmıştır.

Üst Çubuklu Latin Küçük Harf D: [d̥].İng. *latin small letter d with topbar*. Zhuang alfabesinde kullanılmıştır.

Latince Küçük Harf Deltaya Döndü: [q]. İng. *latin small letter turned delta*. Uluslararası Fonetik alfabedeki eski ve standart olmayan simgedendir ve Shona dilleri ile ilgilidir.

Latin Büyük Harf Ters E: [E]. İng. *latin capital letter reversed e*. Afrika referans alfabesi kullanılarak oluşturulan Latin alfabesinde ek bir harftir.

Latin Büyük Harf Schwa: [ə].İng. *latin capital letter schwa*. Latin alfabesinin Azerbaycan, Gottscheerish dillerinde kullanılan ek bir harfidir.

Latin Büyük Harf Açık E: [E]. İng. *latin capital letter open e*.Afrika referans alfabesinde kullanılır.

Latin Alfabesinde Kancalı Büyük Harf F: [F]. İng. *latin capital letter f with hook*. İtalik ve büyük şekilde yer alan, Latin alfabesinde de yer alan bir harf.

Latin Alfabesinde Kancalı Küçük Harf F: [f]. İng. *latin small letter f with hook*.İtalik ve küçük şekilde yer alan, Latin alfabesinde de yer alan bir harf.

Latin Alfabesinde Kancalı Büyük Harf G: [G̃]. İng. *latin capital letter g with hook*. Afrika referans alfabesinde bulunmaktadır.

Latin Büyük Harf Gama:[Ÿ]. İng. *latin capital letter gamma*. Latin alfabesine dayalı bazı yazımlarda kullanılan bir harftir.

Latin Küçük Harf Hv: [h̥]. İng. *latin small letter hv*. Eski İngilizcede aynı sesbirim hw olarak yazılır.

Latin Küçük Harf Iota: [i̯]. İng. *latin small letter iota*. Yunanca iota harfinin küçük şekline dayanan Latin alfabesinden bir harftir.

Latin Alfabesinde İnmeli Büyük I Harfi: [ɪ̥]. İng. *Latin capital letter ı with stroke*. I harfine çubuk eklenmesiyle oluşan ve latin alfabesinde bulunan harftir.

Latin Alfabesinde Kancalı Büyük Harf K: [K̃]. İng. *latin capital letter k with hook*. Daha önce Uluslararası Fonetik Alfabesinde kullanılmıştır.

Latin Alfabesinde Kancalı Küçük Harf K: [k̃]. İng. *latin small letter k with hook*. Daha önce Uluslararası Fonetik Alfabesinde kullanılmıştır.

Latin Küçük Çubuklu L Harfi: [l̥]. İng. *latin small letter l with bar*. Venedik dilinin alfabesinde kullanılmaktadır.

İnme İle Latin Küçük Harf Lambda: [λ̥].İng. *latin small letter lambda with stroke*. Koşan adam olarakta adlandırılmaktadır.

Latin Büyük Harf M Döndü: [ʍ]. İng. *latin capital letter turned m*. Zhuang adlı alfabede yer alır.

Sol Kancalı Latin Büyük Harfi N: [Ñ]. İng. *latin capital letter n with left hook*. Afrikada bulunan alfabelerde kullanılır.

Uzun Sağ Bacaklı Latin Küçük Harf N: [ɳ]. İng. *latin small letter n with long right leg*. Uluslararası Fonetik Alfabesi ve Latin Alfabesinin eski bir harfidir.

Latin Tildeli Büyük O Harfi: [Ø]. İng. *latin capital letter o with middle tilde*. Azerbaycan Türkçesinde bu harf ö harfi ile değiştirildi.

Latin O Boynuzlu Büyük Harf: [O̰]. İng. *latin capital letter o with horn*. Vietnam dilinde yer alanünlülerdendir.

Latin O Boynuzlu Küçük Harf: [o]. İng. *latin small letter o with horn*. Vietnam dilinde yer alan ünlülerdendir.

Latin Büyük Harf Oİ: [Oİ]. İng. *Latin capital letter oi*. Genellikle Türk dillerinin latince yazımlarında kullanılmış ve alfabetik sıra olarak g ve h arasındadır.

Latin Küçük Harf Oİ: [oİ]. İng. *Latin small letter oi*. Genellikle Türk dillerinin latince yazımlarında kullanılmış ve alfabetik sıra olarak g ve h arasındadır.

Latin Alfabesinde Kancalı Büyük Harf P: [P]. İng. *latin capital letter p with hook*. Bazı Afrika dillerinin alfabelerinde kullanılır.

Latin Alfabesinde Kancalı Küçük Harf P: [p]. İng. *latin small letter p with hook*. Dikene benzer ve bazı Afrika dillerinin alfabelerinde kullanılır.

Latin Harf Yr: [R]. İng. *latin letter yr*.

Latin Büyük Harf Tonu İki: [2]. İng. *latin capital letter tone two*. Latin alfabesinde bulunur ve Latin harf S'yi ve 2 sayısını temel alır.

Latin Küçük Harf Tonu İki: [2]. İng. *latin small letter tone two*. Latin alfabesinde bulunur ve Latin harf S'yi ve 2 sayısını temel alır.

Latin Büyük Harf Esh: [Σ]. İng. *latin capital letter esh*. Alman lehçelerinin transkripsiyonunda kullanılır.

Latin Harf Ters Çevrilmiş Esh Döngüsü: [ı]. İng. *latin letter reversed esh loop*. Uluslararası Fonetik Alfabesinde standart olmayan ve eski sembollerdendir.

Latin Küçük Harf T Damak Kancalı: [t̪]. İng. *latin small letter t with palatal hook*. Litvanya lehçesinde kullanılmaktadır.

Latin Kancalı Büyük Harf T: [T]. İng. *latin capital letter t with hook*. Latin alfabesinin t harfine dayanan harftir.

Latin Kancalı Küçük Harf T: [t̪]. İng. *latin small letter t with hook*. Eski Uluslararası Fonetik Alfabesinde bulunur.

Retrofleks Kancalı Latin Büyük Harf T: [T̪]. İng. *latin capital letter t with retroflex hook*. Afrika dillerinin bir takım alfabelerinde bulunur.

Latin Boynuzlu Büyük Harf U: [U]. İng. *latin capital letter u with horn*. Vietnamcada bulunan bir harftir.

Latin Boynuzlu Küçük Harf U: [u]. İng. *latin small letter u with horn*. Vietnamcada bulunan bir harftir.

Latin Büyük Harf Upsilon: [Ů]. İng. *latin capital letter upsilon*. At nalı olarakta adlandırılan bu harf Uluslararası Fonetik Alfabetesinde bulunur.

Latin Kancalı Büyük Harf V: [U]. İng. *latin capital letter v with hook*. Afrika dillerinin bazı yazımlarında kullanılır.

Latin Kancalı Büyük Harf Y: [Y]. İng. *latin capital letter y with hook*. Afrika referans alfabetesinde bulunur ve Latin alfabetesindeki y harfine çengel eklenerek oluşmuştur.

Latin Kancalı Küçük Harf Y: [y]. İng. *latin small letter y with hook*. Afrika referans alfabetesinde bulunur ve Latin alfabetesindeki y harfine çengel eklenerek oluşmuştur.

Latin Alfabetesinde İnmeli Büyük Z Harfi: [Z]. İng. *Latin capital letter z with stroke*. Eski para birimidir..

Latin Alfabetesinde İnmeli Küçük Z Harfi: [z]. İng. *Latin small letter z with stroke*. Eski para birimidir.

Latin Büyük Harf Ezh: [З]. İng. *latin capital letter ezh*. Kuyruklu z olarak da bilinmektedir.

Latin Büyük Harf Ezh Tersine Çevrili: [Ʒ]. İng. *latin capital letter ezh reversed*. Arapça ‘ع harfine dayanır.

Latin Küçük Harf Ezh Tersine Çevrili: [ʒ]. İng. *latin small letter ezh reversed*. Arapça ‘ع harfine dayanır.

Kuyruklu Latin Küçük Harf Ezh: [ɝ]. *Latin small letter ezh with tail*. Uluslararası Fonetik alfabetesinde standart olmayan işaretlerdendir.

İnme İle Latin Harf İki: [2]. İng. *latin letter two with stroke*. Uluslararası Fonetik alfabetesinde standart olmayan işaretlerdendir.

Latin Büyük Harf Tonu Beş: [5]. İng. *latin capital letter tone five*. Zhuang alfabetesinde kullanılmış. Latin alfabetesinde bulunur ve q ile değiştirilmiştir.

Latin Küçük Harf Tonu Beş: [ɥ]. İng. *latin small letter tone five*. Zhuang alfabetesinde kullanılmış. Latin alfabetesinde bulunur ve q ile değiştirilmiştir.

İnme İle Latin Harf Ters Çevrilmiş Gırtlaksı Durdurma: [ʔ]. İng. *latin letter inverted glottal stop with stroke*. IPA karşılığı ʔ'dir.

Latin Harfli Wynn: [p]. İng. *latin letter wynn*. Eski İngilizce alfabesinde bulunur.

Latin Harf Diş Tıklaması: [l̪]. İng. *latin letter dental click*. Khoisan dillerinde bulunur.

Latin Harfli Yanal Tıklama: [l̪]. İng. *latin letter lateral click*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde genel bir yanar tıklama harfidir.

Latin Harf Damak Tıklaması: [ɽ]. İng. *latin letter alveolar click*. Güney Afrika'da bulunan tıklama ünsüzlerindendir.

Latin Harf Retrofleks (Üstdamaksıl Ünsüz) Tıklaması: [ɽ̠]. İng. *Latin letter retroflex click*. Bir ünlem imi değil, alt sembol noktalı dikey bir çubuktur.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Büyük Dz Harfi: [DŽ]. İng. *Latin capital letter dz with caron*. Slovak alfabesinin 10. harfidir.

Latin Alfabetinde Küçük Z Harfi İle Büyük D Harfi: [Dž]. İng. *Latin capital letter d with small letter z with caron*. Slovak alfabesinin 10. harfidir.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Küçük Dz Harfi: [dž]. İng. *Latin small letter dz with caron*. Slovak alfabesinin 10. harfidir.

Latin Büyük Harf LJ: [LJ]. İng. *Latin capital letter lj*. Kiril alfabesinde bu harf değeri için Љ kullanılır.

Latin Alfabetinde Küçük J İle Büyük L Harfi: [Lj]. İng. *Latin capital letter l with small letter j*. Birkaç Slav dillerinde ve Sırp Hırvatça'nın latince biçiminde љ temsil eder.

Latin Küçük Harf Lj: [lj]. İng. *Latin small letter lj*. Birkaç Slav dillerinde ve Sırp Hırvatça'nın latince biçiminde љ temsil eder.

Latin Büyük Harf NJ: [NJ]. İng. *Latin capital letter nj*. Güney Slav ve bazı Afrika dillerinde bulunur.

Latin Alfabetinde Küçük J İle Büyük N Harfi: [Nj]. İng. *Latin capital letter nj with small letter j*. Güney Slav ve bazı Afrika dillerinde bulunur.

Latin Küçük Harf Nj: [nj]. İng. *Latin small letter nj*. Güney Slav ve bazı Afrika dillerinde bulunur.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Büyük A Harfi: [Ǻ]. İng. *Latin capital letter a with caron*. Ünlülerde vurgu imi ve ton belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Küçük A Harfi: [ă]. İng. *Latin small letter a with caron*. Ünlülerde vurgu imi ve ton belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Büyük I Harfi: [Ĭ]. İng. *Latin capital letter i with caron*. Ünlülerde vurgu imi ve ton belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Küçük I Harfi: [ĩ]. İng. *Latin small letter i with caron*. Ünlülerde vurgu imi ve ton belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Büyük O Harfi: [Ŏ]. İng. *Latin capital letter o with caron*. Ünlülerde vurgu imi ve ton belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Küçük O Harfi: [ö]. İng. *Latin small letter o with caron*. Ünlülerde vurgu imi ve ton belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Büyük U Harfi: [Ū]. İng. *Latin capital letter u with caron*. Ünlülerde vurgu imi ve ton belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Küçük U Harfi: [ü]. İng. *Latin small letter u with caron*. Ünlülerde vurgu imi ve ton belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabesinde İki Nokta Ve Makro İçeren Büyük U Harfi: [Ů]. İng. *latin capital letter u with diaeresis and macron*. Hanyu pinyin ton harflerindendir.

Latin Alfabesinde İki Nokta Ve Makro İçeren Küçük U Harfi: [ū]. İng. *latin small letter u with diaeresis and macron*. Hanyu pinyin ton harflerindendir.

Latin Alfabesinde İkili Ve Vurgulu Büyük U Harfi: [Ú]. İng. *latin capital letter u with diaeresis and acute*. Hanyu pinyin ton harflerindendir.

Latin Alfabesinde İkili Ve Vurgulu Küçük U Harfi: [ú]. İng. *latin small letter u with diaeresis and acute*. Hanyu pinyin ton harflerindendir.

Latin Alfabesinde İki Nokta Ve Karon İçeren Büyük U Harfi: [Û]. İng. *latin capital letter u with diaeresis and caron*. Hanyu pinyin ton harflerindendir.

Latin Alfabesinde İki Nokta ve Karon İçeren Küçük U Harfi: [ü]. İng. *latin small letter u with diaeresis and caron*. Hanyu pinyin ton harflerindendir.

Latin Alfabesinde İki Nokta ve Büyük U Harfi: [Ü]. İng. *latin capital letter u with diaeresis and grave*. Hanyu pinyin ton harflerindendir.

Latin Alfabetinde İki Nokta ve Küçük U Harfi: [Û]. İng. *latin capital letter u with diaeresis and grave*. Hanyu pinyin ton harflerindendir.

Latin Küçük Harf E Dönük: [ə]. İng. *latin small letter turned e*. Afrika referans alfabesi kullanılarak oluşturulan Latin alfabesinde ek bir harftir.

Latin Alfabetinde İki Nokta ve Makro İçeren Büyük A Harfi: [Ä]. İng. *latin capital letter a with diaeresis and macron*. A harfini temsil eden bir imdir.

Latin Alfabetinde İki Nokta ve Makro İçeren Küçük A Harfi: [ä]. İng. *latin small letter a with diaeresis and macron*. A harfini temsil eden bir imdir.

Üstte Nokta Ve Makro İle Latin Büyük Harf A: [Ā]. İng. *latin capital letter a with dot above and macron*. A harfini temsil eden bir imdir.

Üstte Nokta Ve Makro İle Latin Küçük Harf A: [ā]. İng. *latin small letter a with dot above and macron*. A harfini temsil eden bir imdir.

Latin Alfabetinde Makronlu Büyük Ae Harfi: [Æ]. İng. *Latin capital letter ae with macron*. Aksan imidir.

Latince Makronlu Küçük Ae Harfi:[æ].İng. *Latin small letter ae with macron*. Aksan imidir.

Latin Alfabetinde İnmeli Büyük G Harfi: [G]. İng. *Latin capital letter g with stroke*. Skolt Sami alfabesinin bir harfidir.

Latin Alfabetinde İnmeli Küçük G Harfi: [g]. İng. *Latin small letter g with stroke*. Skolt Sami alfabesinin bir harfidir

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Büyük G Harfi: [Ġ]. İng. *Latin capital letter g with caron*. Birçok Latin yazım sisteminde bulunur.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Küçük G Harfi: [ġ]. İng. *Latin small letter g with caron*. Birçok Latin yazım sisteminde bulunur.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Büyük K Harfi: [Ķ]. İng. *Latin capital letter k with caron*. Skolt Sami alfabesinin bir harfidir

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Küçük K Harfi: [ķ]. İng. *Latin small letter k with caron*. Skolt Sami alfabesinin bir harfidir.

Latin Alfabesinde Kuyruklu Büyük OHarfi: [Q]. İng. *Latin capital letter o with ogonek*. Bazı Avrupa dillerinde doğrudan bir sesli harfin alt kısmına eklenmektedir.

Latin Alfabesinde Kuyruklu Küçük OHarfi: [q].İng. *Latin small letter o with ogonek*. Bazı Avrupa dillerinde doğrudan bir sesli harfin alt kısmına kuyruk eklenmektedir.

Latin Alfabesinde Kuyruklu Uzatma İşaretli Büyük OHarfi: [Ō]. İng. *Latin capital letter o with ogonek*. Bazı Avrupa dillerinde doğrudan bir sesli harfin alt kısmına kuyruk ve üzerine çizgi eklenmektedir.

Latin Alfabesinde Kuyruklu Uzatma İşaretli OHarfi: [ō].İng. *Latin small letter o with ogonek*. Bazı Avrupa dillerinde doğrudan bir sesli harfin alt kısmına kuyruk ve üzerine çizgi eklenmektedir.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Büyük Ezh Harfi: [Ǻ]. İng. *Latin capital letter ezh with caron*. Latin alfabesinden değiştirilmiş bir harftir.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Küçük Ezh Harfi: [ǻ]. İng. *Latin small letter ezh with caron*. Latin alfabesinden değiştirilmiş bir harftir.

Latin Alfabesinde Yumuşatma İmli Büyük J Harfi: [Ĳ]. İng. *Latin small letter j with caron*. J harfinden üretilmiş Latin alfabesinin bir harfidir.

Latin Büyük Harf DZ: [DZ]. İng. *Latin capital letter dz*. Kullanılan dile bağlı olarak đz, ts veya z'yi temsil eder.

Latin Alfabesinde Küçük Z İle Büyük D Harfi: [Dz].İng. *Latin capital letter dz with small letter j*. Kullanılan dile bağlı olarak đz, ts veya z'yi temsil eder.

Latin Küçük Harf Dz: [dz]. İng. *Latin small letter dz*. Kullanılan dile bağlı olarak đz, ts veya z'yi temsil eder.

Latin Alfabesinde Vurgulu Büyük G Harfi:[Ǧ]. İng. *Latin capital letter g with acute*. Kazakça'da Kiril alfabesinin yerine kullanılması teklif edildi fakat teklif Ğ ile değiştirildi.

Latin Alfabesinde Vurgulu Küçük G Harfi:[ǧ]. İng. *Latin small letter g with acute*. Kazakça'da Kiril alfabesinin yerine kullanılması teklif edildi fakat teklif Ğ ile değiştirildi.

Latin Büyük Harf Hwair: [H̥]. İng. *latin capital letter hwair*. Gotik alfabesinde O'nin adıdır.

Latin Büyük Harf Wynn: [ƿ]. İng. *latin capital letter wynn*. Eski İngilizce alfabesinde bulunur.

Latin Alfabesinde Aksanlı Büyük N Harfi: [Ñ].İng. *latin capital letter n with grave*. Yoruba dilinde nadiren vurgu yapmak için kullanılır.

Latin Alfabesinde Aksanlı Küçük N Harfi: [ñ].İng. *latin small letter n with grave*. Yoruba dilinde nadiren vurgu yapmak için kullanılır.

Üstte Halka Olan Ve Vurgulu Latin Büyük A Harfi: [Á].İng. *latin capital letter a with ring above and acute*. Aksan imidir.

Üstte Halka Olan Ve Vurgulu Latin Küçük A Harfi: [á].İng. *latin small letter a with ring above and acute*. Aksan imidir.

Latin Alfabesinde Vurgulu Büyük Ae Harfi: [Æ]. İng. *Latin capital letter ae with acute*. Latin, Kiril ve Yunan alfabelerinde kullanılan aksan imidir.

Latin Alfabesinde Vurgulu Küçük Ae Harfi: [æ]. İng. *Latin small letter ae with acute*. Latin, Kiril ve Yunan alfabelerinde kullanılan aksan imidir.

İnme Ve Vurgulu Latin Büyük O Harfi: [Ó]. İng. *latin capital letter o with stroke and acute*. İnme ve aksan imidir.

İnme Ve Vurgulu Latin Küçük O Harfi: [ó]. İng. *latin small letter o with stroke and acute*. İnme ve aksan imidir.

Latin Alfabesinde Çift Aksanlı Büyük A Harfi: [Ä].İng. *latin capital letter a with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabesinde bulunmaktadır.

Latin Alfabesinde Çift Aksanlı Küçük A Harfi: [ä].İng. *latin small letter a with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabesinde bulunmaktadır.

Ters Kısa Latin Büyük A Harfi: [Â].İng. *latin capital letter a with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabesinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Ters Kısa Latin Küçük A Harfi: [â].İng. *latin small letter a with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabesinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabesinde Çift Aksanlı Büyük E Harfi: [Ë].İng. *latin capital letter e with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabesinde bulunmaktadır.

Latin Alfabesinde Çift Aksanlı Küçük E Harfi: [ë].İng. *latin small letter e with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabesinde bulunmaktadır.

Ters Kısa Latin Büyük E Harfi: [Ê].İng. *latin capital letter e with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Ters Kısa Latin Küçük E Harfi: [ê].İng. *latin small letter e with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabetinde Çift Aksanlı Büyük I Harfi: [Ï].İng. *latin capital letter i with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde bulunmaktadır.

Latin Alfabetinde Çift Aksanlı Küçük I Harfi: [ï].İng. *latin small letter i with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde bulunmaktadır.

Ters Kısa Latin Büyük I Harfi: [Î].İng. *latin capital letter i with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Ters Kısa Latin Küçük I Harfi: [î].İng. *latin small letter i with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabetinde Çift Aksanlı Büyük O Harfi: [Û].İng. *latin capital letter o with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde bulunmaktadır.

Latin Alfabetinde Çift Aksanlı Küçük O Harfi: [ö].İng. *latin small letter o with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde bulunmaktadır.

Ters Kısa Latin Büyük O Harfi: [Ô].İng. *latin capital letter o with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Ters Kısa Latin Küçük O Harfi: [ô].İng. *latin small letter o with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabetinde Çift Aksanlı Büyük R Harfi: [Ŕ].İng. *latin capital letter r with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde bulunmaktadır.

Latin Alfabetinde Çift Aksanlı Küçük R Harfi: [ř].İng. *latin small letter r with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde bulunmaktadır.

Ters Kısa Latin Büyük R Harfi: [Ŗ].İng. *latin capital letter r with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Ters Kısa Latin Küçük R Harfi: [ŗ].İng. *latin small letter r with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabetinde Çift Aksanlı Büyük U Harfi: [Û].İng. *latin capital letter u with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde bulunmaktadır.

Latin Alfabetinde Çift Aksanlı Küçük U Harfi: [ü].İng. *latin small letter u with double grave*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde bulunmaktadır.

Ters Kısa Latin Büyük U Harfi: [Ū].İng. *latin capital letter u with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Ters Kısa Latin Küçük U Harfi: [û].İng. *latin small letter u with inverted breve*. Uluslararası Fonetik Alfabetinde harfi heceli olmayan olarak belirtmek için kullanılır.

Latin Alfabetinde Aşağıda Virgül Bulunan Büyük S Harfi: [Ș].İng. *latin capital letter with s with comma below*. Romen alfabetinde bulunur.

Latin Alfabetinde Aşağıda Virgül Bulunan Küçük S Harfi: [ș].İng. *latin small letter with s with comma below*. Romen alfabetinde bulunur.

Latin Alfabetinde Aşağıda Virgül Bulunan Büyük T Harfi: [Ț].İng. *latin capital letter with t with comma below*. Romen alfabetinde bulunur.

Latin Alfabetinde Aşağıda Virgül Bulunan Küçük T Harfi: [ț].İng. *latin small letter with t with comma below*. Romen alfabetinde bulunur.

Latin Büyük Harfli Yogh: [Ȝ].İng. *latin capital letter yogh*. Eski İskoçlarda ve İngilizcede kullanılmıştır.

Latin Küçük Harfli Yogh: [ȝ].İng. *latin small letter yogh*. Eski İskoçlarda ve İngilizcede kullanılmıştır.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Büyük H Harfi: [Ĥ]. İng. *Latin capital letter h with caron*. Fin Kalo ve Lakota dilinde kullanılır.

Latin Alfabetinde Yumuşatma İmli Küçük H Harfi: [ĥ]. İng. *Latin small letter h with caron*. Fin Kalo ve Lakota dilinde kullanılır

Uzun Sağ Bacaklı Latin Büyük Harf N: [Ŋ]. İng. *latin capital letter n with long right leg*. Uluslararası Fonetik Alfabeti ve Latin Alfabetinin eski bir harfidir

Latin Kıvrımlı Küçük D Harfi: [ɖ].İng. *latin small letter d with curl*. Sesli damak patlayıcı ünsüzü.

Latin Büyük Harfli Ou: [8].İng. *latin capital letter ou*. Bizans el yazmalarında çoğunlukla karşılaşılan bir harftir.

Latin Küçük Harfli Ou: [8].İng. *latin small letter ou*. Bizans el yazmalarında çoğunlukla karşılaşılan bir harftir.

Latin Kancalı Büyük Harf Z: [Z]. İng. *latin capital letter z with hook*. Kancalı latin harfidir.

Latin Kancalı Küçük Harf Z: [z]. İng. *latin small letter z with hook*. Kancalı latin harfidir.

Latin Alfabetinde Üstte Nokta Bulunan Büyük A Harfi: [À]. İng. *Latin capital letter a with dot above*. Latin alfabesinden bir harf ve üzerinde bir nokta bulunmaktadır.

Latin Alfabetinde Üstte Nokta Bulunan Küçük A Harfi: [à]. İng. *Latin small letter a with dot above*. Latin alfabesinden bir harf ve üzerinde bir nokta bulunmaktadır.

Latin Çengel İle Büyük E Harfi: [Ē].İng. *latin capital letter e with cedilla*. Söylenişlerini değiştirmek için kullanılan aksan imidir.

Latin Çengel İle Küçük E Harfi: [ē].İng. *latin small letter e with cedilla*. Söylenişlerini değiştirmek için kullanılan aksan imidir.

Latin Alfabetinde İki Nokta ve Makro İçeren Büyük O Harfi: [Ō]. İng. *latin capital letter o with diaeresis and macron*. Livonya alfabesinde bulunur.

Latin Alfabetinde İki Nokta ve Makro İçeren Küçük O Harfi: [ō]. İng. *latin small letter o with diaeresis and macron*. Livonya alfabesinde bulunur.

Yaklaşıklık ve Uzatma İşaretli Latin Büyük O harfi: [Ȯ]. İng. *latin capital letter o with tilde and macron*. Livonya alfabesinde bulunur.

Yaklaşıklık ve Uzatma İşaretli Latin Küçük O harfi: [ȯ]. İng. *latin small letter o with tilde and macron*. Livonya alfabesinde bulunur.

Latin Alfabetinde Üstte Nokta Bulunan Büyük O Harfi: [Ȯ]. İng. *Latin capital letter o with dot above*. Aksan imidir ve Livonya alfabesinde bulunur.

Latin Alfabetinde Üstte Nokta Bulunan Küçük O Harfi: [ȯ]. İng. *Latin small letter o with dot above*. Aksan imidir ve Livonya alfabesinde bulunur.

Üstte Nokta Ve Makro İle Latin Büyük Harf O: [Ȯ]. İng. *latin capital letter o with dot above and macron*. Aksan imidir ve Livonya alfabesinde bulunur.

Üstte Nokta Ve Makro İle Latin Küçük Harf O: [ō]. İng. *latin small letter o with dot above and macron*. Aksan imidir ve Livonya alfabesinde bulunur.

Latin Makronlu Büyük Y Harfi: [Ȳ].İng. *Latin capital letter y with macron*. Livonya alfabesinde bulunur.

Latin Makronlu Küçük Y Harfi:[ȳ].İng. *Latin small letter y with macron*. Livonya alfabesinde bulunur.

Latin Kıvrımlı Küçük Harf N: [ŋ].İng. *latin small letter n with curl*. IPA sembolüdür.

Latin Kıvrımlı Küçük Harf T: [t̺].İng. *latin small letter t with curl*. Bazı ses dillerinde kullanılır.

Latin Küçük Harf Noktasız J: [j].İng. *latin small letter dotless j*. Küçük j harfinin noktasız yazılmasıyla oluşmuştur.

Latin Küçük Harf Db Digraf: [ɸ].İng. *latin small letter db digraph*. Bazı Afrika dillerinde transkripsiyon için kullanılır.

Latin Küçük Harf Qp Digraf: [ɸ].İng. *latin small letter qp digraph*. Latince q ve p harflerinden oluşur.

Latin Alfabesinde İnmeli Büyük A Harfi: [Ȧ]. İng. *Latin capital letter a with stroke*. Saanich alfabesinde bulunur.

Latin Alfabesinde İnmeli Büyük C Harfi: [Ĉ]. İng. *Latin capital letter c with stroke*. Saanich alfabesinde bulunur.

Latin Alfabesinde İnmeli Küçük C Harfi: [ċ]. İng. *Latin small letter c with stroke*. Saanich alfabesinde bulunur.

Çubuğuyla Latin Büyük L Harfi: [Ł]. İng. *latin capital letter l with bar*. Venedik dilinin alfabesinde bulunur ve Saanich yazımında kullanılır.

Çapraz Vuruşlu Latin Büyük Harf T: [T̸]. İng. *latin capital letter t with diagonal stroke*. Venedik dilinin alfabesinde bulunur ve Saanich yazımında kullanılır.

Latin Kuyruklu Küçük S Harfi: [ſ̶]. İng. *latin small letter s with swash tail*. Fonetik bir sembol olarak kullanılmıştır.

Latin Kuyruklu Küçük Z Harfi: [z̶]. İng. *latin small letter z with swash tail*. Fonetik bir sembol olarak kullanılmıştır.

Latin Büyük Gırtlaksız Patlamalı Ünsüz Harf: [ʔ]. İng. *latin capital letter glottal stop*. Gırtlaksız durma sesini gösterir.

Latin Küçük Gırtlaksız Patlamalı Ünsüz Harf: [ʔ]. İng. *latin small letter glottal stop*. Gırtlaksız durma sesini gösterir.

Latin Alfabesinde İnmeli Büyük B Harfi: [B]. İng. *Latin capital letter b with stroke*. Latin alfabesinden B'ye bir çubuk eklenmesiyle oluşturulmuş.

Çubuğuyla Latin Büyük U Harfi: [U̅]. İng. *latin capital letter u with bar*. U harfine çizgi eklenmesiyle oluşmuştur.

Latin Büyük Harf V Dönük: [Λ]. İng. *latin capital letter turned v*. Latin alfabesindeki v harfinin döndürülmesiyle oluşmuştur.

Latin Alfabesinde İnmeli Büyük E Harfi: [E̅]. İng. *Latin capital letter e with stroke*. Mazahua dili alfabesinde bulunur.

Latin Alfabesinde İnmeli Küçük E Harfi: [e̅]. İng. *Latin small letter e with stroke*. Mazahua dili alfabesinde bulunur.

Latin Alfabesinde İnmeli Büyük J Harfi: [J̅]. İng. *Latin capital letter j with stroke*. Latin alfabesinden J'ye bir çubuk eklenmesiyle oluşturulmuş.

Latin Alfabesinde İnmeli Küçük J Harfi: [j̅]. İng. *Latin small letter j with stroke*. Latin alfabesinden j'ye bir çubuk eklenmesiyle oluşturulmuş.

Latin Büyük Harf Küçük Q Kanca Kuyruklu: [Q̅]. İng. *latin capital letter small q with hook tail*. Kate dilinde q̅ için kullanılır.

Latin Küçük Q Kanca Kuyruklu: [q̅]. İng. *latin small letter q with hook tail*. Kate dilinde q̅ için kullanılır.

Latin Alfabesinde İnmeli Büyük R Harfi: [R̅]. İng. *Latin capital letter r with stroke*. Kanuri dilinde kullanılır.

Latin Alfabesinde İnmeli Küçük R Harfi: [r̅]. İng. *Latin small letter r with stroke*. Kanuri dilinde kullanılır.

Latin Alfabesinde İnmeli Büyük Y Harfi: [Y̅]. İng. *Latin capital letter y with stroke*. Filipinliler tarafından kullanılır.

Latin Alfabesinde İnmeli Küçük Y Harfi: [y]. İng. *Latin small letter y with stroke*.Filipinliler tarafından kullanılır.

2.3.2. Diyakritik İmler

Bu bölümde bazı diyakritik imler incelenmiştir. “*Latince Kullanılan Bazı Harf, Sembol ve İmler*” başlığı altında bazı diyakritik imli harfler verilmişti. Bu bölümde de bu imlerin anlamlarına yer verilecektir. Diyakritik im, ayırıcı im, fonetik im; ton, söyleyiş gibi ayırıcı öğeleri göstermek için kullanılır. Bu ayırıcı öğeler *gliflere* eklenir. Latin harflerine intikal ederken Türkçede bazı sesleri karşılamak için çözüm bulunmak istenir. O dönem hiçbir dilde de bulunmayan harfleri elde etmek için bazı imler kullanıldı. Örneğin ö sesi için o harfi kullanıldı. Ş harfini oluşturmak içinde s harfine çengel eklendi (wikipedia: ayırıcı im maddesi, 2021: 1).

Türkiye Türkçesine kullanılan diyakritik imler: â, ç, ğ, ş, ı, î, ï, ü, ö, û (Özdemir, 2017: 67).

Vurgu İmi [´]: Bu im sağ tarafa devrik biçimde kullanılır. Bu im vurgunun bulunduğu heceyi gösterir. Örneğin Türkçe Kiril alfabelerinde Rusçadan geçmiş sözcüklerde kullanımı mevcuttur.Á harfi a ile e arası,í harfi ı ile i arası,ó harfi o ile ö arası, ú harfi ise u ile ü arası bir ünlüdür (Öztürk, 2019: 20).

Kullanımı: Żż, Éé, Íí, Śś, Úú, Óó,Ćć, Ńń, Ýý, Áá.

Aksan İmi [˘]:Bu im sol tarafa devrik biçimde kullanılır. Kelimenin aksanlı söylenmesini sağlar. Bazı dillerde harflerin ses değerini değiştirebilir ama Türkçede sadece ses değerini gösterir.

Kullanımı:Àà, Ùù, Èè, Ìì, Òò.

Düzeltme İmi[^]: Türkçede sadece sesli harflerde görülür. Sesli harflerin üzerine gelir ve gelen harfi ince okutur. Bu im yabancı kelimelerde kullanılır. Bazı durumlarda inceltir ama bazı durumlarda da harfi uzatır. Bu im üzerine birtakım kararsızlıklar ve tartışmalar olur (Sakar, 2015: 50). Farklı zamanlarda hazırlanmış olan yazım kılavuzlarında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklarda eski kelimelerin devamını isteyenler bu imi kullandılar. Örneğin *hadise* kelimesi yıllara göre kullanımı farklılık gösterdi. 1966'da “hadise”, 1970'te “*hadise*”, 1988'de “*hâdise*” 1996'da “*hâdise*”, 2005'te “*hadise*”, 2012'de “*hadise*” şeklinde

bu kelime yer alır (Koç, 2009: 1454) (TDK Yazım Kılavuzu: 1966, 1970, 1988, 2005, 2012).

Düzeltilme imi almış olan kelimeler ansiklopedi, dizin ve sözlüklerde bu imi almamış olan kelimeden sonra gelir. Sözlükte “*Pars*” kelimesi “*pârs*” kelimesinden önce kullanılır (Devellioğlu, 2015: 999). Ansiklopedi de ise “ateş” kelimesi “Âteş-i Rûmî” kelimesinde önce kullanılır (Tanyu, 1991: 52) (Ateş, 1991: 57). Dizinde ise “hayat” kelimesi “hayât” kelimesinden önce gelir (Akyüz, 2016: 257).

Türkçede nispet i’sinin karışmaması için düzeltme imi kullanılır. İyelik eki ve belirtme durumunun karışmasına engel olmak için kullanılır. Örneğin resmi (fotoğraf) ve resmî (kuruluş) gibi kelimelerinin karışmaması için kullanılır. (Yazım Kılavuzu 2015 sonrası)

Kullanımı: Ââ, Êê, Îî, Ôô, Ûû, Ĵĵ, Šš, Ğğ, Ćć, Ħħ, Ŷŷ, Ŵŵ.

Uzatma İmi [¯]:

Transkripsiyon alfabesinde uzatma imi olarak kullanılır. Harflerin üzerine gelir. Harfi inceltmeden uzatılmasını sağlar.

Kullanımı: Ēē, Ūū, Īī, Āā, Ōō.

Kısaltma İmi [˘]: Harflerin üzerine gelir. Harflerin kısa okunuşunu sağlar. Türkçede sesli harflere kısa bir telaffuz katar. Bazı kısa ve süratli bir şekilde söylenen ünlemlerde bu görülür. Örneğin “Hě, Ā-aa” bu ime örnektir. Ā harfi ı ve a arası, ě harfi ise i ve e arası bir sestir. Kısaltma imi sessiz harflerde kullanımını gerekli görmediler. Ancak yumuşatma imi ile benzer biçimde olduğu için birbirlerinin yerine kullanıldı. Türkçedeki yumuşak g harfi buna örnektir.

Kullanımı: Ěě, Ŭŭ, Ĭĭ, Ŏŏ, Ăă.

Yumuşatma İmi [ˇ]: Harflerin üzerine gelir ve hafif telaffuz edilmesini sağlar. Sessiz harflerde kullanımında ise farklı harfler ortaya çıkar. Sesli harflerde kullanımı gerekli görülmedi. Ancak kısaltma imi ile benzer biçimde olduğu için birbirlerinin yerine kullanıldı.

Kullanımı: Ģģ, Řř, Šš, Žž, Ďď, Ňň, Ľľ, Čč.

Ň harfi Türkmen Türkçesinde 2000 yılından sonra kullanılmaya başlandı. Bu harfin Türkiye Türkçesinin yazı dilinde bir harf karşılığı bulunmamaktadır (Beşen Delice, 2010:

14). Bu harf n ve g karışımı bir sestir. İç Anadolu ağızlarında görülür. Ĥ ve đ harfi ise peltek sestir. Ĵ harfi ortak Türkçe alfabesinde y harfini verir.

Halka İmi [°]: Çok kullanılmayan bir imdir. Å harfi ise kullanılan alfabelerde o ve a arası bir sesle söylenir.

Kullanımı: Ũũ, Åå.

Çengel İmi (,): Çengel imi Türkiye Türkçesinde sessiz harflerde kullanılır. Türkçede ç ve ş harflerinde görülür. Latin harflerine geçişte ş sesini karşılamak için s harfine çengel konuldu. Eski İspanyolcada bulunan “ts” sesini belirtmek içinse ç kullanıldı.

Kullanımı: Ķķ, Đđ, Țț, Ħħ, Ĺĺ, Ņņ, Ŗŗ, Šš, Čč, Ġġ.

Đ harfi Boşnakçada, Bulgarcada, Macarcada bulunur. Ģ harfi Letoncada bulunur. Ț harfi Moğolcada Gagavuzcada bulunur. Ž harfi Türkçede bulunan J sesidir. Uygur Türkleri tarafından kullanılır.

Kanca İmi [,]: Latin aksan imidir. Lehçelerde kullanılan bu im, nazal ünlüleri belirtmek için ą ve ę harfleri ile beraber kullanılır (Diacritics, ET: 08.05.2021). Bu im sadece sesli harflerde kullanılır.

Kullanımı: Qq, Eë, Ii, Uu, Aa.

Çift Nokta İmi ["]: Harfin üzerine çift nokta konulmasıyla oluşur. Bazı dillerde ve Türkçede sadece sesli harflerde bulunur. Ÿ harfi ise Ĭ sesine benzer. O yüzden sadece sesli harfler genellemesi yapılabilir. Ä harfi ortak Türk alfabesinde bulunur.

Kullanımı: Ĭi, Öö, Üü, ŸŸ, Ää, Ěě.

Dalga İmi [~]: Bazı dillerde kullanılan bu dalga imi, söyleyişteki bir değişikliği göstermek için kullanılır. Harflerin üzerine konulan bir aksan imidir. Yaklaşık imidir.

Kullanımı: Ññ, Õõ, Ññ, Õõ, Ää.

Üst Nokta İmi [']: Harflerin üzerlerine konulur. Türkçede olmayan zorunlu vurgulu harflerde bu im kullanılır.

Kullanımı: Đđ, Ćć, Šš, Ĭi, Žž, Êê, Ġġ.

Š harfi Arapçada bulunan “ص” harfini, đ harfi “ض” harfini karşılar.

Ž harfi Arapçadaki “ط” harfini karşılar. İslam Ansiklopedisi ve Türk İlmi transkripsiyon sisteminde “ض” harfini karşılar (Durmuş, 2012: 308).

Alt Nokta İmi [.]: Bazı transkripsiyon sistemlerinde alt nokta imi kullanılır. Bu transkripsiyon sisteminde kullanılan bazı harfler: H, Ş, D, Z, T, K

El yazısıyla beraber bazı harflerin yazımında kullanılan çengel ve alt nokta imi arasındaki fark kalmamıştır.

Kullanımı: Kk, Rr, Mm.

Orta Çizgi [-]: Çoğunlukla sesteş olan kelimelerin karışmaması için kullanılır. Bu im kalın ve vurgulu bir telaffuz sağlar.

Đ ve Z harfi Türkçede el yazısında sesteş kelimelerin karışmaması için kullanılır. Z harfi Ortak Türkçe Alfabetinde bulunur. Bu harf Türkçedeki J harfine karşılık gelir.

Kullanımı: Bb Zz Rr Đđ Tt Kk Pp

2.4. ALFABE

Dil, bireylerin birbirleriyle anlaşmasını sağlamakla birlikte, milleti koruyup birleştirerek - seslerden oluşan bir yapıya sahip olan- oluşumu meçhul dönemlerde gerçekleşen bir sözleşmeler sistemidir (Ergin, 2012:3).Türkler geçmişten beri dillerini kayıt altına almak adına birçok yazı şekilleri geliştirip kullandı (Sağol Yüksekaya, 2013: 393). Türk yazı dillerinin izlenebilen dönemlerindeki metinlere baktığımızda alfabe ve yazı dillerinde çeşitliliğin fazla olduğu görülmektedir(Demir ve Yılmaz, 2014: 25). Bu zenginliğin birçok nedeni vardır. Türklerin geniş alana yayılmaları, farklı kültürleri benimsemeleri, çeşitli uygarlıklarla ilişki kurmaları bu nedenlerin birkaçıdır(Sağol Yüksekaya, 2013: 393). Bu nedenle Türkler geçmişten günümüze *Köktürk, Soğd, Mani, Brahmi, Uygur, Arap, Ermeni, Süryani, Latin, İslav* alfabeleri gibi yazı sistemleri kullandılar. Fakat bu alfabelerin hepsini geniş kitleler halinde kullanıp milli alfabeleri haline getirmediler. Bazılarının kullanımı kısa sürdü. Bunların içinden Köktürk işaretlerini, Uygur yazısını, Kuran elifbasını ve Latin alfabelerini milli alfabe hâline getirdiler (Ergin, 2015: 27).

Köktürk alfabesinin kullanımı ise devletin yıkılmasıyla beraber genel kullanım özelliğini yitirdi ve Uygur alfabesine yerini bıraktı. 10. yüzyılda kullanıma başlanan Arap harfleri Türkiye’de değiştirilse bile hala günümüzde Türk topluluklarında arasında geçerliliğini korumaktadır. Bu değişimlerin veya alfabenin devam etme durumu birçok temele dayanmaktadır(Atabey, 2014:580).Türklerde geçmişten beri alfabe değişiminde iki etken

daha fazla bir öneme sahiptir. Bunları siyasi etken ve din etkeni olarak ele alabiliriz (Demirci, 2011: 225). Mesela Köktürklerin Gök tanrı inancından Uygurlar arasında yayılan Maniheizm, Budizm gibi dinlerin kabul edilmesiyle beraber Uygur alfabesine geçiş sağlanır (Atabey, 2014:581).

2.4.1. Alfabenin Tanımı

Alfabe, sözle dile getirilen düşüncelerin, duyguların, fikirlerin, erişilen malumatın türlü malzemelerle değişik biçim ve işaretler kullanılarak belirtilmesini sağlayan ve bu eserleri maddileştirme aracına denir (İlhan, 2007: 786). Alfabenin en küçük yapı taşı sestir. *Ses* ise söylenilen en küçük dil birliklerindedir. Bu sesleri yazıya aktarmak istediğimizde ise bazı semboller kullanılır ve bunlara *harf* denir (Ergin 2012:38). *Alfabe* ise dildeki harflerin bir araya gelip oluşturduğu bütüne denir (TDK, 2012: 3). Alfabeler genellikle 20 ve 30 göstergeden oluşur. Tabi ki bu her dil için geçerli değildir. Bazı dillerde bu işaretlerin sayısı oldukça fazladır. En küçük alfabe ise Rotokaların kullandığıdır. Bu alfabe 11 harften oluşur. En geniş alfabe ise 74 harfli *Kımer*'dir (User, 2006: 18). Bu alfabe soldan başlanıp sağa doğru yazılır ve genellikle sözcükler arası boşluk bırakılmamaya çalışılır.

2.4.2. Alfabenin Kökeni

Alfabe, Grek alfabesinin ilk simgelerinden olan alfa ve betanın birleşmesinden oluşur. Daha sonra uzun bir oluşma aşamasından sonra, her sese bir işaret geldiği bugünkü biçimine dönüşür (Kartalcık, 2009: 363).

Alfabe bulunmadan önce yazı sistemleri *piktografik* simgelere ya da çivi yazısına dayanmaktaydı. Her kelime için ayrı işaretler bulunması gerektiğinden hem yazı karmaşık bir hal alıyordu hem de herkes tarafından her işaret anlaşılamıyordu (History: 10.04.2021).

Birçok şekilden meydana gelen alfabetik yazının hangi kavim tarafından bulunduğu tam olarak çözülemedi. Genel kabul gören ise alfabenin MÖ 1700'lerde Batı Sâmililerinden Ken'ânîler tarafından bulunduğu (Türkiye Diyanet Vakfı(TDV), 2021: 1). Alfabe yazısının ilk örnekleri MÖ 1700-1300 arasında karşımıza çıkmaktadır (User, 2006: 18). Bir madenin duvarlarına yapılan bir çizik, alfabeyle ilk teşebbüs oldu (mithsonianmag: 2021: 1).

Bu hiyerogliflere, Serabit el-Khadim adlı yerde tapınağın duvarlarında rastlanıyordu. Bu tapınak Tanrıça Hathor'a adanmıştı [Ek 2] (mithsonianmag, 2021: 1). Hathor Eski Mısır tanrıçası ve müziğin, güzelliğin, aşkın, anneliğin simgesiydi. Tarihimizde de bu tanrıçanın önemli bir yeri vardır (mitolojiktanrılar, 2021: 1). 1905 yılında Mısır bilimci olan Sir William ve Hilda Flinders Petrie bu tapınağı ilk kez kazdılar. Tanrıçaya sunulmuş çok fazla adağı belgeleme fırsatı yakaladılar(mithsonianmag, 2021: 1). Petrie zaten 1880 yılında Mısır'a gelip birçok tapınağı, piramiti, heykelleri belgelemişti (Kathleen, 2010: 18) Bu çift madenlerin üzerinde bir takım işaretler buldu. Çift bu işaretleri alfabe olduğunu düşündü ve bazı eserleri de yanlarına aldılar.

1916 yılında Sir Alan Gardiner bu eserlerin bazılarının üzerinde çalışma yapar.1916'da Alan Gardiner, alfabenin menşei hakkında varsayımını yayınlamıştır. Sina'nın turkuaz madenlerinden Semitik yazıtlarda belirtildiği gibi alfabenin özgün harflerinin uygun bir biçimde önerildiğini söyler (Colless, 2014: 72). Bir yazıtın Sami lehçesiyle yazıldığını ve üzerindeki yazı "Ba'alat'ın Sevgilisi" olarak okunduğunu belirtti[Ek 3]. Araştırmalar, Kuzey Semitik alfabesi ve Sinai yazı sistemi arasında bir bağlantı olduğunu gösteriyordu (britannica, 2021: 1).

Orly Goldwasser 2006 yılında alfabenin kökeni hakkında görüşlerini belirtir. Sina madenlerindeki işçilerin aslında kişisel alfabelerini yazmak için alfabeyi bulduklarını ve bunların okuma yazma bilmeyen *Semitik* olduğunu belirtmiştir. Bu kişilerin Mısır yazı sistemini kavrayıp anlamadan, yazıtlarda gördükleri Mısır hiyerogliflerini kullanarak akrofonik(sesi vurgulama) fikrini de yarattıklarını söyler (Colless, 2014: 72). Orly Goldwasser bu hiyerogliflerin nasıl harfe dönüştürdüklerini şu sözleri ile anlatır: "*Gördüğün resme bir isim ver, verdiğin ismin sadece ilk sesini al ve resmi aklından tamamen çıkar.*" Bazı harfler hiyerogliflerden, bazıları ise nesnelerden ödünç alındı. Örneğin, ev glifi 'bêt' ve 'b' oldu ve bu böyle devam etti(dailymail, 2021: 1).

Sina'daki madenlere çizilmiş harflerin bulunuşundan bu yana süren fikir birliği, alfabeyi icat eden kişilerin eğitim seviyelerinin oldukça iyi olması gerektiğidir. Ancak Goldwasser'ın bu alanda yapmış olduğu araştırmalar bu fikri yok etmiştir. Fransız Mısırbilim Derneği'nin Eski Başkanı Pierre Tallet de bu görüşü destekleyen sözler söyler. Christopher Rollston ise bu görüşe kuşkuyla yaklaşır (mithsonianmag: 2021: 1).

Sami dili konuşan kişiler, kendi dillerindeki sesleri temsili için Mısır yazısının bir alt grubunu uyarladılar(History: 2021: 1). Bu uyarlama Kuzey Sami alfabesini oluşturur ve bu ilk alfabetik yazı sistemi olarak bilinir. Bu alfabede ağırlıklı olarak ünsüz sesler için simgeler bulunur. Proto-Sinaitik yaklaşık olarak kırk yazıt ve parçadan oluşmaktaydı. (Simons, 2011: 16). Bu alfabe Fenike deniz tacirleri tarafından yayıldı. Bu alfabe bugün kullanılmakta olan alfabelerin bilinen atası sayılmaktadır. (Simons, 2011: 23). Daha sonra Fenike alfabesi meydana getirilir. Fenike alfabesi, 22 harften oluşur ve öğrenmesi daha kolaydır (Evrimağacı, 2021: 1). Fenike alfabesinin 22 harften oluşmasının nedeni kültürlerinde bu sayının önemine olan inançlarındandır (Elias, 2010: 4).

2.4.3.Türklerin Kullandığı Alfabeler

Türkler, geçmişten günümüze birçok alfabe kullandılar. Bunlardan bazıları devamlılık ve süreklilik açısından önemli bir yere sahip olurken bazıları ise kısa süreli olmuştur (Ktanova, 2019: 12).Türkler geçmişten günümüze Köktürk, Soğd, Mani, Brahmi, Uygur, Arap, Ermeni, Süryani, Latin, İslav gibi alfabeleri kullanırlar.

2.4.3.1. Köktürk İşaretleri

Türkler, geçmişten beri kendilerini açıklamak için semboller kullanırlar. Bunları bazen mağara duvarlarına bazen de dokudukları kilimlere işlerler. Bu semboller Eski Türkçede "tamga" günümüzde ise "damga" olarak bilinir. Tatar Türkçesinde “tamga”, Başkurt Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kırgız Türkçesi ve Uygur Türkçesinde “tamğa”, Azerbaycan Türkçesinde ise “damğa” söyleyişi mevcuttur (TDK Türk Lehçeleri Sözlüğü) Bu tamgalar Orhun yazıtlarının yazın dili olan Köktürk alfabesini oluşturdu.

Türk dilinin bulunan en eski metinleri Orhun abideleridir.Bazı görüşlere göre Çoyryazıtının, bu yazıtlardan daha eski olduğudur. Bu yazıt 680-745 yıllarında II. Köktürk kağanlığında yazıldı(Ölmez, 2016: 66). Orhun abidelerinin yazı dili işlenmiş olarak karşımıza çıkar. Bu yüzden Türk yazı dilinin başlangıcını Orhun abidelerinden önceye götürmek gerekir. Fakat daha eski bir örnek bulunamadığı için yazı dili Orhun abidelerinden başlamaktadır. Bu yazı dili VIII. yüzyılda başlar ve XII-XIII. yüzyıla kadar devam eder (Ergin, 2012: 13). Issık Köl civarında bulunan ve 1970 senesinde yapılan kazı çalışmalarında Esik kurganında keşfedilen gümüş çanak, yazı sistemini yüzyıl olarak daha

eskiye götürdü[Ek 4](User, 2006: 28-29).Kurganın içinde elbise, ayna, başlık, silah, ayakkabıda ve vücutta kullanılan süs eşyaları gibi malzemeler de bulundu. Ancak bu kurganda bulunan tek gümüş eşya bu çanaktır (Arık, 2008: 48-53). Keşfedilen bu çanakta Köktürk harflerinin ilkel işaretleri bulunmaktadır. Ayrıca 26 harften oluşan söz vardır. Böylelikle Köktürk harflerinin VIII. yüzyıldan daha önce kullanıldığı ama bu yazının net bir şekilde çözülememesi gibi nedenlerden kaynaklı Türkçe için en eski metin Çoyr yazıtı kabul edilir(User, 2006: 28-29).

Köktürk alfabesi, Türkler tarafından Türkçenin yazımı için kullanılan ilk resmi alfabadir. İlk resmi alfabe olmakla birlikte ve kökeni açısından da milli olduğu görüşü mevcuttur. Baktığımızda ondan sonra gelen üç milli alfabenin kökeni farklıdır(Ergin, 2015: 28). Alanda çalışma yapan bilim insanları, bu yazı sistemi için “Orhun (Orhon, Orkun, Orkon) alfabesi”, “Türk Alfabesi”, “Köktürk Alfabesi” ve “Köktürkçe çivi yazısı” isimlendirmesini tercih etmişlerdir (User, 2015: 26). Bu alfabe Batıda “eski Türk runik alfabesi” olarak bilinir. Bunun nedeni ise harflerin eski İskandinav kitabelerinde kullanılmış olan runik alfabesine benzemesidir (Tekin, 1997: 17).

Orhun yazıtı birkaç asır kullanılır ve ilk olarak Yenisey yazıtlarında daha sonra Orhun yazıtlarında görülmektedir (Ergin, 2015: 28). İlk okunan yazıt ise Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarıdır. (Ata, 2011: 63). Bu yazıtlar II. Köktürk Kağanlığı döneminde yazılır. Kül Tigin Yazıtı 732 senesinde, Bilge Kağan Yazıtı ise 735 senesinde yazılır (Ergin, 2015: 17).

Bu yazıtlardan daha önce bahsedilmiştir. *“Bir Uygur efsanesine göre, onların dünya yüzüne çıktıkları ilk yer Orhun nehrinin kıyısıdır. Bu nehir, Karakorum denilen bir dağdan çıkar... Bunlardan başka bir nehrin kenarında eskiden Ordu-Balık, bugün ise Mavu-Balık denilen bir şehir vardır. Bu şehrin yakınında bulunan kayalara yazılar yazılmıştır. Ben onları gördüm.”* (Cüveyni,Tarih-i Cihangüşa [Çev.:Mürsel Öztürk], 1988: 116)

Çin literatürü kitabelerin yazılışını bildirmekteydi. Fakat 18-19. yüzyıla kadar bu vaziyetin bilinmeyen olarak kalmamasını önleyemedi (Sezgin, 2021: 1).Yazıtlar daha sonra 1889 senesinde Moğolistan’da Orhon ırmağının kenarlarında bulundu. Yazıtlar üzerinde çalışma yapan Vilhelm Thomsen 1893 senesinde üzerindeki yazıları okumayı başarmıştır (Tekin, 1997: 20). Böylelikle bu yıla kadar Türkçenin en eski yazılı metni olarak bilinen 1069

yılında yazılan Kutadgu Bilig'in yerini alır. Yazı dilimizin tarihi de 337 yıl daha eskiye gitmiş oldu (Ercilasun, 2015: 126).

Köktürk alfabesi 38 harfi içerir ve 31' ünsüz, 4'ü ünlü ve 3'ü çift ünsüz seslerdir. Bu kadar sessiz harfin bulunmasının nedeni birçok sessiz harfin kalın ve ince sesler olarak ayrı ayrı gösterilmesidir. Örneğin “ab-ba” ve “eb-be” için farklı işaret kullanımı mevcuttur. Ayrıca iki işaretin birleşerek tek harfi temsil ettiği ligatürler de bulunur.

Köktürkçede resim yazısı düşünce yazısına dönüştü. Mesela l ve y işaretleri kalın ve ince sıradan s harfini göstermektedir. Osman Nedim Tuna derslerinde l işaretin “asmak” ve y işaretinin de “süngü” ile alakasını belirtmiştir. Böylelikle kalın ve ince sıradan seslerin oluştuğunu belirtir.¹

Bu harfler genellikle çapraz ve dikey çizgilerden oluşur. Yatay ve kavisli çizgiler çok az kullanılır (Ercilasun, 2015: 162-164). Sağdan sola doğru yazılmaktadır. Harfler bitişmez ve ayrı yazılır. Noktalama işaretleri bulunmaz. Sadece iki nokta kelimeleri ayırmak için kullanılır.

Bu alfabenin kökeni hakkında ise bir birlik bulunmamaktadır. En çok savunulan ise alfabeyi Soğdak, Pehlevi, Part gibi alfabelerine veya direkt olarak eski bir Sami yazısına dayandırılmaktadır. Başka bir yaygın görüş ise Türkler tarafından bulunduğudır. Ahmet Caferoğlu 5 kelimeyi ele alarak kökeninin Türk olduğunu savunur (Ercilasun, 2015: 165-166). Bugün için Türkoloji dünyasında en geçerli olanı ise Sami yazısına dayandığı görüşüdür.

2.4.3.2. Uygur Alfabesi

Türkler tarafından 8-17.yüzyılları arasında Doğu Türkistan'dan Osmanlı Sarayı'na kadar bu alfabe kullanılır (Sağol Yüksekaya, 2013: 393). Bu alfabe çoğunlukla dini kitaplar ve astroloji, astronomi, tıp incelemelerindeki eserlerde kullanılır. Ayrıca didaktik ve edebi

¹19 Nisan 2021 tarihinde Osman Nedim Tuna'nın öğrencisi Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hazar ile yapılan görüşmede bu bilgi edinildi.

eserler, hukukla ilgili yazılı belgelerde de kullanılmaktadır (Çev.:Tabaklar, 2000: 189).
Uygurlardan kalan bu eserleri şöyle gruplandırabiliriz:

- 1.Manici çevreye ait eserler
- 2.Burkancı çevreye ait eserler
- 3.Hristiyan çevreye ait eserler
- 4.Müslüman çevreye ait eserler (Ercilasun, 2015: 226).

Köktürk Kağanlığının yıkılmasıyla Uygur Kağanlığı kuruldu. Bu kağanlığın bazıları Mani, bazıları da Budizm dinini seçer. Böylelikle eserlerinde bu dini esaslara yer verdiler.

Uygurlar döneminde din değişimi yeni alfabeleri de beraberinde getirmiştir. Bu inandıkları dinin alfabelerini alıp kendi dillerinin yazılışına uyarlamışlardır.

Uygur alfabesi, Soğd alfabesinde bir takım değişiklikler yapılarak Türkçe için kullanılmış olan bir yazı sistemidir(Ata, 2013: 7-8). Bu alfabe 18 harften oluşmaktadır. Bu azlığın sebebi birbirine yakın sesleri göstermek için tek im kullanılmasıdır. Örneğin c,ç,j harfleri için tek im kullanıldı. Bu gibi sebeplerden günümüzde Uygur yazısını tam olarak doğru okumak zordur. Her harfin başta, ortada ve sonda kullanımları farklıdır(Atsız, 2013: 119). Z harfi kendinden sonra gelen harfe bağlanmaz. Bunun haricindeki tüm kelimeler birleştirilir.Harflerin altına konulan bir veya iki nokta ise yabancı sesleri göstermek içindir (Çev.:Paylı, 1988: 321).

“Türklerin Arap alfabesinden sonra en fazla kullandıkları ikinci alfabedir.” (Demirci,2011:225).
Uygur alfabesi, Arap alfabesiyle beraber birkaç yüzyıl daha varlığını sürdürür (Tongul, 2004: 103).

Gabain Uygur metinlerini y ve n ağız olmak üzere iki gruba ayırır. Köktürkçede n (ny) sesini n’ye dönüştüren metinler n ağızını, y’ye dönüştürenler ise y ağızını oluşturmaktadır. Mani metinlerini çoğunlukla n ağızını, Burkan metinlerininide y ağızını göstermiştir (Çev.:Paylı, 1988: 326).

Uygurca metinlerin ele alındığı ilk yayın Müller tarafından gerçekleştirilir. 1908’de Uigurica I ve 1911’de Uigurica II’yi yayımlar.1919’da ise Uigurica III’ü yayımlar ve ölümüyle beraber 1931’de onun bıraktığı malzemelerle Gabain Uigurica IV’ü yayımlamıştır (Ata, 2013: 11).

2.4.3.3. Kuran Elifbası

VII. yüzyılın sonlarından itibaren Abbasiler ve Emeviler vasıtasıyla yaygın bir sahaya yayılır. Arap alfabesi, İslam dininin kabul edildiği yerlerde kullanılır. Yazı dili bakımından Latin alfabesinden sonra en fazla kullanılan alfabedir. Türklerin İslamiyet’le tanışması birçok alanda değişime yol açar. Uyguladıkları birçok kurallar ve değerler İslamiyet çerçevesinde değişime uğrayıp devam etti. İslamiyet’le beraber Türkler Uygur alfabesini bırakıp Arapçadan alınan alfabeyi kullandı (Turan, 2014: 90).

Türkçenin Arap alfabesiyle yazımı ise XI. yüzyılda başlar (Karadoğan, 2016: 6). Ancak alfabenin kullanımı Doğu Türkçesinde XI. yüzyıla, Anadolu Türkçesinde XIII. yüzyıla kadar uzanır. Türkler İslamiyet’i kabul etmesiyle birlikte bu alfabeyi kullanır. Halk günlük yaşantılarında Türkçeyi kullanır. Ancak yazıda bilim dilinde Arapçayı kullanır. Yüksek zümre ise edebiyat dili için Farsçayı kullanır (Emre Yavuz: 2021: 3).

Arap diline ve yazısına kutsallık kazandıran da İslamiyet’te önemli bir yere sahip olan Kur'an-ı Kerim'in Arap alfabesiyle yazılmasıdır. Ancak bu alfabenin, acem yazım kurallarıyla birlikte kullanılması, öğrenmeyi daha güç hale getirdiğinden, okunması ve yazılması belli zümre tarafından zorlaşmıştır (Albayrak, 1989: 464).

Arap alfabesi, Arapçaya uyum sağlasa da Türk dili için uygun değildi (Çev: Kıratlı, 1970: 421). Mesela harflerin 3 farklı şekilde başta, ortada, sonda yazılışlarının olması, sesli harflerin az bulunması, Türkçedeki bazı seslerin bu alfabede bulunmaması gibi örnekler sayılabilir (Albayrak, 1989: 464-465). Bu alfabede temelinde benzer olup ve yakın sesler için ayrı işaretlerin bulunması da işi zorlaştırdı. Örneğin su için ص harfi, servet için ث harfi kullanıldı (Turan, 2014: 91).

Kaşgarlı Divan-ı Lügat-it Türk'te Arap alfabesinde bulunup Türkçe ses değeri olmayan harflerden bahseder. Bu alfabede bulunan ve Türkçede ses karşılığı bulunmayan harfler: ث ط ظ ص ض. Bazı örnekler dışında ع, ه, ح harfleri bulunmaz (User, 2006: 99).

Türkler de Araplardan aldıkları bu alfabeyi -doğrudan almayıp bazı harfler ekleyerek- kendilerine uyarlar (Turan, 2014: 90). Türkler harflerdeki bu ıslahı Farslardan aldı. Farslar bu alfabeğe چ (چ), ش (ش) ve ج (ج) sesleri için –g sesi için kullanılan ك ayrıca nazal n sesi için kullanıldı- harf eklemesi yapar. 11.yüzyılda bulunan kaynaklarda Arap alfabesinin 29 harf

ile kayıt altına alındığı görülür (User, 2006: 97-98). Türkler eklemelerle birlikte 33 harfe ulaşan alfabeyi kullanır (Turan, 2014: 91).

Birçok nedenden dolayı Osmanlı döneminde okuma yazma oranları düştü. Buna çare aramak isteyen Türk aydınları -Tanzimat sonrasında- eğitime yönelik çalışmalar yapmak istedi. Arap harflerini iyileştirmeye çalışsalar da bu sorunu kökten çözmek istediler. Bu küçük çaplı değişimleri yapmayıp Latin alfabesinin kabul edilmesinin daha iyi olacağını söylediler. Buna karşı çıkanlar da oldu (Albayrak, 1989: 464). Örneğin Necip Asım bu yazı değişiminin hiç faydası olmayacağını söyler. (User, 2006: 107).

Daha sonra -Cumhuriyet'in ilânından sonra- yazının değişimi mevzusu yeniden gün yüzüne çıkar.¹ Kasım 1928 tarihinde Lâtin kökenli harfler, "Yeni Türk Harfleri" olarak kabul edildi (Albayrak, 1989: 464).

2.4.3.4. Latin Alfabesi

2.4.3.4.1. Latin Alfabesinin Kabulünde Yaşanan Görüş Ayrılıkları

Geçmişte birçok kez alfabe değişikliğine giden Türkler, son olarak -günümüzde de halen kullanılan- Latin alfabesini kabul ederek milli alfabe kimliklerinin son şeklini oluştururlar (Koç ve Demirci; 2018: 34). 1 Kasım 1928 yılında kabul edilen bu alfabenin kabul sürecine baktığımızda ise bu kabulün çokta kolay olmadığı ve bu tarihten önce de birtakım tartışmalara, görüş ayrılıklarına sebep olduğu görülür.²

Bu tartışmalar neticesinde çeşitli dil komisyonları kurulur ve kongreler düzenlenir. Yeni bir alfabenin kabulü ve Arap alfabesinin Türkçeyi yansıtmada yetersiz kaldığı görüşü birçok bilim insanı ve milletvekili tarafından savunulur. Ancak bu görüşe karşıt olanlarda vardır. Köklü bir alfabe değişikliğine gidilmesindense Arap alfabesi üzerinde ıslah çalışmalarının yapılabileceğini savunurlar. Türk dünyasında u görüşü savunan ilk kişi Mirza Fetali Ahunzâde olur. 1857 yılında bu fikri ortaya atan Azerbaycan yazarlarından Ahunzade bu alanda raporlar yazar. Hatta 1863 yılında kendi raporunda da ele aldığı yeni yazımla “*Yusuf Şah*” adlı hikayeyi kaleme alır. Bununla kalmayan Ahunzadefikirlerini yaymak amacıyla

²Türklerin Latin alfabesine geçiş tartışmaları sürerken diğer Türk Topluluklarının bu alfabeye geçtiği görülür. Örneğin; 1917 yılında Yakutlar ardından 1922 yılında Azerbaycan Türkleri kabul ederler(Yavuz, 2023: 3).

seyahatler düzenler. Bu seyahatlerin ilkinin İstanbul'a yapar.³ Dönemin sadrazamı olan Fuat Paşa ile görüşme sağlar. Raporu inceleyen heyet uygulanabileceğini söyler ancak harflerin matbaada kullanımı gündeme gelince işler istedikleri gibi gitmez. Daha sonra İran'a gelen Ahunzade gittiği yerlerde istediği sonuçları elde edemeyince seyahatlerini bitirir. Bu konu üzerine çalışmaya da devam etmez (Çev: Demirci, 2007: 1).

Arap alfabesinin ıslah edilmesini savunanlar eğer köklü bir değişim olursa Türk ve İslam dünyasından uzaklaşılacağını söylerler. Bunun gerekçesi de genel çoğunluğunun Arap alfabesini kullanıyor olmasıdır. İslah çalışmalarını savunanlar 1911 yılında "*İslah-ı Huruf Cemiyeti*"⁴ni, 1912 yılında da "*İslah-ı Huruf Encümeni*"ni kurarlar.

Arap harflerinin ıslah edilmesini savunanlar dışında farklı bir fikre sahip olanlar da vardır. Bu fikir Orhun ve Uygur alfabesinin tekrardan kullanılmaya başlamasıdır. Bu fikri savunmalarının nedeni ise onlara göre ana kültürümüzü bu alfabeler oluşturur. Eğer bir alfabe meselesi varsa ona uygarlık meselesi olarak değil, kültür meselesi olarak bakılmalıdır. Bu fikri savunanlar oldukça azdır (Biçici ve Yıldız Özlü; 2020: 185).

Latin alfabesine geçilmesi gerektiğini savunanların gerekçeleri oldukça fazladır. İmlada Latin alfabesinin kullanımı Arap alfabesine göre daha kolaydır. Arap harflerinin kullanımına devam edilmesi veya ıslah edilip kullanılması matbaada zorlukları peşinden getirecektir. Bu fikri savunan Mirza Rıza Han, 1879 yılında rapor hazırlar. Bu raporda karşılaştırmalar yaparak Arap alfabesinin uygunsuzluğunu dile getirir (Demirci, 2023: 1).

Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine kadar olan alfabe konusundaki görüşleri toparlayacak olursak şöyle bir başlıklandırma yapılabilir:

1. Ermeni harflerinin kullanılması.
2. Orhun ve Uygur harflerinin kullanılmaya başlanması.
3. Yeni ve çağdaş bir alfabe oluşturulması.

³ Detaylı bilgi için bakınız: Demirci, Ümit Özgür (2011). Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze). *Türk Yurdu dergisi*, 31(287), sf. 225-229.

⁴ İsmail Hakkı başkanlığında kurulan bu cemiyette aynı zamanda Necmeddin Arif, Ali Nusret gibi isimlerde yer alır. Bu cemiyet fikirlerini "Yeni Yazı" adlı gazetede de yayınlarlar. 1912 yılında yayınladıkları yazıda önerdikleri alfabe örneği de bulunur (Akçay, 2007: 1-7).

4.Arap harflerinin kullanımına devam edilmesi.

4.1. Alfabe de değişim yapmadan kullanılmaya devam edilmesi.

4.2. Arap harflerinde değişiklik yaparak kullanılmaya devam edilmesi.

4.2.1. Arap alfabesinde bulunan harflerin imlendirilmesi.

4.2.2. Harekeleri kaldırıp onun yerine sesli harflerin getirilmesi.

4.2.3. Arap harflerinde bazı azaltmalara gidilmesi.

4.2.4. Arap harflerinde bazı çoğaltmalara gidilmesi.

4.2.5. Arap harflerinin yazımının sağdan değil de soldan olması.

4.2.6. Arap harflerini yazarken yapılan birleştirmenin yapılmayıp harflerin ayrı yazılması(Ertem, 1991: 250-259).

Bu görüşlerin bazıları hiç kabul görmez. Ancak bazı görüşler kendine taraf bulur ve savunulur. Tanzimat döneminde bu konu üzerine birçok çalışma yapılır. Münif Mehmet Efendi “Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniyye”de yaptığı konuşmayla; şinasi ve Ebuziyya Tevfik matbaada Arap harflerini düzenleyip yazmasıyla; Ebuziyya kaleme aldığı makalalarla; İsmail Hakkı Bey yaptığı çalışmalarla o dönemin fikir beyan edenlerinden olur. Bunlar Arap harflerinin ıslah edilmesini isterler.Ardından Meşrutiyet’in ilanıyla da tartişmalar devam eder ve Latin alfabesinin gerekliliği üzerinde dururlar. Kurtuluş Savaşı yıllarında da -savaş ortamı olmasına rağmen- düzenlenen İktisat Kongresi’nde önerilerde bulunulur. Ancak o dönem kabul görmez(Demirci, 2011: 228).

Bu tartişmalar Cumhuriyetin ilan edilmesiyle de durulmaz. Hatta daha çok gündeme getirilir. Gazetelerde yazılar yazılır. Yazı yazmakla da kalınmaz anket düzenlenir. Bu anket 1926 yılında Akşam Gazetesinde yayınlanır. Ankette “*Latin harflerini kabul etmeli miyiz? Kabul edersek menfaatlerimiz ne olur? Bu mesele etrafındaki nokta-i nazarınızı lütfeder misiniz?*” soruları yer alır. ıkan sonuçlarda Ziya Gökalp gibi Türkçüler Latin harflerinin kullanılmasının fayda sağlamayacağını savunurlar. Hatta Ziya Gökalp dergide yazmış olduğu yazıda Latin alfabesinin kabul edilse bile ömrünün çok kısa olacağını dile getirir. Ancak bu gibi düşünceye sahip olan kişiler zamanla fikirlerini değiştirirler. Fikirlerinin değişmesindeki en büyük olgu 1926 yılında yapılan Türkoloji Kongresidir(Kayıran ve Metintaş, 2009: 195).

TBMM’de de oldukça gündeme gelen bu konu ilk kez 1924 yılında konuşulur. Milletvekili olan Şükrü Saraçoğlu bu konuyu ilk kez mecliste açan kişi olur(Koç ve Demirci, 2018: 19). Şükrü Saraçoğlu bu konu üzerine şunları söyler:

“*Büyük fedakârlıkların yapıldığı bu memlekette, bu memleket halkı hala okuma-yazma öğrenmediyse, bunu yalnız yöntemde aramak doğru değildir; tek kabahatlisi harflerdir*” (TBMM ZC, D: 2, C: 6, Şubat 1924: 335).

Ülkenin içindeki bu tartışmalar Avrupa’da da gündeme gelir. Gazetelerde bu konu hakkında yazılar yayınlanır. *Le Temps* gazetesi ve *Le Journal de Geneve* gazetelerinde yayınlanan yazılarda Latin harflerinin gerekliliğine ve kullanılan Arap harflerinin yetersizliğine değinilir (Kale, 1999: 821).

Türk dünyasında alfabe konusunda birtakım gelişmeler sürerken bazı kesim tarafından bu kabul görmez.

“*Bugün genelde Türk halkları Latin ve Kiril alfabesini kullanırken, alfabesini hiç değiştirmeyerek Arap alfabesiyle günümüze kadar devam eden İran içindeki Azeriler, Doğu Türkistan’daki Uygurlar ve Kazaklar ile Irak’taki Türkmenler halen daha Arap alfabesini kullanmaktadır.*” (Demirci, 2011: 230).

2.4.3.4.2. Latin Harflerinin Kabulü ve Kabul Edilme Sürecinde Yaşananlar

Atatürk’ün kararlılığı ve gerekçelerin güçlü olmasından dolayı yeni bir alfabenin kabulüne karşı gelenlerin çabası olumsuz sonuçlanır. Atatürk’ün bu düşüncesi, alfabe konusu gündemde değilken de mevcuttur. Hatta çocukluk yıllarına kadar gidilebilir. Bunun nedeni Selanik’te o dönemlerde bazı Türklerin bu alfabeyi yarı resmi olarak kullanmış olmasıdır. Çocukluğundan beri bunun bilincinde olan Atatürk ilerleyen günlerde de yazı devrimini savunanlardan olur (Kale, 1999: 817).

Harf devrimi normalde 1928 yılından önce yapılması düşünülen bir eylem olmasına rağmen içerideki gelişmelerden bu tarihe kalır. Bunlar ülkedeki düzenin sağlanması(Cumhuriyetin ilanı, saltanatın kaldırılması vb.), alfabedeki tartışmalar, basının Latin harflerine karşı yazılarının olması vb. şeklinde sayılabilir. Harf devrimi gecikse de bununla ilgili çalışmalar

hiç kesilmez. 1926 yılında “Dil Heyeti”⁵ kurulur ve bu alfabe incelenir. Türkçeye uygunluğu üzerinde durulur. Bunun ardından 1927 yılında sokak adları, doktor reçeteleri bu harflerle yazılır. 1928 yılında ise Latin sayılar alınır ve kullanılır. “*Beynelmilel Erkanım Kabulü Hakkında Kanun*”u ile sayıların Latin olarak kabul edildiği görülür.

1926 yılında kurulan Dil Heyeti’nin hazırladıkları 41 sayfalık “Elifba Raporu” oldukça olumlu karşılanır. Bunun üzerine Atatürk harf devriminin başladığını kalabalık bir ortamda dile getirir. Bu tarihten sonra çalışmaları hızlandırır. Şehir, ilçe gezerek tahtanın karşısına geçer ve halka bu harfleri tanıtır [Ek 5]. Bu dönemde Atatürk’e “başöğretmen” unvanı verilir. Artık harflerin tanıtımı daha hızlanır. Gazeteler bu alfabelerle yayınlanmaya başlar. Harflerin öğretilmesi için kurslar açılır. Bu kurslarda müfettişler bu harfleri öğrenir ve daha sonra ülkenin belirli yerlerine dağılarak öğretmenlere öğretirler. Bu süreç yaklaşık olarak 2-3 ay kadar sürer. Bu kısa zamanda çok yol kat edilir. Artık yeni alfabe benimsenir. Bu alfabenin resmileşmesi için ise TBMM’nin açılması beklenir. Meclis açıldıktan sonra Atatürk bu konu hakkında uzunca bir konuşma yapar. Türk diline en uygun alfabenin bu alfabe olduğunu söyler.

“Latin esasından Türk harflerinin Türk diline ne kadar uygun olduğunu, şehirde, köyde yaşı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını, güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisi’nin kararıyla Türk harflerinin kat’iyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine, münevver yetiştirmiş, büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçe ye bu yeni canlılığını kazandıracak olan Üçüncü Büyük Millet Meclis, yalnız edebî Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde de mümtaz bir sima kalacaktır. Efendiler, Türk harflerinin kabulü ile hepimiz bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlatlarına mühim bir vazife teveccüh ediyor. Bu vazife milletimizin kâmilten okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz, hususi ve umumî

⁵“Latin harflerinin dilimize uygulanması imkânını düşünölmek üzere kurulup, 26 Haziran 1928’de çalışmasına başlamış olan heyetimiz, doğrudan doğruya bugünkü ortak ve edebi dilimizin dayandığı ince ve olgunlaşmış İstanbul konuşma dilini esas alarak, bu dile teorik ve fiili yönlerden en uygun ve elverişli bir alfabe meydana getirmeye çalışmak ve bu maksatla ilk önce Latin harflerinin aslı değerlerini kullandıkları Avrupa milletleri tarafından yapılan değişiklikleri, tetkik ederek, bugün adı geçen harflerin Türkçeye nasıl uygulanacağını azami dikkat ederek, bunları mümkün olduğu kadar düzenli bir şekilde uygulamak suretiyle bir sonuca varmaktır” (Gölmez, 2006: 213).

hayatımızda rast geldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek-kadın her vatandaşımıza yeni harfleri öğretmek için tehalük göstermeliyiz.” (TBMM, 1928:3-5).

Ardından mecliste oy kullanılır ve yeni alfabenin kabul edilip edilmediği belli olur. Bu seçim 1 Kasım 1928 yılında yapılır. 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun’u kabul edilir.⁶ 3 Kasım’da Resmi Gazete’de yayınlanır.⁶ 11 maddelik bu kanunun sonunda harflerin cetveli verilir. Böylelikle yeni alfabenin kabulü resmileşir. Ocak ayından itibaren tamamen bu alfabenin kullanılması kararı verilir. Sokaktaki levhalar, kitaplar, duyurular hep bu alfabeye yapılır. Bu alfabenin öğretimini kolaylaştırmak için Atatürk birçok çalışma yürütür. Bunların başında Millet mektepleri yer alır. Bu mekteplerde kurslar açılır ve halka yeni yazı öğretilir. Bu süreç çok kısa ve verimli bir şekilde sonuçlanır.

2.4.3.4.3. Osmanlı Döneminde Osmanlı Türkçesinin Batıda Latin Harfleriyle Yazılması

Geçmişte Batılıların Türklere karşı olan korkularının var olduğu bilinir. Bu korkunun varlığı ilerleyen zamanlarda merak duygusuna dönüşür. Bu merak duygusu da dilimizi öğrenmeye kadar gider ve bir dönem için Türkçeyi ortak dil olarak kabul ederler. Hatta Latin harfleriyle Türkçe eserler oluştururlar.

3 Kasım 1928 yılında Latin alfabesine geçilse de bu tarihten önce Türkçenin Latin harfleriyle yazımı mevcuttur. Türk dili tarihine baktığımızda Türkçenin Latin harfleriyle yazılan ilk eserinin “*Codex Cumanicus*” olduğu görülür. Codex Cumanicus (CC) “Kuman kodeksi” anlamına gelir. Yani Kumanlara ait bilgiler kitabıdır. Latin alfabesinin “Gotik” biçiminde yazılır. Latin alfabesiyle yazıldığı için Türkçenin zenginliğini gösteren bir eser olmuştur. Çünkü sesli harfleri net bir şekilde göstermektedir. Arap harfleriyle yazılan metinlerde sesli harfleri gösterirken her ses için ayrı bir işaret kullanılmaz. Örneğin; o, ö, u, ü harfleri için Arap alfabesinde ُ kullanılır burada her harf için işaretler mevcuttur(Akar, 2012: 218-219).

Bu eser 1303-1362 yıllarında yazılmıştır. Fransiskan mezhebinin yazmış olduğu içerisinde Kıpçak Türkçesinin dilbilgisi, kelime dizelgesi, metinler, dua, ilahi vb. bulunur(Tavkul,

⁶Mevzuat, “<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1353.pdf>” (15.12.2021).

2003: 2). Codex Cumanicus'taki bazı sözcüklerin yazımı günümüzdeki yazımlarıyla aynıdır. “Araba, eski, et vd.” buna örnek teşkil eder. Birebir aynı olan sözcüklerin varlığı gibi ufak farklılıkları bulunan benzer sözcüklerde vardır. Eserde “alti, ojun” günümüzde de “altı, oyun” şeklindedir. Bunlar dışında çok farklı yazımları olan kelimeler de vardır. “Az” sözcüğü günümüzde “aç” sözcüğünü belirtir (Tekin, 1997: 88).

Almanlar ve İtalyanlar tarafından derlenen bir eser olduğu için eserde yer alan bölümlere onların isimleri verilir. Eser böylelikle Alman ve İtalyan olmak üzere iki bölümden oluşur. İtalyan bölümü 110 sayfa, Alman bölümü 54 sayfadan oluşur (turkbilim, 2021). Eserin tek nüshası vardır. Bu nüsha da Vatikan'da Saint-Marcus Kütüphanesinde yer alır.

Codex Cumanicus'tan sonra Latin harfli diğer eser ise Johannes Schiltberger tarafından kaleme alınır. Bu eseri 1427 yılında yazar ve esir olduğu yıllara yer verir. Bu eserde Türkçe ifadeler bulunur. İslama dair ibarelerde yer alır (İnce ve Akça, 2017: 9). Bu eser matbaanın bulunduğu zamana denk geldiği için matbaada basılır.

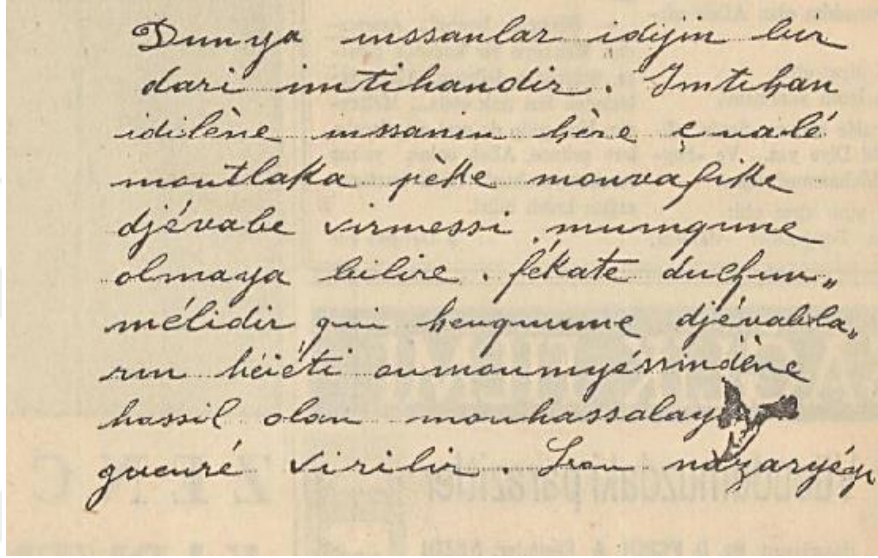
Matbaanın icadıyla Latin harfleriyle yazılmış Türkçe metinler/eserler de artış olmuştur. 1855 senesinden 1928'e kadar telgraflarda da Türkçenin yazımında Latin harfleri kullanılmıştır.

1688 senesinde Giovanni Donado yazdığı eserinde manzumelerini, atasözlerini Latin harflerini Türkçe imlasıyla yazar.

2.4.3.4.4. Osmanlı Döneminde Ferdî Olarak Latin Harflerinin Kullanımı

Latin harfleri kabul edilmeden önce ferdi olarak da Latin harflerini kullananlar mevcuttur. Osmanlı padişahlarından 3. Mustafa'nın kızı aynı zamanda 3.Selim'in kız kardeşi olan Hatice Sultan bunlardan biridir. Hatice Sultan kendini geliştiren, okuyan, kültürlü biriydi. 3.Selim her konuda kardeşine danışır. Sarayında yapacağı değişimler için mimardan yararlanan Hatice Sultan sırf mimarla iletişim kurabilmek için Latin alfabesini öğrenir. Böylelikle mimarları olan Antoine Ignace Melling ile mektuplarında Latin harflerini kullanır. Bu mektuplar Fransa'da bir koleksiyonda yer alır. Ancak derlenen bu mektuplar 2001 senesinde kitap olarak yayınlanır (Bardakçı, 2014: 1). Bu mektuplar Türkçe olarak Latin harfleriyle yazılmıştır. Bu mektuplar Osmanlıda yaşayan aydınların fikriyatını etkiler. Yenilik ve yeni alfabe fikrini tartışırlar.

Latin harflerinin kullanımında Mustafa Kemal'in mektupları önem teşkil eder. Bunlardan biri de 1914 yılında Madam Corinne'ye yazmış olduğu mektuptur. Mektubun sonunda Latin harflerini kullanarak Türkçe yazmış olduğu bölüm bulunur. Türkçe yazılmış olmasına rağmen Fransız yazımından yararlanmıştır. Mektubun son bölümünde yer alan -Atatürk'ün el yazısıyla Latin harfleriyle yazmış olduğu- yazı:

Görsel 1. Peyami Safa, Atatürk'ün Bir Kadına Mektupları, 1954, (Milliyet, 1954)

O dönemde Trablusgarp valisi olan Ali Kemali'nin Latin harfleriyle yazdığı Türkçe telgrafi bulunur. Abdullah Cevdet'in yazmış olduğu yazılarda, Latin sayılarını kullandığı görülür (Ulu, 2014: 280).

2.4.3.4.5. Bakü 1. Türkiyat Kongresi (1926)

Latin harflerinin kabul edilmesi üzerine önem teşkil eden, 1922'de Bakü'de kurulan "Yeni Türk Elifba Komitesi" komisyonu bu alanda çalışma yapar. Bunun ardından yayınlanan genelgeyle Azerbaycan'da Latin alfabesi mecburi tutulur. Bu da 1926 yılında yapılan Bakü Kongresinde gündeme getirilir. Bu alfabe SSCB'de bulunan Türklere önerilir (Şahin, 2003: 43).

Uzmanlar tarafından Türk dili üzerine bir kongre düzenleme fikri 1900'lü yıllardan beri düşünülmektedir (Nurmemmedli, 2019: 58). Bunun akabinde ilk kez Türkoloji kongresi düzenleme fikri 1913 yılında Samoyloviç tarafından gündeme getirilir (Demirci, 2011: 227). Fakat maddi olarak bir destek sağlayamadığı için düzenleyemez. Bu fikir 1922

yılında tekrar ortaya atılır. 1913 yılındaki gibi sadece fikir olarak kalmaz bir toplantıyla etraflıca konuşulur. Bu toplantı Müsteşrikler tarafından Leningard'da yapılır. 1923 yılına gelindiğinde de Samoyloviç'in bu düşüncüyü hayata geçirmek için destekçi aradığı görülür. Hatta Azerileri kazanmak için çaba sarf ettiği görülür. Bunun yanında birtakım gruplarda bu düşüncüyü desteklemiştir. O gruplar şöyledir: Azeriler, Sovyetler, Türkler, Rus dilbilimcileri ve Türkologları (Oral, 2004:112; Demirel,1999: 27-28).

Bu doğrultuda kurulan heyet, kongrenin yapılacağı tarihi ve programa çağırılan kişileri ve konuşmalarının bildirileceği tarihi belirlemiştir. Daha sonra yapılan toplantılarda 1. Türkoloji Kongresi'nin 25 Şubat 1926 tarihinde Bakü'de yapılmasına karar verilir.⁷Kongrenin temsilcileri ise 120-130 kişiden oluşmaktadır. Kurulan heyet, yapılacak kongrede Latin alfabesine geçişi ve bu alfabenin benimsenmesi konusunda kararlar alır (Demirci, 2011: 227). Kongreye katılacak olan temsilciler 25 Şubatta Bakü'ye gelir. Bazı katılımcılar, yaşadıkları sorunlardan dolayı gecikmeli olarak gelirler.Bundan dolayı katılımcı sayıları başlarda azdır. Gün geçtikçe sayı da artış olur. Katılımcılar ilim adamları, eğitimciler, yazarlar ve politikacılardan oluşur. 1 diplomat, 1 hukukçu, 2 eğitimci, 4 edebiyatçı, 14 redaktör ve gazeteci,18 profesör, 5 doçent, 2 hekim, 2 talebe, 17 politikacı katılmıştır. Bu katılımcıların çoğunluğu erkeklerden oluşur. Sadece Ayna Sultanova adında bir kadın vardır (Demirel, 2016: 77-81; Demirci, 2011: 227; Demirel,1999: 35).

Kurulan heyet, 26 Şubat 1926 yılında Bakü'de İsmailiye Sarayı olarak bilinen binada toplanır [Ek 6].⁸ Açılış Samed Agamalıoğlu'nun konuşmasıyla başlar. 1926 yılında yapılan bu Türkiyat Kongresi, Türkiye-Rusya ilişkisi ve Türklük biliminin gelişimi açısından önem arz etmektedir. Yapılan kurultay, Türk ve Alman heyetlerinin sunduğu teklifle Wilhelm Radloff ile Gaspıralı İsmail Bey'e armağan edilir (Buran, 2009: 435).

⁷ Tarihteki ilk Türkoloji kongresinin Bakü'de düzenlenmesinin nedenleri hakkında birçok görüş vardır. Örneğin; Komünist rejiminin Bakü'yü Türk dilini konuşmakta olan diğer şehirlerden daha gelişmiş olarak görmesidir. Bir diğer görüş ise o dönemde Bakü'de yaşayan *Pantürkist* insanların çok olması toplantının orada yapılmasını destekledi. Aynı zamanda Bakü'ye ulaşımın diğer yerlere göre daha kolay olması katılımı kolaylaştıracağı için burası daha uygundu. İklim şartları, ulaşım, gelişmişlik düzeyi, askeri gücü vb. Bakü'de yapılmasını sağlayan nedenlerdendir (Nurmemmedli, 2019: 59)

⁸Günümüzde Azerbaycan Millî İlimler Akademisi olarak kullanılmaktadır.

2.4.3.4.6. *Alfabe Hakkında Alınan Kararlar*

Yapılan kongre Sovyetler Birliğinde bulunan Türklerin Latin alfabesine geçmesinde büyük öneme sahiptir. Bu kongrenin zaten toplanma amacının altında alfabe yer almaktaydı. Böylelikle alınan kararlarla birlikte sağlamak istedikleri şeyler vardı. Örneğin Latin alfabesine geçişle beraber Doğu halklarının önünde saygınlık kazanmalarını sağlamak (Şimşir, 2008: 117).

Kurultayda konuşulan konuların temel noktası alfabeydi ancak farklı konular da konuşulur. Örneğin terminoloji, imla, etnografya, terim sorunu, komşu ve akraba dillerin karşılıklı ilişkileri, tarih ve edebiyat gibi konulara da yer verildiği görülür (Ayhan ve Baloglu, 2018: 356; Buran, 2009: 438).

3 Mart tarihinde kongre alfabe değişikliği üzerinde durur. Alfabe meselesinde söze başlayanlardan biri Rus Türkologu Yakovlev'dir [Ek 7]. Söze başladığında ise Arap alfabesinin gerilemekte olduğunu belirtir. Bazı toplumların Latin alfabesine geçme meylinin olduğunu belirtirken Yakutların buna örnek teşkil ettiğini belirtir. Yakovlev'in bildirisinden sonra sözü Mehmet Zade alır. Mehmed Zade, Azerbaycan'dan gelen delegede yer almaktaydı. Zade, Latin kökenli yeni Türk alfabesinden övgüyle bahseder. Bu alfabeden övgüyle bahsedenlerden biri de Jirkov'dur. Jirkov, bu alfabeyle Türk toplumlarının yeniden doğacağını belirtir. Arap alfabesinin bırakılıp Latin alfabesine geçilmesi gerektiğini de sözlerine ekler. Ayrıca iki alfabeyi de karşılaştırır. Kuzey Kafkasya delegesi Ömer Aliev'de bu alfabenin evrenselliğinden bahsetmiştir. Kalmuk Cumhuriyeti delegesi Kosiyeu, Latin alfabesine ülkelerinde geçeceklerini bildirdi.

Yeni alfabeyi savunanlar dışında savunmayanlarda olmuştur. Alimcan Şeref Bey ise Arap alfabesini savunur. Harf değiştirmenin medeni, ekonomik ve toplumsal yönden önem taşıdığını sözlerine ekler. Alimcan Şeref Bey ise hem Latin hem de Latin alfabelerine eklemelerle Türkçeye uygun hale getirilebileceğini söyler (Şimşir, 2008: 122-128).

Kongre hakkında Türk delegelerin düşünceleri ise şöyledir: Ali Bek Hüseyin Zade, alfabede kökten değişime gidilmesi gerektiğini, alfabe sorunun ise yakın bir zamanda Türkiye'de şekilleneceğini belirtir. Fuat Köprülü ise bu kongrenin bilim dünyası için politik bir öneme sahip olduğunu söyler (Şimşir, 2008: 129). O dönem de Atatürk'te bizzat kendisi bu konunun destekçisi olur ve bu kongrenin kararlarını takip eder (Demirci, 2011: 227).

Kurul, SSCB Türk bölgelerinde Latin kökenli yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi kararını alır. Bu karara 7 olumsuz, 6 kararsız, 101 olumlu oy kullanılır. Böylelikle 101 olumlu oyla karar kabul edilmiş olur (Kılıç, 2019: 485). Bu olumlu oyların 6'sını Ruslar, 95'ini Müslümanlar verir. Kabul edilen bu yeni Türk alfabesi 33 harften oluşur. Bu alfabenin adı "Birleştirilmiş Türk Alfabesi" dir. Bu alfabenin kabulü ülkelerin inisiyatifine bırakılmıştır (Ayhan ve Baloğlu, 2018: 356-367). Bu kararla birlikte Sovyetler Birliği Türklerinin Latin alfabesine geçiş süreci hızlanır. Kongre bitiminden sonra bir "Yeni Türk Alfabesi Merkez Komitesi" kurulur. Bu encümenin kuruluş amacı, Sovyetler Birliği üyelerinin bölgelerinde Latin kökenli yeni Türk alfabesine geçilmesini tek bir yerden yürütmektir. (Şimşir, 2008: 131). Sovyetler Birliğinin Latin alfabesine geçişi desteklemesindeki nedenlerden biri Türk halklarının geçmişi ve geleceği arasındaki bağ zayıflatmaktır. Türk toplumları yıllardır kullandığı alfabeyi terk etmesiyle beraber ellerinde olmasa da kültürel bağ zayıflayacaktır (Ayhan ve Baloğlu, 2018: 359).

Alfabe için alınan kararlar -Umar Aliyev tarafından verilenler kararlar- bugün bile geçerliliğini sürdürmektedir. Timur Kocaoğlu ise Aliyev'in kararlarını şöyle sıralamıştır:

- “1. Her bir fonem için tek bir damga (harf) kullanılmalı.*
- 2. Bu damga Latin harfli olmalı.*
- 3. Rusça harfler kullanılmamalı.*
- 4. Yerel dile yabancı olan sesler için ayrı bir harf eklenmemeli (özellikle Rusçaya özgü sesler için).*
- 5. Aynı ses için birden çok harf kullanılmamalı (Arapçada olduğu gibi).*
- 6. Harf üstü işaretlerden kaçınılmalı.*
- 7. Bir ses için çift harflerden kaçınılmalı: ou, ae, ch, sh gibi.*
- 8. Yumuşak, kalın, uzun ünlü sesler için özel işaretlerden kaçınılmalı.” (Kocaoğlu, 2020: 59)*

Böylelikle bu kongrenin Türk dünyasında büyük bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Kongre alfabe konusundaki tartışmaların kilit taşı oldu. Kongreden sonra Latin alfabesine geçiş hızlanır ancak bu durum uzun sürmez. Sovyet Türk toplumlarının Latin alfabesini kullanmaları kısa bir dönemi kapsar. Böylelikle 1928'de Semerkand'da yapılması planlanan kongre gerçekleşmez. Hatta 1936 yılında “Türkmenoloji Kongresi”yle Bakü kongresindeki süreç sonlandırıldı. Bu yıldan sonra Kiril alfabesine geçiş üzerinde durulur. 1991 yılına

kadar- Sovyetlerin dağılmasıyla- bu devam eder ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla ortak alfabe tekrar gündeme getirilir (Abdieva, 2017: 105).

3. TÜRK DİLİ LEHÇELERİ

3.1. KAZAKLAR

3.1.1. Kazak Sözcüğü Hakkında

Kazak adı etnik bakımdan Türk olarak kabul edilen bir topluluk için kullanılır (Türker, 2020: 190). Ayrıca kazak sözcüğü hakkında birçok kişi fikrini beyan eder. Örneğin; Zeki Velidi Togan, Kazak kelimesinin “ *siyasal bir amaçla, bir ayaklanma sonucu, çok kez ailesi olmaksızın (bekâr) ve kimi zaman da ailesi ile birlikte toplumdaki uzaklaşan, kırlara çekilen isyancılar için*” kullanıldığını belirtir (Togan, 1981: 37). Reşit Rahmeti Arat ise “Kazak” sözcüğünü “*hür, serbest, evsiz barksız*” anlamında kullanır. Barthold, Samoyloviç Radloff, Vambery vb. gibi pek çok bilgin ise “*hür gezen, evi barkı olmayan*” anlamlarına geldiğini belirtir.⁹

Samoyloviç bu konu üzerine uzunca bir yazı yazar. Yazısında bu kelime için verilen birçok görüş hakkında açıklamalarda bulunur. Veselowski kazak kelimesi için “*kaza benzeyen insan yani kuş gibi serbest*” açıklamalarında bulunur. Kraft tarafından yapılan bir diğer açıklama ise “kaz+ak” şeklindedir yani “*beyaz ana kaz*” anlamına gelmektedir. Samoyloviç’e göre bunlar bilimsel bir değeri olmayan açıklamalardır. (Samoyloviç, Çeviri: Çağatay, 1988, 95-98).

Kazak kelimesi birçok sözlükte de bulunur. Abuşka Lugati¹⁰’nde de Kazak kelimesi “*başboş dolaşan, evsiz*” olarak çevrilir ve şu şekilde geçmektedir:

Beyit: “*Zal didi kim kazak irkende şah/ Tîg çıkib kim çika irdi sipah.*”

Anlamı: “*Zal(ihtiyar) dedi ki, şah derbeder ise/ kim kılıç çekip askerin başına geçecek?*” (Atalay, 1970: 312).

⁹ Geniş bilgi için bkz. Kazakistan, “https://www.kazakistan.org/kazak-kelimesinin-etimolojisi_19.htm” (10.10.2021).

¹⁰ XVI. yüzyılda yazılmıştır ve yazarı belli değildir. Çağatay Türkçesi sözlüklerindendir. İlk girişi “abuşka” yani yaşlı kadın olduğu için bu isim ile tanıtılmıştır. Pek çok nüshası bulunmaktadır. Türkiye’de ilmi neşri Besim Atalay tarafından yapıldı (Ercilasun, 2015: 424).

Kazak kelimesi, Tatar Türkçesinde ise “bekâr” anlamına gelmektedir. Türkçe sözlükte ise “*Kazakistan Cumhuriyeti'nde yaşamakta olan Türk soylu halk*” ve “*Rusya'da ve İran'da ayrı bir sınıf oluşturan atlı asker*” olarak geçer (TDK Sözlük). Kazak sözcüğü Türkiye’de cesur anlamına gelse de akla gelen ilk anlamı kalın giyimdir.

Samoyloviç kazak kelimesinin, kaynağı ne olursa olsun günümüzdeki ses bilgisi bakımından, XI. Yüzyıldan önce görülmediğini belirtir. Çünkü Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lügatit Türk adlı eserinde “Kazak” kelimesini toplum anlamında bile kullanmamıştır (Çev.:Çağatay, 1988: 101).

Kazak kelimesinin kökeni hakkında daha birçok görüş bulunmaktadır. En yaygın ve kabul edilen ise görüş ise “kaz-” fiilinden geldiğidir. “Kaz-” fiili, “avare dolaşmak, evsiz barksız gezmek” manasındadır. Aynı zamanda Kazak kelimesinin “Kay” ve “Sak” adlı boyların birleşimiyle “kay/sak” olduğu görüşü de mevcuttur (Hizmetli, 2011: 26).

3.1.2. Kazak Türklerinin Tarih Sahnesine Çıkışı

Kazak Türklerinin ortaya çıkması çok eski dönemleri kapsar(Gabbasova, 2017: 1). Kazak Türklerinin tarih sahnesine çıkışındaki bilgilerde görüş ayrılıkları bulunur ve bu durum günümüzde de devam eder. Büyük bir çoğunluğun kabul ettiği ise Ebü'l Hayr Han'ın¹¹ emrinde gitmeyen bir topluluğun Çu ve Talas nehirleri ortasında kalan bölgede kendi başlarına yaşamaya başlamalarıyla meydana çıktığıdır (Hizmetli, 2011: 25). Kazak Türkleri, XV. yüzyıldan beri Özbek Hanlarının emri altında durur. Ebü'l Hayr Han'ın yönetiminin yaşadığı sarsıntılardan dolayı ordu tam bağımsızlık için harekete geçer. 1456 yılında Özbek Hanlığı'ndan ayrılarak göç ederler ve böylelikle bugünkü Kazakistan Cumhuriyeti bölgesinde Kazak Hanlığının tabanını oluştururlar (Özdemir, 2018: 1126).

Bir başka fikre göre ise Kasım Han çevresinde birleşen Kazaklar, hanlığın birliği için çok çaba sarf ederler. Hür, bağımsız bir yaşantı tarzı sonrası üç merkezi noktadan hanlığı yönetmeyi deneseler de başarılı olamazlar. Böylelikle otoriteyi tek bir noktadan sağlamak

¹¹ Ebü'l-Hayr Han (1429-1468), Moğol hükümdarı olan Cuci Han'ın oğullarının en küçüğü olan Şeybân'ın soyundan İbrâhim'in torunu ayrıca Devlet Şeyh'in oğludur. Özbek hükümdarıdır (Aktan, 1994: 325).

durumunda kalırlar. Bu çalkantılı otorite kurma mücadelesinde Kasım Han bir düzenlemeye gider. Böylelikle Kasım Han tek bir çatı altından tüm Kazakları toplar. Daha sonraları ise bu birlik beraberlikte çalkantılar olur. XVII. yüzyılından itibaren Kazak Türkleri cüzlere ayrılır (Özdemir, 2018: 1127).

3.1.2.1. Kazakların Oluşumu Hakkındaki Söylence ve Destanlar

Kazakların oluşumu hakkında birçok destan ve söylence mevcuttur. Bu söylencelerden biri de Kazak Han söylencesidir. *Kazak Han* ise Kazakların atasıdır. Kazak Han, Alaş Han'ın oğludur ve onun da üç oğlu vardır: Bekarıs, Akarıs, Yanarıs. Günümüzde ise Kazakların üç boyunu bu üç oğlu oluşturmaktadır. Bunlar sırasıyla *Ulı Cüz*¹², *Orta Cüz* ve *Küçük Cüz*'dür. (Karakurt, 2011: 126).

Başka bir söylence ise Alaş Han söylencesidir. Ancak bu söylencenin 1963'te Kazakistan'da yapılan kazı çalışmalarıyla gerçeğe dayandığı görülür.¹³Bu söylence şöyledir: Eski zamanlarda Sirderya bölgesinde Kızıl Arslan Han yaşamaktaydı. Kızıl Han kazandığı bir savaşta güzel bir kızı görür ve onunla evlenir. Bu evlilikten bir oğlan dünyaya gelir. Fakat bu oğlanın cildinde problemler bulunmaktadır. Bu problemi kötü yorumlayıp bu çocuğu bir sepet içinde nehre bırakırlar. Daha sonra bu çocuğu ihtiyar bir balıkçı, nehirde sepet içinde bulur. Bu oğlan büyüdüğünde ise çok mu çok akıllı bir çocuk olur ve buna “Alaş” adını verirler. Alaş gittikçe güçlenir ve kendi idaresinde 300 asker ile kimseye boyun eğmez. Bu 300 asker ise birçok kabileyi hâkimiyeti altına almıştır. Bu topluluk daha sonraları kendilerine “Kazak” adını verirler (Kara, 2021: 1).

¹² Cüz, Arapça kökenlidir. Cüz, Kazaklarda boy ve hısım akraba isimlerinin adlandırılmasında kullanılır. Eski Türklerdeki soya önem verme günümüzde Kazaklarda da devam etmektedir. Kazaklarda bulunan Üç Cüz, otuz altı *oguştan* oluşur. Kazaklar soy, akraba ilişkilerine önemini atasözlerinden de anlaşılır. Soyunun nereden geldiğini bilmeleri gerektiğini “yedi atasını bilmeyen bilgisiz” atasözüyle anlatmışlardır (Moidabayeva, 2002: 28).

¹³ Bulunan kitabede Orhun yazısıyla “Kagan altı bōrik Alaş” yazısı bulunmaktaydı.

3.1.3. Kazaklar Hakkında Genel Bilgiler

Kazak Türkleri, Orta Asya'da yaşamını sürdüren bazı siyasi topluluklarının ve Türk boylarının bütünlük oluşturmaları sonucunda meydana gelir (Kara, 2019:1). Şu an Hazar Denizi'nden Çin'e kadar gelen bir sınırdan hür olarak yaşarlar (Hizmetli, 2011: 25) .

XVI. yüzyılın başlarında Kasım Han'ın Kazak Hanlığını kurmasından sonra bu hanlık içinde yaşayan nüfus artmıştır. Bu nüfus artışı beraberinde sınırların genişlemesine sebep olur. Bu genişleme sürekli devam eder ve XVII. yüzyılın sonlarına doğru günümüzdeki Kazakistan sınırlarına kadar ulaşır. Bu genişleme ve dağılma yönetimi de zorlaştırdı. Bu durumu ortadan kaldırmak için cüzlere ayrıldılar. Kazak Türklerinin cüzlere yani boylara ayrılmaları birlik beraberliği kötü etkiler. Kazaklar XVIII. Yüzyıla kadar sessiz sakin bir yaşam süren bir topluluktur (Hitchins, 2002: 131). Kendi içinde de ayrılığa düşen Kazaklar, gelebilecek saldırılara karşı zayıf duruma düşer. Nasıl ki bir bütünü parçalamak zorsa, bölünmüş olan bir milleti parçalamak da o kadar kolaydır. Kendi içlerinde de çıkan bu çekişmeler ve Ruslarla olan savaş, halkı zayıf düşürür (Özdemir, 2018: 1127).

Hangi zamanda, şartlarda olursak olalım devletin devamı ve dirliği için birlik beraberlik her zaman önemlidir. Yusuf Has Hacıp "Kutadgu Bilig" adlı eserinde devlette birlik beraberliği sağlamanın akılla, başıboş olmamakla sağlanabileceğine dair öğütler vermiştir. Bu öğütler şunlardır:

-Ukuşsuz kişiler bilig artatur/ biligsiz kişiler bodun yawrıtur (4076).

"Akılsız kişiler bilgiyi bozar/ Bilgisiz kişiler halkı yıkar."

-Usanma usansa bu beglik barır/ usayuk ikigün ajunda ulır (5259).

"Aymaz olma, aymaz olursan bu beylik gider. Aymaz insan her iki dünyada ağlar." (Hacıp, Haz.: Kaçalin, 214-273), (Hacıp, Haz.: Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB), 326-410).

XIX. yüzyılın başlarında Kazak toprakları Rus denetimi altına girmesiyle birçok başkaldırı meydana gelir. Bu başkaldırıları olumsuz sonuçlanır. Hatta bu yapılan başkaldırı daha da ters

teperek Rusların daha da iç bölgelere ilerleyip güvenli bölgeye girmesine sebep olur. (Şirin,2006: 284).

Kazakistan'daki ekonomik, siyasi, sosyal gelişmelerle beraber ülkede büyük değişimler olur. SSCB'nin dağılmasıyla da beraber bağımsızlık Kazakistan 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan eder ve bugünkü devlet biçimini alır.¹⁴

3.1.4. Kazak Dili ve Kazakların Kullandığı Alfabeler

Kazaklar; Başkurtça, Karakalpakça, Kırgızca, Nogayca ve Tatarca ile akraba ilişkisi olan Kıpçak-Nogay alt grubunu oluşturan Kazak Türkçesini konuşurlar [Ek 8]. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kazak Türkçesi yazı dili haline gelir. Bu gelişme Abay İbrâhim Kunanbay¹⁵ ve İbray Altınsarin gibi yazarların çabasıyla olmuştur. Böylelikle XIX. Yüzyıldan sonra Çağatay Türkçesi edebiyat alanında yerini Kazakçaya bırakır. Kazak Türkçesi ilk Arap alfabesiyle yazılır sonra yerini Latin alfabesine bırakır. Daha sonraları ise Kiril alfabesine geçildiği görülür.

Diğer Türk milletlerinde olduğu gibi Kazak bilginleri arasında da alfabe tartışmaları meydana gelir. Bir kesim Arap alfabesini olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğini, böylelikle Özbeklerin ve Tatarların da kaynaklarından faydalanmaya devam edilebileceğini beyan eder. Bazı kesimler ise alfabenin kısa zamanda anlaşılıp kavranabilmesi için Arap alfabesinde değişime gidilmesi gerektiğini savunur(Kutalmış, 2004:7).

Kazak Türkçesi metinlerinin Arap harfli alfabeye yazılmasıyla beraber 1860'lı yıllarda Kiril alfabesiyle de eserler yayınlanır. Arap alfabesiyle yazımda XX. yüzyıla kadar yazım kurallarına dikkat edilmez. Kazak Türkçesinin bu şekilde iki alfabeye kullanımı 1929

¹⁴ Geniş bilgi için bakınız: Hitchins, Keith (2012).Kazaklar. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,25.cilt, 131-132. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

¹⁵Abay Kunanbay, Kazak edebi dilinin XIX. yüzyılda ortaya çıkmasıyla Kazak modern edebiyatının en önemli yazarı haline geldi. Kunanbay, Kazak yazılı edebiyatının hem kurucusu hem de temsilcisidir. Ayrıca UNESCO 1995 yılını Abay yılı olarak ilan etti(Kalkan 1970: 373-375).

yılına kadar devam eder. Başlangıcından 1924’e kadar Arap alfabesinde birçok düzeltme çalışmaları yapılmak istenir (Şirin, 2006: 287-291).

Latin alfabesine geçme veya Arap harflerin ıslah edilme fikri 1923’de yapılan Taşkent konferansında gündeme gelmesine rağmen Özbeklerde Latin alfabesinin kabulü hemen olmaz. (Demirci, 2011: 226). Latin alfabesinin Kazak diline uyarlanması 1927-28 yıllarını kapsar. Bu alfabeyle birlikte ilk matbaa yayınları bu yıllarda yapılmıştır. Bu alfabe Ahmet Baytursınulı¹⁶ tarafından hazırlanır. Bu alfabe büyük bir çoğunluk tarafından da kabul edilir. Bu alfabe hazırlanırken 16 işaret Türki yazıdan alınır. Arap yazısından da 8 işaret alır ve kendi fikrini ekler. Oluşturduğu alfabe 24 harfi kapsar. Bunların 17’si sessiz, 5’i sesli ve 2’si yarı seslidir. Kazakistan 1929 yılında ise Latin alfabesine geçer. Baytursınulı’nın hazırladığı alfabe Kazak ses düzenini doğru yansıtan bir alfabe olduğundan Latin alfabesine geçerken de bu alfabe esas alınır (Özüçetin ve Suyundikov, 2018: 16-20). 1929-1940 yılları arasında Latin alfabesi kullanılır ve daha sonra Kiril alfabesine geçildiği görülür. Bu yıllardan beri Kiril alfabesini kullanan Kazakistan, 2017 yılında aşamalı olarak tekrardan Latin alfabesine geçileceğini açıklar. Hatta 2023 - 2031 yılları arasında Latin harflerine uyarlanan yeni Kazak alfabesini kullanımını kabul ederler. Kazakistan’ın 2017 yılına kadar kullandığı alfabeler tabloda verilmiştir.¹⁷

Tablo 3.1. Kazakistan’ın 2017 Yılına Kadar Kullandığı Alfabeler

	Kazak Arap Alfabesi(Alf.)			Kazak Latin Alf.		Kazak Kiril Alf.
	-1924	1924-1927	1927-1929	1929-1938	1938-1940	1940-2017
Ses Denklığı	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler
‘	‘	-	-	-	-	-

¹⁶ 1910’da Arap yazısını Kazak Türkçesine uyarladı. Bunu yaparken aynı zamanda okullar için de bir kitap yayınladı. Bu kitap elif-be konusunun yoğunlukta olduğu bir okul kitabıdır. Bu kitabı “Okuv Kuralı” adında yayınladı (Alibekiroğlu, 2005:19).

¹⁷ Hatice Şirin User’in “Başlangıçtan Günümüze Türk Yazı Sistemleri” adlı kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 3.1. (devamı)

	ء	ء	ء	-	-	-
a	ا/آ	ا/آ	ا/آ	Aa	Aa	Aa
b	ب	ب	ب	Bb	Bb	Бб
c	ج	-	-	Çç	Çç	-
ç	چ	چ	-	-	-	Чч
d	د	د	د	Dd	Dd	Дд
e	ه	ه	ه	Əə	Əə	Ee, Ээ
è, ä	-	-	-	-	-	Əə
f	ف	-	ف	-	Ff	Фф
g	گ	گ	گ	Gg	Gg	Гг
ğ, ğ	غ	غ	ع	Ql ql	Ql ql	Fr
h	ھ	-	ھ	Hh	Hh	Һһ
ħ	ح	-	ح	-	-	-
ḥ	خ	-	-	-	Xx	Xx
ı	ی	ی	ی	Ьb	Ьb	Ыы
i	ی	ی, ئ		Jj	Ii	Ii
i, iy, iy	-	-	-	-	-	Ии
İncelik işareti	-	-	-	-	-	Ь
j	ژ	ج	ج	-	-	Жж
k	ک	ک	ک	Kk	Kk	Kk
қ	ق	ق	ق	Qq	Qq	Кк

Tablo 3.1. (devamı)

Kalınlık işareti	-	-	-	-	-	ъ
l	ل	ل	ل	Ll	Ll	Лл
m	م	م	م	Mm	Mm	Мм
n	ن	ن	ن	Nn	Nn	Нн
ñ	ي	ي	ي	Nñ	Nñ	Нң
o	و	و	و	Oo	Oo	Оо
ö	و	ؤ	نو	Өө	Өө	Өө
p	پ	پ	پ	Pp	Pp	Пп
r	ر	ر	ر	Rr	Rr	Рр
s	س	س	س	Ss	Ss	Сс
ş	ص	-	-	-	-	-
š	ش	-	-	-	-	-
š	ش	ش	ش	Cc	Cc	Шш
şç	-	-	-	-	-	Щщ
t	ت	ت	ت	Tt	Tt	Тт
ts	-	-	-	-	-	Цц
u	و	ؤ	ؤ	Uu	Ůů	Уу
ü	و	ئۇ	ئۇ	Yy	Yy	Үү
v	-	-	-	-	-	Вв-Уу
v:	و	ي	ي , و	-	Uu	-
y	-	-	-	Jj	Jj	Йй

Tablo 3.1. (devamı)

ya	-	-	-	-	-	Яя
yo	-	-	-	-	-	Ёё
yu	-	-	-	-	-	Юю
z	ز	ز	ز	Zz	Zz	Зз
ż	ذ	-	-	-	-	-
z̈	ظ	-	-	-	-	-

3.1.4.1. 1929-1940 Arası Latin Alfabesi Kullanımı

1926 yılında 1. Bakü Kongresi düzenlenir. Bu kongreye 131 delege katılım sağlar. Delegelerin 97'si Türk, 18'i Rus, 3'ü Alman, 2'si Yahudi, 1'i Ukraynalıdır. Bu kongreye katılanların bazıları şunlardır: Gyula Meszaros, Hüseyinzade Ali Bey, Mehmet Fuat Köprülü, Paul Vittek, Teodor Menzel. Bu kongrede birçok konu ele alındı ama en önemlisi alfabe sorunuydu. Arap yazısının Türk diline uymadığı fikrinde yoğunlaşıldı. Buna çözüm olarak da Arap yazısını bırakıp Latin alfabesine geçilmesi gerektiğini ya da Arap yazısının düzenlenmesi gerektiğini söylerler (Demirel, 1999: 36-41).

1. Bakü Kongresi sonrası 26 kişiden oluşan merkez encümeni kurarlar. Türk toplulukları için ortak bir alfabenin oluşturulması gerektiğine karar verirler. Böylelikle 1927 yılında Latin harflerinin esas alındığı bir alfabe hazırlanır. Ancak Rusların izlediği politikalar bu işi sekteye uğrattır (Kabadayı, 2018: 3).

Kazakistan 1929 yılından beri kullandığı Latin alfabesini 1940 yılında Kiril alfabesiyle değiştirir.

3.1.4.2. Kiril Alfabesi

1929 yılından itibaren kullanılan Latin alfabesi 1940 yılında yerini Kiril alfabesine bırakır. 13 Kasım 1940 yılında "Kazak Yazısının Lâtin Alfabesinden Kiril Alfabesine Değiştirmesi

Hakkında” yasa kabul edilir. Kısa bir sürede Latin alfabesini bırakıp Kiril alfabesine geçilmesi Kazak dilinin özümsemesini olumsuz etkiler.

Kazakların alfabe değişikliğinin birçok nedeni vardır. Bu değişiklik uluslararası gelişmeler ve ülke içerisinde gelişen siyasetten kaynaklıdır diyebiliriz. Şöyle ki 1939 yılında gerçekleşen II. Dünya Savaşı ve Sovyet ülkelerine yapılan soykırım bunlara örnek verilebilir (Özüçetin ve Suyundikov, 2017: 17).

3.1.4.3. Latin Alfabesine Geçiş

1993 yılında 6 Türk devleti, Latin harfleri üzerine Türkiye’de bir toplantı düzenler. Bu toplantıya katılan 6 Türk devleti şunlardır: Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Türkiye. Bu toplantı ortak bir alfabe oluşturma üzerinedir. Ortak olan 34 harfli alfabenin kabulü tüm ülke temsilcileri tarafından sıcak karşılanır. Bu karar 1994 yılında Türkiye’de düzenlenen “Türk Dünyası Kurultayı”nda kabul edilir (Kaydarov, Aktaran: Muhyeva, 1997: 192).

Sovyetler Birliğinin bitmesiyle beraber 1992 yılında Azerbaycan, 1993’te Özbekistan ve Türkmenistan Latin alfabesine dayanan yeni alfabeye geçerler. Kazakistan’da 26 Aralık 2017 yılında yeni alfabeye geçeceğini bildirir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ise yaptığı toplantıda Kazak dilinin yeni alfabesi üzerine şunları söylemiştir:

“Bağımsızlıktan beri bu konuyu konuşuyoruz. Gerçek bağımsızlık, dilin bağımsızlığıdır. Her şeyden önce o her şeyin başındadır. Bir yandan dünyanın yüzde 70’i aynı alfabeye çalışıyor. Bilimin, teknolojinin, internetin dilidir. Bu bir. İkincisi, siz yazarlar ve gazeteciler, bu alfabenin Kazak dili için ne kadar yararlı olduğunu biliyorsunuz. Kiril alfabesinin içinde dilimizi bozan, ihtiyacımız olmayan, ihtiyacımız olmayan harfler var. Bu düşünülmesi gereken bir şey. Üçüncüsü, 30 uygar ülke arasına girmek istiyorsak yanlarında olmalıyız. Ve son olarak, Kazak dilini başkalarına öğretmek istiyorsak, bu alfabe de bunda işe yarar” dedi (BAQ.KZ, 2021: 1).

42 harften oluşan Kiril alfabesi Kazakçanın ses yapısında bulunmayan işaretleri bünyesinde barındırır. Bu durum da harf kalabalığına sebep olmaktadır. Harflerin fazla olması da bir bakıma dil öğretimini zorlaştırır Latin alfabesine geçişle bu gibi sorunların ortadan kalkacağı düşünülür. 2017 yılında imzalanan 569 sayılı kararname ile Kiril alfabesinden

Kazak Latin alfabesine geçilir. Bu kararnamenin ek bölümünde Kazak Latin alfabesi tablo şeklinde verilmiştir[Ek 9].

Bu alfabedeki harfler oluşturulurken harflerin standart İngilizce esaslı bilgisayar klavyesinde bulunmasına dikkat edilir. Bu klavyede bulunmayan Kazakçaya özgü harflerin ise kesme işareti konarak eklenmesine karar verilir. Ancak kesme işaretin kullanımı tepkilere yol açar. Böylelikle 2018 yılında Nazarbayev tarafından alfabede değişiklikler yapılır [Ek 10](Kara, 2020: 248).

Kazakistan Eğitim Bakanlığı Türkî Akademisinin Başkanı olan Şakir İbrayev Latin alfabesinin -harf eklemeleri kısaltılmış olduğu için- eğitimde kullanışlı olacağını belirtir(Özüçetin ve Suyundikov, 2017: 21). Bazı aydınlar ise Latin alfabesine geçişi olumlu karşılamaz. Açık mektup yazıp bunu cumhurbaşkanına iletirler. Kazak dilinin Lâtin alfabesine geçmesi onlara göre devlete ve millete birlik açısından zarar verecektir. Alfabenin 31-32. sırasında bulunan “sh” ve “ch” harfleri bir ses bir harfi karşılamadığı için dilbilimciler tarafından çok olumlu karşılanmaz (Kara, 2020: 261).

Kazakistan, Latin alfabesine kademeli olarak geçeceğini duyurduktan sonra birtakım çalışmalar yapar. Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Latin alfabesine geçişin 2025 yılına kadar tamamlanmasını planlamaktadır. 2025 yılına kadar ders kitaplarının Latin harfleriyle yazılması ve dil değişikliği gibi süreçlerin bitmesine karar verilir. Bu plan doğrultusunda da ayda 2 defa gazete çıkarma kararı almıştır. Latin harfleriyle yazılmış olan bu gazete yeni Kazak alfabesinin öğretilmesini, tanıtılmasını ve yararlı bilgiler verilmesini hedefliyordu. Bu gazete Dil-Hazine Milli Bilimsel Merkezi ve Kazakistan Kültür ve Spor Bakanlığı, tarafından çıkarılır. Kazakistan Kültür ve Spor Bakanı Arıstanbek Muhamediuli tanıtım toplantısında *"Bu tarih, Kazakistanlılar için önemli bir tarihtir. Gazete, toplumda önemli yer kazanacak ve sadece haberleri değil, aynı zamanda Latin alfabesi ile okumayı ve yazmayı öğrenme imkânı sağlayacaktır."* dedi.

28 Ocak 2021 tarihinde Kazakistan Başbakanı Askar Mamin Ulusal Komisyon toplantısı düzenler. Kazak alfabesinin Latin alfabesine geliştirilmesi için yapılan çalışmalar üzerinde durulur. Alfabenin geliştirilmesinde alfabenin düzeni ve klavyedeki harfler dikkate alınır.

Bu düzenlemeler yapılırken kamuoyuna açık anketler de düzenlenir. Düzenlenen yeni alfabedeki harf sayısı 31’dir. Alfabe Kazak dilinin 28 sesini de içerir. Bu alfabedeki harfler sadece Latin alfabesinin temel sistemindeki simgelerden oluşur. Alfabede “macron, sedil, brevis, umlyaut” gibi aksan işaretleri bulunur. Alfabe “tek ses bir harf” prensibine dayanır. C, X, W harflerinin kullanımının ise sadece yabancı kökenli sözcüklerde olacağını duyururlar. Bu alfabeye 2023’ten 2031’e kadar geçilmesi planlanmaktadır[Ek 11] (Qazaqstan, 2021: 1).

Tablo 3.2. Kazakistan Yeni Latin Alfabesi Karşılaştırması (2017-2018-2021)

26 Ekim 2017		19 Şubat 2018		28 Ocak 2021	
Yazılışı	Okunuşu	Yazılışı	Okunuşu	Yazılışı	Okunuşu
Aa	a	Aa	a	Aa	a
Àà	ä	Àà	ä	Àà	ä
Bb	b	Bb	b	Bb	b
Dd	d	Dd	d	Dd	d
Ee	e	Ee	e	Ee	e
Ff	f	Ff	f	Ff	f
Gg	g	Gg	g	Gg	g
G’g’	g	G’g’	g	Ğğ	ğ
Hh	h	Hh	h	Hh	h
Ii	i	Ii	i	İi	İ,y
I’i’	İ,y,y	Iı	İ,y	Iı	i
Jj	j	Jj	k	Jj	j
Kk	k	Kk	k	Kk	k
Ll	l	Ll	l	Ll	l
Mm	m	Mm	m	Mm	m
Nn	n	Nn	n	Nn	n

Tablo 3.2. (devam)

N'n'	ng	N'n'	n	Ɲŋ	ñ
Oo	o	Oo	o	Oo	o
O'o'	ö	O'o'	ö	Öö	ö
Pp	p	Pp	p	Pp	p
Qq	q	Qq	q	Qq	q
Rr	r	Rr	r	Rr	r
Ss	s	Ss	s	Ss	s
S's'	ş	Tt	t	Şş	ş
C'c'	ç	Uu	u	Tt	t
Tt	t	U'u'	ü	Uu	u
Uu	u	Vv	v	Üü	ü
U'u'	ü	Yy	ı	Üü	ü
Vv	v	Y'y'	V,uv,üv	Vv	v
Yy	ı	Zz	z	Yy	y
Y'y'	V,uv,üv	Sh sh	ş	Zz	z
Zz	z	Ch ch	ç	-	-

27 Ocak 2023 yılında geçilecek olan alfabenin son taslağı basına sunulur. Kazakistan Dil Enstitüsü 31 harfli Latin alfabesinin son şeklini duyurur. 2021 yılında sunulan taslağı nihai olarak kabul ederler.

3.2. ÖZBEKLER

Bugün Özbeklerin %80'i Özbekistan'da yaşamlarını sürdürmektedir. Özbekistan dışında Afganistan, Çin, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Türkmenistan ve Kırgızistan

topraklarında da Özbekler yaşamaktadır(Alpargu, 2007: 119). Özbekistan; Kazakistan, Afganistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Tacikistan ile komşudur (Şahin, 2007: 110).

Özbek tarihine bakacak olursak Altın Ordu hanı Özbek'in¹⁸ neslinden gelen yöneticiler tarafından Özbek hanlığının kurulduğu görülür. Ebü'l Gazi Bahadır Han da bu düşüncede olduğunu belirtmiştir. Özbek ismi baştan bir şahsiyet için daha sonraları ise bir topluluk için kullanılmıştır.

Özbek hanlığının içinde Moğollar, Hunlar, Oğuz, Sakmasketler ve Kıpçaklar da vardır. Özbekler çeşitli hanedanlık ve imparatorluk görür. İmparatorluklarının yaşadığı çöküş ve yükselişten kaynaklı birçok göç gerçekleşir. Şeybani han devrinde ise güç konusunda zirveyi görürler. XVI. yüzyılda ise Safevilere yenik düşüp dağılmışlardır. Bu dağılmadan sonra kurulan Buhara, Hokant, Hive hanlıkları Rusların himayesine girer (Şirin User,2006: 336).

Sovyetler Birliğinin düzeninin bozulmasıyla beraber 31 Ağustos 1991'de Özbekistan Cumhuriyeti bağımsızlıklarını duyurur. Özbekistan Cumhuriyeti 21 Aralık 1991'de de Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olur. 1992 yılında Birleşmiş Milletlere kabul edilir (Muhammedcanov, 2007: 113).

3.2.1. Özbek Alfabesi

Özbekistan'ın resmi dili Özbekçedir. Özbekçe, Çağatay Türkçesi'nin bir devamıdır. Sadece Özbekistan'da değil Afganistan, Doğu Türkistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Türkiye gibi ülkelerde Özbekler tarafından konuşulur.

Özbek yazı dilinin gelişimini Jamolxonov şöyle tasnif etmiştir:

1. Devir: Arap alfabesini esas alan yıllar (1900-1929)

¹⁸Özbek Hanı zamanında tüm Deşt-i Kıpçak boylarında Türkçe konuşulmuştur(Madiev,1995: 4).

2. Devir: Latin alfabesini esas alan yıllar (1929-1940)
3. Devir: Kiril alfabesini esas alan yıllar (1940- 1995)
4. Devir: İki alfabeli dönemi (Kiril ve Latin alfabesini esas alan yıllar (1995-2010)
5. Dönem: Latin alfabesini esas alan yıllar (2010 ve sonrası) (Jamolxonov, 2005: 116)

Özbeklerin yazı dili 1920'li yıllarda oluşur. 1921'de yapılan Dil ve İmla Kurultayı ve 1922,1923 yıllarında yapılan kurultaylarda Arap harflerini iyileştirme konuları tartışılır. Özbek yazı dili 1930 yılına kadar bu alfabeye yazılır (Şirin User,2006:337).

Özbek Türkleri, dört kez alfabe değişikliğine gider. Bu yaşadıkları değişim kısa süreli olduğu için Özbekleri her konuda olumsuz etkiler. Özbek Türkleri, devlet ve halk olarak hem maddi hem manevi açıdan zarara uğrar. Her alfabe değişiminden sonra yapılan bazı yenilikler -yeni imla ve yazım kuralları ile basılan ders kitapları, romanlar, resmi belgeler vb.- bu zarara yol açar. Yenilikler dışında halkı zorlayan şeylerin başında da yüzyıllardır her alanda kullandıkları Arap alfabesini bırakıp Latin, Kiril ve tekrar Latin alfabesinin kabul etmeleri olur. Bu durum onlarda kafa karışıklığına yol açar. Bu kafa karıştıran yeniliklerin üzerine bir de Sovyetler Birliğinin farklı imla ve yazı kurallarını içeren alfabeleri dayatması da olumsuz sonuçlar doğurur. Bu tutum Türk topluluklarının arasındaki dil birliğinin sağlanmamasına yol açmıştır(Karadeniz, 2016:342).¹⁹

Alfabe değişimi bir millet için oldukça zor bir süreçtir. Bu değişim sadece yazıyı etkilemez tüm alanları etkiler. Bir bakıma millet değiştirmekle eş değerdir. Bu yüzden alfabelerin değişiminde ve adapte olma süreçlerinde hükümetin izlemiş olduğu politikalar önem arz etmektedir. Bu alfabe değişiminin zorluğunu Mehmet Saray şöyle aktarır:

¹⁹ Rusların Türkistan'ı işgali sonrası izlediği politikalar-dil birliğini bozma, milli belleğini yok etme vb.- Özbekçe, Kazakça, Tatarca, Azerice, Türkmence, Kırgızca gibi ayrı yazı dillerini ortaya çıkardı.

“Alfabe değiştirilmesinin alelade bir hadise olmadığı malumdur. Alfabe değiştirilmesi, haddizatında, bir milletin mensup bulunduğu bir medeniyet manzumesinden çıkıp başka bir medeniyet camiasına girmiş olduğunu ifade eder. Daha açık bir ifade ile alfabe değiştirilmesi bir nevi medeniyet değiştirilmesi demektir ve onun bir neticesidir” (Saray, 2008: 85)

Özbekler Runik Türk alfabesini, eski Uygur alfabesini, Arap alfabesini kullanırlar(Tokatlı, 1997: 101).1923-1929 yıllarında Arap alfabesini kullanırlar 1929 yılında da Latin alfabesine geçtiler. 1929-1940 yıllarında Özbek Latin alfabesini kullanırlar. 1940-1993 yılında Kiril alfabesini kullanırlar. 1993 yılında tekrar Latin alfabesine geçilir.2 Eylül 1993 yılında Özbekistan Devlet Meclisi’nde “Latin Harfi Temelli Özbek Alfabesine Geçiş Hakkında Kanun” kabul edilir. Böylelikle Latin alfabesine geçiş süreci başlamış olur.

Latin alfabesine geçişin asıl hedeflerini Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü şöyle sıralamıştır:

“1) Özbek dilinin mertebesinin belirlenip, pratik kullanım düzeyinin artırılması ve bu suretle Özbekçenin hâkimiyetini sağlamak

2) Ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu geliştirmek

3) Milli çıkarlar doğrultusunda yeni eğitim sistemini oluşturmak

4) Jeopolitik konumu ve komşu ülkelerle ilişkileri geliştirmek

5) Modernleşme sürecini hızlandırmak

6) Fikri hür ve özgür yeni bir nesil yetiştirmek. Bu ilkeler dikkate alındığında, bağımsızlığını yeni kazanan Özbekistan’ın Latin alfabesine geçişi denemesinin, Taşkent için büyük bir siyasi iradenin göstergesi olduğu söylenebilir.”

1995 yılından itibaren ilkokullarda kullanımına ve daha sonra kademeli olarak tüm kademelerde yaygınlaştırılması istenir. 1996 yılında yeni alfabeyle okuma yazma başlar. 2005 yılından itibaren ise genel bir kullanım hedeflenir. Birçok yenilikler yapılır. Bunlardan bazıları toplu taşıma araçlarının, sokak adlarının, market ve kurum adlarının Latin alfabesine dönüştürülmesidir. Ancak resmi belgelerde bu alfabe kullanılsa da Kiril

alfabesinin kullanımının hala devam etmesi Latin alfabesine geçişi olumsuz etkiler (Akhmet Yassawı University ERI, 2020:278).²⁰

20 Ekim 2020 tarihinde Özbekistan Cumhurbaşkanı, Özbek dilini geliştirmeye dair bir kararname kabul eder. Bu kararname bir bakıma 2020-2030 döneminde Özbekçenin gelişimine dair bir yol haritasıdır. Daha sonra Özbekistan 2021 yılında yeni Özbek Latin alfabesi taslağını duyurur.²¹ Böylelikle 2021 yılında Latin alfabesine geçiş ile ilgili resmi adımlar atılmış olur. Özbekistan Başkanı Abdulla Aripov, 6 Temmuz 2021 tarihinde bazı açıklamalarda bulunur. Latin alfabesine dayalı olan yeni Özbek alfabesine geçişin hızlı bir şekilde olmasını istediklerini belirtir 10 Şubat 2021 tarihinde ise toplanan Bakanlar Kurulu, alfabeğe geçişte izlenecek olan adımları anlatır. 12 Şubat 2021 tarihinde ulusal medyanın ve resmi yazışmaların Kiril alfabesi yerine Latin alfabesiyle yazılacağına dair karar hükümet tarafından kabul edilir. Bu kararla birlikte bir takım yeniliklerde yapılacağını duyururlar. Başbakanın talimatıyla yapılacak olan yeniliklerden bazıları şöyledir: Özbekistan’da 1 Ağustos 2021’a kadar tüm devlet belgeleri, kurum ve kuruluş adları, mahalle ve sokak adları²², medya kampanyaları, terimler, tabelalar yeni Özbek Alfabesiyle yazılacaktır. Bu yeniliklerin 1 Ağustos’a kadar bitirilmesini istemesinin nedeni de Özbekistan’ın bağımsızlığının 30. yıldönümüne denk gelmesidir (qha, 2021: 1).

1 Ocak 2023 yılında ülkedeki tüm kurum ve kuruluşların faaliyetleri ile resmi yazışmaları yeni Özbek Latin alfabesiyle yapılacaktır.

1928 yılında Türkiye, 1991 yılında Azerbaycan, 1993 yılında da Özbekistan ve Türkmenistan Latin alfabesine geçiş yapmıştır (Akhmet Yassawı University ERI, 2020:278).

²⁰ O tarihte Kiril alfabesinin kullanımının hala devam ettiği yerler: dini kitaplar, edebi eserler, elektronik bilgi araçları, filmlerin altyazıları, ilmi araştırmalar, iş dünyası, reklamlar, medya, televizyon kanallarında program ana başlıkları.

²¹Bu alfabe taslağında “sh, ch, o’, g” harfleri yerine Türkiye Türkçesindeki gibi “ş, ç, ö ve ğ” harfleri yer almaktadır.

²² Bakınız: [Ek 12](Газета.uz, 2021: 1)

Tablo 3.3. Özbek Alfabesinin Değişim Süreçleri²³

	Özbek-Arap Alf.		Özbek-Latin Alf.		Özbek-Kiril Alf.	Özbek-Latin Alf.		
	-1923	1923-1930	1930-1934	1934-1940	1940-1993	1993-1995	1995-	2021 ²⁴
Ses Denklığı	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler
o	ء	ء	’	’	Ь	-	-	-
e	ع	ئ	’	’	Ъъ	-	-	’
a	-	-	Әә	Әә, Aa	Aa	Aa	Aa	Aa
a,e	ا/آ	ا، آ	-	-	-	-	-	-
b	ب	ب	Вв	Вв	Бб	Bb	Bb	Bb
c	ج	ج	Çç	Çç	Ч ч	Jj, Cc	Jj, Cc	-
ç	چ	چ	Cc	Cc	Жж, Чч	Çç	Ch ch	Çç
d	د	د	Dd	Dd	Дд	Dd	Dd	Dd
e	ه	ه، آ	-	-	Ee, Ээ	Ee	Ee	Ee
é	پا	ءى	Ee	Ee	Ee	Ee	Ee	-
è	-	-	-	-	Aa	Aa	Aa	-
f	ف	ف	Ff	Ff	Фф	Ff	Ff	Ff
g	گ	گ	Gg	Gg	Гг	Gg	Gg	Gg
ğ	غ	غ	Ql ol	Ql ol	Ғғ	-	-	Ğğ
ğ	-	-	-	-	Ғғ	Ğğ	G'g'	-

²³Arap alfabesinin 1923 sonrası döneminde ı ve ü harfinin karşılığı bulunmamaktadır. 1930-1940 yılı Özbek-Latin ve 1940 yılı Özbek-Kiril alfabelerinde karşılıkları bulunmamaktadır. Sadece 1930-1934 yıllarında kullanılan Özbek-Latin alfabesinde bulunur. Bu yıllar haricinde bu harfleri karşılamak için i ve u harfi kullanıldı. Ünlülerin yazımında tutarsızlıklar diğer dönemlerde de bulunmaktadır (Şirin User, 2006: 339).

²⁴10 Şubat 2021'de Özbekistan Bakanlar Kurulu, Latin alfabesine aşamalı olarak geçileceğini ve bu geçişin yol haritasını duyurdu. 1 Ocak 2023 yılında geçilecek olan alfabenin taslağını yayımladılar.

Tablo 3.3. (devam)

h	ھ	ھ	Hh	Hh	X x	Hh	Hh	Hh
ħ	ح	ح	-	-	-	-	-	-
ḥ	خ	خ	Xx	Xx	Xx	Xx	Xx	Xx
ı	ی	-	Ь	-	Ии	-	-	-
i	ی	ئ،ی	Ii	Ii	Ии	Ii	Ii	Ii
j	ژ	ج	Z z	Z z	Жж	£ ɣ		Jj
k	-	-	Kk	Kk	Kk	Kk	Kk	Kk
ķ	ق	ق	Qq	Qq	Қ қ	-	Qq	Qq
l	ل	ل	-	-	Лл	Ll	Ll	Ll
m	م	م	-	-	Мм	Mm	Mm	Mm
n	ن	ن	Nn	Nn	Нн	-	-	Nn
ñ	نك	نك، ئك	 N n	 N n	Нг	Нн	Ng ng	ng
o	و،او	دۇ،و	Oo	Oo	Oo, Ў ў	-	-	Oo
O, â	-	-	-	-	-	Oo	Oo	-
ö	و،او	دۇ	Өө	-	Ў ў	-	-	Öö
Ö,o	-	-	-	-	-	Öö	O'o'	-
p	پ	پ	Pp	Pp	Пп	Pp	Pp	Pp
r	ر	ر	Rr	Rr	Рр	Rr	Rr	-
s	س	س	Ss	Ss	Сс	Ss	Ss	Ss
ş	ص	-	-	-	-	-	-	-
š	ث	-	-	-	-	-	-	-
š	ش	ش	Šš	Šš	Шш	Šš	Sh sh	Šš
t	ت	ت	Tt	Tt	Тт	Tt	Tt	Tt

Tablo 3.3. (devam)

t	ط	-	-	-	-	-	-	-
ts	-	-	-	-	Цц	-	-	-
u	أ,او	ۇ	Uu	Uu	Уу	Uu	Uu	Uu
ü	-	-	Yy	-	Уу	-	-	-
v	و	ۇ,ۆ	Vv	Vv	Вв	Vv	Vv	Vv
v:	-	-	-	-	-	-	Ww	-
y	ي,ى	ى	Jj	Jj	Йй	Yy	Yy	Yy
ya,yè	-	-	-	-	Яя	-	-	-
ye ²⁵	-	-	-	-	Ее	-	-	-
yo,yâ	-	-	-	-	Ёё	-	-	-
yu	-	-	-	-	Юю	-	-	-
z	ز	ز	Zz	Zz	Зз	Zz	Zz	Zz
ž	ض	-	-	-	-	-	-	-
ẓ	ذ	-	-	-	-	-	-	-
ẓ	ظ	-	-	-	-	-	-	-

3.3. ÇUVAŞLAR

Çuvaş Türkleri Çuvaş Cumhuriyeti başta olmak üzere Tataristan, Başkurdistan vd. bölgelerinde yaşarlar. Çuvaşların atasının Büyük Hun İmparatorluğuna bağlı Bulgar Türklerine dayandığı bilinir. Ve Bulgar atalarının miladın ilk yıllarında Hun toplumlarının aralarına katıldıkları görülür (Şirin User, 2006: 154; Yılmaz, 2002: 110). Bu durum Onogur

²⁵ Ön ses durumunda bulunursa.

Bulgarlarının²⁶ Orta Asya'dan başlayarak doğuya gitmesi ve Kuzey Kafkasya'da bir süre kaldıktan sonra Doğu Avrupa'ya göç etmesiyle oluştuğu görülür (Yılmaz, 2018: 83). İdil Ural²⁷ bölgesinde yaşamakta olan Çuvaşlar, Türk kamusundandır.

3.3.1. Çuvaş Türkçesi

Çuvaş Türklerinin diline Çuvaşça denir. Çuvaşça, Ural Dağları'nın batısından Rusya'nın orta bölümlerine kadar konuşan bir dildir. Ve bu dil Ön Bulgarca olarak adlandırılan Türkî diller ailesinin günümüze kadar gelen tek dilidir.

Çuvaşça dilbilgisi, ses yapısı bakımından önemli bir yere sahiptir. Çuvaşça kelime hazinesi bakımından da diğer lehçelere göre daha farklılık gösterir. Örneğin Türk dilinde bulunan çok eskiye dayanan pek çok kelime bu dilde bulunur. Bunun dışında hangi dil olduğu bilinmeyen ve Arapça, Çeremisçe, Farsça, Rusça, Moğolca, Tatarca gibi dillerden pek çok kelimelere rastlarız. Bu kelimelerin de ticaret, kültür ve komşuluk vasıtalarıyla bu dile girdiğini görürüz. Çuvaşça dilbilgisi bakımından önemli yere sahip olduğu için hakkında birçok tartışmalar, farklı farklı görüşler ortaya atılmıştır (Yüce, 1992: 389; Yüce, 1996: 211). Bu görüşlerin bazılarını bakacak olursak, Radloff'un Türk lehçelerinin tasnifinde Yakutça ve Çuvaşçaya yer vermediğini görürüz. Ona göre Çuvaşça, Fin-Ugor dilinin Türkçeleşmiş şekli olabilirdi (Tavkul, 2003: 26). Ramstedt ise Çuvaşçanın Türkçe ve Moğolca arasında bir köprü görevi gördüğünü söyler. Genel kabul edilen görüş ise Türk dilinin bir lehçesi olduğudur.

3.3.2. Kullanılan Alfabeler

Çuvaşlarda okuma yazma bilen zümre Arap yazısını bilmektedir. Bunu da Çuvaşların atası olarak bilinen İdil Bulgarların mezar taşlarından anlarız. Çünkü mezar taşlarında Arap

²⁶ Onogurlar, Türkçe boy anlamına gelen Oğuzların kardeşi olan Ogurlara bağlıdır. Onogur adının anlamı ise on boy demektir. Bizans literatüründe de Bulgarların adı veya Hun boylarından birinin adı olarak yer alır (Ahmetbeyoğlu, 2017:2).

²⁷ İdil Ural günümüzde Başkurt, Çuvaş, Karay, Kırım, Kırımçak, Nogay ve Tatar Türklerinin yaşadığı bölgedir. Bu bölge tarihi Türk diyarıdır (Gökdağ, 2021: 1).

harflerini kullanmışlardır. Tespiti yapılan 250 tane mezar kitabesi mevcuttur [Ek 13]²⁸ Ne zamana kadar bu harfleri kullandıkları bilinmese de mezar taşlarındaki tarihlere bakılarak bir çıkarımda bulunulabilir. Bu okuryazar kesim de 1236, 1391, 1396, 1552 senesinde Çuvaşların yaşadığı işgaller sonucunda azalma gerçekleşir. Rus işgalinin ardından da -epey bir zaman geçtikten sonra- Rus alfabesi kullanılmaya başlanır (Arıkan, 2014: 16; Yüce, 1996: 212).

Çuvaşça sadece Kiril alfabesiyle kaydedilmiştir. İslamiyet Çuvaşlara yayılmadığı içinde Arap alfabesine de rastlanmaz.

3.3.2.1. Kiril Alfabesi

Çuvaş alfabesini, modern anlamda 1873 senesinde İvan Yakovlev hazırlar. Bu alfabe 37 harften meydana gelir. Bu biçimini ise 1938 senesinde alır. Yakovlev'in hazırladığı bu alfabenin ilk nüshasında 47 harf bulunur. Bu harfler “A, Б, Б', Б, Б', Г, Г', FF, F'F', Д, Д', Д", Е, Ж, Ж', З, З', И, Й, К, К', Л, Л', М, М', Н, Н', О, П, П', Р, Р', С, С', Т, Т', Т", У, Ё, Ф, Х, Х', III, III', Ъ, Ь, Ь" şeklindedir. 1872 yılında tekrar değişiklik yapar ve alfabe bu sefer 27 harften oluşmaktadır. Bu harfler “ A, П, Б, К, Т, Т', Ъ, Е, III, С, Ч, И, Ј, Л, Ъ, М, Н, Ъ, О, Р, У, Ё, Ф, Х, Ъ, Ь, Ь" şeklindedir. 1873 yılında yaptığı değişimle harf sayısı 25'e düşer. Bu harfler A, Ă, У, Ь, Е, Ё, Ё, И, Й, Л, Ъ, М, Н, Ъ, Р, С, Ч, III, Б, К, Х, П, Т, Т, Ъ, Ъ ” şeklindedir. 60 yıl değişiklik yapılmadan bu alfabe kullanılır (Bayram, 2007: 552-553). Günümüzde kullanılan Çuvaş alfabesi, Yakovlev'in oluşturduğu bu alfabeden uyarlanmıştır. Üzerinde sadece ufak değişimler yapılır (Yüce, 1992: 389).

Çuvaşçanın Kiril harflerine dönüştürülmesi ve uyarlanması için yapılan çalışmalar 1730 senesinde başlar. 1769 senesinde de Çuvaş Rusya Bilimler Akademisi'nin yapmış olduğu gramer kitabıyla hızlanır(Şirin User, 2006: 155).²⁹ Bu eserle Çuvaşça ilk defa Rus

²⁸ Çistopol yerel tarihi müzesinde bulunan Arap harfleriyle yazılmış mezar taşıdır. 11 satırdan oluşur. Vefat eden kişiye edilen dualardan oluşur. Vefat edenin adı, babasının adı ve vefat ettiği tarihte bulunmaktadır.

²⁹ Bu eserin adı “Сочинения, Принадлежащие к Грамматике Чувашского Языка” şeklindedir. Türkçe karşılığı “Çuvaş Dilinin Gramerine Atfedilebilen Kompozisyonlar” şeklindedir. 608 baskıyla yayınlanan Çuvaş dilinin ilk basılı dilbilgisidir (Kuzangai,2021:1).

alfabesinden alınmış olan 31 harfle yazıya geçirildiği görülür. Bu harfler şöyledir: *A, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, И, І, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, У, Х, Ч, Ш, Ъ, Ы, Ь, ЯТЪ, Ы, Э, Ю, Я*. Bu kitapta Latin alfabesinden alınan “g” sesi de bulunmaktadır.

Kiril alfabesini Çuvaşçaya uyarlama çalışmaları 1938’de tamamlanır. Bu süreç 1769’da başlar. Bu 169 yıllık süreçte 8 değişiklik olur. Bu değişimlerin tarihi şöyledir: 1769-1820, 1820-1866, 1866-1871, 1871-1872, 1872-1873, 1873-1933, 1933-1938, 1938- (Şirin User, 2006: 161-163).

3.3.2.2. Çuvaş Türkçesinde Latin Alfabesinin Durumu

1920’li yıllarda başlayan Latinleşme hareketine birçok Türk topluluğu katılır. Ancak Çuvaşlar bu Türk topluluklarının içinde yer almaz. Bakü Türkoloji Kongresinde alınan Latinleşme kararını da kabul etmezler. 1991 yılında yapılan sempozyumda ise Latin alfabesine geçme konusunda bir adım atarlar. Bu sempozyum 18-20 Kasım’da Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenir. Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumunda Çuvaşistan temsilcisi Nikolay Egerov Latin alfabesine geçiş çalışmalarının başladığını belirtir (Şahin, 2012: 379; Şirin User, 2006: 164).

3.4. BAŞKURT TÜRKLERİ

Başkurtlar XVI. yüzyıla kadar Kazan Hanlığının içinde yer alır. Bu hanlıkta Tatarlarla yakın ilişkiler kurarlar. Bu yakınlık dillerine de yansır. Bu yakınlıkla birçok kelimenin her iki dilde de aynı olduğunu görürüz (Şirin User, 2006: 306; Ay, 2020:1). Hatta Garipov, Tatar Türkçesinin morfolojisiyle benzer olduğunu söyler. Şekil bilgisi benzer olan bu dillerin ancak ses bilgisinde farklılıklar vardır (Yazıcı Ersoy, 2014: 151).

“Tatarca ile çok yakın ve hatta paralel olan şekil bilgisi özelliklerine rağmen, Başkurtçadaki s > h; ç > s gibi tarihî ses değişimleri, ünlülerin ileri derecede dudak uyumu ve ünsüzlerin benzeşmesi gibi özellikleri, onu Tatarcadan ayırmaktadır. Başkurtça, bunlara karşılık Kazakçada da rastlanmayan ses özellikleriyle Türkoloji çalışmalarında ilgi çekici hale gelmiştir” (Öner, 2007: 89-90).

Başkurtlar bugün İdil-Ural bölgesinde bulunur. Başkurt Türklerinin bugünkü resmi yurdu Başkurdistan'dır. Bu ülkenin coğrafi konumu Güney Ural'dan başlayıp Kama Nehri ve İşimbay'a kadar uzanır(Karakaya, 2017:128). Bu ülkenin toplam nüfusu 2016'da yapılan son sayımda 4 milyon 41 bin kişiye ulaşmıştır. Başkurtlar ise ülkenin %29,8'ini kapsar (Kurban,2013:1). Başkurt Türklerinin büyük bir çoğunluğu bu ülkede olsada farklı bölgelerde de yaşamaktadırlar. Perm Bölgesi, Tataristan Cumhuriyeti, Kurgan Bölgesi, Kazakistan, Özbekistan vb. ülkeleri bunlara örnektir. Bu bölgede çoğunlukla konuşulan dil ise Rusça ve Başkurt Türkçesi'dir.

3.4.1. Başkurt Türkçesi

Başkurt Türkçesi, Kıpçak grubu lehçelerindendir. Başkurt Türkçesi, 1920 tarihinden sonra yazı dili haline gelir. Bu tarihten önce yazı dili için Tatar Türkçesi ve Çağatay Türkçesi kullanılır (Çev.:Argunşah, 1995: 127). 1921 yılında okul, yönetim vb. gibi resmi haberleşmelerde her ulusun kendi dilini kullanması gündeme getirilir. 1924 yılında ise "Başqortostan" adındaki gazete Başkurt diliyle çıkar. 1923-27 yıllarında ise bu eğilim devam eder ve birçok yazar bu dili kullanarak yazılarını kaleme alır. Daha sonra Säğit Rämiev tarafından alfabe taslağı hazırlanır. Bu alfabe 33 harfi içerir ve 1924 yılında dergide yayınlanır. Bu alfabenin varlığı Latin alfabesinin kabulüne kadar devam eder³⁰. Bu alfabedeki bazı eksiklikler ve dilin ses hususiyetlerini vermemesi gibi nedenlerle 1927 yılında İlmi Merkez toplanır. Latin alfabesine geçilmesi gerektiğini savunurlar (Öztürk, 2002:175-178)

Başkurtlar 1929 yılında Arap alfabesinin yerini Latin alfabesine, 1938 yılında ise Kiril alfabesine bıraktığı görülür. Halen kullanılan bu Kiril alfabesi Rus Kiril alfabesinden alınır. Bazı harfler eklenerek günümüzdeki şeklini alır (Küçükmehtetoğlu, 2017: 13).

³⁰Başkurtlar, düzenlemeler yapılarak hazırlanan Arap alfabesini 5-6 yıl kadar kullandılar.1926 yılında gerçekleşen Bakü Türkoloji Kongresiyle bu alfabe üzerine yapılan çalışmalar yavaşladı. Bu kongre sonrası başlatılan Latinleşme hareketiyle birlikte Latin alfabesine yönelik çalışmalar başladı (Şirin User, 2006: 309).

Tablo 3.4. Başkurt Türklerinin Kullandığı Alfabeler

	Arap Alfabeti		Latin Alfabeti		Kiril Alfabeti
	-1923	1923-1930	1929-1938	1938-1940	1940-
Ses Denkliği	Harf	Harf	Harf	Harf	Harf
o	ء	-	-	-	-
ö	ع	-	-	-	-
a	ا, آ	ا, آ	Aa	Aa	Aa
b	ب	ب	Bb	Bb	Бб
c	ج	ج	Çç	-	-
ç	چ	چ	-	-	Чч
d	د	د	Dd	Dd	Дд
e	-	-	Əə	Əə	Әә, Ээ
é	-	-	Ee	Ee	Ee
f	ف	ف	Ff	Ff	Фф
g	گ	گ	Gg	Gg	Гг
ğ	غ	ع	Qq	Qq	Ғғ
h	ھ	ھ	Hh	Hh	Һһ
h	ح	ح	-	-	-
h	خ	-	Xx	Xx	Xx
ı	ى	ى, ی	Ьь	Ьь	Ыы
ıy	-	-	bj bj	bj bj	-
i	ى	ئ	Jj	Ii	Ии
İncelik işareti	-	-	-	-	ь
j	ژ	ژ	Zz	Zz	Жж
k	ك	ك	Kk	Kk	Kk

Tablo 3.4. (devam)

k	ق	ق	Qq	Qq	К к
Kalınlık işareti	-	-	-	-	Ъ
l	ل	ل	Ll	Ll	Лл
m	م	م	Mm	Mm	Мм
n	ن	ن	Nn	Nn	Нн
ñ	ڻ	ڻ	Ññ	Ññ	Њњ
o	و	ئو،و	Oo	Oo	Оо
ö	و	ئو،و	Öö	Öö	Өө
p	پ	پ	Pp	Pp	Пп
r	ر	ر	Rr	Rr	Рр
s	س	س	Ss	Ss	Сс
ş	ش	ش	Şş	Şş	Çç
ş	ص	-	Şş	Şş	-
ş	ش	ش	Cc	Cc	Шш
şç	-	-	-	-	Щщ
t	ت	ت	Tt	Tt	Тт
ţ	ط	-	-	-	-
ts	-	-	-	-	Цц
u	و	ئو،و	Uu	Uu	Уу
ü	و	ئو،و	Yy	Yy	Үү
v	و	و،و	Vv	Vv	Вв
y	ى	ى	Jj	Jj	Йй
ya	-	-	-	-	Яя

Tablo 3.4. (devam)

yo	-	-	-	-	Ёё
yu	-	-	-	-	Юю
z	ز	ز	Zz	Zz	Зз
ž	ض	-	-	-	-
ž	ذ	ذ	Đđ	Đđ	Жж
ž	ظ	-	-	-	-

3.5. KIRGIZLAR

Kırgız adının tarihselliği ve kullanımı eski devirlere kadar götürülebilir. Hatta Kırgız adına tarihte ilk defa Çin literatüründe rastlanılır. MÖ 203-201 yıllarında Sima Qian'in kaleme aldığı bilgilerde Kırgız adı "Ko-k'un" şeklinde yer alır. Birçok Çin kaynağında da farklı adlarla karşımıza çıkmaktadır. Eski Türk yazıtlarında da bu kavmin adına rastlarız. Orhun kitabelerinde ve Yenisey Yazıtların "Kırkız" şeklinde yer alır. Bilge Kağan Abidesinin Doğu yüzünde şu şekilde yer alır: "...*Kırkız Kırıkan Otuz Tatar Kıtay Tatabı kop yağı ermiş.*³¹" (Ergin, 2015: 64). Günümüze en yakın kullanımını burada görmekteyiz (Yoska, 2011:6-11).

Kırgızların yaşadığı coğrafyaya bakacak olursak çoğunluğun Kırgızistan'da yaşadığı görülür. Kırgızlar, Kırgızistan haricinde Özbekistan'da, Tacikistan'da, Çin'de, Kazakistan'da, Rusya Federasyonu'nda da yaşamaktadırlar (Türkoğlu, 2019: 63). Kırgızistan coğrafi konum olarak bu ülkelerle de komşudur. Kırgızistan'ın yüzölçümü 199.951 km'dir ve dağlık arazisi çoğunluktadır. Bu yüzden de çoğu arazi kullanılmamaktadır. Kırgızistan arazilerinin büyük bir kısmı Tanrı Dağları'nı oluşturur

³¹Tercüme: "Kırgız, Kırıkan, Otuz Tatar, Kıtay, Tatabı hep düşman imiş." (Ergin, 2015: 65).

(Gürbüz, 2011: 420). Kırgızistan'ın nüfusuna bakılacak olursa 2021 yılında 6 milyon 637 bin olduğu görülür (qha, 2022: 1).

Kırgızların tarihine baktığımızda Orta Asya'nın bilinen en eski milletin bunlar olduğunu görürüz. En eski yerleşim yerleriyse Kırgızistan'ın doğusunda yer alır. Daha sonraları yaşadıkları yıkımla Hunların himayesinde yer alırlar. Hunların güçsüzleşmesinin ardından 560 senesinde Köktürk devletinin, 758'de de Uygur Kağanlığının yönetimine girerler (Toraman, 2016: 3-4; Türkoğlu, 2019: 62). 920 senesinde Çin'in saldırıları sonucu daha fazla dayanamayan Kırgızlar 924 senesinde yaşadıkları yeri terk ederler. Böylelikle bugünkü Kırgızistan'a doğru gelirler (Ünal, 2010: 106). Daha sonraları 1862 senesinde Rusların kontrolüne girer. Kırgızlar, Çarlık Rusya'nın yıkımı ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte 12 Aralık 1991 senesinde bağımsızlıklarını ilan ederler (Şirin User, 2006: 299).

3.5.1. Kırgız Türkçesi

Kırgız Türkçesi, Türkçenin kuzeybatı koluna mensuptur. Ancak Kırgız Türkçesinin tarihi bakış açıları ve çok yönlülüğü gibi nedenler bu alanda çalışanlarının bu dili farklı sınıflandırmasına yol açar. Kırgız Türkçesinin tarihsel oluşumunun çok zaman alması, göçebe yaşantılarının olması, birçok dil ile yakın ilişki kurması gibi nedenler bunlara örnek verilebilir (Cumakunova, 2002: 596-597).

Kırgız Türkçesini tarihi dönemleri dikkate alarak 3 gruba ayırabiliriz:

- 1)IX-X. yüzyılları arası “Eski Kırgız Türkçesi”
- 2)XV- XVI. yüzyılları arası “Orta Dönem Kırgız Türkçesi”
- 3) XVI. yüzyılı sonrası “Yeni Kırgız Türkçesi” (Çev.:Taşbaş, 2016: 241).

Bu üç dönemde de dilde değişimler mevcuttur. Eski Kırgız Türkçesindeki eserlere Yenisey yazıtlarında kullanılan yazılar örnek verilebilir. Orta dönemde ise halen daha bir eser bulunabilmiş değildir. Ancak bu dönemde de dildeki değişiklikleri akraba oldukları dillerden tespit edildi. Son dönem ise kendi içinde de 3'e ayrılabilir. Bu dönemde ise Kırgız Türkçesinin Uygurcayla yakından ilişkileri olur. Bunun neticesinde bu dil vasıtasıyla

Arapça ve Farsça kelimeler dillerine girer. Sovyet devrimine kadar olan dönemde ise Ruslarla yakın ilişki kurmalarıyla Rusça kelimeler dillerine girmeye başlar (Çev.:Taşbaş, 2016: 241-246).

3.5.2. Kırgızların Kullandığı Alfabeler

Kırgızların yaşantısı göçebe ağırlıklı olduğu için eğitimde de dışa bağımlı oldular. Hatta Kırgız aydınları eğitimlerini farklı yerlerde almak durumunda kalır. Ancak sonraki devirlerde İlminski önderliğinde açılan Rus-Kırgız okullarında eğitimlerine devam ederler (Şirin User, 2006: 299-300).

Arap yazısına dayanan Kırgız alfabesinin kullanımına 1924 senesinde başlanır. Resmen kabulü ise 1925 senesinde bir eğitim kongresinde gerçekleşir. Arabayev tarafından hazırlanan “*Cazuu Colunda Saamalık*” adlı eserler bu tanıtım yapılır. Bu eserde alfabenin özellikleri, yazım kuralları, dilbilgisi gibi bilgiler verilir. Bu alfabeyle 1924 senesinde Kırgızlara ait ilk gazete “*Erkin Too*” [Ek 14] yayınlanır. Ayrıca bu alfabeyle birçok dergi, kitap, edebi eser kaleme alınır. Arabayev’in hazırladığı alfabe bazı eleştiriler alır. Bu eleştirileri dikkate alarak 1926 senesinde “*Alip-Bee*” adlı alfabe kitabı hazırlar. Ancak bu da yeterli olmaz ve bir alfabe arayışı başlar. Arap alfabesinin kullanımında karşılaşılan zorluklarla birlikte Latin harflerine geçme fikri gündeme gelir. 1926 senesinde gerçekleşen Türkoloji Kongresinde bu tartışılır. 1927 senesinde karar alınır. 1928’de Latin alfabesi kullanılmaya başlanır (Şirin User,2006: 300; Cumakunova, 2002: 607; Aşçı,2009: 6).

3.5.2.1. Latin Alfabesi

1924 senesinde hazırlanan Kırgız-Arap alfabesi belirli sebeplerden dolayı istenmemeye başlar. Bunun üzerine Latin alfabesi tartışmaları çıkar. Erkin Too gazetesinde yayınlanan yazılar Latin alfabesine geçişte önemli rol oynar. Hatta 1925’de çıkan K. Tınıstanov’un yazdığı “*Latin Alfabesini Neden Kullanıyoruz*” adlı yazı buna örnek verilebilir. İlerleyen zamanlarda bu gazetede yayınlanan Latin harfli yazılar, şiirler Latin alfabesinin tanıtımına katkı sağlar[Ek 15]. 1927’de Erkin Too adlı gazetede tanıtımı yapılan ve 1928’de kullanılmaya başlanan Kırgız-Latin alfabesinde 32 harf bulunur. Bu alfabe Kasım Tınıstanov tarafından düzenlenir ve 1934’te tanıtımı yapılır (Çakın ve Narmamatova, 2015:

137-138). 1938’de Batmanov, Baktıbayev ve Bakayev tarafından yazılan eserde yeni imla kılavuzu verilir. Bu kitapla alfabede değışikliğıe gidilir. H harfi çıkarılırken j harfinin karşılığı gelen z harfi eklenir (Şirin User, 2016: 302). Bu alfabe 12 yıl kadar kullanılır.

3.5.2.2. Kiril Alfabeti

Tablo 3.5. Kırgızların Alfabelerindeki Değışim

	Arap Alfabeti	Latin Alfabeti	Kiril Alfabeti
	1924-1928	1928-1940	1940-
Ses Denkliğı	Harf	Harf	Harf
a	ا/آ	Aa	Аа
b	ب	Bb	Бб
c	ج	Çç	Жж
ç	چ	-	Чч
d	د	Dd	Дд
e	ه	Ee	Ее- Ээ
f	-	Ff	Фф
g	گ	Gg	Гг
ğ	غ	Q q	-
h	-	Hh	Һһ
h	ح	-	-
h	-	Xx	Хх
ı	ى	Ьь	Ыы
i	ى	Ii	Ии
j	-	Zz ³²	-

³² 1938’de “Novaya Ortografiya Kirgizskogo Yazıka” adlı eserle bu harf alfabeye eklenir. Ondan öncesi kullanımı mevcut değildir.

Tablo 3.5. (devam)

k	ک	Kk	Kk
ķ	ق	Qq	-
l	ل	Ll	Лл
m	م	Mm	Мм
n	ن	Nn	Нн
ñ	ڻ	Ṇ ṇ	Ңң
o	و	Oo	Оо
ö	ۇ	Өө	Өө
p	پ	Pp	Пп
r	ر	Rr	Рр
s	س	Ss	Сс
ş	ش	Cc, Şş	Шш
şç	-	-	Щщ
t	ت	Tt	Тт
ts	-	-	Цц
u	ۇ	Uu	Уу
ü	ۇ	Yy	Үү
v	ڤ	Vv	Вв
y	ی	Jj	Йй
ya	-	-	Яя
yo	-	-	Ёё
yu	-	-	Юю
z	ز	Zz-Zz	Зз

3.6. YAKUT(SAHA) TÜRKLERİ

Yakutlar(Sahalar), şu anda Rusya hudutlarındaki Saha Federe Cumhuriyeti'nde yaşamaktadır. Kendilerini “Saxa”³³ olarak isimlendirirler (Sarı: 2022:1). Ayrıca saha dışında bu kavim “uranhay”³⁴ kelimesine de dayanır (Kirişcioğlu, 1992: 47). Literatürde Yakut Türkçesinden başka “Saha Türkçesi” şeklinde de kullanımı bulunmaktadır. Bu çalışmamızda bizler Yakut Türkçesini tercih ettiğimizi belirtelim.

Yakutlar, günümüzde Rusya sınırları içerisindeki Saha Federe Cumhuriyeti'nde yaşayan ve kendilerini “Saxa” olarak adlandıran bir Türk kavmidir. Sahalar, en eski Türk topluluklarından. Avrupa kaynaklarının çoğunda Yakutlar olarak geçer. Böylelikle bu toplulukların yaşadığı topraklara “Yakutistan” denilir (Taşağıl,2013: 295). Rusya Cumhuriyetleri arasında en geniş yüzölçümü bu topluluğa aittir (Atasoy ve Soykan, 2008: 33). Böylelikle Yakutistan, Rusya topraklarının %22'sini meydana getirir. Böylesine büyük bir yüz ölçümüne sahip olan Yakutlar ayrıca en geniş yüzölçümü olan Özerk Türk Cumhuriyetidir (Bulut, 2018: 56).

3.6.1. Yakut Türkçesi

Yakut Türkçesi, Kuzey Sibirya Türk lehçesinin içerisinde yer alır. Yakut Türkçesinin kullanıldığı coğrafyaya ve tarihi geçmişine baktığımızda Türkçeye uzak olduğu görülür. Örneğin Yakutların göç etmeden önce Göktürk yazısını bildikleri ve yaşadıkları coğrafyada yer alan mağaralarda bu alfabeye benzer yazıların bulunduğu bilinir. Yakutların yaşadıkları bu göç aynı zamanda yazı sistemlerini etkiler ve onları Türk töresinden uzaklaştırır. Bu

³³ Saha kelimesi, yaka kelimesinden gelmektedir. Yaka ise “kenar, kıyı(Türkmençe, Uygurca)” anlamına gelmektedir (Gülensoy, 2007: 1034). Bu kelimenin değişimine bakacak olursak ses denkliklerine rastlarız. Yaka kelimesinin “-k- ~ -x- ve y- ~ s-” şeklindeki değişimle “saxa(saha)” şeklini aldığı bilinir (Zeynalov 1981: 331).

³⁴ *Uranhay*: Yakutların kendilerini böyle adlandırmalarını Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, “Câmi‘u’t-tevârih” adlı eserinde yer verdi. Bu eserde Yakutların atasının “Urgankıtlar” olduğunu söyler. Böylelikle Yakutların kendilerini bu adla zikrettiklerini belirtir. Ayrıca bu konu üzerinde farklı görüşler de bulunur (Kirişcioğlu, 1992: 47).

sebeple de Türkçeden ayrı olarak değerlendirilir. Birçok araştırmacı bu dili bağımsız olarak kabul eder(Yücal, 2016: 2; Şirin User, 2006:165).

Yakut Türkçesi bünyesinde Tunguzca ve Moğolca kelimeler barındırır. Böylelikle Türk dil ailesinde önemli bir yeri vardır (Kirişcioğlu, 2007:1229).“ Radloff, E.K.Pekarski'nin Sözlüğündeki 1748 Ayrılabilir ya da kalıplaşmış eklerle gelişmiş' tabanları incelemiş ve bu tabanlardan 724'ünün kaynağının belirsiz, 572'sinin Türkçe, 452'sinin de Moğolcadan alıntı ve bu alıntılardan da 91 tabanın da Moğolca-Türkçe ortak tabanlar olduğunu belirtmiştir. Bu durumda Saha Türkçesinde %32,5 Türkçe, %25,9 Moğolca, %41,6 kaynağı belirsiz element bulunur. Radloff, kaynağı belirsiz elementlerin muhtemelen Tunguz, Samoyed, Yenisey Ostyakları veya Yukagirlerden geçmiş alıntılar yanında büyük bir kısmının da Moğolca olabileceğini belirtmiştir.” (Killi Yılmaz, 2021: 5).

Yakut Türkçesinin söz varlığında yabancı unsurlar bulunur. Bunlar Çince, Fransızca, İngilizce, Moğolca, Rusça, Tunguzcadır. Tabi bunlar dışında etkilenmediği dillerde vardır. Arapça ve Farsça buna örnek verilebilir. Tabi ki bazı istisnalar dışında bu dillerden etkilenmediği görülür.

3.6.1.1. Yakutların Kullandığı Alfabeler

Yakutlar geçmişten günümüze Kiril ve Latin temelli alfabeler geliştirip kullandılar. Yakutların yer değişimi yapmadan önce yaşadığı bölgeye baktığımızda ise Göktürk yazısını bildiklerine dair bulgulara rastlanır(Kirişcioğlu, 2004:4).

Yakut dilinde ilk kitap 1812 yılında yayınlandı. Bu kitabın çevirisini yapan ve alfabeyi bir araya getiren rahip Georgii Popov'dur. Bu kitap "Dualar, İtikad ve İlahi Emirler" konusunu içerir. Sadece Yakut dilinde yayınlanan ilk kitap değil dini olarak da ilk kitap budur. Bu kitap yazılırken kullanılan alfabe ilk olma bakımından değerlidir. Tabi bu durumun olumsuzlukları da mevcuttur. Bu alfabe tamamen Rus alfabesine dayanmaktaydı ama birtakım harfler -Rus alfabesinde bulunup- bu alfabede bulunmuyordu (Burtsev,1997:1).

Alfabenin oluşumunda öneme sahip olan bir diğer eser ise Otto von Böhling tarafından yazılır. 1851 yılında basılan bu kitap aynı zamanda Yakutların ilk bilimsel dilbilgisi kitabıdır(Kirişcioğlu, 2004: 3). Bu eserde kullanılan Yakutça sözcüklerin Kiril alfabesine

çevriyazısıyla Yakut Türkçesindeki alfabe meydana gelir.Ama Böhrtling tarafından hazırlanan bu alfabe din büyükleri tarafından tamamen tanınmaz. Böylelikle yeni arayışlarla 1858 yılında Hitrov tarafından yeni bir alfabe hazırlanır. Bu Hitrov tarafından hazırlanan alfabe 1917 yılına yani Novgorodov'un alfabesine kadar kullanılır (Şirin User, 2006:166-169). Bu dönem içinde kullanılan Kiril alfabesi yavaş yavaş geçerliliğini yitirir.Bu tarihten sonra Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçiş görülür. 1939 tarihinden sonra tekrar Kiril alfabesine geçildiği görülür. Kiril alfabesinin kullanımın yıllara göre değişimi tabloda verilmiştir.

Tablo 3.6. Yakutların Kullandığı Kiril Alfabeti

	1819-1858	1851-1917	1858-1917	1939-
Ses Denkliği	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler
a	Aa	Aa	Aa	Aa
b	Бб	Бб	Бб	Бб
c	-	Цц	Д-к д-к	Д Ъ
ç	Чч	Чч	Чч	Чч
d	Дд	Дд	Дд	Дд
e	Ее	Ää	Ээ	Ээ
e,ye	Ее	-	Ее	Ее
f	Фф, Өө	-	-	Фф
g	Гг	Гг	Гг	Гг
ğ	-	Ңң	-	Ңң
h	-	Һ	-	ҺҺ
h	Хх	Хх	Хх	Хх
I	Ыы	Ыы	Ыы	Ыы
i	Ии, Ii	Ii	Ии	Ии

Tablo 3.6. (devamı)

İncelik işareti	Ь	-	Ь	Ь
j	Жж	-	-	Жж
k	Кк	Кк	Кк	Кк
Kalınlık işareti	Ъ	-	Ъ	Ъ
l	Лл	Лл	Лл	Лл
l'	-	Ll	-	-
m	Мм	Мм	Мм	Мм
n	Нн	Нн	Нн	Нн
ñ	-	Нн'	-	Нь
ñ	-	Нң	Нн	Нн
o	Оо	Оо	Оо	Оо
ö	-	Öö	Ёё	Өө
p	Пп	Пп	Пп	Пп
r	Рр	Рр	Рр	Рр
s	Сс	Сс	Сс	Сс
ş	Шш	-	-	Шш
şç	Щщ	-	-	Щщ
t	Tt	Tt	Tt	Tt
ts	Цц	-	-	Цц
u	Уу	Уу	Уу	Уу
ü	-	Ўў	-	Уү
v	Вв	-	-	Вв
y	-	Jj	Йй	Йй
ÿ	-	Jj	-	-

Tablo 3.6. (devamı)

ya	Яя	-	Яя	Яя
yo	-	-	-	Ёё
yu	Юю	-	Юю	Юю
z	Зз	-	-	Зз

3.6.1.2. Latin Alfabesinin Kullanımı

Yakut Türkçesi, Latin alfabesiyle yazılmış olan ilk Türk yazı dilidir (Sağol Yüksekaya, 2013: 402). İlk Latin esaslı Yakut alfabesi Novgorodov tarafından hazırlanır. Hatta bu alfabe Bakü'de düzenlenen Türkoloji Kongresinden 9 yıl önce kabul edilen alfabe olması bakımından da önem arz eder. Bu alfabe 33 harften oluşur. Alfabenin kabul ve adaptasyonsürecinde birtakım projeler sunulur. Latin kökenli olan bu alfabeyi Yakutlar 1939 senesine kadar kullanır. Novgorodov, 1919 senesinde yaşanan Bolşevik İhtilali sırasında oluşan özgürlük ortamından yararlanarak bu alfabeyi oluşturur. Daha sonra 1922'de bu alfabe ilan edilir ve 1924'te de geliştirilmeye devam edilir(Gömeç, 1994: 176; Şirin User, 2006:170).

Novgorodov'un geliştirdiği bu alfabe bazı kesimler tarafından kabul edilmez. Hatta bu durumun milliyetçi bakışa ters olduğunu belirtirler. Rus-Kiril alfabesinden ayrılmayı kabul etmeyenler olduğu için 1917 yılından 1929 yılına kadar gizli bir şekilde kullanılır. 1929 yılında geliştirilen 31 harfli Latin alfabesiyle beraber tekrar kullanılır. Ancak bu durumda fazla uzun sürmez. Rusların baskısı, iki dillilik gibi faktörlerle birlikte tekrar Kiril alfabesi gündeme gelir(Şirin User, 2006:170-171).

1938 senesinde Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSR) Halk Komiserleri Konseyi tarafından SSCB'deki Türk toplumları hakkında bazı kararlar alınır. Bu kararlar doğrultusunda Latin alfabesi bir kenara bırakılarak Kiril alfabesine doğru geçiş sağlatılır. Böylelikle 1939 senesinde Yakutlar Kiril alfabesini kullanırlar. Yakutlar dışında Azerbaycan Türkleri, Hakaslar Tatarlar aynı sene içinde; Başkurtlar, Kazaklar, Karakalpaklar, Kırgızlar, Özbekler 1940'da; Tuvalar 1943'de; Gagavuzlar 1957'de bu

alfabeye geçerler. Tabi bu alfabenin kullanımı uzun bir dönem olmaz (Sağol Yüksekaya, 2013: 403).

Tablo 3.7. Yakutların Kullandığı Latin Alfabesi

	1917-1924	1924-1929	1929-1939
Ses Denkliği	Harfler	Harfler	Harfler
a	Aa	Aa	Aa
ä	e	Ee	оО
c	з	Зз	Çç
ç	c	Cc	Cc
d	d	Dd	Dd
e	-	-	Ee
f	-	-	Ff
g	g	Gg	Gg
ğ	ђ	ђђ	Ц ц
h	h	Hh	Hh
һ	q	-	-
I	III	Ыы	Ьь
i	i	Ii	Ii
j	-	-	Zz
k	k	Kk	Kk
к	q	Qq	Qq
l	l	Ll	Ll
l'	fi	Ll	-
m	m	Mm	Mm
n	n	Nn	Nn

Tablo 3.7. (devamı)

ń	ɲ	ɲɲ	NJnj
ñ	n	Nɲ	Nɲ
o	ɔ	ɔɔ	Oo
ö	x	Xx	Өө
p	p	Pp	Pp
r	r	Rr	Rr
s	s	Ss	Ss
ş	-	-	Şş
t	t	Tt	Tt
u	u	Uu	Uu
ü	y	Yy	Yy
v	-	-	Vv
y	j	Jj	Jj
ÿ	ĵ	-	-
z	-	-	Zz

3.7. TATARLAR

Tatarlar, Türk ve Moğol milletlerindendir. Tatar ismine birçok yerde rastlanır ve farklı devirlerde, milletlerde anlamı farklılık gösterir. Örneğin Orhun Yazıtlarında Tatar ismi görülür. Kül Tigin Yazıtının doğu yüzünde “...Üç Qırıqan Otuz Tatar...” şeklinde geçer. Çin kaynaklarında ise “Ta-tan” şeklinde yer alır ve Çinliler bu adı Moğolca konuşan milletler için kullanır. Divan-ı Lügati’t-Türk’te Türk milletinin listesi verilirken bu ad geçer. Birçok kaynakta daha farklı şekillerde geçen bu ad günümüzde Rusya’da ve

Kırım’da yaşayan Türk kavmi için kullanılır (Ergin, 2015: 41; Çavdar, 2019:2-4; Göktaş, 2018:7).

Tatarlar, Kıpçakların devamı niteliğindedir. Tatarlar, Altın Ordu Devleti’nin yıkılışının ardından gün yüzüne çıkar. Altın Ordu Devleti’nin yıkılmasıyla birlikte bölgede dengeler değişir. Moskova Knezliği bu yerde epey güçlenir. Bu oluşan güçle birlikte işgaller başlar. 1552 yılında Kazan Hanlığına saldırısıyla da oluşan kendilerine benzetme politikalarıyla birlikte Tatarlar bu topraklardan çıkmak durumunda kalır. Böylelikle Tatar Türkleri başta Başkurdistan olmak üzere İdil ve Ural çevresine yerleşirler. 1920 yılında da Tataristan Özerk Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte burada yaşamaya başlarlar.1990 yılında da bağımsızlıklarını ilan ederler. (Şirin User, 2006: 318-319).Tataristan, Rusya Federasyonuna bağlıdır ve batısında Cuvaşistan, doğusunda ise Başkurdistan bulunur. Yaklaşık 3,885 milyon nüfusa sahiptir.Hala daha 68.000 km²’lik bu bölgede yaşamlarını sürdürmektedirler (Ceylan, 1998: 12).

3.7.1. Tatar Türkçesi

Tatar Türkçesi günümüzde Tataristan’ın resmi dilidir.Tatar Türkçesi Türk dili ailesinin Kıpçak³⁵ koluna mensuptur. Bu kolun Kıpçak-Bulgar bölümünde yer alır. Tatar Türkçesinde 9 ünlü ve 22 ünsüz harf bulunur. Tatar Türkçesi ağız bakımından 3 gruba ayrılır. Bunlar “Doğu(Sibirya), Orta(Kazan), Batı(Mişer)” şeklindedir. Tatar yazı dili bu ağızlara dayanır. Bu yazı dilinin kuralları, ses bilgisi Kazan grubuna dayanır. Yapıbilimsel olarak da Mişer grubuna dayanır (Alkaya, 2017: 28).

Bu dilde yaşanan Rus işgalleri sonrası Osmanlıca ve Çağataycada etkilenmeler olur. Bunun etkisiyle yazı dilinde Arap yazı sisteminin kullanıldığı görülür. Hatta Tatar Türklerine ait basılan ilk kitapta Arap harflerinin betimlemesinden oluşur. Daha sonraları 1802 yılında basılan kitap, Tatarcanın Kirille yazılan ilk örneğidir. 1889 yılında da basılan

³⁵Bu Kıpçak kolu içinde yazı dili öncelere dayanan ilk millet Tatarlardır.

kitapla hedeflenen şey öğrencilere Rusça öğretmektir. Bu tarzda alfabe üzerine birçok kitap basılır. (Şirin User, 2006: 319-321).

1926 yılında toplanan Bakü Türkoloji Kongresi sonrası Tataristan'da Latin alfabesine dayalı çalışmalar başlar. Tataristan Bölge Komitesi 1926 yılında bu alfabeyi destekler ve bu alfabenin kabulüyle ilgili çalışmalara başlar. 1927 yılında resmen kabul edilir ve bu alfabe Tatarcanın resmi alfabesi olur. 1939 yılına kadar bu alfabe kullanılır.

Tatarlar uzun yıllar Arap alfabesini kullanırlar. Daha sonra Arap harflerinin ıslah edilmesi veya Latin harflerinin kabulü gündeme gelir. Bu fikir üzerine raporlar hazırlanır, gazetelerde yazılar yayınlanır. Bu doğrultuda Zakir Remiyef, Hasan Ali gibi yazarlar çalışma yapar. Akabinde 1920'de Kazan'da yapılan toplantıda Alimcan İbrahim Efendi'nin hazırladığı rapor Latin alfabesinin kabulüne adım mahiyetindedir. Bu tarihlerde Rusya'da düzenlenen başka bir toplantıda Nimet Hekim tarafından da Latin harflerine geçilmesi gerektiği savunulur. Bu doğrultuda çalışmalar yapılır ve kararlar alınır. 1924'de "Maarif" adlı gazetede de makaleler yayınlanır. Alimcan Şeref tarafından kaleme alınan bu makalelerin ardından yine aynı yıllarda "Ak Çol" adlı gazetede de yayınlar yapılır (Demirci, 2011: 26).

1927 yılında Latin alfabesinin kabulüyle birlikte bu yüzlerce yıldır kullanılan alfabe rafa kaldırılır. 1939 yılına kadar Latin alfabesini kullanırlar. 1939 yılından itibaren Kiril alfabesini kullanmaya başlarlar. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte 2001 yılında Tataristan'da Latin alfabesi kabul edilir. Fakat Rusya Parlamentosunun izlediği politikayla Kiril alfabesi dışında kullanılan alfabelerin yasaklanmasıyla birlikte Latin alfabesi kullanıma geçemez (Yılmaz, 2016: 19).

Tatarlar Kiril alfabesini uzun bir dönem kullanır. Bu alfabeyle birçok yazı, kitap, makale vb. yazarlar. Uzun yıllar kullanımıyla da birçok tartışmayı beraberinde getirir. 2001 yılında kabul edilen karara göre de 34 harften oluşan Ortak Türk alfabesine dayalı alfabe gündeme gelir. Bu alfabe Kiril alfabesiyle birlikte kullanılmaya devam edilir. Ancak yayınlar Kiril alfabesiyle yapılmaya devam eder. Bu süreçte gerçekleşen birçok konferansta da Latin alfabesinin kullanımı gündeme gelir. Tataristan resmen bu alfabeyi kabul etse de yapılan

parlamento sonrası Kiril alfabesinin kullanımına devam ederler. 1939 yılından beri kullanılan Kiril alfabesi hiçbir değişime uğramadan günümüze kadar gelir(Şirin User, 2006: 331-335). Hala daha Kiril alfabesi kullanan Tataristan'da son yıllarda Latin alfabesinin kullanımını tekrar gündeme getirmektedir.

Ukrayna Bakanlar Kurulu, 22 Eylül 2021 yılında toplanır ve Kırım Tatarcasının Latin alfabesine dayalı alfabesini onaylar. Bu karar yasalarda yer alır ve ders kitaplarının 2025 yılına kadar yeni kabul edilen Latin alfabesiyle basılmasına karar verilir. Bu alfabe 31 harften oluşmaktadır (QHA, ET: 12.04.2022).

"Bundan sonra Kırım Tatarcası, 1991'den sonra Latin alfabesine geçen veya şimdi geçiş yapan diğer Türk dilleri ile daha büyük bir uyum içinde gelişecektir. Bunun Ukrayna'nın Türki ülkeleriyle etkileşime girmesi için ek fırsatlar yaratması önemlidir, stratejik ortaklarımız dahil. Günlük düzeyde, Kırım Tatar dilinin temellerini bilen her Ukraynalı, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan veya Özbekistan'da seyahat ederken veya iş bağlantıları kurarken daha güvende hissedecek" şeklinde açıklamalarda bulunuldu (Idel.Реалии, 2022: 1).

Tablo 3.8. Tatarların Alfabelerindeki Değişim

	Arap Alfabesi		Latin Alfabesi		Kiril Alfabesi	Latin Alfabesi ³⁶
	-1905	1905-1929	1927	1927-1939	1939-	2025
Ses Denkliği	Harf	Harf	Harf	Harf	Harf	Harf
ع	ع	-	-	-	-	-
و	و	-	'	'	-	-
a	ا	ا	Aa	Aa	Aa	Aa
b	ب	ب	Bb	Bb	Бб	Bb
c	ج	ج	Cc	Çç	Сс, Жж	Cc
ç	چ	چ	Çç	Cc	Чч	Çç

³⁶2021 yılında kabul edilen ve 2025 yılında tamamen kullanılması istenen Latin alfabesi.

Tablo 3.8. (devamı)

d	د	د	Dd	Dd	Дд	Dd
e	ه	ه	Ee	Əə	Əə	Ee
é	-	-	Ee	Ee	Ee, Əə	-
f	ف	ف	Ff	Ff	Фф	Ff
g	گ	گ	Gg	Gg	Гг	Gg
Ğ,ğ	غ	ع	Gg	ƢƢ	-	Ğğ
h	ھ	ھ	Hh	Hh	Һһ	Hh
ħ	ح	ح	-	-	-	-
ħ	خ	-	Xx	Xx	Xx	-
ı	ی		É é	Ьь	Ыы	Іı
ıy	-	-	Yy	Ььj	-	-
i	ی		Ii	Ii	Ии	İi
İncelik işareti	-	-	-	-	ь	-
j	ژ	ژ	Zz	Zz	Жж	Jj
k	ک	ک	Kk	Kk	Kk	Kk
ķ	ق	ق	Kk	Qq	-	-
Kalınlık işareti	-	-	-	-	ъ	-
l	ل	ل	Ll	Ll	Лл	Ll
m	م	م	Mm	Mm	Мм	Mm
n	ن	ن	Nn	Nn	Нн	Nn
ñ	ك, نك	ك, نك	Ƣ ƣ	Ƣ ƣ	Ңң	Ñ ñ
o	و	و, نو	Óó	Oo	Oo	Oo
ö	و	و, نو	Өө	Өө	Өө	Öö
p	پ	پ	Pp	Pp	Пп	Pp

Tablo 3.8. (devamı)

Qq	-	-	-	-	-	Qq
r	ر	ر	Rr	Rr	Pp	Rr
s	س	س	Ss	Ss	-	Ss
ş	ص	-	-	-	-	-
Ş	ث	-	-	-	-	-
Ş	-	-	Шш	Şş	Шш	Şş
şç	-	-	-	-	Щщ	-
t	ت	ت	Tt	Tt	Tt	Tt
ţ	ط	-	-	-	-	-
ts	-	-	-	-	Цц	-
u,uv	و	و,ئو	Uu	Uu	Уу	Uu
ü	و	و,ئو	Vv	Yy	Үү	Üü
v	و	و,ك	Vv	Vv	Вв	Vv
v:	-	-	Ww	Vv		-
y	ى	ى, ي	Jj	Jj	Йй	Yy
ya	-	-	-	-	Яя	-
yo	-	-	-	-	Ёё	-
Yu,yü	-	-	-	-	Юю	-
z	ز	ز	Zz	Zz	Зз	Zz
ẓ	ذ	-	-	-	-	-
ẓ	ظ	-	-	-	-	-

3.8. AZERBAYCAN TÜRKLERİ

3.8.1. Azerbaycan Adının Kaynağı

Azerbaycan adının menşei hakkında birçok görüş mevcuttur. Bu ortaya atılan görüşlerden en bilineni ise Büyük İskender'in komutasında bulunan komutan Atropates'ten geldiğidir. Büyük İskender'in ölümünden sonra bu komutan bir krallık kurar ve buraya "Atropatene" adını verir. Daha sonra farklı dillerde telaffuzuyla değişime uğrar ve Azerbaycan şeklini alır (Mirzali,1993: 13-15). Bir diğer yaygın görüş ise "ateşgede" ve "od" kelimelerinin birleşiminden meydana geldiğidir. Pehlevice âzer "ateş" ve bâykân "muhafız" anlamındadır. Böylelikle Azerbaycan ateşgedeleri koruyan yer anlamındadır (Buniyatov, 1991: 318; Bulak, 2016: 55).

3.8.2. Azerbaycan Türkçesi

Azerbaycan Türkçesi, Azerbaycan'da resmi dil olarak kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesi(Azerice), Türkçenin çağdaş lehçelerindendir. Batı Türkçesinin Oğuz grubuna mensuptur. Türkiye Türkçesiyle birçok benzerliği bulunmaktadır. Hem aynı gruba mensup olmaları hem ikisinin de yazı dili geleneklerinin olması bu benzerliğin oluşmasını sağlamıştır. Bu benzerliğin geçmişlerinde de geçerli olduğu görülür.

Azerbaycan yazı dili 1804-1828 yıllarında gelişim gösterir. Bu gelişimle birlikte dil ve yazı hareketleri oluşmaya başlar. Bununla birlikte Arap alfabesi kullanılmaya başlanır. Bu alfabeyi kullanırlar ancak 1922 yılına kadar resmi, 1929 yılına kadar resmi olmayacak şekilde kullanırlar (Şirin, 2006: 221).

Arap alfabesi kullanılırken 1839 yılında Tanzimat Fermanıyla birlikte kültür ve eğitim alanında atılan yenilik adımları Azerbaycan aydınlarını da etkiler. Alfabe mevzusunda ilk ciddi adım Mirza Fethali Ahunzade tarafından gerçekleştirilir. Arap alfabesini Azerbaycan Türkçesine uygun bir şekle koymaya çalışır. Bu yüzden de Arap alfabesinde köklü değişimlere gidilir. Bu doğrultuda taslak oluşturulur (Alışık, 2002: 363). Bu yapmış olduğu taslağa o güne kadar yazılmamış olan ünlüleri ve onların işaretlerini ekler. Ayrıca yeni

işaretler de üretilir (Karaman, 2010: 3). Yazdığı kitapta Ahunzade, Arap alfabesinin Azerbaycan Türkçesine uygun olmayan konuları şöyle açıklamıştır:

“Araplar bize öyle bir alfabe getirdiler ki bu alfabeyi en yüksek tahsilli aydınlar bile okumada zorlanmaktadırlar. Arap alfabesinde bütün sessiz harflerin olmaması, bazı harflerin birbirine benzemesi, noktaların çok olması, harflerin birleşmesi neticesinde şeklinin değişmesi Arap alfabesini öğrenmeyi zorlaştırmaktadır.” (Gurbanov 1963: 19)

Ahunzade ilerleyen zamanlarda ikinci bir öneriyle gelerek mevcut alfabenin Latin alfabesiyle değiştirilmesi gerektiğini söyler. Alfabe konusunda birçok adımda bulunan Ahunzade Osmanlı Devleti’ne de bu alfabeyi sunar. Ancak çabaları bir netice vermez. Sadece Ahunzade değil birçok aydın da alfabe ıslahatı konusunda çaba sarf eder. Mirza Kazım Bey, Feridun Bey Köçerli, Celil Memmedguluzade Mehemed Ağa Şahtatinski Latin alfabesini savunanlardandır(Kılıç, 2019:484; Karaman, 2010: 2-4).

1905 senesinde alfabe tartışmaları artmaya başlar. Latin alfabesini tutanlar çoğunluktadır.1905 yılında ortaya çıkan bağımsızlık ortamı bunu arttırır. Bu ortamdan Azerbaycan aydınları faydalanır ve demokrasiye uygun devlet kurma yoluna giderler. Bu ihtilallerle birlikte 1918 yılında Azerbaycan bağımsızlığını ilan eder (Şirin User, 2006: 224; Karakılıç ve Aydın, 2010:186).

1919 yılında ise Azerbaycan’da Maarif Bakanlığı kurulur. Bu bakanlık kendi idaresinde bir alfabe heyeti oluşturur. Bu heyet Latin temelli bir alfabe taslağı oluşturur ancak bu taslak kabul görmez. 1922 yılında hazırlanan Latin esaslı alfabe kabul edilir. Azerbaycan’ın bu kabulü Türkiye’de de alfabe konusunu tekrar canlandırır (Tongul, 2004:109). Alfabe kabul edildi diye Azerbaycan’da da bu tartışmalar tam anlamıyla bitmez. 1926 yılında Türkoloji Kongresinde de alfabe gündeme gelir. Arap alfabesini isteyenler azınlıkta olsa da 1929 yılına kadar bu tartışmalar sürer. Böylelikle 1922-29 yılları arasında hem Arap hem de Latin kökenli alfabe kullanılır. 1 Temmuz 1929 yılında alınan kararla yeni alfabeye geçilir. Bu alfabede 32 harf bulunur. 25 harf Latin alfabesinden alınır. Geri kalan 6 harf ise Latin alfabesinde bulunan seslere uyarlanır. Ayrıca 1 seste Rusçadan alınır. 1932 senesinde birleştirilmiş alfabe meselesi gündeme gelir. Böylelikle Azerbaycan basın ve yayın

organlarında birlik sağlanır. 1932 senesinden itibaren tamamen Latin alfabesine geçiş sağlanır (Karaman, 2010: 5-6; Şirin, 2006:224).

Azerbaycan’da kullanılan bu alfabeden 1938 yılında ɳ harfi çıkartılır. Bu alfabe de 1 yıl kullanıldıktan sonra Kiril alfabesi gündeme gelir. Sovyetler Birliğinin 1930’lu yıllardan beri izlediği siyasetin sonucunda bu gerçekleşir. Çünkü Sovyetler dil türünün fazla olmasının ortak kültürün oluşmasına mâni olacağının farkındadır. Bu yüzden alfabe birliğini sağlamak ister (Ergun, 2010: 148). 1939 yılında bu maksatla İlimler Akademisinde bir araya gelirler. Düzenlenen toplantıda Kiril alfabesine geçme konusu tartışılır. Kiril alfabesinin ne gibi faydalarının olacağı eğer Kiril alfabesi kabul edilirse Azerbaycan’ın siyasi olarak güçleneceği üzerine konuşulur. Hatta tüm dünyanın bu medeniyeti tanıyacağını savunurlar (Karaman, 2010:7). Arap alfabesinden Latin alfabesine geçerken yapılan eleştiriler Latin alfabesinden Kiril alfabesine geçerken yapılmaz. Hatta bu geçişin ilerlemenin birer sembolü olacağı söylenir (Ergun, 2010:148). Toplanan heyetin yapmış olduğu toplantıdan sonra Azerbaycan-Kiril alfabesi için taslaklar hazırlanır. Hazırlanan taslakta 25 harf, 2 diyakritik harf Rus-Kiril alfabesinden, 4 harf Latin alfabesinden -özel sesleri karşılamak için- alınır. Bu alınan kararlarda değişikliğe birçok kez gidilir. Bazı harflerin alfabeye alınıp alınmaması konusunda tartışmalar olur. Sonucunda ise 15 Kasım 1940’da Kiril alfabesine geçilme kararı alınır. Böylelikle ülkede resmi olarak bu alfabe kullanılmaya başlanır(Şirin User, 2006:231-232). Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Kiril ve Latin alfabesini bir arada kullanırlar (Karaman, 2010: 10). 1992 yılından beri kullanılan Latin alfabesi, 2001 yılında resmi olarak kabul edilir.

Tablo 3.9. Azerbaycan Türkçesi Latin Alfabesi

	1922-1933	1933-1938	1938-1939	1992-
Ses Denklığı	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler
a	Aa	Aa	Aa	Aa
b	Bb	Bb	Bb	Bb
c	Cc	Çç	Çç	Cc

Tablo 3.9. (devamı)

ç	Cc	Cc	Cc	Çç
d	Dd	Dd	Dd	Dd
e	Ee	Ee	Ee	Əə
é	Ee	Ee	Ee	Ee
f	Ff	Ff	Ff	Ff
g	Gg	Gg	Gg	Gg
ğ	Gg	Gg	Gg	Qq
ğ	-	-	-	Ğğ
h	Hh	Hh	Hh	Hh
h	-	-	-	-
h	Xx	Xx	Xx	Xx
ı	ı	ı	ı	ı
i	Ii	Ii	Ii	İi
j	Z z	Z z	Z z	Jj
k	Qq	Kk	Kk	Kk
k	Kk	Qq	Qq	-
l	Ll	Ll	Ll	Ll
m	Mm	Mm	Mm	Mm
n	Nn	Nn	Nn	Nn
ñ	N n	N n	-	-
o	Oo	Oo	Oo	Oo
ö	Əə	Əə	Əə	Öö
p	Pp	Pp	Pp	Pp
r	Rr	Rr	Rr	Rr

Tablo 3.9. (devamı)

s	Ss	Ss	Ss	Ss
ş	Şş	Şş	Şş	Şş
t	Tt	Tt	Tt	Tt
u	Yy	Uu	Uu	Uu
ü	Uu	Yy	Yy	Üü
v	Vv	Vv	Vv	Vv
y	Jj	Jj	Jj	Yy
z	Zz	Zz	Zz	Zz

3.9. GAGAVUZ TÜRKLERİ

Gagavuz Türkleri bugün Ukrayna'nın sınırında, Moldova'nın güneyinde, Prut nehri dolayında bulunan Gagavuz Yeri Özerk Cumhuriyeti'nde yaşamaktadırlar(Karpat, 1996: 28). Gagavuzlar uzun yıllar farklı bir devletin himayesinde yaşadıkten sonra 1987 senesinde kurdukları teşkilatla milli benliği ortaya çıkaran faaliyetlerde bulunurlar. Böylelikle 1989 senesinde bağımsızlıklarını, 1990 senesinde ise cumhuriyetlerini ilan ederler (Sandalyeci, 2021:145).Sadece bu bölgede değil Azerbaycan, Brezilya, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Litvanya, Özbekistan, Romanya, Rusya, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna topraklarında da yaşamlarını sürdürmektedirler (Güler, 2019:1). Gagavuz Cumhuriyetinde yaşayan Gagavuzların nüfusu yaklaşık olarak 140 bini bulmaktadır. Bu sayı da yaklaşık olarak ülke nüfusunun %80'ine tekabül eder. Bu ülkenin geri kalan nüfusu da Ruslar, Moldovanlar, Bulgarlar vd. oluşturmaktadır(tr dergisi, 2022: 1)

3.9.1. Gagavuz Adının Kaynağı

Gagavuzların bir toplum olarak varlığını XI. yüzyıla kadar götürebiliriz. Ancak XVIII. yüzyıla kadar Gagavuz ismine literatürde rastlanmaz. Bu ismi gördüğümüz ilk kaynak ise Rus nüfus sayımıdır. Bu sayım 1817 yılında yapılmıştır(Özkan,1996,7).

Gagavuz isminin kaynağı hakkında birçok fikir ortaya atılır. Bazıları birbirini destekler nitelikte bazıları ise birbirine tamamen zıt fikirlerdir. Ortaya atılan bazı fikirler şöyledir:

- Gagavuz'un Gök Oğuz'dan geliştiğini söyleyenler
- “Gaga” ve “uz” kelimesinden geldiğini söyleyenler
- Sanskrikçe'de nesil anlamına gelmekte olan “Ga” kelimesinden “Gaga” olarak türeyip anlam olarak da Uzların soyu anlamına geldiğini söyleyenler(Dimitrov)
- “Ağuz” veya “Oğuz-Uz” sözcüklerine “Gaga” eklenerek yapıldığı, Uzlardan bir boy anlamına geldiğini söyleyenler(Radloff,Moşkov)
- Kalauz(sınır bekçisi) kelimesinden geldiği ve unvan olduğunu söyleyenler(Atanos Manov)
- Gök-uz kelimesinden geldiğini söyleyenler(Mladenov)
- Keykavus isminden geldiğini söyleyenler(Paul Wittek,Halil İnalıcık, Kemal Karpat)

Ortaya atılan fikirlere baktığımızda kökenleriyle ilgili kesin bir şey söylenemez. Ancak genel olarak boy veya kişi isminden geldiği görüşüyle ismin iki bölüme(Gag veya Gaga) ayrılması görüşü çoğunluktadır (Sandalyeci, 2021:145; Özkan,1996,7-10).

Gagavuz'un TDK sözlüğündeki kelime anlamı ise “*Büyük çoğunluğu Moldova'da, az bir kısmı Deliorman, Dobruca, Beserabya ve Ukrayna'da oturan Ortodoks Türk halkı veya bu halktan olan kimse.*” şeklindedir(sozluk, 2022: 1).

3.9.2. Gagavuz Türkçesi

Bugün yaklaşık 300 bin kişinin konuştuğu Gagavuz Türkçesini Türk dili lehçelerine göre sınıfladığımızda Güney, Güneybatı grubunda; tarihi Türk boylarına göre sınıfladığımızda Oğuz grubunda bulunur. Türkiye Türkçesine Azerbaycan Türkçesinden sonra en yakın olan dildir. Hatta bazı Türkologlar bu düşüncenin daha ilerisine giderek Gagavuz Türkçesinin Türkiye Türkçesinin Rumeli ağızlarından sayılabileceğini söylerler. Bu ağızla ses olarak benzerlikleri bulunuyor ancak sözdizimi olarak büyük farklar mevcuttur(Ercilasun, 2007:86; Bulut,2017:342).

XIX.yüzyıla kadar yazı dili haline gelen Gagavuz Türkçesi ondan önce konuşma dili olarak kullanılıyordu. Moşkov halkbilimine ait literatürleri toplayıp yayınlar. Böylelikle yazı dili gelişim gösterir. Moşkov bu eseri Türkolojik alfabe olarak nitelendirilen alfabeye yazar (Şirin User, 2006: 201).Gagavuzlar uzun dönem kendilerine ait olmayan alfabelerle edebiyatlarını devam ettirdiler. Bu dönem içinde Gagavuz Türkçesi sadece konuşma dili olarak kullanılır. Eğitimlerinde ise yaşadıkları ülkenin alfabesini kullanırlar (Özkan,2002:434; Özkan,1996: 33).

Alfabe konusunda 1947 yılında adım atılır ve Kiril alfabesine geçme çalışmaları projelendirilir.Ancak başarı sağlanamaz. 10 yılınsonunda alfabe konusunu resmileştirirler. 1957 yılında alınan kararla Rus alfabesinden geliştirdikleri Kiril alfabesini kullanmaya başlarlar (Şirin User,2006: 205).

1991 yılında bu ülkenin bağımsızlık kazanmasıyla birlikte tekrar Latin alfabesine geçilir. 1993'te alınan bu kararla birlikte ülkede bu alfabe kullanılır. Latinleşme hareketi 1988 yılında yayınlanan gazetede başlayıp 1993 yılında resmileşir.

Tablo 3.10. Gagavuz Türklerinin Kullandığı Alfabeler

	Gagavuz-Latin Alf.		Gagavuz-Kiril Alf.		
	1932-1957	1993-	1895-1909	1909-1932	1957-1993
Ses Denkliği	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler
ō	Ioio ioio	-	Ōō	Ёё	Öö öö
a	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa
ä	Eaea eaea	Ää	Әә	-	-
ă	Әә	Ăă	-	-	-
ā	Aa aa	-	Āā	Aa aa	Aa
ä,ya	Ea ea	-	Ää	Яя	-

Tablo 3.10. (devamı)

b	Bb	Bb	Bb	Бб	Бб
c	Çç	Cc	Цц	Дж	Жж
c	Gi gi	-	-	-	-
c	Dj dj	-	-	-	-
ç	-	Çç	Чч	Чч	Чч
ça	Cea cea	-	-	-	-
că	Cia cia	-	-	-	-
çe	Ce ce	-	-	-	-
çi	Ci ci	-	-	-	-
çö	Cio cio	-	-	-	-
çö	Ciu ciu	-	-	-	-
d	Dd	Dd	Dd	Дд	Дд
e	Ee	Ee	Ee	Ee	Ee
é	-	-	-	Ээ	Ээ
ē	Ee ee	-	Ēē	Ee ee	Ee ee
e,ya	-	-	-	-	Ää ää
e,ye	-	-	-	-	-
f	Ff	Ff	Фф	Фф	Фф
g	Gg	Gg	Gg	Гг	Гг
ġ	-	-	-	-	-
h	Hh	Hh	-	-	-
ħ	-	-	-	-	-
ḥ	Xx	-	Xx, Hh	Xx	Xx
ı	İi, Ââ	Іі	Ыы	Ыы	Ыы

Tablo 3.10. (devamı)

ī	-	-	Īī	Ии ии	Ии ии
ī,yi	Ii ii	-	-	-	-
i	Ii	Īi	Ii	Ии	Ии
ī	Ââ ââ	-	Ы	Ыы ыы	Ыы ыы
İ,y	Ii	-	-	-	-
İncelik işareti	-	-	-	Ъ	Ъ
j	Jj	-	Жж	Жж	Жж
k	Cc	-	Kk	Kk	Kk
ķ	-	-	-	-	-
Kalınlık işareti	-	-	-	Ъ	Ъ
l	Ll	-	Лл,Ll	Лл	Лл
m	Mm	-	Mm	Мм	Мм
n	Nn	-	Нн	Нн	Нн
ñ	-	-	Њң	-	-
o	Oo	-	Oo	Oo	Oo
ō	Oo oo	-	Ōō	Oo oo	Oo oo
ö	Io io	-	Öö	Ёё	Ӧӧ
p	Pp	-	Пп	Пп	Пп
r	Rr	-	Pp	Pp	Pp
s	Ss	-	Cc	Cc	Cc
š	-	-	-	-	-
ş	Şş	-	Шш	Шш	Шш
şç	-	-	-	-	Щщ

Tablo 3.10. (devamı)

t	Tt	-	Tt	Tt	Tt
ts	Ṭṭ	-	Цц	Цц	Цц
u	Uu	Uu	Уу	Уу	Уу
ū	Uu uu	-	Ūū	Уу	Уу уу
ũ	Iuiu iuiu	-	-	-	-
ü	Iu iu	Üü	Ÿÿ	Юю юю	Ÿÿ ÿ ÿ
v	Vv	Vv	Vv,Bb	Вв	Вв
y	Ii	Yy	Jj	Йй	Йй
ya	Ia ia	-	-	-	Яя
yı	Iâ iâ	-	-	-	-
yo	-	-	-	-	Ёё
yu	Iu iu	-	-	Юю	Юю
z	Z z	Zz	Зз	Зз	Зз
ẓ	-	-	-	-	-

3.10. TÜRKMENLER

3.10.1. Türkmen Adının Anlamı

Türkmen kavim adının ortaya çıkışı hakkında birçok fikir mevcuttur. Reşîdüddîn Fazlullah-ı Hemedânî³⁷ ve El-Bîrûnî'ye göre Türk+manend, Mehmed Neşrî ve İbn Kesir'e göre Türk+imân şeklindedir. Bazı aydınlarla göre ise Türk+mandan şeklinde kullanımı en doğru olmalıdır(Caferoğlu, 1988: 38). Türkmen adına İslam kaynaklarında ilk kez X. yüzyılda Mukaddesi'de rastlanır. Müslüman olan Oğuzlara bu adın verildiğini görürüz (Tabaklar,

³⁷Reşîdüddün'ün Câmiu't-Tevârih adlı eserinde "Tacikler onlara Türkmânend dediler" şeklinde geçmektedir.

1994:1). Türkmen adı ilk kez ise XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut'un sözlüğünde geçer. Kaşgarlı Mahmud'a göre Büyük İskender Balasagun'da kalan 24 kişiye "Türkmanend" demiş. Bu kelime Türk'e benzer anlamına gelmektedir. Vambéry'e göre ise Türkmen adı "Türk ile-men" oluşumundan oluşur (Kafesoğlu, 1958: 122).

Oğuz ve Türkmen adları aynı kavim için kullanılır. Bu kullanıma dair görüşleri ise Banguoğlu "Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine" adlı yazısında şöyle sınıflandırmıştır:

1.Sonradan Oğuzlara verilen isim. Bu fikri Houtsma ve Köprülü savunur.

2.Türkmen isminin eski olduğu ve Oğuzların Türkmen ismiyle zikredildiği. Bu fikri Barthold savunur.

3.Türkmen ismi eski siyasal topluluktur. Bu fikri Pritsak ve Kafesoğlu savunur(Banguoğlu, 1958:10).

3.10.2. Türkmen Türkçesi

Gagavuz Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi ile beraber Türk dilleri ailesinin güney-batı Oğuz grubunda bulunur(Tekin, 1989:168). Bu grupta bulunmasına rağmen kendine özgü hususlarıyla da ayrılır. Bu durum için uzun ünlülerin bulunması, ses benzeşmelerinin bulunması, geniş dudak ünlülerin(o,ö) kelimelerin dizilmesinde dudak uyumunu oluşturması, peltek z ve s seslerinin bulunmasını söyleyebiliriz(Sarıhanov, 2022: 1355-1356).Ayrıca Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi'nden sonra Türkiye Türkçesine yakınlığıyla bilinir³⁸(Çev.:Gemalmaz,1959:3).

Günümüzde başta Türkmenistan olmak üzere Özbekistan, Afganistan, İran gibi ülkelerde konuşulmaktadır. Türkmenistan'ın anadilidir ve büyük bir kısmında bu dil konuşulur³⁹(Çev.:Tokatlı, 2004:271).

³⁸Birtakım özelliğiyle ayrılır. Örneğin Türkçenin uzun vokallerinin burada korunduğunu görürüz.

³⁹ Türkmen Türklerinin birçoğu Türkmenistan'da yaşamaktadır. Günümüzde 6,242,336 kişi bu ülkede yaşar ve Türkmenler bu nüfusun yaklaşık olarak %70'ini oluşturur(zhujiworld.com, ET:01.07.2022).

Türkmenler geçmişten günümüze birçok kez alfabe değişikliğine gider. Başta Arap alfabesini kullanırlar. Yazı dillerini kaydetmek için ortak Arap-Türk alfabesini kullanırlar. 1928 yılında Latin alfabesine, 1940 yılında Kiril alfabesine ve tekrardan 1993 yılında Latin alfabesine geçerler (Uygur, 2011:7; User,2006: 209).

Arap alfabesini yetersiz bulmalarından dolayı alfabede yenilik çalışmalarının yapıldığını görürüz. Yeni alfabe çalışmaları 1922 yılında Türkmenistan Devlet Bilim Kurulu tarafından başlatılır ve 1925 yılında uygulanmaya başlanır. Ancak yapılan bu yenilik tam olarak sesleri karşılayamaz. Hatta kullanımında karmaşaya sebep olur. Reformdan sonra bir birlik kurulamaz. Latinleşme hareketiyle birlikte bu kargaşa sonlandırılmak istenir. Arap alfabesinin kullanımı devam ederken bazı gazetelerde Latin temelli alfabenin gerekliliği ile ilgili yazılar yayınlanır. İlerleyen yıllarda kurulan Alfabe Komisyonu yeni alfabeye ilgili çalışmalar yapar. 1927 yılında bu alfabe onaylanır ve 1928 yılında geçiş kararı alınır. Böylelikle yeni alfabe birçok alanda kullanılmaya başlanır. Latin esaslı bu alfabe 40 harften oluşur.1930 yılında yapılan konferansta uzun ünlülerin yerini tutan 7 harfin çıkarılması istenir. İlerleyen yıllarda da değişime gidilir. Latin temelli bu alfabe en son 30 harfle kullanıma devam eder. 1938 yılında diğer Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB) ülkeleri gibi Kiril alfabesine geçiş süreci başlar. 1940 yılında da bu karar resmilesir. 1993 yılına kadar kullanılır ve kullanıldığı senelerde değişikliğe gidilmemiştir(Şirin User, 2006:201-215).

Türkmen Türkçesi, Türkmenistan’da döneminde devlet dili değildi. Bu yüzden siyasi, idari alanlarda Rusça kullanılıyordu. 27 Ekim 1991’de bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle birlikte bu değişir (Gökdağ,2013-3). 1994 yılında Türkmenistan’da Dil Yasasının kabul edilmesiyle Türkmen Türkçesi devlet dili olur ve Rusça bazı gruplarda sadece iletişim için kullanılmaya başlanır. 1996 yılında da yayınlanan Dil Yasasında bu sefer Rusçaya ait madde bu yasadın çıkarılır. Hatta dönemin cumhurbaşkanı Rusça ile ilgili bazı yasaklamalara gider. 2000 yılına kadar tüm devlet dairelerinde çalışanların kabul edilen bu dili öğrenmesi gerektiği ilan edilir(Abdieva,2017:115-116). Okullarda ise 1995-96 yılında

ilk ve orta öğretimde, 1999-2000 yılında ise tüm düzeylerde eğitimin Latin harfleriyle yapılacağı kararı verilir(Şahin, 2012:380).

Tablo 3.11.Türkmen Türklerinin Kullandığı Alfabeler

	Türkmen-Arap Alf.		Türkmen-Latin Alf.				Türkmen-Kiril Alf.
	-1923	1923-1929	1928-1929	1929-1940	1993-1999	1999-	1940-1993
Ses Denklği	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler
o	ء	ء	-	-	-	-	-
e	ع	-	-	-	-	-	-
a	ا/آ	ع, ا, آ	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa
ä	ه	آ	Əə	Əə	Ää	Ää	Ээ
b	ب	ب	Bb	Bb	Bb	Bb	Бб
c	ج	ج	Çç	Çç	Jj	Jj	Жж
ç	چ	چ	Cc	Cc	Çç	Çç	Жж, Чч
d	د	د	Dd	Dd	Dd	Dd	Дд
e	ه	ه	Ee	Ee	-	-	-
é	-	-	-	-	-	-	-
è	-	-	-	-	-	-	Əə
e, ye	-	-	-	-	Ee, ye	Ee, ye	Ee
f	ف	ف	Ff	Ff	Ff	Ff	Фф

Tablo 3.11. (devam)

g	گ	گ	Gg	Gg	Gg	Gg	Гг
ğ	غ	غ	Q q	-	-	-	-
ğç	-	-	-	-	-	-	-
h	-	-	Hh	Hh	-	-	-
h	-	-	Hh	Hh	Hh	Hh	-
h	ح	ح	-	-	-	-	-
h	خ	خ	Xx	-	-	-	Xx
ı	ی	ی	Ь	Ь	Yy	Yy	Ыы
i	ی	ی,	Ii	Ii	Ii	Ii	Ии
İncelik işareti	-	-	-	-	-	-	Ь
j	ج	ج	Z z	Z z	ƷƷ	Žž	Жж
k	ک	ک	Kk	Kk	Kk	Kk	Kk
ķ	ق	ق	Qq	-	-	-	-
Kalınlık işareti	-	-	-	-	-	-	Ъ
l	ل	ل	Ll	Ll	Ll	Ll	Лл
m	م	م	Mm	Mm	Mm	Mm	Мм
n	ن	ن	Nn	Nn	Nn	Nn	Нн
ñ	ڻ	ڻ	Ŋ ɲ	Ŋ ɲ	Ññ	Ññ	Нң

Tablo 3.11. (devam)

o	او	او	Oo	Oo	Oo	Oo	Oo,
ö	او	او	Өө	Өө	Öö	Öö	Өө
Ö,o	-	-	-	-	-	-	-
p	پ	پ	Pp	Pp	Pp	Pp	Пп
r	ر	ر	Rr	Rr	Rr	Rr	Pp
s	س	س	Ss	Ss	Ss	Ss	Сс
ş	ص	ص	-	-	-	-	-
ş	ش	ش	-	-	-	-	-
ş	ش	ش	Şş	Şş	Şş	Şş	Шш
şç	-	-	-	-	-	-	Щщ
t	ت	ت	Tt	Tt	Tt	Tt	Tt
ţ	ط	ط	-	-	-	-	-
ts	-	-	-	-	-	-	Цц
u	و	او	Uu	Uu	Uu	Uu	Уу
ü	و	او	Yy	Yy	Üü	Üü	YŸ
v	-	-	-	-	Ww	Ww	Вв
v:	و	و	-	-	-	-	-
y	-	-	Jj	Jj	Ƴy	Ýý	Йй

Tablo 3.11. (devam)

ya	-	-	-	-	-	-	Яя
yo	-	-	-	-	-	-	Ёё
yu	-	-	-	-	-	-	Юю
z	ز	ز	Zz	Zz	Zz	Zz	Зз
ž	ض	ض	-	-	-	-	-
ẓ	ذ	ذ	-	-	-	-	-
ẓ̇	ظ	ظ	-	-	-	-	-

3.11. KARAÇAY-BALKAR TÜRKLERİ

XI. yüzyılda oluşumu başlayan Karaçay-Balkar⁴⁰ Türkleri, Kıpçak halkının devamı niteliğindedir⁴¹. Kıpçakların Kafkasya'ya gelmeleriyle birlikte Karaçay Balkar Türklerine ait bilgilere ulaşılmaya başlanır (Yılmaz, 2002: 48). Böylelikle 15.yüzyıla kadar bu millete ait kesin bir bilgi yoktur denilebilir. Bu Türklerle ait bilgilere ise ilk olarak Johannes de Galonifontibus'un yazılarında rastlarız. Yazısında bu topluluktan "Kara Çerkes ve Karaçoli" olarak bahsetmektedir. Hatta bu ibarenin geçtiği cümleden Karaçaylı bilim insanları birçok çıkarımda bulunur. Bunlardan biri de bu topluluğun Göktürk yazısını bildiğiyle ilgilidir (Appa, 2002: 143). Bu fikre karşı yapılan çalışmalarda eski Türk yazılı herhangi bir belgeye rastlanılmadığını söyleyen bilim adamları da mevcuttur.

⁴⁰Balkar adı, bazı kaynaklarda "Malkar" şeklinde geçmektedir.

⁴¹Kıpçakların devamı olarak görenlerin dışında birçok fikir ortaya atıldı. Çoğunluk ise bu topluluğun kökenini Bulgar, Hun, Hazar ve Kıpçaklara dayandırdı (Türkoğlu, 2001:380).

Karaçay ve Balkar Türkleri, dil, din, örf, tarih itibariyle birbirinden ayrılmazlar. Ancak coğrafi olarak bu toplumlar birbirinden ayrılır. Kuzey Kafkasya’da bulunan Kuban ırmağının civarındaki Elbruz dağının iki ayrı yerinde yaşamaktadırlar(Yavuz, 1994: 2). Bugün yaşadıkları bölge Rusya Federasyonu’na bağlıdır. Bu Türkler özerkliğini 1992 yılında alarak Karaçay-Çerkez Özerk Cumhuriyeti’nde yaşamlarını sürdürmektedirler(Türkoğlu, 2001:380). Son hesaplamalara göre 465.000 nüfusa sahip olan bu ülkenin içinde Karaçay, Rus, Çerkez, Abaza, Nogay vd. yaşamaktadır(İnsamer, 2022: 1). Balkarlar ise yine Rusya Federasyonu’na bağlı Kabarda-Balkar Özerk Cumhuriyeti’nde yaşamlarını sürdürmektedir.

3.11.1. Karaçay Balkar Türkçesi

Karaçay-Balkar Türkçesi, Türk dil ailesinin Kıpçak kolundandır. Bu Türkçenin karakteristik Kıpçak Türkçesi olduğu bilinmektedir. Karaçay-Balkar Türkçesinin iki ağız vardır ve bunlar “Çerek”, “Karaçay-Bashan-Çegem”dir. Bu ağızlar sesbilgisel açıdan ufak farklılıklarla birbirinden ayrılır(Akar ve Günay, 2015:3-4).

Ortak dile sahip olan Karaçay ve Balkarlar alfabe konusunda da ortakır. İlk kullandıkları alfabe ise Arap alfabesidir. XVIII. yüzyıl gibi İslamiyet’i geç kabul eden Karaçay Balkarların Arap harflerini öğrenmesi de geç kalmıştır. Karaçay Balkar Türklerinin ilk kaleme aldıkları eserler Arap harflidir. Holam Yazıtı[Ek 16], 1715 yılında Arap alfabesiyle yazılır. Ayrıca bu yazıt bu alfabeyle yazılan en eski eserlerdendir. Karaçay-Balkar Türkçesinde Arap harfli yazılmış basılı ilk eser ise İsmail Akbay’ın kaleme aldığı “Ana Tili”dir. Bu alfabeyle eserler kaleme alınmış ancak yazı diline geç geçmelerinden dolayı bu alfabenin kullanımı sınırlı kalmıştır(Şirin User, 2006: 265; Appa, 2002: 144).

“Karaçay-Malkar Türklerinde yazının kullanılması ancak 18. yüzyılın ortalarına doğru İslâm dininin kabul edilmesiyle başlamıştır. İslâm dininin kabulüyle birlikte Arap harflerine dayalı, ancak belirli kaideleri olmayan bir alfabe oluşturulmuş; Kur’ân-ı Kerim’den bazı surelerin ve hadislerin tercümelerinde, şer’î ve örfî kararların kaydında, arazi tapularında, mezar taşlarında ve buna benzer sosyal hayatla ilgili işlerde bu alfabe kullanılmıştır.”(Adiloğlu, 2006: 203).

Arap kökenli bu alfabeyi 1926 yılına kadar kullanırlar. Ancak Sovyetler Birliği'nin aldığı kararla birlikte diğer Sovyetler Birliği'ndeki Türklerle birlikte Latin alfabesine geçiş yaparlar (Bala, 2022: 1). 1924 yılında Latin alfabesine geçme çalışmaları mevcuttu ama 1926 yılında resmîyet kazanır. Bu alfabeyi düzenleme işini ise ilk olarak Magomet Eney ve Umay Aliyev yapar. 1924 yılındaki düzenlenmiş olan Latin harflerine 1926 yılında harfler eklenir. 1936 yılına kadar Latin harfli bu alfabe kullanılır. 1936 yılında Kiril esaslı alfabeğe geçiş sağlanır. Rus alfabesinden 33 harf alınmış ve bazı harfler eklenerek o dönem kullanılan Karaçay-Balkar Türkçesi oluşturulmuştur. Bu Kiril alfabesine yıl yıl değişime gidilmiştir.

Tablo 3.12. Karaçay Balkar Türkçesinin Alfabe Değişimi

	Karaçay-Balkar-Arap Alf.		Karaçay-Balkar -Latin Alf.		Karaçay-Balkar -Kiril Alf.		
	-1924	1924-1928	1924-1926	1926-1936	1936-1961	1961-1964	1964-
Ses Denklîği	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler
°	ع	-	-	-	-	-	-
a	ا/آ	آا	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa
ä	-	-	-	-	Яя	Яя	Яя
b	ب	ب	Вв	Вв	Бб	Бб	Бб
c	ج	ج	Çç	Çç	Жж	Жж	Дж дж
ç	چ	چ	Cc	Cc	Чч	Чч	Чч
d	د	د	Dd	Dd	Дд	Дд	Дд
e	ه	ه	Ee	Ee	Ее	Ее	Ее
é	-	-	-	-	Ээ	Ээ	Ээ
è	-	-	-	-	Өө	-	-
f	ف	ف	Ff	Ff	Фф	Фф	Фф
g	گ	گ	Gg	Gg	Гг	Гг	Гг

Tablo 3.12. (devam)

ğ	غ	غ	Ql ol	Ql ol	Гъ гъ	Гъ гъ	Гъ гъ
ğ	-	-	-	-	Гъ гъ	Гъ гъ	Гъ гъ
h	ھ	ھ	-	Hh	-	hh	-
ħ	ح	ح	-	-	-	-	-
ħ	خ	خ	Xx	Xx	Xx	Xx	Xx
ı	ى	ى	Ьь	Ьь	Ыы	Ыы	Ыы
i	ى	ئ	Ii	Ii	Ии	Ии	Ии
İncelik işareti	-	-	-	-	Ъ	Ъ	Ъ
j	ژ	ژ	Z z	Z z	Жж	Жж	Жж
k	ک	ک	Kk	Kk	Kk	Kk	Kk
қ	ق	ق	Qq	Qq	Къ къ	Ққ	Къ къ
Kalınlık işareti	-	-	-	-	Ъ	Ъ	Ъ
l	ل	ل	Ll	Ll	Лл	Лл	Лл
m	م	م	Mm	Mm	Мм	Мм	Мм
n	ن	ن	Nn	Nn	Нн	Нн	Нн
ñ	ئ	ئ	Ŋ ŋ	Ŋ ŋ	Нг нг	Њң	Нг нг
o	و	و	Oo	Oo	Oo	Oo	Oo
ö	و	ك	Өө	Өө	Ёё	Өө	Ёё
p	پ	پ	Pp	Pp	Пп	Пп	Пп
r	ر	ر	Rr	Rr	Pp	Pp	Pp
s	س	س	Ss	Ss	Cc	Cc	Cc
ş	ص	-	-	-	-	-	-
ş	ث	-	-	-	-	-	-

Tablo 3.12. (devam)

ş	ش	ش	Şş	Şş	Шш	Шш	Шш
şç	-	-	-	-	Щщ	Щщ	Щщ
t	ت	ت	Tt	Tt	Tt	Tt	Tt
ţ	ط	ط	-	-	-	-	-
ts	-	-	-	§	Цц	Цц	Цц
u	و	و	Uu	Uu	Уу	Уу	Уу
ü	و	ؤ	Yy	Yy	Юю	Юю	Юю
v	و	وه	Vv	Vv	Вв	Вв	Вв
V üstü nokta bak	-	-	-	Ww	-	Ўў	Ўў
y	و	و	Jj	Jj	Йй	Йй	Йй
ya	-	-	-	-	Яя	Яя	Яя
yo	-	-	-	-	-	Ёё	-
yu	-	-	-	-	Юю	Юю	Юю
z	ز	ز	Zz	Zz	Зз	Зз	Зз
ż	ض	-	-	-	-	-	-
ẓ	ذ	-	-	-	-	-	-
ẓ	ظ	-	-	-	-	-	-

3.12. KUMUK TÜRKLERİ

Kumuk Türkleri, Kafkasya bölgesinde Rusya Federasyonu içerisinde yer alan Dağıstan Cumhuriyeti'nde yerleşik olarak yaşamlarını sürdürmektedirler Kumuk Türklerinin bir bölümü ise Çeçen ve Osetya Özerk Cumhuriyeti'nde yaşarlar. (Kurtuluş, 2002:372; Şirin User, 2006: 256). Kumukların yaşadığı Dağıstan Cumhuriyeti'nde nüfus, 2020 yılında yapılan sayımla, 3,1 milyona ulaşmıştır (Akca, 2015: 286).

Kumukların tarihine bakacak olursak Kafkasya’da yaşayan birçok milletle bir aradadır. Kumuk Türklerinin tarihiyle ilgili mutlak bilgiye rastlanılmamaktadır. Ancak VII. yüzyılda Oğuz boylarıyla Kıpçak boylarının birleşmesiyle birlikte oluştuğu bilinir. Hazarlar’ın yıkılmasından Rusların işgaline kadar geçen sürede Kumuklar “*şamhallık/şavhallık*”⁴² adı verilen politik düzene sahiptiler. Bu siyasi birlik içinde 19.yüzyıla kadar gelen Kumuklar 1867 yılında Rusların saldırısıyla bu düzeni kaybeder. Kumukların yaşadığı bölge bu yapılan istila sonrasında Rusya imparatorluğuna ve Terek vilayetine bağlanır.. Bunun neticesinde Kumuklar, bağımsızlık için mücadele etmeye başlarlar. 1920 senesinde Bolşeviklerin Sovyetler Birliğini kurmasıyla birlikte Kumuklar da Dağıstan Özerk Cumhuriyeti’ne katılır(Tavkul, 2005: 29-30; Kurtuluş, 2002:372).

3.12.1. Kumuk Türkçesi

Kumuk Türkçesi, Türk dili ailesinin Kuzeybatı kolu Kıpçak grubundandır. Kıpçak grubunda olmasına rağmen Oğuz Türkçesinin özelliklerini de bünyesinde barındırır. Kumuk Türkçesi, Dağıstan’da en çok konuşulan diller arasında 2.sırada yer alır. Hatta birbirleriyle dil olarak anlaşılamayan Kafkasya’daki toplumlar da Kumuk Türkçesiyle anlaşılır(Kurtuluş, 2002:373). Bu toplumlar için ortak anlaşma dili olmasına rağmen Guardian gazetesinde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü(UNESCO)’nun verdiği bilgilere göre tehlikede olan diller arasında yer alır. Bu dillerin yok olmasını engelleyecek birçok çalışma yapılmaktadır. Dil Dinamikleri Mükemmeliyet Merkezi (COEDL)’de Doktor (Dr.) Janet Wiles bu dilleri kurtarmak için çalışmalar yapan önemli kişilerden biridir. Birçok ses kaydı bulunan bu dillerin geleneksel teknikler kullanılarak aktarımı oldukça zordur. Bu yüzden 2017 yılında Google ile ortaklık kurulmuştur(Ebadi, 2018: 1; Akca, 2015: 288).

⁴²Orhun Yenisey yazıtlarında(jabyu) “Batı Türklerinin en üst padişahın unvanı” anlamında, Kutadgu Bilig’te “javyu” şeklinde, 13.yüzyılda “aşiretin büyüğü” anlamında kullanımları mevcuttur(Гусейнов Г-Р. А-К., ET:01.09.2022) detaylı bilgi için bakınız: Kumukia, “<http://kumukia.ru/article-5006>” (01.09.2022).

Evliya Çelebi, eserlerinde bu siyasi birlik ile yönetilen yerleri “Kumuğistan” ve “Dağıstan-ı Kumuk” biçiminde isimlendirmiştir(Çev.:Peler, 2020:128).

Kumuk Türkçesinin üç ağzı bulunur ve bunlar şöyledir: Buynaksk, Haydak, Hasavyurt. Kumukların yazı dili ise Buynaksk ve Hasavyurt ağızlarına dayandırılır(Hacıyev, 2022:1). Bu üç ağız çeşitli bölgelerde kullanılır. Örneğin Haydak ağzı Derbende bölgesinde; Buynaks ağzı Boynak şehrinde; Hasavyurt ağzı ise Hasavyurt gibi şehirlerde kullanılır(Tavkul, 2005: 34).

Kumuk Türkçesinin yazı dilini 1810 yıllarına kadar götüren ibareler bulunur. Bu ibareler Hristiyanlığı yaymaya çalışan din adamı tarafından kullanıldığı söylenir. Ancak bu kayıtlar incelendiğinde kullanılan dilin tek Kumukça'dan oluşmadığı Nogayca, Osmanlıca ve Azerbaycan Türkçesinden izler taşıdığı görülür. Bunun neticesinde yazı dilinin başlangıcını o kadar eskiye dayandırmak kabul edilmez. İslamiyet'in kabulüyle ıslah edilen Arap alfabesini başlangıç ve bu alfabeyle yazılanları ise yazılı ilk ürünleri olarak kabul ederler (Çeviren(Çev.):Peler, 2020:130-131; Şirin User, 2006: 257).

Arap alfabesi reforma uğrayıp dile adapte edilmeye çalışılsa da alfabede bulunan noktaların fazlalığı gibi nedenlerden dolayı zorluk çıkardığı gerekçesiyle alfabe değişikliğine gidilir. O yıllarda yapılan Bakü Türkiyat Kongreleriyle birlikte Latinleşme gündeme gelir. 1928 yılında 33 harften oluşan Kumuk Latin alfabesi kullanılmaya başlanır. 1928 ve 1938 yıllarında kullanılan bu alfabe daha sonra yerini Kiril alfabesine bırakır. Diğer Sovyet Birliklerinde olduğu gibi bu alfabe resmi olarak kullanılmaya başlanır. Kumuklar şuanda da bu alfabeyi kullanıyor ama bu kullanılan alfabe diğer Kiril alfabeleri içinde en elverişsiz olanlarındandır(Pekacar, 1997:2063). Bu alfabe üzerinde hiçbir değişime gidilmemiştir. Eğer bu alfabe kullanılmaya devam edilecekse reform yapılması gerektiğini birçok bilim insanı dile getirmektedir.

Tablo 3.13. Kumuk Türkçesinde Kullanılan Alfabelerin Değişimi

	Kumuk-Arap Alf.		Latin Alf.	Kiril Alf.
	1912-1923	1923-1928	1928-1938	1938-
Ses Denklığı	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler
с	с	-	-	-

Tablo 3.13. (devam)

آ	ء	-	آ	-
a	ا/آ	ا-ا	Aa	Аа
ä	-	-	-	-
b	ب	ب	Bb	Бб
c	ج	ج	Çç	Жж
ç	چ	چ	Cc	Чч
d	د	د	Dd	Дд
e	ه	ه, ه, ا	Əə	Ее, Ээ
é	-	-	Ee	Ээ
è	-	-	-	-
f	ف	-	Ff	Фф
g	گ	گ	Gg	Гг
ğ	غ	غ	Ƣƣ ƣƢ	Гь гь
h	ھ	ھ	Hh	Һһ
ħ	ح	-	-	-
ĥ	خ	خ	Xx	Хх
ı	ی	ی	Ьь	Ыы
i	ی	ی	Ii	Ии
İncelik işareti	-	-	-	Ь
j	ژ	ژ	Z z	Жж
k	ک	ک	Kk	Кк
ķ	ق	ق	Qq	Кь кь
Kalınlık işareti	-	-	-	Ъ

Tablo 3.13. (devam)

l	ل	ل	Ll	Лл
m	م	م	Mm	Мм
n	ن	ن	Nn	Нн
ñ	ڻ	ڻ, ڻڻ, ڻڻڻ	Ḍ ṇ	Нг нг
o	و	و	Oo	Оо
ö	و	و	Өө	Оь оь, ё
p	پ	پ	Pp	Пп
r	ر	ر	Rr	Рр
s	س	س	Ss	Сс
ş	ص	-	-	-
ṣ	ٹ	-	-	-
š	ش	ش	Šš	Шш
şç	-	-	-	Щщ
t	ت	ت	Tt	Тт
ţ	ط	-	-	-
ts	-	تس	ṭṣ	Цц
u	و	او	Uu	Уу
ü	و	او	Yy	Уь уь, ю, Юю
v	و	و	Vv	Вв
V üstü nokta	-	-	-	Ўў
v:	-	ڻ	-	-
y	ی	ی	Jj	Йй
ya	-	-	-	Яя

Tablo 3.13. (devam)

ye	-	-	-	Ee
yo	-	-	-	ĖĖ
yö	-	-	-	ĖĖ
yu	-	-	-	ЮЮ
yü	-	-	-	ЮЮ
z	ز	ز	Zz	Зз
ž	ض	-	-	-
ž	ذ	-	-	-
ž	ظ	-	-	-

3.13. NOGAY TÜRKLERİ

Nogay Türklerinin büyük bir çoğunluğu Dağıstan ve Kuzey Kafkasya’da yaşamaktadır. Nogay Türkleri ayrıca Türkiye, Romanya, Dobruca, Nogay bozkırı, Çeçen, Karaçay, Litvanya, Astrahan vd. gibi yerlerde de yaşamlarını sürdürmektedir. Nogay Türklerinin 15-16. yüzyıllarda oldukça geniş alana yayıldığını görmekteyiz. Bundan önce yaşadıkları yer ise İdil ve Ural arasında yer almaktaydı(Hacettepe, 2022: 1).

Nogay adının nereden geldiği ile ilgili birçok görüş mevcuttur. Bu görüşler ise şöyle sıralanabilir:

* Bu ismin Cengiz Han’ın torunu Emir Nogay’dan gelmiş olduğunu söyleyenler

*Cuci’nin oğlu, Moğol’un torunu olduğunu söyleyenler

*Nogay Han’ın kurmuş olduğu birlikte toplanan -Türk-Tatarlardan oluşan- topluluğun adı olduğunu söyleyenler(Zeki Velidi Togan)

*Çoci’nin torunun oğlu olduğunu söyleyenler(Rasanyl)

*Moğol komutanlarından birinin ismi olduğunu söyleyenler(Aydil Erol)

3.13.1. Nogay Türkçesi

Günümüzde tehlikede olan diller arasında yer alan Nogay Türkçesi, Türk dil ailesinin Kuzey-Batı Kıpçak kolundandır(Ergönenç Akbaba,2015: 315). Sesbilgisel olarak ise “Taw”⁴³ grubunda bulunur(Güllüdağ, 1997: 1995). Kıpçak kolunda yer alan Karakalpak Türkçesi ve Kazak Türkçesine⁴⁴ yakınlığı ile bilinir. Nogay Türkçesinin iki ağzı bulunur. Bunlar Ak Nogay ve Kara Nogay olarak ikiye ayrılır(Güllüdağ, 2002: 133). Dilek Ergönenç Akbaba ise üç ağzı olduğunu ve Kara Nogay, Ak Nogay ve Asıl Nogay olarak ayrıldığını söyler(Ergönenç Akbaba, 2015:316).

Nogay Türkçesini yaklaşık olarak 87 bin kişi konuşur. Johanson bu sayıyla birlikte bu dili az konuşulmakta olan diller arasına koyar. Bu sınıflandırmada ortada yer almaktadır. Şimdilerde ise saygınlığını kaybeden bu dil geçmişte Dağıstan’ın bazı bölgelerinde ticari işlerde kullanılıyordu. Bu saygınlığı kaybetmesinin nedenlerinden biri de Rus İhtilali’dir. Bu ihtilal sonrası bazı bölgelerde ikinci dil olmaktan çıkar. Hatta bazı bölgelerde de etkisini Kumuk Türkçesi ve Tatar Türkçesine bırakır (Ergönenç Akbaba, 2013: 234).

Nogay Türkçesinin yazı dili olarak kullanılması oldukça geç olur. Bunun neticesinde yazımda birçok sorunla karşılaşılır (Ergönenç Akbaba,2015: 316). Yazı dili olarak da 15. yüzyıldan beri kullandıkları Arap alfabesini 1923 yılında düzenleyerek 1928 yılına kadar kullanırlar. Bazı harfler çıkartılırken yapılan değişikliklerle bazı ünlü harfler de eklenmiş olur (Şirin User, 2006: 249).

Latinleşme hareketleriyle birlikte 1928 yılında Nogay Türkçesi Latin kökenli alfabeyi kabul ederler. Bu alfabe üzerinde 1931, 1935, 1936 yıllarında değişimler olur. Bunların başlıca nedeni Rusçada bulunan bazı seslerin bu alfabelerde yer almamasıdır. 1936 yılında Baskakov tarafından imla için hazırlanan çalışma olumsuz sonuçlanır. Çünkü o yıllarda

⁴³Samoylaviç Türk dili ailesini fonetik açıdan 6 gruba ayırmıştır. Bu 6 grup şöyledir: -r grubu, -d grubu, taw-grubu, tağlık- grubu, tağlı grubu. Türk dil ailesinin Kuzey-Batı, Kıpçak kolu bu grupta yer alır. Yani Nogay Türkçesini bu gruba dahil etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Talat Tekin(2005). “Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi”, Makaleler 3, Çağdaş Türk Dilleri. Ankara.

⁴⁴XV. ve XVII. yüzyılda Nogaylar Karakalpak, Kazak ve Kırgızlarla yakın yerlerde yaşayıp alışveriş, hısım gibi birçok ilişkilerde bulundular(Çev.: Almagül İsina, 2010:1).

görülen alfabede Kirilleşme sürecinden etkilenir. Kiril tabanlı alfabe için birtakım çalışmalar yapılır ve heyetler kurulur. 1938 yılında yayınladıkları gazeteyle yeni kabul ettikleri Kiril tabanlı alfabeyi tanıtırılar. Hızlıca hazırlanan bu alfabede bulunan eksiklikler neticesinde 1944 yılında alfabede değişime gidilerek harf çıkarımı yapılır. 1950 yılında tekrar değişime gidilerek bu sefer de harf eklemesi yapılır.

Tablo 3.14.Nogay Türklerinin Kullandığı Alfabelerinin Değişimi

	Nogay-Arap Alf.		Nogay -Latin Alfabeti				Nogay -Kiril Alf.		
	-1923	1923-1928	1928-1931	1931-1935	1935-1936	1936-1938	1938-1944	1944-1950	1950-
Ses Denklği	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler
°	ع	ع	-	-	-	-	-	-	-
a	ا/آ	ا/آ	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa
b	ب	ب	Bb	Bb	Bb	Bb	Бб	Бб	Бб
c	ج	ج	-	-	-	-	-	-	-
ç	چ	-	Cc	Cc	Cc	Cc	Чч	Чч	Чч
d	د	د	Dd	Dd	Dd	Dd	Дд	Дд	Дд
e	-	ه	Ee	Ee	Ee	Ee	Ээ	Ээ	Ээ
è	-	-	-	-	-	-	-	-	Аъ аъ
e,ye	-	-	-	-	-	-	Ee	Ee	Ee
f	ف	ف	Ff	Ff	Ff	Ff	Фф	Фф	Фф
g	-	گ	Gg	Gg	Gg	Gg	Гг	Гг	Гг
ğ	غ	-	Ql ol	Ql ol	Ql ol	Ql ol	-	-	-
h	ه	-	-	Hh	Hh	Hh	-	-	-
h	ح	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 3.14. (devam)

h	خ	-	Xx	Xx	Xx	Xx	Xx	Xx	Xx
ı	ى	ئ	Ьь	Ьь	Ьь	Ьь	Ыы	Ыы	Ыы
i	ى	ى	Ii	Ii	Ii	Ii	Ии	Ии	Ии
İncelik işareti	-	-	-	-	-	-	Ъ	Ъ	Ъ
j	ژ	-	Zz	Zz	Z z	Z z	Жж	Жж	Жж
k	ک	ک	Kk	Kk	Kk	Kk	Кк	Кк	Кк
q	ق	ق	Qq	Qq	-	Qq	Қъ қъ	Қъ қъ	Қъ қъ
Kalınlık işareti	-	-	-	-	-	-	Ъ	Ъ	Ъ
l	ل	ل	Ll	Ll	Ll	Ll	Лл	Лл	Лл
m	م	م	Mm	Mm	Mm	Mm	Мм	Мм	Мм
n	ن	ن	Nn	Nn	Nn	Nn	Нн	Нн	Нн
ñ	نڭ	ک	N ñ	N ñ	N ñ	N ñ	Нъ нъ	Нъ нъ	Нъ нъ
o	و	ئو	Oo	Oo	Oo	Oo	Oo	Oo	Oo
ö	و,او	ئو	Өө	Өө	Өө	Өө	Оъ оъ	Оъ оъ	Оъ оъ
p	پ	پ	Pp	Pp	Pp	Pp	Пп	Пп	Пп
r	ر	ر	Rr	Rr	Rr	Rr	Pp	Pp	Pp
s	س	س	Ss	Ss	Ss	Ss	Сс	Сс	Сс
ş	ص	-	-	-	-	-	-	-	-
š	ث	-	-	-	-	-	-	-	-
ş	ش	ش	Şş	Şş	Şş	Şş	Шш	Шш	Шш
şç	-	-	-	-	-	-	Щщ	Щщ	Щщ
t	ت	ت	Tt	Tt	Tt	Tt	Tt	Tt	Tt

Tablo 3.14. (devam)

t	ط	-	-	-	-	-	-	-	-
ts	-	-	-	-	-	-	Цц	Цц	Цц
u	أ,او	ئو	Uu	Uu	Uu	Uu	Уу	Уу	Уу
ü	-	ئو	Yy	Yy	Yy	Yy	Уъ уъ	Уъ уъ	Уъ уъ
v	و	و	Vv	Vv	Vv	Vv	Вв	Вв	Вв
y	ى	ى	Jj	Jj	Jj	Jj	Йй	Йй	Йй
ya	-	-	-	-	-	-	Яя	Яя	Яя
yo,yâ	-	-	-	-	-	-	Ёё	-	-
Yu,yü	-	-	-	-	-	-	Юю	Юю	Юю
z	ز	ز	Zz	Zz	Zz	Zz	Зз	Зз	Зз
ž	ض	-	-	-	-	-	-	-	-
ž	ذ	-	-	-	-	-	-	-	-
ž	ظ	-	-	-	-	-	-	-	-

3.14. ŞOR TÜRKLERİ

Günümüzde Şor Türklerinin büyük bir çoğunluğu Rusya Federasyonu’nda bulunan Kemerova Bölgesinde yaşamaktadır. Bu yaşadıkları bölge Şor Türklerinin yaklaşık olarak nüfusunun %72’sini kapsar. Altay ve Hakasya Cumhuriyetinde, Altay Bölgesinde de dağınık şekilde yaşamlarını sürdürürler(Killi Yılmaz, 2016: 245). Şor Türkleri farklı bölgelerde farklı isimlerle bilinir. Örneğin “Mrastsı”,“Kuznetsk Tatarları/Tatar Kiji” ve Rusya’da “Şortsı/Şorets/Şorka”, Türkiye’de “Şor/Şorlar” şeklinde kendilerini ise “Tadarlar” olarak isimlendirirler(Babatürk, 2013: 2142).

Şor Türkleri hakkında ilk ciddi bilgileri Radloff toplar. 1859-1871 yılları arasında Sibirya’da kalan Radloff, orada öğretmenlik yapmış kalan zamanlarında ise çalışmalarıyla

ilgili malzeme toplamıştır.Yaptığı çalışmalarda Altay, Abakan, Çalkandu, Tatarlar, Kazak, Karaim, Kırgız, Kırım, Lebed, Şor vd. hakkında bilgilere ulaşır. Şorlar hakkındaki bilgilere ise “*Proben der Volksliteratur Der Türkischen Stamme Süd-Sibiriens*” adlı eserinde yer vermiştir(Alkaya, 2017: 28).

Şor Türkleri, Rusya Federasyonu’nun saldırısından önce Hongoray Federasyonu’na bağlıdır. XIV- XVII. yüzyıllarında bu Federasyon’a bağlı olarak yaşarlar. Sovyet İhtilali’nden sonra özerklik verilen Şorlar 1939 yılına kadar bu özerkliği korur. Ancak 1939 yılında Hakas Cumhuriyeti’ne bağlanırlar(turktoyu, 2022: 1). Rus hakimiyetinin hakim olduğu yıllarda Ruslar, Şor Türkleri üzerinde din konusunda baskı kurar. Şamanizm inancına sahip olan Şorlar, Rus misyonerleri tarafından Hristiyanlığı kabul etmeleri için zorlanır. İnanmayanlara ağır vergi ve cezalar verilir(Şirin User, 2006: 188).

Rus misyonerlerin bu tutumuyla birlikte Şor Türkçesi yazı dili haline getirilmek istenir. Bunun neticesinde 1826 yılında kurulan komisyonla alfabe kabul edilir. Bu alfabe Misyoner alfabesi denir ve 1927 yılına kadar bu alfabe kullanılır. Hiçbir değişime uğramadan 1927 yılına gelir ve o yıllarda düzenlenir. Bu düzenlemede bazı harfler çıkartılır ve bazı harfler de değişime uğrar. 1930’lu yıllarda Latinleşme hareketine dahil olurlar. 29 harfli Latin kökenli Şor alfabesini 1930’da böylelikle kabul ederler. Ancak bu alfabenin kullanımı çok uzun sürmez ve 1938 yılında tekrar Kiril kökenli alfabeğe geçerler(Şirin User, 2006: 189-192).

Şor Türkçesi UNESCO’nun yayınladığı tehlikede olan diller arasında yer alır. Bunu engellemek için bir takım çalışmalar yapılır. İlkokul kitapları hazırlanır ve ilkokula giden Şorlara dağıtılır. Şor Dil bölümü açılır ve öğretim merkezleri açılır.

Tablo 3.15. Şor Türklerinin Kullandığı Alfabelerinin Değişimi

	Şor- Kiril Alfabeti			Şor-Latin Alfabeti
	1885	1927-1929	1938-1944	1930-1938
Ses Denkliği	Harf	Harf	Harf	Harf
a	Aa	Aa	Aa	Aa

Tablo 3.15. (devam)

b	Бб	Бб	Бб	Bb
c	j	Чч	Чч	Cc
ç	Чч	Чч	Чч	Cc
d	Дд	Дд	Дд	Dd
E, ye	Ee	Ee	Ee	Ee, Əə
e	е, Ээ	Ээ	Ээ	-
f	Фф, Өө	Фф	Фф	Ff
g	Гг	Гг	Гг	Gg
ğ	Гг	Гг	Гг	Q q
h	Хх	Хх	Хх	-
ı	Ыы	Ыы	Ыы	Ьь
i	İi, и, у'	Ии	Ии	İi, L, L
j	Жж	Жж	Жж	Zz
k	Кк	Кк	Кк	Kk
ķ	Кк	Кк	Кк	Qq
l	Лл	Лл	Лл	Ll
m	Мм	Мм	Мм	Mm
n	Нн	Нн	Нн	Nn
ñ	Нн	Нн	нъ	ŋ
o	Оо	Оо	Оо	Oo
ö	Öö	Өө	Öö	Өө
p	Пп	Пп	Пп	Pp
r	Рр	Рр	Рр	Rr
s	Сс	Сс	Сс	Ss
Ş	Шш	Шш	Шш	Şş

Tablo 3.15. (devam)

t	Tt	Tt	Tt	Tt
u	Уу	Уу	Уу	Uu
ü	Ўў	Ўў	Ўў	Yy
v	Вв	Вв	Вв	Vv
y	Йй	Йй	Йй	Jj
z	Зз	Зз	Зз	Zz
ts	Цц	Цц	Цц	-
şç	-	Щщ	Щщ	-
Kalınlık işareti	ъ	-	ъ	-
İncelik işareti	ь	ь	ь	-
yu	Юю	Юю	Юю	-
ya	Яя	Яя	Яя	-

3.15. HAKAS TÜRKLERİ

Hakas Türkleri, Güney Sibirya’da yaşamakta olan Türk milletleri içinde en eski olandır(Deliömeroğlu, 1996: 53). Hakas Türkleri günümüzde Hakasya Cumhuriyeti’nde yaşarlar. Hakasya Cumhuriyeti, Yenisey Irmağının yukarı bölümünde yer alır. Hakaslar nüfus olarak Hakas Cumhuriyeti’nin %12,1’lik bölümünü kapsar. 2010 yılında yapılan nüfus sayımında Hakasların sayısı 63,643 bin olarak hesaplanır. Hakasya dışında Krasnoyarsk ve Tuva’da da yaşayan Hakaslar bulunur.

Hakas Türkleri, ayrıca Abakan Türkleri veya Tatarları olarak da adlandırılır. Bunun nedeni de Hakasların Abakan bölgesinde yaşamış olmalarıdır(Ölmez, 1996: 6). “ *Hakaslar, XX. yüzyıla kadar özel manada, günümüzde Hakas’ı oluşturan Sagay, Kaçın, Beltir, Kızıl, Koybal gibi boy adlarıyla, genel adlandırmada ise tüm Türk grupları için kullanılan Tadar terimi ile anılmaktaydı. ‘Hakas adı, Hakas Türkleri tarafından ilk kez yerli halkın öz adlandırılışı olarak*

1917 yılının temmuz ayında Çarkovski köyünde düzenlenen yerli nüfusun II. kurultayında millî hareketin o zamanki önderi Stepan Dmitriyeviç Maynagaşev tarafından sunulan öneri üzerine kabul edilmiştir.”(Güven, 2021: 346).

Hakas Türkleri, Hakas Türkçesini konuşur. Şu an Hakas Türkçesi Hakasya’da yaşayanların oluşturduğu bir lehçedir. Örneğin bunlar; Sagay, Şor, Kaçın, vd. ağızlarından oluşur(Arıkoğlu, 2011: 69). Hakas Türkçesi, Türk dilinin Oğuz-Uygur grubunda yer alır. Bu lehçeyi konuşan kişi sayısının ise 80-100 bin civarı olduğu bilinir. Hatta bu sayı gün geçtikçe azalmıştır ve tehlikedeki diller kategorisine girmesine sebep olmuştur(Arıkoğlu, 2011:30).

3.15.1. Hakas Türklerinin Kullandığı Alfabeler

1920 yılından itibaren alfabeye ilgili çalışmaların başladığını görürüz. Bu zamana kadar bir yazı dili olmayan Hakaslar kurdukları kurulla Hakas Türkçesini yazı dili haline getirirler. Yazı dili olmayan Hakaslar, ağızlarını yazıya aktarmak için akademik transkripsiyon alfabesi (1885-1907) ve misyoner alfabesini(1893-1899) kullanırlar (Killi Yılmaz, 2022: 3) 1924 yılında “Hakas Yazısını Oluşturma Kararnamesi” kabul edilir. Oluşturulan kurulun çalışmalarıyla ilk Hakas alfabesi kullanılmaya başlanır. Bu alfabe 35 imden oluşur. Bu alfabeye Rus alfabesinden de bazı imler alınır. Bu alfabe Kiril esaslı bir alfabedir. Bu alfabeyi 1929 yılın kadar kullanırlar. Değişime gitmelerinin nedenlerinden biri de Hakas Türkçesindeki ünlü uzunluklarını belirtmemesidir. Bu gibi nedenlerden dolayı bir düzenlemeye gidilir(Şirin User, 2006: 181-183).

1926 yılında yapılan Bakü Türkoloji kongresinin etkisiyle birlikte birçok Türk milleti gibi Latin alfabesine geçme çalışmaları Hakaslarda da görülür. 1930-1939 yılları arasında bu Latin esaslı alfabeyi kullanan Hakaslar, birçok etkenle birlikte tekrardan Kiril alfabesine geçerler. Aslında Latin alfabesi kullandıkları Kiril alfabesine oranla daha elverişliydi. Ancak diğer SSCB sınırlarında kalan Türk milletleri gibi Kiril alfabesine geçerler. Bu Kiril alfabesi kullanıldığı dönem içinde birçok reforma uğrar. Son olarak da bugün kullanılan biçimini alır (Şirin User, 2006: 185; Ölmez, 1996:7).

Tablo 3.16.Hakas Türkçesi Alfabesindeki Değişimler

	Hakas- Kiril Alfabeti				Hakas-Latin Alfabeti
Yıllar	1924-1929	1939-1947	1947-1953	1953-	1930-1938
Ses Denklığı	Harf	Harf	Harf	Harf	Harf
a	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa
ā	Aa	Aa	Aa aa	Aa aa	Aa
b	Бб	Бб	Бб	Бб	Bb
c	Jj	Чч	Чч	Чч	Çç
ç	Чч	Чч	Чч	Чч	Cc
d	Дд	Дд	Дд	Дд	Dd
E, ye	Ee	Ee	Ee	Ee	Ee
e	Ээ	Ээ	Ээ	Ээ	Əə
ē	Ээ	Ээ ээ	Ээ ээ	Ээ ээ	Əə
f	Фф	Фф	Фф	Фф	Ff
g	Гг	Гг	Гг	Гг	Gg
ğ	h	Гг	Ғғ	Ғғ	Ǧǧ
h	Xx	Xx	Xx	Xx	Xx
ı	Ыы	Ыы	Ыы	Ыы	Ь ь
ī	Ы ы	Ыы ыы	Ыы ыы	Ыы ыы	Ь ь
ĩ	-	-	-	-	Ḳ Ḳ
i	Ии	Ии	Ии	Ии	Ii
ī	Ии	Ии	Ии ии	Ии ии	Ii
j	Жж	Жж	Жж	Жж	Zz
k	Кк	Кк	Кк	Кк	Kk
q	-	Кк	Кк	-	-

Tablo 3.16. (devam)

l	Лл	Лл	Лл	Лл	Ll
m	Мм	Мм	Мм	Мм	Mm
n	Нн	Нн	Нн	Нн	Nn
ñ	Нн	нъ	нъ	Нъ, Нн	ŋ
o	Оо	Оо	Оо	Оо	Oo
ō	Оо	Оо оо	Оо оо	Оо оо	Oo
ö	Öö	Өө	Öö	Öö	Өө
ō	Öö	Öö öö	Öö öö	Öö öö	Өө
p	Пп	Пп	Пп	Пп	Pp
r	Рр	Рр	Рр	Рр	Rr
s	Сс	Сс	Сс	Сс	Ss
Ş	Шш	Шш	Шш	Шш	Şş
t	Tt	Tt	Tt	Tt	Tt
u	Уу	Уу	Уу	Уу	Uu
ū	Уу	Уу уу	Уу уу	Уу уу	Uu
ü	Ųų	Ųų	Ųų	Ųų	Yy
ū	Ųų	Ųų ųų	Ųų ųų	Ųų ųų	-
v	Вв	Вв	Вв	Вв	Vv
y	Йй	Йй	Йй	Йй	Jj
z	Зз	Зз	Зз	Зз	Zz
ts	Цц	Цц	Цц	Цц	-
şç	Щщ	Щщ	Щщ	Щщ	-
Kalınlık işareti	ъ	ъ	ъ	ъ	-
İncelik işareti	ь	ь	ь	ь	-

Tablo 3.16. (devam)

yu	Юю	Юю	Юю	Юю	-
ya	Яя	Яя	Яя	Яя	-
yo	-	-	-	Ёё	-
İ,iy	-	İi	İi	İi	-

3.16. KARAKALPAK TÜRKLERİ

Karakalpak Türkleri, Özbekistan Cumhuriyetine bağlı Karakalpak Muhtar Cumhuriyetinde; Aral gölü, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan’a yakın bir bölgede yaşarlar. Karakalpak Türkleri Kıpçak asıllıdır(Yılmaz, 1997: 1320). Karakalpaklar hakkında tarihi bilgiye 16.yüzyıl öncesine kadar rastlanmaz. Eski dönemlere ait kaynaklarının bulunmaması neticesinde kökeni hakkında bilgiler çelişkili bulunur. Bunun yanında komşu oldukları diğer milletlerin kaynaklarında da bu ismin zikredilmemesi farklı bir isimle anılmış olabileceklerini akla getirmektedir. Karakalpak adı ilk defa Rus salnamesinde “Çernie Klobukı” şeklinde geçer. Arap literatüründe “Karabörklü” anlamına gelen bu ad bazı eserlerde “Siyah Kulahan” olarak da geçer(Tuzman(scrib), 2022: 109). Reşidüddin Attar’a göre ise Moğol saldırılarının olduğu zamanlarda “Kavm-i külah-i siyah” olarak anılmaktaydı.

3.16.1. Karakalpak Türkçesi

Karakalpak Türkçesi, Türk dil ailesinin Kuzey-Batı Kıpçak kolundandır. 1920 senesinden sonra -Sovyet dönemi- yazı dili oluşan Karakalpaklılar ilk olarak Arap alfabesini kullanırlar. 1924 yılında alfabe üzerinde ufak değişimler yapılır. O tarihlerden itibaren bu alfabeyle gazete, kitap yayımlanır. 1927 yılına kadar Arap alfabesi kullanılır. 1928 tarihinde Karakalpaklılar bir kurul kurar. Bu kurulan kurul alfabe üzerinde çalışmalarını yürütür. Böylelikle birleştirilmiş alfabe tanınır ancak o yıllarda eski alfabeyle kitap yayınlamaya devam ederler. 1928 yılında tekrar toplanılır ve 1929 yılından itibaren her alanda bu kabul edilen Latin alfabesinin kullanılacağı kararı alınır. Böylelikle bu alfabenin kabulü resmiyet kazanır. 1930 yılında dergilerin tamamı bu yeni alfabeyle çıkarılır.

Gazetelerde ise yarı yarıya bu alfabenin kullanıldığı görülür. 1932 yılında gramer çalışmalarıyla birlikte bu alfabede yazımla ilgili ufak değişimlere gidilir. Bu değişimlere bakıldığında alfabenin yavaş yavaş Kiril alfabesine yakınlaştırıldığı görülür. Bu dönem içinde sık sık imla için konferanslar yapılır. Yapılan en son konferansta ise alfabede reforma gidilir. Bu reformda bazı harfler eklenir ve bazı harfler çıkartılır. Latin alfabesinde yapılan bu üç değişimin ardından 1940 yılında Sovyetler Birliği'nin Kirilleşme baskısına daha fazla dayanamayarak Kiril alfabesini kabul ederler (Şirin User, 2006: 273-283; acikders.ankara.edu, 2022: 1-2).

Sonuç olarak 1932 yılına değin Arap alfabesini kullanan Karakalpaklar 1928-1932 yılları arasında Latin ve Arap alfabesini birlikte kullanırlar. 1928 yılında Latinleşme hareketleriyle birlikte Latin alfabesini kullanırlar ve bu alfabede sırasıyla 1932 ve 1938 yıllarında değişime giderler. Son olarak 1940 yılından itibaren Kiril alfabesini kullanırlar. Bu alfabede de 1957 yılında değişime gidilir. Günümüzde hâlâ daha bu Kiril alfabesi kullanılmaktadır.

Tablo 3.17. Karakalpak Türkçesindeki Alfabe Değişimleri

	Karakalpak-Arap Alf.		Karakalpak -Latin Alfabesi			Karakalpak - Kiril Alf.	
	-1924	1924-1932	1928-1932	1932-1938	1938-1940	1938-1944	1957-
Ses Denklği	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler	Harfler
a	ا/آ	ا/آ	Aa	Aa	Aa	Aa	Aa
e	ه	ه,ه	Әә	Әә	Әә	Ээ	Ээ
b	ب	ب	Бб	Бб	Бб	Бб	Бб
p	پ	پ	Пп	Пп	Пп	Пп	Пп
t	ت	ت	Тт	Тт	Тт	Тт	Тт
s	س	-	-	-	-	-	-
c	چ	چ	Çç	Çç	Çç	Жж	Жж

Tablo 3.17. (devam)

ç	چ	چ	Cc	Cc	Cc	Чч	Чч
ħ	ح	-	-	-		-	-
ħ	خ	خ	Xx	Xx	Xx	Xx	Xx
d	د	د	Dd	Dd	Dd	Дд	Дд
z	ذ	-	-	-	-	-	-
r	ر	ر	Rr	Rr	Rr	Pp	Pp
z	ز	ز	Zz	Zz	Zz	Зз	Зз
j	ژ	ژ	Zz	Zz	-	-	-
s	س	س	Ss	Ss	Ss	Cc	Cc
ş	ش	ش	Şş	Şş	Şş	Шш	Шш
ş	ص	-	-	-	-	-	-
ž	ض	-	-	-	-	-	-
t	ط	-	-	-	-	-	-
z	ظ	-	-	-	-	-	-
‘	ع	-	-	-		-	-
ğ	غ	غ	Ç ç	Ç ç	Ç ç	Гг	Гг
ğ						Гг	Гг
f	ف	ف	Ff	Ff	Ff	Фф	Фф
k	ق	ق	Qq	Qq	Qq	Kk	Kk
ñ	ڭ	ڭ	N n	N n	N n	нг	Нн
g	گ	گ	Gg	Gg	Gg	Гг	Гг
l	ل	ل	Ll	Ll	Ll	Лл	Лл
m	م	م	Mm	Mm	Mm	Мм	Мм
n	ن	ن	Nn	Nn	Nn	Нн	Нн

Tablo 3.17. (devam)

o	و	و	Oo	Oo	Oo	Oo	Oo
ö	و	و	Өө	Өө	Өө	-	Өө
u	و	و	Uu	Uu	үү	Уу	Уу
ü	و	و	Yy	Yy	Yy	-	Yy
v	و	و	Vv	Vv	Vv	Вв	Вв
ü	-	-	Vv	Vv	Vv	Вв	Вв
ü, uü, üü	-	-	-	-	-	-	Yy
h	ه	ه	Hh	Hh	Hh	-	-
i	ی	ی	Ii	Ii	Jj	Ии	Ии
y	ی	ی	Jj	Jj	Ii	Йй	Йй
ı	ی	ی	Ьь	Ьь	Ьь	Ыы	Ыы
k	ك	ك	Kk	Kk	Kk	Кк	Кк
è	-	-	Ee	Ee	Ee	-	Əə
ye			Ee	Ee	Ee	Ee	Ee
yo	-	-	-	-		-	Ёё
ts	-	-	Ss	Ss	Ts ts	Цц	Цц
şç	-	-	-	-	-	Щщ	Щщ
Yu	-	-	-	-	-	Юю	Юю
ya	-	-	-	-	-	Яя	Яя
Kalınlık işareti	-	-	-	-	-	Ъ	Ъ
İncelik işareti	-	-	j	j	i	ь	ь
o	ء	ء	-	-	-	-	-

3.17. TUVA TÜRKLERİ

Tuva Türkleri; Sibirya'nın güneyinde, Batı ve Doğu Sayan Dağlarıyla çevrilmiş olan Tuva Türk Cumhuriyeti'nde yaşarlar(Taşagıl, 2019: 612; Gömeç, 2002: 137). Tuva Türk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'na bağlıdır. Bu bölgenin büyük bir bölümü dağlık alandan meydana gelir. Sadece %18'i ovalarla kaplıdır.Tuva Türkleri, Tuva Cumhuriyeti başta olmak üzere Moğolistan ve Doğu Türkistan gibi yerlerde yaşarlar. 2015 yılında yapılan nüfus sayımıyla birlikte Tuva Cumhuriyeti'nde 252 bin Tuva Türk'ü, 49 bin Rus, 2 bin Ukrayna, 3 bin Hakas Türk'ü, bin civarı Tatar Türk'ü ve 3 bin civarında diğer milletlerden insanların yaşadığı tespit edilmiştir (Gömeç, 2002: 137-138).

Tuva Türkleri, birçok kaynakta farklı isimle geçer. *Soyon* bunlardan en çok kullanılanıdır. Diğer isimlendirmeler ise şöyledir: *Tuba*, *Tuva*, *Tiva*, *Sagan Tatarları*, *Uryanhit*, *Tupo/Dupo*(Çin kaynakları), *Uryaňxay*(Baran, 2015: 12-13).

3.17.1. Tuva Türkçesi

Tuva Türkçesi, Türk dil ailesinin Kuzeydoğu grubunda Altay, Saha, Hakas Türkçesiyle birlikte yer alır(Arıkoğlu, 2007: 1157). Köktürk alfabesiyle yazılmış olan Bengi taşlarının büyük bir kısmı Tuva Türklerinin yaşadığı bölgede bulunur. Bu taşlarda kullanılan lisanla Tuva Türkçesinin benzer noktaları oldukça fazladır. Hatta bazı bilim insanlarının görüşü bu taşları yazanların atasının Tuva olduğu yönündedir(Biçeldey, 1993: 63-64).

“Tıvaca dil olarak, Türkçenin arkaik söz ve yapılanmalarını günümüze en iyi şekilde taşıyan Türk lehçelerinden biridir. Tıvaca eski Türkçe ile karşılaştırıldığında sesbilimi, söz yapımı, sözlük bilimi, ve de anlam bilimi açısından, öteki Türk dillerine göre kimi eskicil özellikler taşır.”(Aras, 2002: 321).

20.yüzyıla kadar kendilerine ait alfabeleri bulunmayan Tuva Türkleri bu zamana kadar Moğolca'yı kullanırlar. *“1920'li yıllardan önce Tuvalıların %1-1,5'i okuryazardır. Bu okuryazar kişilerde yukardan aşağıya yazılan Uygur kökenli Moğol alfabesini kullanmaktadır ve yazışmalarda da Moğolca'yı yapmaktadır.”*(Sat, 1964: 33). 20.yüzyıla gelindiğinde yazı konusu üzerine birçok kongreler yapılmaya başlanır. Bazı bilim insanları yeni alfabenin gerekliliğini

savunsa da bazıları ise Moğol ve Tibet alfabesini savunurlar. O yıllarda yeni alfabe konusu tam bir karara varılamadığı için 1926 yılına kadar Moğol yazısını kullanmaya devam ederler. SSCB'ye bağlı Türk milletlerinde görülen Latinleşme hareketine dahil olan Tuva Türklerinin ilk kabul ettiği alfabe Latin olur. Bu alfabenin hazırlanmasında Moskova ve Leningrad Üniversitelerinden destek alınır. Hazırlanan alfabe 28 Haziran 1930 yılında resmi olarak kabul edilir(Şirin User, 2006: 194; Arıkoğlu, 1997: 156). Latin esaslı bu alfabe 30 harften oluşur. Daha sonra y harfi çıkarılarak alfabenin sayısı 29'a çekilir.

1941 yılında SSCB'nin baskısıyla birlikte Kiril harflerine geçiş yapılmak istenir. 1941-1944 yıllarında Rus-Kiril harfleri de kullanılır. Bu yıllarda her iki alfabede kullanıldığı için geçiş dönemi olarak bilinir(Koçoğlu, 2008: 444). 1943 yılından itibaren Kiril esaslı alfabenin kullanımı resmîlik kazanır ve Latin kökenli alfabenin kullanımı son bulur. Gagavuzlardan sonra en geç Kiril alfabesini kabul eden -SSCB içinde yer alan- Türk topluluğudur.

Tablo 3.18. Tuva Türklerinin Kullandığı Alfabelerin Değişimi

	Tuva-Latin Alfabesi	Tuva- Kiril Alfabesi
Yıllar	1930-1943	1943-
Ses Denkliği	Harf	Harf
a	Aa	Aa
ā	Aa aa	Aa aa
a'	Aa, Aa aa	Aa Аъ а ъ
b	Bb	Бб
c	-	Чч
ç	Cc	Чч
d	Dd	Дд
E,ye	-	Ее
e	Ee	Ээ
ē	Ee ee	Ээ ээ

Tablo 3.18. (devam)

e'	Ee, Ee ee	Еъ еъ, Эъ эъ
f	Ff	Фф
g	Gg	Гг
ḡ	Ḡḡ	Гг
h	Hh	Хх
ı	Ъъ	Ыы
ī	Ъъ ъъ	Ыы ыы
İ'	Ъъ, Ъъ ъъ	Ыы, Ыъ ы ъ
i	Ii	Ии
ī	Ii ii	Ии ии
İ'	Ii, Ii ii	Ии, Иъ иъ
j	Zz	Жж
k	Kk	Кк
ḵ	Qq	-
l	Ll	Лл
m	Mm	Мм
n	Nn	Нн
ñ	ŋ	Нъ, Нн
o	Oo	Оо
ō	Oo oo	Оо оо
O'	Oo, Oo oo	Оо, оъ оъ
ö	Өө	Өө
ō	Өө өө	Өө өө
Ö'	Өө өө	Өө, өъ өъ
p	Pp	Пп

Tablo 3.18. (devam)

P'	Pp	Пп
r	Rr	Pp
s	Ss	Cc
Ş	Şş	Шш
t	Tt	Tt, Дд
T'		Tt
u	Uu	Уу
ū	Uu uu	Уу уу
U'	Uu, Uu uu	Уу, Уъ уъ
ü	Yy	Үү
ū	Yy yy	Үү
Ü'	Yy, Yy yy	Үү, Үъ үъ
v	Vv	Вв
y	Jj	Йй
z	Zz	Зз
ts	Ss	Цц
şç	-	Щщ
Kalınlık işareti	-	ъ
İncelik işareti	-	Ь ь
yu	-	Юю
ya	■	Яя
yo	■	Ёё

3.18. ALTAY TÜRKLERİ

Altay Türkleri, Rusya Federasyonu'na bağlı Altay Cumhuriyeti'nde yaşarlar. Büyük çoğunluğu bu bölgede yaşasa da başta Moğolistan, Tuva, Novosibirsk vd. olmak üzere birçok bölgede yaşamaktadırlar. Altay Cumhuriyeti, Kazakistan ve Moğolistan yakınlarında, Güney Sibirya bölgesinde Altay Dağları sınırlarında bulunur. Hatta isimlerinin Altay olması, bu dağlardan kaynaklı olduğu söylenir.⁴⁵ Altay Türkleri farklı isimlerle de anılırlar ve bunlar şöyledir: Kara Tatarlar, Oyratlar, Teleütler, Telengitler.

Altay Cumhuriyeti içinde sadece Altaylar yaşamamaktadır. Altaylar nüfus olarak yaklaşık olarak %30'unu oluşturur. Diğer kalan yüzdelikte ise Ruslar, Kazaklar, Almanlar, Estonlar vd. bulunur. Altay Cumhuriyeti'nin bulunduğu bölge oldukça önemlidir. Çünkü farklı medeniyetleri bünyesinde barındırmıştır. Türklerden kalan ve tarihi olarak en eski sayılabilecek eşyalara bu bölgede rastlanmıştır(Doğan, 2013: 1-2).

3.18.1. Altay Türkçesi

Altay Türkçesi, çoğunlukla Rusya Federasyonu'nda bulunan Altay Cumhuriyetinde yaşayan Altay Türkleri tarafından kullanılmaktadır (Güner Dilek, 2004: 74). Altay Türkçesi, Türk dil ailesinin Kuzeydoğu/Güney Sibirya kolunda bulunur. Türkiye Türkçesiyle benzerliği en az olan lehçelerdendir. Bunun nedenlerinden biri gelişirken bazı özelliklerini kaybetmeleri ve farklı dillerle münasebetlerinin olmasıdır. Aslında her iki dilinde kökeni Eski Türkçeye de dayansa bu gibi nedenlerden dolayı ses ve şekil olarak birbirinden farklıdır(Elcan, 2017:118).

⁴⁵Altay kelimesi, Türk dillerinde yer alan “*altun/altın*” kelimesiyle ses bilgisel olarak benzer olduğu söylenir. Bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Bunlar önemli kaynaklarla desteklenerek açıklanmaya çalışılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Yıldız,Hüseyin(2017). Some Notes on the Etymology of the Word Altai/Altay. Dil Araştırmaları. S.187-201.

Altay Türklerinin yazıyla ilk tanışmaları Uygur yazısını değiştirerek oluşturdukları ve “*üzik biçik*”⁴⁶ olarak isimlendirdikleri Moğol alfabesi ile olmuştur. Bu alfabeyi çoğunlukla resmi işlerde kullanırlar. Bu alfabeyle yazılmış yazışmalar ve mektuplar oldukça fazladır. 1648 senesinde Moğolların ortaya çıkartıp gücünü göstermesiyle birlikte Moğol yazı dili ilerler. O dönemde Uygur alfabesinden uyarlanan ve dikey olarak yazılan alfabe, Kalmuk dillerinde ve Altay dilinde kullanılır(Şirin User, 2006: 175-176).

Altay Türkleri 1845 yılında Kiril alfabesini kullanmaya başlarlar. Kullanılan bu alfabe Misyoner alfabesi olarak bilinir. 1845 yılında kabul edilen alfabeyi kullanan Altaylılar 1922 yılında bu alfabe üzerinde ufak değişiklik yaparlar. 1928 yılına kadar bu alfabeyi kullanmaya devam ederler. 1926 yılında Bakü Türkoloji Kongresinden sonra Latin alfabesine geçerek Latinleşme hareketine katılırlar ve 1938 yılına kadar bu alfabeyi kullanırlar. Ancak o yıldan sonra Kiril alfabesine geçiş sağlanır. 1944 yılına kadar 2 defa değişime uğrayan bu Kiril esaslı alfabe günümüzde hala daha kullanılmaktadır.

Tablo 3.19. Altay Türklerinin Kullandığı Alfabelerin Değişimi

Altay-Latin Alfabesi					
1928-1938					
Ses Denkliği	Harf	Ses Karşılığı	Harf	Ses Karşılığı	Harf
a	Aa	k	Kk	ü	Yy
ā	Aa	l	Ll	ũ	Yy
b	Bb	m	Mm	v	Vv
c	Çç	n	Nn	y	Jj
ç	Cc	ñ	ŋ	z	Zz

⁴⁶Detaylı bilgi için bkz. Güner Dilek, Figen (2004), “Altay Türkçesinin Yazı Dili Haline Getirilmesi”İ, 1552 ve Sonrası: Kazanın İşgali ve Türk Toplulukları Bilgi Şöleni Bildirileri.15 Ekim 2002. Ankara: TDK Yay., sf.74-75.

Tablo 3.19. (devam)

d	Dd	o	Oo	ts	-
e	-	ō	Oo	şç	-
ē	-	ö	Əə	Kalınlık işareti	-
f	Ff	ō	Əə	İncelik işareti	-
g	Gg	p	Pp	yu	-
h	Xx	r	Rr	ya	-
ı	Ьь	s	Ss	-	-
ī	-	Ş	Şş	-	-
i	Ii	t	Tt	-	-
ı̇	Ii	u	Uu	-	-
j	Zz	ū	Uu	-	-

3.19. KARAY TÜRKLERİ

*Karaylar*⁴⁷ için birçok kullanım mevcuttur. Bunlar “*Karaim, Karaun, Karaite, Karaymen*” şeklindedir. En çok kullanılanı ise Karay biçiminde olandır. Tezimizde biz de bu kelimeyi kullanmayı tercih ettik. Bu kelime bir topluluk için kullanılmadan önce mezhep adı olarak ve VIII. yüzyılda oluşmuş olan Musevilik için kullanılır. Bu inanca da *Karaîlik*⁴⁸ denir. (Öztürk, 2015: 62).

⁴⁷ “Karay” kelimesinin kökeni hakkında birçok fikir vardır. Zajaczkowski ve Şaban Kuzgun’a göre bu kelimenin kökü İbraniceye dayanır. Bazı araştırmacılar ise Arapçada bulunan “kıraat” kelimesiyle benzer manalara geldiğini, bazıları ise “karam” kelimesinden geldiğini söylerler(Şen, 2017: 1).

⁴⁸ VIII.yüzyılda oluşan bu mezhep Talmudistlerin karşısında yer alarak onların doktrinlerini kabul etmezler. Musevilikteki sözel ananeleri reddederler ve yorumlanmamış olan Tevrat’ı benimserler. İbrani dinine bağlı olan bu mezhep Hazarlardan oldukça etkilenmişlerdir. Günümüzde Litvanya vd. gibi yerlerde bu mezhep hala daha etkisini devam ettirmektedir(Öztürk, 2015: 62; Kara, 2017: 55).

Karaylar, Hazarların içerisinde yer alan ve kökeni Türk olan topluluktur(Gülsevin, 2013: 208). Karayların kökeni hakkında bilim insanlarının görüş ayrılıkları mevcuttur. Bilim insanlarının bir kısmı Hazarların kökeninden gelip Türk olduklarını bir kısmı ise Türk olmadıklarını söylerler. Türk olmadığını⁴⁹ söyleyenler ise bu topluluğun sadece Türkçe konuştuğunu Türk soyundan olmadığını savunurlar(Doğruer, 2007: 45).

XIV. yüzyılda Kırım'a gelip yerleşmişlerdir. Kırım'a yerleşmeleri, Karay Türkleri ile ilgili kesin olan bilgilerdendir. Diğer kalan bilgiler tartışmalıdır çünkü X.yüzyıldan sonra –Hazar Devleti'nin çöküşüyle- haklarında kesin bir bilgiye rastlanmaz (Doğan, 2002: 782).

Karay Türkleri günümüzde başta Kırım olmak üzere, Amerika, Belçika, Fransa, İspanya, Mısır, İstanbul⁵⁰ vd. ülkelerde yaşamlarını sürdürürler. Geçmişten beri farklı milletlerle etkileşimde bulunan Karaylar bu yüzden dillerini koruyamamışlardır. Gittikleri yerin dillerinden alıntılama yapmışlardır.

3.19.1. Karay Türkçesi

UNESCO tarafından yayınlanan tehlikedeki diller arasında yer alan Karay Türkçesi, ciddi oranda tehlike altındadır. Karay Türkçesi, Türk dil ailesinin Kıpçak kolunda yer alır. Karay Türkçesinin 3ağzı bulunur ve bunlar şöyledir: Troki ağzı, Haliç-Lutsk ağzı, Kırım ağzı(Gülsevin, 2013: 209). Karay Türkçesinin başlangıcını oluşturan ise Kırım ağzıdır. Bu ağız zamanla kendi benliğini yitirir(Koçak, 2018: 75). Bunun neticesinde bu ağızla yazılan eserler Troki ağzı ile tekrar yazıya aktarılır. Gülsevin, eski yazma eserlerin ve metinlerin Troki ağzıyla yazıldığı için Karay Türkçesinin temelini bu ağzın oluşturduğunu söyler. Karay Türkçesi, iki yazıda da farklı temele dayandırılır(Gülsevin, 2013: 209).

⁴⁹“XX. yüzyılın başlarında budala gibi Karay liderler Karayların Yahudi olmadığı fikrini ileri sürdüler fakat köklerini Hazarlara dayandırdılar. Son olarak Karaylar sadece Türkçe konuşan bir topluluktur.”(Çev.:Egemen Çağrı Mızrak, 2006).

⁵⁰ İstanbul'da yer alan Karaköy isminin Karayların intisap ettiği ve Yahudi mezhebi olan Karai/Karay'lardan geldiğini söyleyen bir kesim mevcuttur(Wiki/Karaylar, 2022: 3). Ancak bu rivayetten oluşur ve yazılı olarak hiçbir kanıtı rastlanmamıştır(Nişanyanmap,2022: 1).

Karay Türkçesinde birçok alfabenin kullanıldığı görülür. Bunlar İbrani alfabesi, Kiril alfabesi, Polonya-Latin ve Litvanya-Latin şeklindedir. Arap alfabesini kullanmamışlar ancak İslamiyet'in etkisinde kalmışlardır. Bunu da Arap ve Farsçadan dillerine geçen alıntı kelimelerden anlarız. Tek bu dillerden alıntı yapmamışlar komşu oldukları Slav dillerinden de etkilenmişlerdir. Karay Türklerinin kullandıkları İbrani alfabesi o zamanlar Tevrat'ın yazımında kullanıldı. Karai mezhebinin bu harfleri kullanmasında da etkisi vardır.

Karaylar, İbrani alfabesinin üzerinde ufak değişiklikler yaparak kullanmaya başlarlar. İbrani alfabesinin menşei Sami alfabesine dayanır(Şayhan, 2010: 37). Karayların İbrani alfabesiyle birçok yazma eser, metin kaleme aldığı görülür (Özyetgin, 2006: 20). Bu alfabeyle yazılan eski eserlerden biri de XVI.yüzyılda kaleme alınan “*Tevârih-i Âl-i Osman*”dır(User, 2006: 82). X- XVI. yüzyıllarında bu alfabenin kullanıldığı görülür. Musevi Karay Türklerinin hala daha dini kitaplarında bu alfabeyi kullandığı görülür.

XIV. yüzyılda Litvanya Latin alfabesini, XVII. yüzyılda ise Polonya-Latin alfabesini kullanırlar.

3.20. UYGUR TÜRKLERİ

Doğu Türkistan bölgesinde yaşamakta olan Uygurlar Arap alfabesini kullanmaya devam etmektedirler. Buna Türk topluluklarından uzakta yaşamaları, Müslümanlığın geleneksel alfabesini sürdürmek istemeleri vesile olur(Şirin User, 2006: 124). Hatta 1976'da bu alfabenin resmi olarak kullanımdan kalkması bile kullanımını bitirememiştir.

3.20. 1. Uygur Türkçesi ve Latin Harflerinin Kullanımı

Uygur Türkleri, Arap, Kiril ve Latin alfabesini kullanırlar. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Latin harflerinegeçme çalışmaları başlar. Ardından 1957 yılında konferansta resmi olarak alınması gündeme gelir. 1958 yılında Çin'de yapılan ve Çin yazısının Latinleşmesi üzerine çalışma yapılır. Bu da orada yaşamakta olan Uygurları etkiler. Onalarında Latinleştirme çalışmalarını gündeme getirir. 1959'da yapılan Dil Bilimi Konferansı'nda taslak sunulur. 1960'da bu taslak kabul edilir. 1965'de Çin yeni alfabenin kabulünü onaylar. Latinleşme hareketi olmasına rağmen Uygurların içinde bu pek rağbet görmemiş ve denemeden ileri

gidememiştir. 1965’de kabul edilen alfabede 33 harf bulunmasına rağmen daha sonra Çin dilinde alıntıların gösterimi için harfler eklenir. Bu oluşturulan alfabede birçok hata vardır. Örneğin ı ünlüsünün ses değerine karşın harf bulunmamaktadır (Kaşgarlı, 2020: 11-34; Şirin User, 2006: 130-136).

Doğu Türkistan ve Çin’de yaşamlarını sürdüren Uygur Türkleri 1956’da Kiril alfabesi hazırlanır. Bu alfabenin kullanımı da benimsenmesi de çok kısa sürer. Ardından 1958 ‘de pin-yin -Çin yazısı olan – temelli Latin alfabesi hazırlanır. Bu alfabenin kullanımı da oldukça kısa olur. 1983’de Arap alfabesinin kullanımına devam ederler.

4. LATİN ALFABESİNE GEÇİŞİN YANSIMALARI

1 Kasım 1928 tarihinde 1353sayılı kanunla Latin alfabesi kabul edilir. Latin harflerinin kabulüyle birlikte gazeteler, dergiler, reklamlar bu alfabeye yazılmaya başlanır. Ancak Latin harflerine geçişte imlada ikilikler meydana gelir. Örnekleri incelediğimiz metinlerden yola çıkarak maddeleştirecek olursak şöyle bir sıralama yapılabilir: Aynın (') düşmesi, aynı metin içerisinde ikili kullanım, bağlaç uyumsuzluğu. biçimbirim hataları; bağlaç olan da/de'nin yanlış yazımı, dar ünlünün geniş ünlüye geçmesi, düzeltme işaretinin kullanılmaması, ek uyumsuzluğu, geniz n'sinin n harfine dönüşmesi, gerilek uzak benzeşmeden dolayı ünlü kalınlaşmasıyla sıra değişimi, gırtlaksılaşma, hemzenin (') düşmesi, iç seste ünlü düşmesi, iç seste ünsüz tekleşmesi, ince sıradan harfin kalın sıraya geçmesi, kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, konuşma diline göre yazım, metinde satırların yerinin karıştırılması; anlamsız cümle oluşumu, ön ses düşmesi, ötümlü ünsüzün ötümsüz ünsüze geçmesi, peltek z ünsüzünün normal sürekli ünsüze dönüşerek ünsüz değişmesi, son seste bulunan ünlü harfin düşmesi, son seste ünsüz düşmesi, sürekli (hırıltılı) h ünsüzün normal sürekli ünsüze dönüşerek ünsüz değişmesi, tonlu harfin tonsuz harfe dönüşmesi, ünlü değişimi, ünlü düşmesi, ünlü düzleşmesi, ünlü kalınlaşması, ünsüz benzeşmesi, ünsüz düşmesi, ünsüz harfin gereksiz kullanımı, ünsüz harfin kullanılmaması, ünsüz ötümsüzleşmesi yerine eskicil şeklin korunması, ünsüz tekleşmesi, ünsüz türemesi, ünsüz yumuşaması, ünsüzün(b) kendisine benzeyen farklı bir ünsüzün yerini alması; ünsüz değişmesi, yazım hatası (yazardan kaynaklı yazım hatası, harf ve ek eksikliği, gereksiz tire kullanımı, anlamsız kelime oluşumu, birleşik kelimeyi bitişik yazma, eksik harf kullanımı, kesme işaretinin yanlış kullanımı, harflerin yerlerinin yanlış yazılması, kelime sonundaki ünsüz harfin düşmesi, aynı harfin tekrar edilmesi, harf eksikliği, ünsüz harfin yanlış kullanımı, noktalama işaretinin yanlış kullanımı, tarihte bulunan sayının yazılmaması,ayrı yazılması gereken kelimenin bitişik yazılması).

Yazılan bazı yerlerde ise ikili alfabe kullanımını görmekteyiz. Cumhuriyet Gazetesinin 26 Haziran 1934 yılında çıkan sayısında ilk sayfada bulunan Osmanlıca ibare buna örnektir. Bu bölümde geçiş aşamasında, kelimelerde yaşanan değişimin nedenleri incelenmeye çalışılmıştır.Bu alanda literatürler oldukça geniş olduğu için gazetelerde sınırlandırılmaya

gidilmiştir.Yerel ve ulusal alanda 2 gazete üzerinde yoğunlaşmıştır. Diğer gazetelerden örneklerle de zenginleştirilmiştir.

4.1. PROF. AHMET ZEKİ VELİDÎ TOGAN (5 MART 1933) MEKTUBU [EK 17]

4.1.1. Sayfa 1

kongrasında “kongresinde” (Togan, 1933: M, 1) < Osmanlıca(Osm.) kongresinde “bir mesele üzerine -karar vermek ve fikirlerini paylaşmak için- bir araya gelen kişilerin bulunduğu toplantı” >Türkiye Türkçesi (TT)*kongre*, *a* < *e* > *e* gerilek uzak benzeşmeden dolayı ünlü kalınlaşmasıyla sıra değişimi.

eşideceğimi “işiteceğimi” (Togan, 1933: M, 2) < Osm. *işit-* “(kulak) duymak”>TT *işit-*, *e* < *i* > *i* dar ünlünün geniş ünlüye geçmesi, *d* < /d/ > *t* ünsüz ötümsüzleşmesi yerine eskicil şeklin korunması.

hernevi “aynı cinsten olanlar” (Togan, 1933: M, 15) < Osm. *h(e)r nev‘(i)* [Farsça (Far.) *her*“tekil varlıkları gösteren sözcük”, Arapça (Ar.) *nev* “çeşit”] > TT *her nevi*, yazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

mahaz “bir eseri yazarken faydalanılan literatür” (Togan, 1933: M, 1) < Osm. *me’haz* “bir şeyin alındığı yer; kaynak”> TT *mehaz* “ayn.”, *a* < *e* > *e* gerilek uzak benzeşmeden dolayı ünlü kalınlaşmasıyla sıra değişimi, *h* < *h* > *h* sürekli (hırıltılı) *h* ünsüzün normal sürekli ünsüze dönüşerek ünsüz değişmesi, *ø* < ‘ > *ø* hemzenin (‘) düşmesi, *peltek* *z* ünsüzünün normal sürekli ünsüze dönüşerek ünsüz değişmesi.

zatidevlet “zat-ı devlet” (Togan, 1933: M, 4,10, 12,16) <Osm. *zātü’d-devle/ zāt-ı devlet*“hükümete sahip olan” > TT “zat-ı devlet” yazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır. *z* < *z* > *z*, *a* < *ā* > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *i* < Osmanlıca ölçünlü telaffuzu *ü* / konuşma dili *ı* > *ı* ve konuşma dilinde *i* < *ı* > *ı* kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, *et* (açık *t*) < *ç* (güzel *h*) > *et*

göya“güya” (Togan, 1933: M, 9) < Osm. *güyā* “söyleyen, diyelim ki” > TT *güya* “ayn.”, *ö* < *ū* > *ü* dar sıradan ünlünün geniş sıraya geçmesi; ünlü genişlemesi, *a* < *ā* > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması.

cem'iyet“cemiyet” (Togan, 1933: M, 9) < Osm. *cem'ıyyet* “topluluk” > TT *cemiyet* “ayn.”, *y* < *yy* > *y* iç seste ünsüz tekleşmesi.

eşidereşitmez“ışitir ışitmez” (Togan, 1933: M, 12) < Osm. *ışit-* “(kulak) duymak” > TT *ışit-* “ayn.” *e* < *i* > *i* dar ünlünün geniş ünlüye geçmesi, *d* < *d/* > *t* ünsüz ötümsüzleşmesi yerine eskicil şeklin korunması.

mektüp“mektup” (Togan, 1933: M, 13) < Osm. *m(e)ktüb* “yazılmış, mektup” > TT *mektup* “bilgi vermek, dilediği şeyleri söylemek için yazılmış olan kâğıt(Türk Dil Kurumu(TDK) Sözlük)”, *ü* < *ū* > *u* ünlü değişimi, düzeltme işaretinin kullanılmaması, *p* < *b* > *p* ünsüzün(b) kendisine benzeyen farklı bir ünsüzün yerini alması; ünsüz değişmesi. Bu kelime dil uyuma uyduğu hâlde ölçünlü günümüz Türkiye Türkçesinde galat-ı meşhur (yanlış şekli doğru kabul edilen) olarak yerleşmiştir. Hem ünlü uyumu hem de ünsüz uyumu vardır.

mecbūr“mecbur” (Togan, 1933: M, 13) < Osm. *mecbūr* “zorla bir işe girişmiş” > TT *mecbur* “rastgele bir konuda mükellef olan”, *ü* < *ū* > *u* ünlü değişimi, düzeltme işaretinin kullanılmaması.

giybet “gıybet” (Togan, 1933: M, 15) < Osm. *gıybet* “arkasından söyleme” [Ar. *gaybet*] > TT *gıybet* “dedikodu”, *i* < *ı* > *i* kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incelmesi, *gıybet* kelimesi daha arkaiktir.

memnūn“memnun” (Togan, 1933: M, 16) < Osm. *memnūn* “minnet altında bulunan” > TT *memnun* “ayn.”, *ü* < *ū* > *u* kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incelmesi, düzeltme işaretinin kullanılmaması.

*tarihi*⁵¹“tarihi” (Togan, 1933: M, 17, 23) < Osm. târihî “bir şeyin alındığı yer, kaynak” > TT tarihi “ayn.”, *h* < *h* > *h* sürekli (hırıltılı) *h* ünsüzün normalsürekli ünsüze dönüşerek ünsüz değişmesi, *ı* < *i* > *i* ünlü kalınlaşması.

hissa“hisse” (Togan, 1933: M, 18) < Osm. h(i)şse “pay, nasip” > TT hisse “ayn.”, *a* < *e* > *e* gerilek uzak benzeşmeden dolayı ünlü kalınlaşmasıyla sıra değişimi. O dönem aydınları Osmanlı Türkçesine, Arapça ve Farsçaya ve elifbaya hâkim olduklarından yazı kaynaklı kullanımları tercih etmiş olabilirler. Kalın sıradan “sad” harfinin etkisi görülmektedir. Yazımdan kaynaklanan alternaslar (nöbetleşmeler) var.

istiyen“isteyen” (Togan, 1933: M, 18,20) < Osm. iste- “arzu etmek” > TT iste- “ayn.”, *t* < *d* > *t* ünsüz değişmesi, *i* < *e* > *e* ünlü daralması. Buradaki şekil -gelmeyor > gelmiyor- daha doğru iken galat-ı meşhur söz konusudur.

ve yahut “veyahut” (Togan, 1933: M, 19) < Osm. ve-yā+hūd [Far. hūd “kendi, öz”] “veya, isterseniz” > TT veyahut “ayn.”, düzeltme işaretinin kullanılmaması, *t* < *d* > tyazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

Türkyesiyle“Türkiye’siyle” (Togan, 1933: M, 19) < Osm. Türkiyye “Türk’e mensup” > TT Türkiye “Türk ülkesi”, *ø* < *i* > *y* ünlü düşmesi, *y* < *yy* > *y* ünsüz tekleşmesi.

oğraş“uğraşmaya” (Togan, 1933: M, 22, 27) [Tatar Türkçesi *u* > *o* olduğundan, konuştuğu gibi yazma] Osm. uğraş-< ET oğra-“rastlamak, denk gelmek” > TT uğra- “bir alanda kısa zaman durmak”, *o* < *u* > *u* ünlü değişimi. Zeki Velidi Togan’ın milliyeti Başkurt’tur. Bunun etkisini bu metinde yansıttığı düşünülmektedir. Örneğin Türkiye Türkçesi imlasında “kül” kelimesi Başkurt imlasında ise “köl” şeklindedir. Ünlü harfin geniş sıradan biçimini tercih eder. Konuştuğu gibi yazma eğilimi mevcuttur.

⁵¹Zeki Velidi Togan’ın bu mektubunda bu kelime için çift yazım bulunur. Bunlardan biri “tarihi” diğeri ise “tarihi(Togan, 1933: 2)” şeklindedir.

lüzüm“lüzum” (Togan, 1933: M, 27) < Osm. luzūm “gereklilik” > TT lüzum “ayn.”, *ü* < *ū* > u ünlü değişimi, uzatma görevinde düzeltme işaretinin kullanılmaması, *ü* < u > ü kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

temüz“Temmuz” (Togan, 1933: M, 28) < Osm. temmūz “yaz aylarının ikincisi” > TT temmuz “ayn.”, *mø* < mm > mø ünsüz tekleşmesi, *ü* < u > u ünlü değişimi.

annatarak“anlatarak” (Togan, 1933: M, 31) < ET anla- “idrak etmek” < TT anla-, *n* < n > n ünsüz benzeşmesi. Sonant (akıcı ünsüz) uyumu var.

4.1.2. Sayfa 2

Fıransızça“Fransızca” (Togan, 1933: M, 1) < Osm. Fransızca “ Hint-Avrupa dillerinden biri” > TT Fransızca “Fransa medeniyetini özümsemiş ülkelerde konuşulan dil(TDKS)” *ı* < ø > ø ünlü düşmesi, *ç* < c > c ünsüz değişimi.

takib“takip” (Togan, 1933: M, 3) < Osm. ta’kib “arkasına düşme” > TT takip “izleme” *b* < b > p(b) kendisine benzeyen farklı bir ünsüzün yerini alması; ünsüz değişimi.

profsör“Profesör” (Togan, 1933: M, 4) < Osm. profesör “öğretmen” > TT Profesör “öğretim üyesi” *p* < p > P unvanların büyük harfle yazılması, *mø* < e > e ünlü harfin düşmesi, yazım meselesi.

propoganda “propaganda”(Togan, 1933: M, 7) < TT propaganda “bir düşüncüyü yaymak amacıyla yapılan faaliyet” *o* > a ünlü düzleşmesi.

gazeta“gazete”(Togan, 1933: M, 11) < Osm. gazeta “haber bülteni” > TT gazete “birçok konuda bilgi verme amacıyla yazılan, belirlenmiş günlerde veya sürekli çıkmakta olan yayın organı(TDKS)” *a* < a > e ünlü incelmesi

mesül“mesul” (Togan, 1933: M, 13) < Osm. mes’ül “sorumlu” > TT mesul “ayn.” ø < ’ > ø hemzenin (’) düşmesi, *ü* < u > u kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incelmesi.

üzre “üzere” (Togan, 1933: M, 14) < Eski Türkçe ‘üze’, Orta Türkçe ‘üzre’ “yön edatı ve zarfı” > TT üzere “ayn.” $\emptyset < \emptyset > e$ ünlü düşmesi, üz “yukarı kısım”, üz+e kalıplaşmasıyla üye kelimesi oluşur, yön ekiyle üye+re şeklini alır.

taktim “takdim”(Togan, 1933: M, 15) < Osm. taḳdīm “öne geçirme, tanıtma, sunma vb.” > TT takdim “ayn.” $t < d > d$ ünsüz benzeşmesi.

sadik “sadık” (Togan, 1933: M, 16) < Osm. şādīḳ “doğru, gerçek” > sadık “ayn.” $i < i > i$ ince sıradan harfin kalın sıraya geçmesi, $a < ā > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

halkedebiyatı “halk edebiyatı”(Togan, 1933: M, 20) < TT halk edebiyatı “Türklerin 11. yüzyıldan beri devam ettirdikleri sözlü edebiyat”, yazım meselesi.

yalnız “yalnız”(Togan, 1933: M, 25) < Osm.yalnız “tek başına” > TT yalnız “ayn.” $ı < \emptyset > \emptyset$ iç seste ünlü düşmesi.

vücade “vücut”(Togan, 1933: M, 26) < Osm. vüḳūd “bulunma veya insan gövdesi” > TT vücut “beden” $u < ü > ü$ ünlü değişimi $ü < ū > u$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, ünlü değişimi.

*ançak*⁵² “ancak”(Togan, 1933: M, 32) < Osm. ancak (ança+ok > ançak > ancak) “tam öyle, şöyle ki” > TT ancak “yalnızca”, $\ç < c > c$ ötümlü ünsüzün ötümsüz ünsüze geçmesi, $\emptyset < o > \emptyset$ ünlü düşmesi, sayfa içerisinde “ancak” kullanımı da mevcut, yazardan kaynaklı bir yazım hatası olabilir.

alākedār “alakadar”(Togan, 1933: M, 32) < Osm. alāḳadār “ilgili, ilişkili” > TT alakadar “ayn.”, $ā < ā > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $e < a > a$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incelmesi.

şerayit “şerait” (Togan, 1933: M, 33) < Osm. şerā’it “şartlar” > şerait “ayn.”, $y < \emptyset > \emptyset$ ünsüz türemesi, $a < ā > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $\emptyset < (') > \emptyset$ hemzenin düşmesi.

⁵²Metinde “ancak” kullanımı da mevcuttur.

icabederse “icap ederse” (Togan, 1933: M, 35) < Osm. icab ederse “gerekmek” > TT icap ederse “ayn.”, *b* < *b* > *p* ötümlüleşme, yazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

elav “alev” (Togan, 1933: M, 36) < Osm. alev “parıltı, alev” > TT alev “ayn.”, *e* < *a* > *a* kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi, *a* < *e* > *e* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

4.1.3. Sayfa 3

Üçdört “üç dört” (Togan, 1933: M, 1) < Osm. üç dört “sayı” > TT üç dört “ayn.”, Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

asariatika “Asar-ı Âtikâ” (Togan, 1933: M, 4) < Osm. Āsār-ı Ātıkā “Mecma-ı Āsâr-ı Atika Müzesi (Eski eserler koleksiyonu)” > TT Asar-ı Ātıkā “ayn.”, *i* < *ı* > *ı* ünlü incilmesi, *a* < â > â düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi, Türkiye Türkçesi imlasından bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

teherriyat “taharriyat” (Togan, 1933: M, 4) < Osm. taḥarriyyāt “araştırmalar” > TT taharriyat “ayn.”, *e* < *a* > *a* kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi, *a* < ā > ā düzeltme işaretinin kullanılmaması.

hurmet “hürmet” (Togan, 1933: M, 8) < Osm. hürmet “saygı” > TT hürmet “ayn.”, *u* < *ü* > *ü* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi; ünlü değişmesi.

*talekki*⁵³ “telakki” (Togan, 1933: M, 13) < Osm. telakḳi “kabul etme veya kişisel görüş” > TT telakki “ayn.” *a* < *e* > *e* gerilek uzak benzeşmeden dolayı ünlü kalınlaşmasıyla sıra değişimi, *e* < *a* > *a* kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi.

tashihina “tashihine” (Togan, 1933: M, 17) < Osm. tashihine “iyileştirme” < TT tashihine “ayn.”, *ı* < *i* > *i* ünlü kalınlaşması, *a* < *e* > *e* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

⁵³ Metinde “telakki” kullanımı da mevcuttur.

tarihçi “tarihçi”(Togan, 1933: M, 19)< Osm. tarihçi “tarih konularında araştırma yapan” < TT tarihçi “ayn.”, ı < i > i ünlü kalınlaşması.

gazinin“Gazinin”(Togan, 1933: M, 19)< Osm. gāzinin “özel isim” > TT Gazinin “Atatürk’ün”, ı < i > i ünlü kalınlaşması.

tanımadığı’ndan“tanımadığından” (Togan, 1933: M, 20)< yazım meselesi.

isti faye“istifaya” (Togan, 1933: M, 20)< Osm. isti:‘fā’ya “kendi rızasıyla bir yerden ayrılma” > TT istifaya “ayn.”, ø< ’ > ø hemzenin (’) düşmesi, e< a > akalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incelmesi

*seyasi*⁵⁴“siyasi”(Togan, 1933: M, 22)< Osm. siyāsi “politikacı” > TT siyasi “ayn.”, e < i > i ünlü genişlemesi, a < ā> a düzeltme işaretinin kullanılmaması.

munakaşayı“münakaşa” (Togan, 1933: M, 25)< Osm. münākaşayı “atışma” > TT münakaşayı “ayn.” u < ü > ü ünlü değişmesi, a < ā> a düzeltme işaretinin kullanılmaması, i < ı > ı ünlü incelmesi.

eylemerinden“eylemlerinden” (Togan, 1933: M, 27)>yazım meselesi.

reisicümhur “Reisi cumhur” (Togan, 1933: M, 28)< Osm. re’is-i cumhūr “cumhurbaşkanı” > TT reisi cumhur “ayn.” ü < u > u kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi; ünlü değişimi, yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır,ø< (’) > ø hemzenin düşmesi.

mufarekat “müfarekat”(Togan, 1933: M, 31)< Osm. müfārekat “ayrılma” > TT müfarekat “ayn.” u < ü > ü ünlü değişimi, a< ā > a düzeltme işaretinin kullanılmaması.

ağstos“ağustos”(Togan, 1933: M, 31)< Osm. ağustos “ayların 8.’si” > TT ağustos “ayn.” ø < u > u iç seste ünlü düşmesi; yazım meselesi.

⁵⁴Metinde “siyasi” kullanımı da mevcuttur(Togan, 1933: sayfa 6).

4.1.4. Sayfa 4

tefsilat “tafsilat” (Togan, 1933: M, 2) <Osm. tafşi:lât “açıklamalar” > TT tafsilat “ayn.” $e < \bar{a} >$ a kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi, düzeltme işaretinin kullanılmaması, $a < \bar{a} >$ a düzeltme işaretinin kullanılmaması.

almança “almanca” (Togan, 1933: M, 3) > TT almanca “Almanya, Avusturya vb. yerlerde kullanılan lisan” $\text{ç} > c$ ünsüz değişimi.

nutk “Nutuk” (Togan, 1933: M, 5) > TT Nutuk “Atatürk’ün mücadele dönemi ve sonrasını değerlendirdiği eseri” $\text{ø} > u$ yazım meselesi.

teferruatıyla “teferruatıyla” (Togan, 1933: M, 7) < Osm. teferru‘âtıyla “ayrıntılar” > TT teferruatıyla “ayn.” $a < \bar{a} >$ a düzeltme işaretinin kullanılmaması, $i < ı >$ ı kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi, $e < a >$ a kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi, $\text{ø} < (') >$ ø ayın harfinin kullanılmaması.

vakır “vakit” (Togan, 1933: M, 8) < Osm. vakt “zaman” > TT vakit “ayn.” $i < \text{ø} >$ i ünlü türemesi, $i >$ i kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi.

ayrıça “ayrıca” (Togan, 1933: M, 9) < ET adruk (ayruk>ayrık>ayrı>ayrı+ca(eşitlik ekinin kalıplaşmasıyla ayrıca)) “ayrı, ayrılmış” > TT ayrıca “başkaca, $y < d >$ y ünsüz değişmesi, $i < u >$ i ünlü düzleşmesi, $\text{ø} < k >$ ø son seste ünsüz düşmesi, $\text{ç} < c >$ c ötümlü harfin ötümsüz harfe geçmesi.

hözel “güzel” (Togan, 1933: M, 11) < Osm. gözel “hoş görünüş” > TT güzel “iyi, hoş vb.”, $h < g >$ g ünsüz harfin değişimi, $\text{ö} < \text{ö} >$ ü ünlü daralması.

hasil “hasıl” (Togan, 1933: M, 13) < Osm. hâşıl “olan, biten vb.” > TT hasıl “ayn.” $a < \bar{a} >$ a düzeltme işaretinin kullanılmaması, $i < ı >$ ı kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

haos “kaos” (Togan, 1933: M, 13) > TT kaos “karışıklık” $h > k$ sürekli ünsüzün süreksizleşmesi.

sıfatıyla “sıfatıyla” (Togan, 1933: M, 19) < Osm. sıfâtıyla [Ar. şifât]“suret” > TT sıfatıyla “yüz, kılık”, *i* < ı > ı kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, *e* < a > a kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi.

hulya“hülya” (Togan, 1933: M, 21) < Osm. hulyā “kuruntu” < hülya “hayal”, *u* < ü > ü ünlü değişimi, ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması.

eyi “iyi” (Togan, 1933: M, 22) < ET ‘edgü’(edgü>eygü>eyü>eyi> iyi(*d* < y, *g* < ø, *ü* < i, *e* < i ses gelişmesi), Osm. eyi“kötü karşıtı” > TT iyi “ayn.” *e* < e > i ünlü daralması.

*şerayıt*⁵⁵ “”(Togan, 1933: M, 25) < Osm. şerā’it “şartlar” > şerait “ayn.”, *y* < ø > ø ünsüz düşmesi, *ı* < i > i ünlü kalınlaşması, *y* < ø > ø ünsüz türemesi, *a* < ā > a düzeltme işaretinin kullanılmaması, ø < (’) > ø hemzenin düşmesi.

röl “rol” (Togan, 1933: M, 26) < Osm. rol “gösteriş, üzerinde düşen görev” > TT rol “ayn.”, *ö* < o > o ünlü değişimi.

esayış“asayış” (Togan, 1933: M, 27) < Osm. āsāyış “güvenlik” > TT asayış “ayn.”, *e* < ā > a ünlü harfin kalın sıradan ince sıraya geçmesi, düzeltme işaretinin kullanılmaması.

münever“münevver” (Togan, 1933: M, 29) < Osm. münevver “aydınlık” > TT münevver “ayn.”, ø < v > v ünsüz tekleşmesi. Mektup içerisinde “münevver” kullanımı da mevcuttur. Yani “münever” kullanımı yazımdan kaynaklı olabilir.

sadıkım“sadıkım” (Togan, 1933: M, 32-33) < Osm. şādık “doğru, bağlılığı olan” > TT sadık “ayn.”, *i* < ı > ı kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

harekatin“harekâtın” (Togan, 1933: M, 35) < Osm. harekāt “gidişat” > TT harekât “ayn.” *i* < ı > ı kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

⁵⁵Şerayit kullanımı da mevcuttur.

4.1.5. Sayfa 5

haric “hariçte” (Togan, 1933: M, 5) < Osm. hâricde “dışta, ilgisi olmayan” > TT hariç “dış, dışarı” $c < c > \text{ç}$, $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

mevcüdiyet “mevcudiyet” (Togan, 1933: M, 6) < Osm. mevcüdiyyet “mevcut olma” > TT mevcudiyet “varlık”, $\ddot{u} < \bar{u} > u$ ünlü değişimi, düzeltme işaretinin kullanılmaması, $\emptyset < y > \emptyset$ ünsüz tekleşmesi.

ediallar “idealler” (Togan, 1933: M, 7-8) > TT ideal “ülkü” yazım hatası, harflerin yerlerinin yanlış yazılması.

mevzuusunuz “mevzusunuz” (Togan, 1933: M, 8-9) < Osm. mevzû ‘susunuz “konu” > TT mevzususunuz “ayn.” $\emptyset < (') > \emptyset$, $u < \emptyset > \emptyset$ ünlü ikizleşmesi, $\iota < u > u$ yuvarlak ünlü harfin düzleşmesi.

muasir “muasır” (Togan, 1933: M, 11) < Osm. mu‘âsır “çağdaş” > TT muasır “ayn.”, $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $i < \iota > \iota$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

surlmıyan “sorulmayan” (Togan, 1933: M, 14) < Osm. sorulmayan “sorulmama durumu” > TT sorulmayan “sorma işinin yapılmaması”, $u < o > o$ ünlü daralması, $\emptyset < u > u$ kalın sıradan harfin kullanılmaması, $\iota < a > a$ ünlü daralması.

surulursam “sürülürsem” (Togan, 1933: M, 16) < Osm. sürülürsem “sürgün edilmek” > TT sürülürsem “ayn.” $u < \ddot{u} > \ddot{u}$ ünlü değişimi, $a < e > e$ gerilek uzak benzeşmeden dolayı ünlü kalınlaşmasıyla sıra değişimi.

söyliyemem “söyleyemem” (Togan, 1933: M, 17) < söyleyemem “söyleme eyleminin tersi” > TT söyleyemem “ayn.” $y < z > y$, $i < e > e$ ünlü daralması.

bazan “bazen” (Togan, 1933: M, 18) < Osm. ba‘zan “ara sıra” > TT bazen “ayn.” $\emptyset < ' > \emptyset$, $a < e > e$ gerilek uzak benzeşmeden dolayı ünlü kalınlaşmasıyla sıra değişimi.

Hiç bir zaman “hiçbir zaman” (Togan, 1933: M, 24) < Osm. hîç bir zamân “hiçbir durumda, kesinlikle” > TT hiçbir zaman “ayn.” yazım meselesi, birleşik kelimeyi ayrı yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik yazılır. $i < \hat{i} > i$, $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

yat-el “yadel” (Togan, 1933: M, 25-26) < ET yād el “yabancı ülke” > TT yad el “yabancılar, gurbet” $t < d > d$ tonlu harfin tonsuz harfe dönüşmesi.

fırkaye “fırkaya” (Togan, 1933: M, 34) < Osm. fırkaya “insan grubu” > TT fırkaya “ayn.” $i < \underset{1}{i} > i$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, $e < a > a$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

4.1.6. Sayfa 6

cümhuriyet “cumhuriyet” (Togan, 1933: M, 3) < Osm. cümhūriyet “yönetim biçimi” > TT cumhuriyet “ayn.” $\ddot{u} < \ddot{u} > u$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, $u < \bar{u} > u$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

reca “rica” (Togan, 1933: M, 6) < Osm. recā “dilek, istek” > TT rica “ayn.” $e < e > a$ ünlü kalınlaşması, $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

futuhāt “fütuhāt” (Togan, 1933: M, 15) < Osm. fütūhāt “zaferler” > TT fütuhāt “ayn.” $u < \ddot{u} > \ddot{u}$ ünlü değişimi, $u < \bar{u} > u$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

şayi’esi “şayiası” (Togan, 1933: M, 16) < Osm. şāyi’ası “haberi, söylenti” > TT şayia “ayn.” $e < a > a$, $i < \underset{1}{i} > i$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

herhanki “herhangi” (Togan, 1933: M, 17) < Osm. her hangi “rastgele” > TT herhangi “ayn.” $k < g > g$ ünsüz değişimi.

vasita “vasıta” (Togan, 1933: M, 21) < Osm. vāsīṭa “araç” > TT vasıta “ayn.” $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $i < \underset{1}{i} > i$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

mecbūriyat“mecburiyet” (Togan, 1933: M, 22) < Osm. mecbūriyet [Ar. mecbūr, mastar eki +iyyet] “mecbur olma” > TT mecburiyet “ayn.” ü < ū > u ünlü değişimi, düzeltme işaretinin kullanılmaması, e < a > e kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

hatra“hata” (Togan, 1933: M, 23) < Osm. hatā’ “kabahat” > TT hata “ayn.” r < ø > ø ünsüz düşmesi, yazım hatası, a < ā > a düzeltme işaretinin kullanılmaması, ø < ’ > ø hemzenin (’) düşmesi.

makleler“makaleler” (Togan, 1933: M, 25) < Osm. makale “gazete veya dergi yazısı” > TT makale “ayn.” ø < a > a kalın sıradan ünlü harfin yazılmaması; yazım meselesi.

4.1.7. Sayfa 7

çalışmaga“çalışmaya” (Togan, 1933: M, 6) < Osm. çalışmaga “çabalamak” > TT çalışmaya “ayn.” g < g > y.

hulusukalb“hulus-i kalb” (Togan, 1933: M, 9) < Osm. hülüş-i kalb “kalp temizliği” > TT hulusi kalb “ayn.” u < ū > u düzeltme işaretinin kullanılmaması, u < i > i düz sıradan ünlünün yuvarlak ünlüye geçmesi, ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

4.2. CUMHURİYET GAZETESİ (4 ŞUBAT 1929)[EK 18]

4.2.1. Sayfa 1

İstanbulu “İstanbul’u” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. İstanbulu “Türkiye’de bulunan şehir” > TT İstanbul’u “ayn.” ø < ø > ’ kesme işaretinin kullanılmaması(Gazetede yer alan bunun gibi diğer -kesme işaretinin bulunmadığı- kullanımlara bundan sonra yer verilmeyecektir.)⁵⁶.

otran “oturan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. oturan “oturma eylemini yapan kişi” > TT oturan “ayn.” ø < u > u kalın sıradan ünlü harfin düşmesi.

⁵⁶Kesme işaretine 1985 yılında yayımlanan “Yazım Kılavuzu”nda yer verildi. Dilimizde de bu tarihten itibaren kullanılmaya başlandı.

yediKulede “Yedikule’de” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. Yedikule “İstanbul’da bulunan mahalle” > TT Yedikule “ayn.” *K* < *k* > *k* yazım meselesi, kelime içinde bulunan ünsüz harfin büyük yazılması, Türkiye Türkçesi imlasında kelime içinde büyük harf bulunmaz.

bügünlük “bugünlük” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. bugün “içinde bulunulan gün” > TT bugün “ayn.” *ü* < *u* > *u* kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi.

evvelki “evvelki” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. evvel “önce, başlangıç” > TT evvel “ayn.” *ø* < *v* > v ünsüz tekleşmesi.

musluklor “musluklar”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. musluklar “çeşitli akıcı maddelerin akmasını veya durmasını sağlayan alet; su kabı” > TT musluklar “ayn.” *o* < *a* > *a* düz sıradan ünlünün yuvarlak ünlüye dönüşmesi; ünlü yuvarlaklaşması.

buvaziyet “bu vaziyet”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. bu vaż’iyyet “durum, hal” > TT bu vaziyet “ayn.” yazım meselesi, ayrı yazılması gereken kelimenin birleşik yazılması, *ø* < (‘) > *ø*, *y* < *yy* > *y* iç seste ünsüz tekleşmesi.

etmak “etmek” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. etmek “bir işi yerine getirme” > TT etmek “ayn.” *a* < *e* > *e* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması.

*apur*⁵⁷“vapur” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. vapur “buharlı gemi” > TT vapur “ayn.” *ø* < *v* > *v* ön ses düşmesi.

sevahili baide “sevahili baide” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. sevāhi-i baide “uzak kıyılar” > TT sevhili baide “ayn.” *a* < *ā* > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *l* < *ø* > *l* iç seste ünsüz türemesi.

⁵⁷Metinde “vapuru” kullanımı da mevcuttur.

kar yığınları “kar yığınları” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. kar yığınları “karların yığılmasıyla oluşan tepe” > TT kar yığınları “ayn.” *g* < ğ > ğ.

metro “metre” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. metro “ölçü birimi” > TT metre “ayn.” *o* < o > e kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi.

irtifai “irtifa” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. irtifā “yükseklik, yükselme” > irtifa “ayn.” *a* < ā > a düzeltme işaretinin kullanılmaması, *ı* < ø > ø son seste bulunan ünlü harfin düşmesi.

*rüzgür*⁵⁸ “rüzgar” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. rüzgār “yel” > TT rüzgar “ayn.” *ğ* < g > g ünsüz harfin değişimi, *ü* < a > a ünlü yuvarlaklaşması.

bilâhre “bilahare” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. bi’l-âhire “sonra, sonradan” > TT bilahare “ayn.” *ā* < ā > a düzeltme işaretinin Türkiye Türkçesinde ortadan kalkması, *ø* < i > a ünlü düşmesi,

oğruyor “uğruyor” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. uğruyor “bir mekânda kısa bir süre kalmak” > TT uğruyor “ayn.” *o* < u > u ünlü genişlemesi.

sarkıtılıyor “sarkıtılıyor” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. sarkıtılıyor “sarkıtmak” > TT sarkıtılıyor “ayn.” *d* < t > t ünsüz yumuşaması/ ötümlüleşme.

yapmıyalım “yapmayalım” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. yapmayalım “bir şeyi gerçekleştirmemek” > TT yapmayalım “ayn.” *ı* < a > a ünlü daralması.

memlekt “memleket” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. memleket “ülke, devlet” > TT memleket “ayn.” *ø* < e > e yazım meselesi, ünlü harfin düşmesi.

*kralıça*⁵⁹ “kraliçe” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. kraliça “kadın hükümdar” > TT kraliçe “ayn.” *a* < a > e, *a* > e ünlü incilmesi, *ı* < i > i ünlü kalınlaşması.

⁵⁸ Metinde “*rüzgār*” kullanımı da mevcuttur.

TürKiye “Türkiye” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. Türkiyye “ Türk’e ait” > TT Türkiye “Türklerin toprakları” K < k > k yazım meselesi, Türkiye Türkçesinde kelime içinde büyük harf kullanılmaz, $\emptyset < y > \emptyset$ ünsüz düşmesi

hiç bir “hiçbir” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. hîç bir “isimden önce gelerek o durumun hiçbir durumda olmadığını belirtmek için” > TT hiçbir “ayn.” yazım meselesi, birleşik kelimeyi ayrı yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik yazılır, $i < î > i$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

Efganistan “Afganistan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. Afganistan “Afgan halkının yaşadığı yer” > TT Afganistan $e < a > a$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi.

muvasalet “muvasalat” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. muvālasat “ulaşmak” > TT muvasalat “ayn.” $a < ā > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $e < a > a$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi.

sıvıştığından “sıvıştığında” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. sıvıştığından “kaçmak” > TT sıvıştığında “ayn.” $i < ı > ı$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, ünlü incilmesi.

şiddetile “şiddetiyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. şiddetiyle “sertlik” > TT şiddetiyle “ayn.” şiddetiyle “ayn.” $\emptyset < y > y$ ünsüz türemesi.

dşkmöşler “dökmüşler” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. dökmüşler “akıtmak” > TT dökmüşler “ayn.” yazım meselesi.

zabıtai “zabıta” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. zābıta-i “denetleme, güvenliği sağlayan birim” > TT zabıta “ayn.” $a < ā > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $i < î > \emptyset$.

⁵⁹Metinde “*kraliçe*” kullanımı da mevcuttur.

*şoförler*⁶⁰“şoförler” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. şoför “ motorlu taşıtları süren kişiler” > TT şoförler “ayn.” yazım meselesi; harfin ters yazımı.

tuttura bildikleri “tutturabildikleri”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. tutturabildikleri “tutmasını sağlamak” > TT tutturabildikleri “ayn.” yazım meselesi, birleşik kelimeyi ayrı yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime ayrı değil bitişik yazılır.

şuradun şuraya “şuradan şuraya”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. şuradan suraya “yer belirtirken” > TT şuradan şuraya “ayn.” *u* < *a* > *a* düz sıradan ünlünün yuvarlak ünlüye geçmesi, geniş sıradan ünlünün dar ünlüye geçmesi.

*seyrû sefer*⁶¹“seyrüsefer” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 1) < Osm. seyr ü sefer “trafik, gidiş geliş” > TT seyrüsefer “ayn.” yazım meselesi, birleşik kelimeyi ayrı yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime ayrı değil bitişik yazılır.

4.2.2. Sayfa 2

sorathı “suratlı”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. şûrat “yüz, çehre” > TT surat “ayn.” *o* < *û* > *u* ünlü genişlemesi, düzeltme işaretinin kullanılmaması.

gideceğini “gideceğine”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. gideceğini “gitme eyleminde bulunma” > TT gideceğini “ayn.” *ç* < *c* > *c*.

yenideen “yeniden”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. yeniden “yine, tekrar” > TT yeniden “ayn.” *ee* < *e* > *e* yan yana bulunan aynı ince sıradan ünlü harfin tekleşmesi.

bulmıya “bulmaya”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. bulmaya “elde etmek” > TT bulmaya “ayn.” *ı* < *a* > *a* ünlü daralması.

⁶⁰ Metinde “*şoförler*” kullanımı da mevcuttur.

⁶¹ Metinde “*Seyrüsefer*” kullanımı da mevcuttur.

kabü olacaktı “kabul olacaktı”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. kabül olacak “razı olunması” > TT kabul olacaktı “ayn.” ü < ū > u ünlü incilmesi, düzeltme işaretinin kullanılmaması, ø < l > l ünsüz harfin kullanılmaması.

istifafade “istifade” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. istifâde “ faydalanma” > TT istifade “ayn.” a < ā > a düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi, aynı ünsüz ve kalın sıradan ünlü harfin tekrar edilmesi.

diyoadu “diyordu” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. diyordu “söylemek” > TT diyordu “ayn.” ø < r > r ünsüz harfin kullanılmaması, onun yerine ünlü harfin yazılması(a).

şövalyelik “şövalyelik” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. şövalyelik “şövalye olma” > TT şövalyelik “ayn.” y < v > y yanlış harf yazımı; yazım meselesi.

dikkata “dikkate”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. dikkate “ince arama” > TT dikkat “ilgi, özen” a < e > e i yönelme hali eki ince sıradan biçimini bırakarak kalın sıradan ünlüye geçmiştir; ünlü kalınlaşması.

makûm “mahkum”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm.maḥkûm “zorunda olma” > TT mahkûm “ayn.” ø < h > h ünsüz düşmesi.

çocoğun “çocuğun”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. çocuğun “insan yavrusu” > TT çocuğun “ayn.” o < u > u ünlü genişlemesi.

kor⁶² etmek “kör etmek”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. kör “gözü görmeyen” > TT kör “ayn.” o < ö > ö ünlü kalınlaşması.

olduğnu “olduğunu”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. olduğunu “gerçekleşen” > TT olduğunu “ayn.” ø < u > u ünlü harfin düşmesi.

⁶²Metinde “*kör*” kullanımı da mevcuttur.

bircariye “bir cariye”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. bir cāriye “halayık” > TT bir cariye “ayn.” *a* < ā > a düzeltme işaretinin kullanılmaması,yazım meselesi, Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

yapmışti “yapmıştı” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. yapmışdı “inşa etmek” > TT yapmıştı “ayn.” *i* < ı > ı kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, *t* < d > t ünsüz benzeşmesi.

suğutmak “soğutmak” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. soğutmak “ısısını düşürmek” > TT soğutmak “ayn.” *u* < o > o ünlü daralması.

gireson “Giresun”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. Kireson(1665) “il” > TT Giresun “ayn.” *g* < k > g ünsüz değişmesi, *o* < o > u.

karadeniz bogazı “Karadeniz Boğazı”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. Karadeniz Boğazı “Marmara Denizi ve Karadenizi birbirine bağlayan boğaz” > TT Karadeniz Boğazı “ayn.” özel isimlerin küçük harfle başlamaması, *g* < ğ > ğ.

kramürsel “Karamürsel” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. Karamürsel “Kocaeli’ne bağlı ilçe” > TT Karamürsel “ayn.” *ø* < a > a ünlü harfin düşmesi.

motörü “motoru”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. motör “hareket ettiren” > TT motor “ayn.” *ö* < o > o kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

şirketihayriye “Şirket-i Hayriye”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. Şirket-i Hayriye “vapur şirketi” > TT Şirket-i Hayriye “ayn.” yazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

razi oldukları “razı oldukları”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 2) < Osm. rāzi “rıza gösteren” > TT razı “ayn.” *i* < i > ı, *a* < ā > a düzeltme işaretinin kullanılmaması.

4.2.3. Sayfa 3

içinn “için” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. için “amacıyla” > TT için “ayn.” *i* < ü > ü ünlü düzleşmesi, *nn* < n > n yazım meselesi; aynı harfin tekrar edilmesi.

istimal “istima” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. istimā “dinleme” > TT istima “ayn.” *a* < â > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *ı* < ø > ø ünlü düşmesi.

bilahara “bilahare”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. bi’l-âhire “sonra” > TT bilahare “ayn.” *a* < â > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *a* < i > *a* ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması, ünlü genişlemesi, *a* < e > *e* ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi.

sördürdü “sürdürdü”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. sürdürdü “devam ettirmek” > TT sürdürdü “ayn.” *ö* < ü > ü ünlü genişlemesi, *u* < ü > ü ünlü kalınlaşması.

habishane “hapishane” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. habishane “cezaevi” > TT hapishane “ayn.” *b* < b > *p* ünsüz değişmesi.

müdireyet “müdüriyet” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. müdiriye “müdürlük” > TT müdüriyet “ayn.” *i* < i > ü ünlü yuvarlaklaşması.

*avukat*⁶³“avukat”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. avukat “hak arayan, vekil” > TT avukat “ayn.” yazım meselesi, metinde ikili kullanım mevcut(avukat).

kuyruğuyla “kuyruğuyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. kuyruğuyla “hayvanların birçoğunda bulunan uzuv” > TT kuyruğuyla “ayn.” *e* < a > *a* ünlü incilmesi.

*uldu*⁶⁴“öldü” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. öldü “vefat etmek” > TT öldü “ayn.” *u* < ö > ö ünlü daralması, *u* < ü > ü ünlü kalınlaşması.

kaftadanberi ⁶⁵“haftadan beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. haftadan beri “belirli bir süreden beri” > TT haftadan beri “ayn.” *k* < h > *h*, yazım meselesi, Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

⁶³ Metinde “avukat” kullanımı da mevcuttur.

⁶⁴ Metinde “öldü” kullanımı da mevcuttur.

⁶⁵ Metinde “haftadan beri” kullanımı da mevcuttur.

eczaci “eczacı” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. eczâcı “ilaç satımında ve yapımında yer alan kişiler” > TT eczacı “ayn.” $i < ı > ı$ ünlü incelmesi.

ehmmiyet “ehemmiyet” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. ehemmiyet “önem” > TT ehemmiyet “ayn.” $\emptyset < e > e$ ünlü harfin kullanılmaması.

istisadi “istisadi” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. istis’âdi “uğur” $ı < i$ ünlü kalınlaşması, $a < â$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

zamandanberi “zamandan beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. zamandan beri “belirli süreden beri” > TT zamandan beri “ayn.” yazım meselesi, Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

yüzmiye “yüzmeye” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. yüzmeye “su içinde ilerlemek” > TT yüzmeye “ayn.” $i < e > e$ ünlü daralması.

atılmasın mi “atılmasın mı” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. atılmasın mı “atma eylemini sorma” > TT atılmasın mı “ayn.” $i < ı > ı$ ünlü incelmesi.

büşer “düşer”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. düşer “ dengesini kaybedip yatık duruma gelmek” > TT düşer düşer “ayn.” $b < d > d$.

döğüşürken “dövüşürken”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. döğüşmek “kavga etmek” > TT dövüşmek “ayn.” $ğ < g > v$.

deye “diye”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. diye “söylemek” > TT diye “ayn.” $e < i > i$ ünlü genişlemesi.

azızım “azizim” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. ‘azi:zim “değerlim” > TT azizim “ayn.” $i < i: > i$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $ı < i > i$ ünlü kalınlaşması, $\emptyset < ‘ > \emptyset$.

deyemezsiniz “diyemezsiniz”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. diyemezsiniz “söylemenin olumsuz” > TT diyemezsiniz “ayn.” $e < i > i$ ünlü genişlemesi.

sabahtanberi “sabahtan beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. sabahtan beri “uyandıktan sonraya kadar geçen zaman” > TT sabahtan beri “ayn.” yazım meselesi, Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

şaşmıyalım “şaşmayalım”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. şaşmayalım “ şaşırma eyleminde bulunmamak” > TT şaşmayalım “ayn.” $t < a > a$ ünlü daralması.

bözuntu “bozuntu”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. bozuntu “yıkıntı” > TT bozuntu “ayn.” $ö < o > o$ ünlü incilmesi.

serlavha “serlevha”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. ser-levha “başlık” > TT serlevha “ayn.” $a < e > e$ ünlü kalınlaşması.

çerçiveli “çerçeveli” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. çerçeveli “kenarlık” > TT çerçeveli “ayn.” $i < e > e$ ünlü daralması.

*masale*⁶⁶“makale” (Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. makāle “gazete veya dergi yazısı” > TT makale “ayn.” $s < k > k$ yazım meselesi.

kayt “kayıt”(Cumhuriyet Gazetesi, 1929: 3) < Osm. kayd “kayıt” > TT kayıt “kaydetme işi” $ø < ø > ı, t < d > t$.

4.3. CUMHURİYET GAZETESİ (26 OCAK 1930)[EK 19]

4.3.1. Sayfa 1

Koğmuştuk “kovmuştuk” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. kovmak “uzaklaştırmak” > TT kovmak “ayn.” $ğ < v > v$ yazım hatası; ünsüz harfin yanlış kullanımı.

çin'liler “Çinliler” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. Çinliler “Çinli halkı” > TT Çinliler “ayn.” kesme işaretinin yanlış kullanımı.

⁶⁶Metinde “*makale*” kullanımı da mevcuttur.

olmıyan “olmayan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. olmayan “olmak eyleminin olumsuzu” > TT olmayan “ayn.” $\iota < a > a$ ünlü daralması.

parlark “parlak” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. parlak “ışıldama” > TT parlak “parıldayan” $r < \emptyset > \emptyset$ yazım hatası; ünsüz harfin gereksiz kullanımı.

biritiş müzeum “british museum” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < okunduğu gibi yazım mevcut, yabancı kelimelerin yazımındaki hatalar.

alât ve edevat “alet edevat” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. âlet edevât “araç gereçler” > TT alet edevat $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $\hat{a} < e > e$ ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması.

istiap “istiap”(Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. isti’âb “içine alma” > TT istiap “ayn.” $\text{’} < \emptyset > \emptyset, a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $p < b > p$ ünsüz değişmesi.

medeniyet te “medeniyette” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. medeniyette “uygarlık” > TT medeniyet “ayn.” $y < yy > y$ ünsüz tekleşmesi, biçimbirim hataları; bağlaç olan da/de’nin yanlış yazımı.

ittihiaz “ittihaz” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. ittihâz “kabul etme” > TT ittihaz “alma” $i < \emptyset > \emptyset$ ünlü düşmesi, $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

müekkil “müvekkil” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. müvekkil “vekil eden” > TT müvekkil “ayn.” $\emptyset < v > v$ ünsüz düşmesi.

vücutlerimiz “vücutlarımız” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. vücûdlarımız “varlık, gövde” > TT vücutlarımız “ayn.” $u < \bar{u} > u$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $t < d > t$, $e < a > a$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, $i < \bar{i} > i$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

apartıman “apartman” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. apartman “konut dairesi” > TT apartman “ayn.” $\iota < \emptyset > \emptyset$ ünlü düşmesi.

yanmasile “yanmasıyla veya yanması ile” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. yanması ile “tutuşmak” > TT yanması ile “ayn.” $\emptyset < ı > ı$ ünlü düşmesi, bağlaç uyumsuzluğu.

*bulunmadığından*⁶⁷ “bulunmadığından” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. bulunmadığından “bulunmak” > TT bulunmadığından $g < ğ > ğ$ ünsüz hatası.

vasıtasile “vasıtasıyla veya vasıtası ile ” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. vāsıtası ile “aracı” > TT vasıtası ile “ayn.” $a < ā > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $\emptyset < ı > ı$ ünlü düşmesi, bağlaç uyumsuzluğu, $ı < i > ı$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

söylüyor “söylüyor” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. söylüyor “ sözle bildirme eylemi” > TT söylüyor “ayn.” $i < ü > ü$ ünlü düzleşmesi.

oparlör “ hoparlör”(Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < TT hoparlör “ sesin işitilmesini sağlayan alet” $\emptyset < hön > hön$ ses düşmesi.

dioletmek “dinletmek” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. dinletmek “dinlemesini sağlamak” > TT dinletmek “ayn.” $o < n > n$ ünsüz harfin yanlış yazımı.

yoruz “diyoruz” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. diyoruz “söylemek” > TT diyoruz “ayn.” $\emptyset < di- > di-$ eksik harf kullanımı.

vaz’iyet “vaziyet” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. vaz’iyyet “durum” > TT vaziyet “ayn.” $ı < i > i$ ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi, $y < yy > y$ iç seste ünsüz tekleşmesi.

aktetmek “akdetmek” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. ‘akdetmek “bir araya getirme” > TT akdetmek “ayn.” $t < d > d$.

⁶⁷Metinde “*bulunmadığı*” kullanımı mevcuttur.

temi- niyor “temizleniyor” kelime unutulması (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. temizleniyor “temiz duruma getirmek” > TT temizleniyor “ayn.” yazım hatası; harf ve ek eksikliği, gereksiz tire kullanımı.

arabalarile “akrabayla veya araba ile” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 1) < Osm. ‘araba ile “tekerlekli taşıt” > TT araba ile “ayn.” bağlaç uyumsuzluğu.

4.3.2. Sayfa 2

zabitlerile “zabıtlarıyla veya zabıtlar ile” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. zabi:tlar ile “subay” > TT zabıtlar ile “ayn.”bağlaç uyumsuzluğu, *i* < *i*: > *i* düzeltme işaretinin kullanılmaması.

hazırlıklarıile “hazırlıklarıyla veya hazırlıkları ile” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. hazırlıkları ile “hazır vaziyetle” > TT hazırlıklar ile “ayn.”bağlaç uyumsuzluğu.

amerika’lılardan “Amerikalılardan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. Amerikalılardan “Amerika’da yaşayan kişilerden” > TT Amerikalılardan “ayn.” ’< ø > ø özel isimlere gelen yapım ekleri kesme işaretiyle ayrılmamaktadır.

şapkalarile “şapkalar ile veya şapkeyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. şapkalar ile “başa giyilen fötr” > TT şapkalar ile “ayn.”bağlaç uyumsuzluğu.

nakavut “nakavt” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) > TT nakavt “yumruklamak” *u* > ø ünsüz düşmesi.

“.....” *Dediler* (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) > TT “..” dediler “söylediler” *D* > *d* küçük harfle başlaması gereken kelimenin büyük harfle başlaması.

motör “motor” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. motör “makine” > TT motor “ayn.” *ö* < *ö* > *o* ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi; diğ. arası ünsüz sonrası incelleme.

başıktaşta’ki “Beşiktaş’taki” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) > TT Beşiktaş’taki “İstanbul’da bulunan ilçe” yazım hatası; kesme işaretinin yanlış yerde kullanımı.

“iktisadi....”, (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. “iktisâdî ...” “ekonomik” > TT “iktisadi ...” “ayn.” $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, noktalama işaretinin yanlış kullanımı.

(1926-1928 “(1926-1928)” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) > TT (1926-1928) “yılların gösterimi” yazım hatası; noktalama işaretinin eksikliği.

uşşakfabrikasın’da “Uşak fabrikasında” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. Uşak fabrikasında “ilde bulunan yer” > TT Uşak fabrikasında “ayn.” $şş < ş > ş$ ünsüz tekleşmesi.

senleri “seneleri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. seneleri “yılları” > TT seneleri “ayn.” $ø < e > e$ ünlü düşmesi.

gligoz “glikoz” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. glükoz “şeker” > TT glikoz “ayn.” $i < ü > i$ yuvarlak ünlünün düz ünlüye geçmesi, $g < k > k$ gırtlaksılaşma.

bulunmıyan “bulunmayan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. bulunmayan “bulunma durumunun tersi” > TT bulunmayan “ayn.” $ı < a > a$ geniş ünlünün dar ünlüye dönüşmesi.

itiklal caddesi “İstiklal caddesi” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) > TT İstiklal Caddesi “İstanbul’da yer alan cadde” $ø > s$ ünlü harfin yazımının unutulması.

gönedrilen “gönderilen” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) > TT gönderilen “yollanan” yazım hatası; harflerin yerlerinin yanlış yazılması.

filim “film” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. film “sinema şeridi” > TT film “sinemada gösterimi yapılan yapıt” $i < ø > ø$ ünlü düşmesi.

fiat “fiyat” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. fiyât “paha” > TT fiyat “ayn.” $ø < y > y$ ortada ünsüz türemesi, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

sanay “sanayi” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. sanāyi’ “zanaatlar” > TT sanayi “endüstri” $ø < i > i$ ünsüz düşmesi.

üssülesası “üssül esas” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. üssü’l esas “temel esaslar” yazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Osmanlı Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

mes’ut “mesut” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. mes’ūd “saadetli” > TT mesut “ayn.” *u* < *ū* > *u* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *t* < *d* > *t*.

kravazör “kruvazör” (Cumhuriyet Gazetesi, 1930: 2) < Osm. kruvazör “savaş gemisi” > TT kruvazör “ayn.” *a* < *u* > *u* ünlü düzleşmesi.

4.4. CUMHURİYET GAZETESİ (4 MART 1931)[EK 20]

4.4.1. Sayfa 1

devat “davet” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 1) < Osm. da’vet “çağırma” > TT davet “ayn.” *e* < *a* > *a* kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, *a* < *e* > *e* ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi, *ø* < *‘* > *ø*.

ikmalile “ikmal ile veya ikmaliyle ” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 1) < Osm. ikmāl ile “kemale erdirmeye” > TT ikmal ile “bütünleme” bağlaç uyumsuzluğu.

iş te “işte” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 1) < Osm. işde “iş eyleminde bulunma” > TT işte “ayn.” birleşik yazılması gereken ekin ayrı yazılması, *t* < *d* > *t* ünsüz benzeşmesi.

grupu “grubu” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 1) < Osm. grubu “küme” > TT grubu “ayn.” *p* < *b* > *b* ünsüz yumuşaması.

başlıyan “başlayan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 1) < Osm. başlayan “harekete geçen” > TT başlayan “ayn.” *ı* < *a* > *a* geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi.

halledemiyen “” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 1) < Osm. halledemeyen “halletme işinin olumsuzluğu” > TT halledemeyen “ayn.” *i* < *e* > *e* geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi

ifasile “iflas ile veya iflasıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 1) < Osm. iflās ile “sermayeyi bitirme” > TT iflas ile “ayn.” $\emptyset < 1 > 1$ yazım hatası; ünsüz harfin yazılmaması, $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, bağlaç uyumsuzluğu.

sirasile “sırası ile veya sırasıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 1) < Osm. sıra ile “silsile” > TT sırası ile “ayn.” $\emptyset < 1 > 1$ yazım hatası; ünlü harfin yazılmaması, ünlü düşmesi, bağlaç uyumsuzluğu.

derce “derece” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 1) < Osm. derece “ölçü” > TT derece “ayn.” $\emptyset < e > e$ ünlü düşmesi.

4.4.2. Sayfa 2

sakliyan “saklayan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. saklayan “gizleyen” > TT saklayan “ayn.” $i < a > a$ geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi; ünlü daralması.

memnu “memnun” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. memnūn “minnettar” > TT memnun “ayn.” yazım hatası; kelime sonundaki ünsüz harfin düşmesi.

aydanberi “aydan beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. aydan beri “zaman belirtmek için” > TT aydan beri “ayn.” yazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

gelinciye “gelinceye” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. gelinceye “gelme eyleminde bulunma” > TT gelinceye “ayn.” $i < e > e$ geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi; ünlü daralması.

çeklimiş “çekilmiş” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < yazım hatası; harflerin yerinin yanlış yazılması.

söyliyiyeceğim “söyleyeceğim” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. söyleyemeyeceğim “söyleme eyleminin olumsuzluğu” > TT söyleyemeyeceğim “ayn.” $i < e > e$ geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi; ünlü daralması.

5 mart 931 “5 Mart 1931” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < yazım hatası; tarihte bulunan sayının yazılmaması.

vapurile “vapur ile veya vapuruyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. vapur/vapor ile “buharlı gemi ile” > TT vapur ile “ayn.” $u < o > u$ geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi, bağlaç uyumsuzluğu.

yerlerle “yerler ile veya yerleriyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. yerler ile “yeryüzü” > TT yerler ile “ayn.” bağlaç uyumsuzluğu.

türk'lüğü “Türklüğü” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. Türklüğü “Türk olma vaziyeti” > TT Türklüğü “ayn.” özel isimlere gelen bazı ekler kesme işaretiyle ayrılmamaktadır.

kimyaker “kimyager” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. kimyāger “kimya bilgini” > TT kimyager “ayn.” $a < ā > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $k < g > g$ ünsüz değişmesi.

stadyom “stadyum” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. stadiyum (Kamus-ı Türki; 820) “geniş spor meydanı” > TT stadyum “ayn.” $ø < i > ø$ ünlü düşmesi, $o < u > u$ dar ünlünün geniş ünlüye geçmesi.

maksadile “maksad ile veya maksadıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. maksad ile “amacıyla” > TT maksat ile “ayn.” $d < d > t$, bağlaç uyumsuzluğu.

masarifi “masrafı” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. masrāfi “gideri” > TT masrafı “ayn.” $a < ø > ø$ yazım hatası, gereksiz ünlü harf kullanımı, $i < a > a$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, $i < ı > ı$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

edlilmektedir “edilmektedir” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < yazım hatası; harflerin yerinin yanlış yazılması.

nizamnamler “nizamnameler” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. nizāmnāmeler “tüzük” > TT nizamname “ayn.” $ø < e > e$ ünlü düşmesi.

tavur “tavır” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. tavr “hareket” > TT tavır “ayn.” $u < \emptyset > ı$ ünlü düzleşmesi.

dürüstle “dürüst ile veya dürüstlüğüyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. dürüst ile “doğruluk ile” > TT doğruluk ile “ayn.” bağlaç uyumsuzluğu.

açmıyacaklarını “açmayacaklarını” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. açmayacaklarını “açma eyleminde bulunma” > TT açmayacaklarını “ayn.” $ı < a > a$ ünlü daralması.

anaşılmaktadır “anlaşılmaktadır” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. anlaşılmaktadır “anlama işinin yapılması” > TT anlaşılmaktadır “ayn.” $n < ñ > n$ geniz n’sinin n harfine dönüşmesi, $\emptyset < l > l$ ünsüz düşmesi.

fiat “fiyat” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. fiyât “paha” > TT fiyat “ayn.” $\emptyset < y > y$ ortada ünsüz türemesi, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

beoğlu “Beyoğlu” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < yazım hatası; ünsüz harfin yazılmaması.

eyliye “eyleye” (Cumhuriyet Gazetesi, 1931: 2) < Osm. eyleye “etmek” > TT eyleye “ayn.” $i < e > e$ ünlü daralması.

4.5. CUMHURİYET GAZETESİ (10 NİSAN 1932)[EK 21]

4.5.1. Sayfa 1

grupu “grubu” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. grubu “küme” > TT grubu “ayn.” $p < b > b$ ünsüz yumuşaması.

görmüşük, ve “görmüşük ve”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. görmüşük ve “görme eyleminde bulunma” > TT görmüşük ve “ayn.” yazım hatası; noktalama işaretinin kullanımının yanlışlığı.

tasfiyesile “tasfiyesi ile veya tasfiyesiyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. taşfiyesi ile “arıtma” > TT tasfiyesi ile “ayn.” bağlaç uyumsuzluğu.

uğrıyarak “uğrayarak” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. uğrayarak “rastlamak” > TT uğrayarak “ayn.” ı < a > a geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi; ünlü daralması.

sonundanberi “sonundan beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. sonundan beri “zaman belirtir” > TT sonundan beri “ayn.” yazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

fiat “fiyat” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. fiyât “paha” > TT fiyat “ayn.” ø < y > y ortada ünsüz türemesi, *a* < â > a düzeltme işaretinin kullanılmaması.

pahasile “pahası ile veya pahasıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. bahâsı (Devellioğlu, 2015: 72) ile “değeri” > TT pahası ile “ayn.” *p* < b > p ünsüz değişmesi, *a* < â > a düzeltme işaretinin kullanılmaması, ø < ı > ı ünlü düşmesi, bağlaç uyumsuzluğu.

vücade “vücut” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. vücûda “bulunma veya insan gövdesi” > TT vücuda “beden” *u* < ü > u düzeltme işaretinin kullanılmaması, *e* < a > a kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

gelinmiyecek “gelinmeyecek” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. gelinmeyecek “gelme eyleminin olumsuz” > TT gelinmeyecek “ayn.” *i* < e > e geniş sıradan ünlünün dar ünlüye geçmesi.

iş te “işte” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. işde “iş eyleminde bulunma” > TT işte “ayn.” birleşik yazılması gereken ekin ayrı yazılması, *t* < d > t ünsüz benzeşmesi.

vazolunan “vaz olunan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. vaz olunan “konulan” > TT vaz olunan “ayn.” yazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

papagan “papağan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. papağan “tutu kuşu” > TT papağan “kuş türü” *g* < ğ > g.

teşkilatlandırmaklığımız (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < anlamsız kelime oluşumu; yazım hatası.

suiistimal “suistimal” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. sū-i istimāl “kötüye kullanma” > TT suistimal “ayn.” $i < i > \emptyset$, $u < \bar{u} > u$, $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

ziyaa n “ziyan”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. ziyān “zarar” > TT ziyan “ayn.” $aa < \bar{a} > a$ kelime içinde ünlü tekleşmesi, düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım hatası; ünsüz harfin ayrı yazılması.

granitlerden “granitlerden”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. granit⁶⁸ “taneli taş çeşidi” > TT granit “ayn.” $\iota < \emptyset > \emptyset$ ünlü düşmesi.

kanadile “kanadı ile veya kanadıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. kanadı ile “tarafıyla” > TT kanadı ile “ayn.” $\emptyset < \iota > \iota$ ünsüz düşmesi, ayrı yazılması gereken kelimenin bitişik yazılması.

dalgalarışte “dalgalar işte”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. dalgalar işte “çalkantı” > TT dalgalar işte “ayn.” ayrı yazılması gereken kelimenin bitişik yazılması.

asasile “asası ile veya asasıyla”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. asāsı ile “sopa” > TT asası ile “ayn.” $\emptyset < \iota > \iota$ ünlü düşmesi, $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, bağlaç uyumsuzluğu.

çadırile “çadır ile veya çadırıyla”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. çāder ile “çadır ile” > TT çadır ile “ayn.” $a < \hat{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $\iota < e > \iota$ geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi; ünlü daralması, bağlaç uyumsuzluğu.

süsile “süs ile veya süsle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 1) < Osm. süs ile “ziynet” > TT süs ile “ayn.” bağlaç uyumsuzluğu.

⁶⁸Ali Seydi (1909-1912), Resimli Kamus-ı Osmanî. İstanbul: Matbaa ve Kütüphane-i Cihan.

4.5.2. Sayfa 2

olarak ta “olarak da” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. olarak da “hükümünde” > TT olarak da “ayn.” $t < d > d$ ünsüz benzeşmesi.

müsakkafat ta “müsakkafatta”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. musakḳafatta “ev, dükkan ve benzeri (vb.)” > TT müsakkafatta “üzeri örtülü binalar”, $ü < u > ü$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, bitişik yazılması gereken ekin ayrı yazılması.

tenzilile “tenzil ile” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. tenzi:l ile “indirme” > TT tenzil ile “ayn.” $i < i: > i$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incilmesi, bağlaç uyumsuzluğu.

mevzuu “mevzu”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. mevzu’ “konu” > TT mevzu “ayn.” $ø < ' > ø$, $u < ø > ø$ ünlü ikizleşmesi.

Suiistimaller “suistimaller”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) << Osm. sū-i istimāl “kötüye kullanma” > TT suistimal “ayn.” $i < i > ø$, $u < û > u$, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

Hasbihallerde “hasbihal”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. hasbihâllerde “dertleşme” > TT hasbihâllerde “ayn.” $t < i > i$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması, $a < â > â$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

Bayramertesi “bayram ertesi” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. bayram ertesi “kutsal gün” > TT bayram ertesi “ayn.” ayrı yazılması gereken kelimenin bitişik yazılması.

küşat resmi “Kürşat resmi” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < yazım hatası; ünsüz harfin yazımının unutulması.

Müddettenberi “müddetten beri”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. müddetten beri “süreden beri” > TT müddetten beri “ayn.” ayrı yazılması gereken kelimenin bitişik yazılması.

“miş, bunu müteakip hastaneyi gezerek/ M.Roch konferansını saat birde bitir-” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < metinde satırların yerinin karıştırılması; anlamsız cümle oluşumu.

Hastaneyi “hastaneyi”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. hasta-ḥaneyi “sağlık kuruluşu” > TT hastaneyi “ayn.” *h* < h > *h* sürekli (hırıltılı) h ünsüzün normal sürekli ünsüze dönüşerek ünsüz değişmesi, *ø* < h > *ø* ünsüz düşmesi, ünlüleşme(hastahane > hastane), *yei* < *eyi* > *eyi* yazım hatası; harflerin yerinin yanlış yazılması.

viza parası “vize parası”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. vize parası “ülkeye girişlerde izin için ödenen para” > TT vize parası “ayn.” *a* < *e* > *e* ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması.

teşekür (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. teşekkür “şükretme” > TT teşekkür “ayn.” *k* < *kk* > *kk* ünlü tekleşmesi.

bulgurlumesçit “Bulgurlu Mescit” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. Bulgurlu mescid “cami” > TT Bulgurlu Mescit “ayn.” *ç* < *c* > *c*, *t* < *d* > *t* tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze dönüşmesi, ayrı yazılması gereken kelimenin bitişik yazılması.

evliyahoca “evliya hoca”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. evliyā ḥoca “Allah dostu kimse” > TT evliya hoca “ayn.” ayrı yazılması gereken kelimenin bitişik yazılması, *a* < *ā* > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *h* < h > *h* sürekli (hırıltılı) h ünsüzün normal sürekli ünsüze dönüşerek ünsüz değişmesi.

Günüdüz “gündüz”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. gündüz “aydınlık zaman” > TT gündüz “ayn.” *ü* < *ø* > *ø* ünlü düşmesi.

çekmekliğimiz (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < yazım hatası; oluşturulan kelimenin anlamsız olması.

keenleykekün “keenlemyekün” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. keenlemyekün “yok gibi” > TT keenlemyekün “ayn.” *y* < *m* > *m*, *k* < *y* > *y* tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze dönüşmesi.

6 nisan 932 “6 Nisan 1932” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < yazım hatası; tarihte bulunan sayının yazılmaması.

rontken “röntgen”(Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. röntgen “ışın türü” > TT röntgen “ayn.” o< ö > ö ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması, k< g > g tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze dönüşmesi.

çıkartilıncıya “çıkartılincaya” (Cumhuriyet Gazetesi, 1932: 2) < Osm. çıkartılincaya “dışarı çıkmasını sağlamak” > TT çıkartılincaya “ayn.” ı< a > a ünlü daralması.

4.6. CUMHURİYET GAZETESİ (17 MAYIS 1933)[EK 22]

4.6.1. Sayfa 1

senedenberi “seneden beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 1) < Osm. seneden beri “zaman” > TT seneden beri “ayn.” yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

hayatile “hayat ile veya hayatıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 1) < Osm. hayât ile “yaşamla” > TT hayat ile “ayn.” a< â> a yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

iktisat “iktisat” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 1) < Osm. iktisād “ekonomi” > TT iktisat “ayn.” ı< i > i ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması, a < â> a düzeltme işaretinin kullanılmaması, t< d > t tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze dönüşmesi.

başlıyarak “başlayarak” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 1) < Osm. başlayarak “başlama işinde bulunma” > TT başlayarak “ayn.” ı< a > a geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi.

ilerilemesine “ilerlemesi” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 1) < Osm. ilerilemesine “öne doğru gitme” > TT ilerlemesine “ayn.” i< i > ø ünlü düşmesi.

azmeylediğini “azm eylediğini” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 1) < Osm. azm eylediğini “kararlı olmak” > TT azm eylediğini “ayn.” yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

4.6.2. Sayfa 2

senedenberi “seneden beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. seneden beri “zaman” > TT seneden beri “ayn.” yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

taetii “teati” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. teāti “alma-verme” > TT teati “ayn.” $a < \bar{a}$ a düzeltme işaretinin kullanılmaması, $ii < i > i$ kelime sonunda ünlü ikizleşmesi.

kayit “kayıt” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. kayd “yazıya aktarım” > TT kayıt “resmi belge” $i < \emptyset > ı$ iç seste ünlü türemesi, $i > ı$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, $t < d > t$ tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze geçmesi.

liderile “lider ile veya lideriyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. lider ile “siyasi bir fırka” > TT lider ile “önder” bağlaç uyumsuzluğu.

iktisadi “iktisadi” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. iktisādi “ekonomik” > TT iktisadi “ayn.” $i < i > i$ ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması, $a < \bar{a}$ a düzeltme işaretinin kullanılmaması.

kenafissabık “” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. kemāfissābık “eskisi gibi” > TT kemafissabık “ayn.” $n < m > m$ ünsüz değişmesi, $a < \bar{a}$ a düzeltme işaretinin kullanılmaması.

zamandanberi “zamandan beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. zamāndan beri “vakitten beri” > TT zamandan beri “ayn.” yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

berri “beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. beri “bu yana” > TT beri “ayn.” $rr < r > r$ ünsüz ikizleşmesi.

anketile “anket ile veya anketiyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. anket ile “araştırma” > TT anket ile “ayn.” bağlaç uyumsuzluğu.

imzasile “imzası ile veya imzasıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. imzāsı ile “imzalama işi” > TT imzası ile “ayn.” $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $\emptyset < \text{ı} > \text{ı}$ ünlü düşmesi, bağlaç uyumsuzluğu.

kaydi de “kaydı da” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. kaydı da “kaydetme işi” > TT kaydı da “ayn.” $i < \text{ı} > \text{ı}$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, $e < a > a$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

menedilmek “men edilmek” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. men edilmek “yasaklanmak” > TT men edilmek “ayn.” yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

suretile “suret ile veya suretiyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. sûret ile “biçim” > TT suret ile “ayn.” $u < \bar{u} > u$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, bağlaç uyumsuzluğu.

suiistimal “suistimal” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. sū-i istimāl “kötüye kullanma” > TT suistimal “ayn.” $i < \text{ı} > \emptyset$, $u < \bar{u} > u$, $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

işlerle “işler ile veya işleriyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. işler ile “çalışma” > TT işler ile “ayn.” bağlaç uyumsuzluğu.

grupunu “grupunu” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. grubunu “küme” > TT grubunu “küme” ünsüz yumuşaması.

muallimlerile “muallimler ile” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. muallimler ile “öğreten” > TT muallimler ile “ayn.” bağlaç uyumsuzluğu.

şirketihayriye “Şirketi Hayriye” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. Şirket-i Hayriye “vapur şirketi” > TT Şirket-i Hayriye “ayn.” yazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

müddettenberi “müddetten beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. müddetten beri “süreden beri” > TT müddetten beri “ayn.” ayrı yazılması gereken kelimenin bitişik yazılması.

meyva “meyve” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. meyve “yemiş” > TT meyve “ayn.” *a* < e > e ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi.

*heroin*⁶⁹“eroïn” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) > TT eroïn “madde” *h* > e ön seste ünsüz düşmesi.

ırlanda “” (Cumhuriyet Gazetesi, 1933: 2) < Osm. İrlanda “bir ülke” > TT İrlanda “ayn.” *ı* < i > i ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi.

4.7. CUMHURİYET GAZETESİ (26 HAZİRAN 1934)[EK 23]

4.7.1. Sayfa 1

nasıreddin “Nasreddin” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. Nasreddin “1208-1284 yıllarında yaşamını sürdürmüş mizahı olan zat” > TT Nasreddin “ayn.” *ı* < ø > ø ünlü düşmesi.

almıyan “almayan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. almayan “kaldırma eyleminin olumsuzu” > TT almayan “ayn.” *ı* < a > a ünlü daralması.

*kuvvtle*⁷⁰“kuvvetle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. kuvvetle “güç” > TT kuvvet “ayn.” ø < e > e yazım hatası; ünlü harfin yazımının unutulması.

itibarile “itibar ile veya itibarıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. i’tibâr ile “saygı” > TT itibar ile “ayn.” ø < ’ > ø hemzenin (’) düşmesi, *a* < â > a düzeltme işaretinin kullanılması, yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

⁶⁹eroïn ikili kullanım

⁷⁰ Kuvvetle kullanımı da var

izmir “İzmir” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. İzmir “Ege bölgesinde bulunan şehir” > TT İzmir “ayn.” $i < i > i$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

münasebetile “münasebetiyle veya münasebet ile” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. münāsebet ile “yakınlık” > TT münasebet ile “ayn.” $a < ā > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

günlerdenberi “günlerden beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. günlerden beri “zaman” > TT günlerden beri “ayn.” yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasından bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

bekliyen “bekleyen” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. bekleyen “bir yerde bekleme işini yapma” > TT bekleyen “ayn.” $i < e > e$ ünlü daralması.

vapurile “vapur ile veya vapuruyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 1) < Osm. vapur/vapor ile “buharlı gemi ile” > TT vapur ile “ayn.” $u < o > u$ geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi, ayrı yazılması gereken kelimenin bitişik yazılması; bağlaç uyumsuzluğu.

neşrediyorum “neşrediyorum” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. neşrediyorum “yaymak” > TT neşrediyorum “ayn.” $o < n > n$ yazım hatası.

suretile “suretiyle veya suret ile” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. sūret ile “görünüş” > TT suret ile “ayn.” $u < ū > u$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

talebesile “talebesiyle veya talebesi ile” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934:1) < Osm. talebesi ile “öğrenci” > TT talebesi ile “ayn.” yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

4.7.2. Sayfa 2

kayıtsız “kayıtsız” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. kaydsız “kaydı tutulmamış” > TT kayıtsız “ayn.” $i < ø > ı$ ünlü türemesi, $i > ı$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması, $t < d > t$ tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze geçmesi, $i < ı > ı$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incelmesi.

birşey “bir şey ” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. bir şey “belirsiz manasında” > TT bir şey “ayn.” yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasından bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

kısımlarile “kısımlar ile veya kısımlarıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. kısımlar ile “bölüm” > TT kısımlar ile “ayn.” $i < \emptyset > i$ ünlü türemesi, yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

vukubulan “vuku bulan” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. vukū‘ bulan “bir şeyin gerçekleşmesi” > TT vuku bulan “ayn.” $u < \hat{u} > u$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $\emptyset < \emptyset > \emptyset$, yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasından bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

azçok “az çok” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. az çok “miktar” > TT az çok “ayn.” yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasından bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

asayissizlik “asayişsizlik” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. āsāyīssizlik “güvenlik” > TT asayişsizlik “ayn.” $a < \bar{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $s < \mathring{s} > \mathring{s}$ harf hatası.

lâyik “layık” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. lāyık “yakışan” > TT layık “ayn.” $i < i > i$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi.

eskeriya “ekseriya” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. ekseriyā “çoğunlukla” > TT ekseriya “ayn.” $sk > ks > ks$ yazım hatası; harflerin yerinin yanlış yazımı, $a < \hat{a} > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

yolile “yol ile veya yoluyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. yol ile “tarik” > TT yol ile “ayn.” yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

tafsilâtile “tafsilat ile veya tafsilatıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. tafsilât ile “ayrıntılar ile” > TT tafsilat “ayn” yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

vapurile “vapur ile veya vapuruyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. vapur/vapor ile “buharlı gemi ile” > TT vapur ile “ayn.” $u < o > u$ geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi, ayrı yazılması gereken kelimenin bitişik yazılması; bağlaç uyumsuzluğu.

iktisadi “iktisadi” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) <Osm. iktisâdî “ekonomik” > TT iktisadi “ayn.” $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $ı < i > i$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi; ünlü kalınlaşması.

sanayiine “sanayisine” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. sanâyi‘ sine “zanaatlar” > TT sanayisine “ayn.” $ø < s > s$ 3. teklik iyelik ekinin eksik yazımı, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $ø < ' > ø$ ayın (') düşmesi.

cemiyet “cemiyet” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. cem‘iyyet “topluluk” > TT cemiyet “ayn.” $ı < i > i$ ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi, $y < yy > y$ ünsüz düşmesi, $ø < (') > ø$.

fiatlerini “fiyatlarını” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. fiyâtlarını “paha” > TT fiyatlarını “ayn.” $ø < y > y$ ortada ünsüz türemesi, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, *-lerini* < -larını > -larını ek uyumsuzluğu.

mlileti “milleti” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. milleti “ulus” > TT millet “ulus” yazım hatası; harflerin yerinin yanlış yazımı.

zizele “zelzele” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. zelzele “yer sarsıntısı” > TT zelzele “ayn.” $i < e > e$ ünlü daralması, $ø < l > l$ ünsüz düşmesi,.

*kongere*⁷¹“kongre” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) <Osm. kongre “bir mesele üzerine - karar vermek ve fikirlerini paylaşmak için- bir araya gelen kişilerin bulunduğu toplantı”> TT kongre “ayn.” $e < ø > ø$ iç seste ünlü türemesi.

kilometro “kilometre” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. kilometro “ölçü birimi” > TT kilometre “ayn.” $o < o > e$, $o > e$ yuvarlak ünlünün düz ünlüye dönüşmesi.

⁷¹Metinde “kongre” kullanımı da mevcuttur.

asırlardanberi “asırlardan beri” (Cumhuriyet Gazetesi, 1934: 2) < Osm. asırlardan beri “uzun zaman” > TT asırlardan beri “ayn.” yazım hatası; Türkiye Türkçesi imlasından bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

4.8. CUMHURİYET GAZETESİ (7 TEMMUZ 1935)[EK 24]

4.8.1. Sayfa 1

fiat “fiyat” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. fiyât “paha” > TT fiyat “ayn.” $\emptyset < y > y$ ortada ünsüz türemesi, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

işlerle “işler ile veya işleriyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. işler ile “çalışma” > TT işelr ile ayn.” yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

narkile(halk ağzı)“narh ile veya narhıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. narh ile “bir ürün için belirlenen fiyat” > TT narh ile “ayn.” halk ağzında bu kelime nark olarak kullanılır, yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

doğrudürüst “doğru dürüst” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. doğru dürüst “eksiksiz” > TT doğru dürüst “ayn.” yazım meselesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

satınalma “satın alma” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. satın veya satun alma “herhangi bir şeyin değerini verip onu elde etmek” > TT satın alma “ayn.” $ı < u/ı > ı$ ünlü düzleşmesi, birleşik kelimeyi bitişik yazmış, Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

plânlarile “planlar ile veya planlarıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. planlar ile “önceden belirlenmiş olan hususlar” > TT planlar ile “ayn.” $â < a > a$ düzeltme işaretinin kullanımı, yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

münakasa “münakaşa” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. münākāşa “tartışma” > TT münakaşa “ayn.” $s < ş > ş$.

*İstanbul*⁷²“İstanbul” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. İstanbul “Marmara bölgesinde bulunan il” > TT İstanbul “ayn.” *t* < i > i ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, başlıklarda büyük harf olarak i harfinin kullanılmaması.

hiç te “hiç de” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. hiç de “yok denilebilecek kadar olan” > TT hiç de “ayn.” *t* < d > d tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze geçmesi.

trenile “tren ile veya treniyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. tren ile “demiryolu aracı” > TT tren ile “ayn.” yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

gençlerini “gençlerini” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. gençlerini “yetişkin” > TT gençlerini “ayn.” *c* < ç > ç tonsuz ünsüzün tonlu ünsüze geçmesi.

örgünleriyle “örgünler ile veya örgünleriyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. örgünler ile “belirli kaideye göre düzenlenen” > TT örgünler ile “ayn.” *k* < g > g tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze geçmesi, yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

açılmış “açılmış” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 1) < Osm. açılmış “açık duruma gelmek” > TT açılmış “ayn.” *ø* < ı > ı ön seste ünlü düşmesi.

4.8.2. Sayfa 2

elile “el ile veya eliyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. el ile “organ” > TT el ile “organ” yazım hatası; bağlaç uyumsuzluğu.

söyleyeceğiniz(konuşma dilinde)“söyleyeceğiniz” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. söyleyeceğiniz “anlatmak” > TT söyleyeceğiniz “ayn.” *ü* < ö > ö geniş ünlünün dar ünlüye geçmesi, *ø* < y > y ünsüz düşmesi.

yarıbeline “yarı beline ” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. yarı beline “sırtın alt kısmında bulunan bölge” > TT yarı beline “ayn.” yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

⁷² İstanbul kullanımı da var.

aid “ait” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. â'id “mahsus” > TT ait “ayn.” *a* < â > düzeltme işaretinin kullanılmaması, *ø* < ' > *ø* hemzenin (') düşmesi, *d* < d > t.

ocam “hocam” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. *h*ōcam “saygın kişi” > TT hocam “ayn.” *ô* < *h* > *h* sürekli (hırıltılı) *h*ünsüzün normal sürekli ünsüze dönüşerek ünsüz değişmesi, ünsüz düşmesi.

bellibelirsiz “belli belirsiz” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. belli belirsiz “anlaşılmaz” > TT belli belirsiz “ayn.” yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

ak “hak” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. hak “doğru” > TT hak “ayn.” *ø* < h > h ön seste ünsüz düşmesi.

cerbezisile “cerbezisi ile veya cerbezisiyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. cerbezisiyle “güzel konuşma” > TT cerbezisiyle “ayn.” *ø* < y > y kaynaştırma ünsüzünün bulunmaması.

küçükhanım “küçük hanım” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. küçük hanım “genç kız” > TT küçük hanım “ayn.” yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

kurd “kurt” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. kurt “hayvan cinsi” > TT kurt “ayn.” *d* < t > t tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze geçmesi.

beğendiğile “beğendiği ile veya beğendiğiyle” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. beğendiğiyle “hoşuna gitmek” > TT beğendiğiyle “ayn.” *ø* < y > y kaynaştırma ünsüzünün bulunmaması.

bacısile “bacısı ile veya bacısıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. bacısı ile “kız kardeş” > TT bacısı ile “ayn.” *ø* < ı > ı ünlü düşmesi, yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

görlümüştür “görölmüştür” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. görölmüştür “seçilmek” > TT görölmüştür “ayn.” *lü* < *ül* > *ül* yazım meselesi; harflerin yerlerinin yanlış yazımı.

halduki “halbuki” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. halbuki “oysa” > TT halbuki “ayn.” *d* < *b* > *b*.

meydanile “meydan ile veya meydanıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. meydân ile “alan” > TT meydan ile “ayn.” *a* < *â* > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

yüksekkaldırım “yüksek kaldırım” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. yüksek kaldırım “yüksek yol” > TT yüksek kaldırım “ayn.” yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

kayidlerle “kayıtlar ile veya kayıtlarıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. kaydlar ile “yazıya aktarım” > TT kayıtlar ile “resmi belge” *i* < *ø* > *ı* iç seste ünlü türemesi, *i* > *ı* ünlü kalınlaşması, *d* < *d* > *t*, *-ler* < *-lar* > *-lar* ek uyumsuzluğu, yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

gözönüne “göz önüne” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. göz önüne “dikkate almak” > TT göz önüne “ayn.” yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

bır tek “bir tek” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. bir tek “tek bir” > TT bir tek “ayn.” *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

hakındaki “hakkındaki” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. hakkındaki “ilgili” > TT hakkındaki “ayn.” *k* < *kk* > *kk* ünsüz tekleşmesi.

dolayısıile “dolayısı ile veya dolayısıyla” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. dolayısı ile “ötürü” > TT dolayısı ile “ayn.” yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

ayırd “ayırt” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. ayırt “ayrım” > TT ayırt “ayn.” $d < t$ > t Türkçe kelimelerin sonunda d ünsüzü bulunmaz böylelikle d tonlu ünsüz t tonsuz ünsüze dönüşür.

hadiseler “hadiseler” (Cumhuriyet Gazetesi, 1935: 2) < Osm. hādise “olay” > TT hadise “ayn.” $a < â$ > a düzeltme işaretinin kullanılmaması, $ı < i$ > i ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi.

4.9.AKSARAY VİLAYET GAZETESİ

4.9.1. 5 Ağustos 1928-1.Metin[Ek 25]

AKSaRAY “Aksaray” (Aksaray Vilayet Gazetesi 1.metin, 1928: 1) < Osm. Aksaray “Türkiye’de bulunan il” > TT Aksaray “ayn.” yazım meselesi; büyük-küçük harfin yanlış kullanımı.

ZİyA “Ziya” (Aksaray Vilayet Gazetesi 1.metin, 1928: 1) < Osm. Ziya “özel isim” > TT Ziya “ayn.” yazım meselesi; büyük-küçük harfin yanlış kullanımı.

BEyE “Beye” (Aksaray Vilayet Gazetesi 1.metin, 1928: 1) < Osm. beg “saygı sözü” > TT bey “ayn.” $y < g$ > y , yazım meselesi; büyük-küçük harfin yanlış kullanımı.

bayraminin “bayramının” (Aksaray Vilayet Gazetesi 1.metin, 1928: 1) < Osm. bayramının “özel gün” > TT bayramının “ayn.” $i < ı$ > $ı$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

munasebeti-le “münasebetiyle veya münasebeti ile” (Aksaray Vilayet Gazetesi 1.metin, 1928: 1) < Osm. münāsebet ile “ilişki” > TT münasebet ile “ayn.” $u < ü$ > $ü$ ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi, $a < ā$ > a düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

buyörılan “buyrulan” (Aksaray Vilayet Gazetesi 1.metin, 1928: 1) < Osm. buyurulan “emretmek” > TT buyrulan “ayn.” $ö < u$ > $ø$ dar ünlünün geniş ünlüye geçmesi, kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, ünlü düşmesi, $ı < u$ > u yuvarlak ünlünün düz ünlüye geçmesi.

hissiyata “hissiyata” (Aksaray Vilayet Gazetesi 1. metin, 1928: 1) < Osm. *hissiyyāta* “duygular” > TT *hissiyata* “ayn.” *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlü harfin kalın sıraya geçmesi.

tesekkür “teşekkür” (Aksaray Vilayet Gazetesi 1. metin, 1928: 1) < Osm. *teşekkür* “şükretme” > TT *teşekkür* “ayn.” *s* < *ş* > *ş*.

seâdet “saadet” (Aksaray Vilayet Gazetesi 1. metin, 1928: 1) < Osm. *saâdet* “mutluluk” > TT *saadet* “ayn.” *e* < *a* > *a* kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

4.9.2.10 Ekim 1928-2. Metin [Ek 26]

Başlamak “başlamak” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2. metin, 1928: 1) < Osm. *başlamak* “bir işe koyulmak” > TT *başlamak* “ayn.” yazım meselesi; cümle içinde kelimenin büyük harfle yazılması.

mütesavver “mutasavver” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2. metin, 1928: 1) < Osm. *mutasavver* “zihinde canlanan” > TT *mutasavver* “ayn.” *ü* < *u* > *u* kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, *e* < *a* > *a* kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

*tatbık*⁷³ “tatbik” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2. metin, 1928: 1) < Osm. *tatbi:k* “uygulama” > TT *tatbik* “uygulama” *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, düzeltme işaretinin kullanılmaması.

alışdırmak “alıştırmak” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2. metin, 1928: 1) < Osm. *alışdırmak* “hazırlamak” > TT *alıştırmak* “ayn.” *d* < *d* > *t*, *d* > *t* ünsüz benzeşmesi.

Devletce “devletçe” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2. metin, 1928: 1) < Osm. *devletçe* “devlet adına” > TT *devletçe* “ayn.” yazım meselesi; cümle içinde kelimenin büyük harfle yazılması, *c* < *ç* > *ç*, *devlet+ce* (*c* > *ç*) ünsüz benzeşmesi.

⁷³Metinde “*tatbik*” kullanımı da mevcuttur.

vakit “” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. vakt “zaman” > TT vakit “ayn.” $\iota < \emptyset > i$ ünlü türemesi, $\iota > i$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incelmesi.

telğıraf “” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. telğraf “haberleşme sistemi” > TT telgraf “ayn.” $\check{g} < \check{g} > g$, $\iota < \emptyset > \emptyset$ ön seste ünlü türemesi.

tatbikınban “tatbikinden” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. tatbi:kinden “uygulamadan” > TT tatbikinden “ayn.” ek hataları: $\iota < i > i$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, $b < d > d$, $a < e > e$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

ttibarile “itibar ile itibarıyla” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. i'tibâr ile “önem vermeyle ” > TT itibar ile “ayn.” $\emptyset < ' > \emptyset$ ayın (') düşmesi, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

vazih “vazıh” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. vâzıh “anlaşılır ” > TT vazıh “ayn.” $i < \iota > \iota$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

olacağıdır “olacağıdır” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. olacağıdır “gerçekleşen” > TT olacağıdır “ayn.” $i < \iota > \iota$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

cümhuriyet “cumhuriyet” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. cumhūriyyet “devlet idare şekli” > TT cumhuriyet “ayn.” $\ddot{u} < u > u$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi, $u < \ddot{u} > u$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $y < yy > y$ ön seste ünsüz tekleşmesi.

esasatlarile “esasatlar ile esasatlarıyla” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. esasâtlar ile “esaslar ile” > TT esasatlar ile “ayn.” $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

beyhüde “beyhude” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. beyhûde “gereksiz” > TT beyhude “ayn.” $\ddot{u} < \hat{u} > u$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

yazılarımızı “yazılarımızı” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. yazılarımızı “yazılmış şeyler” > TT yazılarımızı “ayn.” $i < ı > ı$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, ek uyumsuzluğu.

kurtulmuş “kurtulmuş” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. kurtulmuş “sıyrılmak ” > TT kurtulmuş “ayn.” $i < u > u$ yuvarlak ünlünün düz ünlüye ve kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi; ek uyumsuzluğu.

*mühabere*⁷⁴“muhabere” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. muḥābere “yazışmak” > TT muhabere “ayn.” $ü < u > u$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, $h < \underline{h} > h$ sürekli (hırıltılı) $\underline{h}$ ünsüzün normal sürekli ünsüze dönüşerek ünsüz değişmesi, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

*yazı*⁷⁵“yazı” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. yazı “yazılmış şey” > TT yazı “ayn.” $i < ı > ı$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

daktilograflar “daktilograflar” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. daktilograflar “yazı makineleri” > TT daktilograflar “daktilo yazarı, daktilo ” $ğ < g > g$.

gendi “kendi” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. kendi “zatı” > TT kendi “ayn.” $g < k > k$ ötümsüz ünsüzün ötümlü ünsüze geçmesi.

mülhakatlarında “mülhakatlarında” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. mülhakātlarında “ekler” > TT mülhakatlarında “ayn. ” $a < ā > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $i < ı > ı$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi; ek uyumsuzluğu.

kaydlarının “kayıtlarının” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. kayd “kayıt” > TT kayıt “kaydetme işi” $ø < ø > ı$, $d < d > t$, $i < ı > ı$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi; ek uyumsuzluğu.

⁷⁴Metinde “*muhabere*” kullanımı da mevcuttur.

⁷⁵ Metinde “*yazı*” kullanımı da mevcuttur.

harflerile “harfler ile veya harfleriyle” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. harfler ile “sesleri gösteren işaretler” > TT harfler ile “ayn.” yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

yazılmasiçin “yazılması için” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. yazılması için “yazılmasının sebebini bildirme” > TT yazılması için “ayn.” yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

ğayret “gayret” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. ğayret “çalama” > TT gayret “ayn.” ğ < ğ > g.

şhiremini “şehremini” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. şehremîni “Osm. döneminde haremın giderlerine bakan kimseler ” > TT şehemini “ayn.” i < ø > ø, ø > i ünsüz düşmesi.

şehir emini “şehremini” (Aksaray Vilayet Gazetesi 2.metin, 1928: 1) < Osm. şehremîni “Osm. döneminde haremın giderlerine bakan kimseler ” > TT şehemini “ayn.” i < ø > ø, ø > i ünsüz düşmesi, yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime ayrı değil bitişik yazılır.

4.9.3. 17 Ekim 1928 -3.Metin[Ek 27]

4.9.3.1. Sayfa 1

gönderilmelibir “gönderilmelidir” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 1) < Osm. gönderilmelidir “yollamak” > TT gönderilmelidir “ayn.” b < d > d yazım meselesi; yanlış harf kullanımı.

iabe “iade” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 1) < Osm. iade “alınan şeyleri yerine vermek” > TT iade “ayn.” b < d > d yazım meselesi; yanlış harf kullanımı.

biğer “diğer” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 1) < Osm. diğer “başka” > TT diğer “ayn.” b < d > d yazım meselesi; yanlış harf kullanımı.

Görebir “göredir” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 1) < Osm. göredir “uygunluk > TT göredir “ayn.” $b < d > d$ yazım meselesi; yanlış harf kullanımı

4.9.3.2. Sayfa 2

Alfadesi “alfabesi” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 2) > TT alfabe “sesleri gösteren harfler bütün” $d > b$ yazım meselesi; yanlış harf kullanımı.

Nihayetiunde “nihayetinde” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 2) < Osm. nihâyetinde “sonunda” > TT nihayetinde “ayn.” $u < n > n$ yazım meselesi; yanlış harf kullanımı, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

Vakit “vakit” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 2) < Osm. vakt “zaman” > TT vakit “ayn.” $ı < ø > i$ ünlü türemesi, $ı > i$ kalın sıradan ünlü harfin ince sıraya geçmesi; ünlü incelmesi.

Ruzgâr “rüzgar” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 2) < Osm. rüzgâr “yel” > TT rüzgar “ayn.” $u < ü > ü$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

4.9.3.3. Sayfa 3

teg “tek” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 3) < Osm. tek “yegane” > TT tek “ayn.” $g < k > k$ tonsuz ünsüzün tonlu ünlüye geçmesi.

muhabbt “muhabbet” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 3) < Osm. muhabbet “sohbet” > TT muhabbet “ayn.” $ø < e > e$ yazım meselesi; harf eksikliği.

zamn “zaman” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 3) < Osm. zamân “vakit” > TT zaman “ayn.” $ø < a > a$ yazım meselesi; harf eksikliği, $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması.

yumñşak “yumuşak” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 3) < Osm. yumuşak “sert olmayan” > TT yumuşak “ayn.” $n < u > u$ yazım meselesi; harfin yanlış yazımı.

efeudi “efendi” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 3) < Osm. efendi “unvan sözü” > TT efendi “ayn.” $u < n > n$ yazım meselesi; harfin yanlış yazımı.

Türkcede “Türkçede” (Aksaray Vilayet Gazetesi 3.metin, 1928: 3) < Osm. Türkçede “Türk dili” > TT Türkçede “ayn.” *c* < *ç* > *ç* tonsuz ünsüzün tonlu ünsüze dönüşmesi.

4.9.4. 24 Ekim 1928- 4.Metin[Ek 28]

4.9.4.1. Sayfa 1

dünyanın “dünyanın” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 1) < Osm. dünyānın “yerküre” > TT dünyanın “ayn.” *a* < *ā* > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *i* < *ı* > *ı* kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

halını “halini” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 1) < Osm. hālını “durum” > TT “ayn.” *a* < *ā* > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

dakika “dakika” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 1) < Osm. daki:ka “zaman birimi” > TT dakika “ayn.” *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, düzeltme işaretinin kullanılmaması.

galip “galip” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 1) < Osm. gālīb “üstün” > TT galip “ayn.” *ğ* < *ġ* > *g*, *a* < *ā* > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, *p* < *b* > *p* tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze dönüşmesi.

muvaaffakiyet “muvaaffakiyet” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 1) < Osm. muvaffaḳiyyet “başarılı olma” > TT muvaaffakiyet “başarı” *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

duğru “doğru” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 1) < Osm. doğru “geçek” > TT doğru “ayn.” *u* < *o* > *o* geniş sıradan ünlünün dar ünlüye geçmesi.

işaretile “işaret ile veya işaretiyle” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 1) < Osm. işâret ile “gösterge” > TT işaret ile “ayn.” yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

4.9.4.2. Sayfa 2

kutlularken “kutlarken” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 2) < Osm. kutlarken “tebrik etmek” > TT kutlarken “ayn.” *lu* < $\emptyset$ > $\emptyset$ yazım meselesi.

ikbalı “ikbali” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 2) < Osm. ikbālī “talih açıklığı” > TT ikbali “ayn.” *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

seâdet “saadet” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 2) < Osm. sa‘âdet “mutluluk” > TT saadet “ayn.” $\emptyset$ < (‘) > $\emptyset$, *e* < *a* > *a* kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, *â* < â > *a*.

diriğ “diriğ” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 2) < Osm.diri:ğ “esirgeme” > TT diriğ “ayn.” *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, *i* < *i:* > *i* düzeltme işaretinin kullanılmaması, ğ < ğ > ğ.

riyasetpnahi “riyaset penahi” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 2) < Osm. riyâset penâhi “reislik” > TT riyaset penahileri “ayn.” *a* < â > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, $\emptyset$ < *e* > *e* yazım meselesi; harf eksikliği, yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

vesilesile “vesilesiyle veya vesilesi ile ” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 2) < Osm. vesî:lesi ile “sebepe” > TT vesilesi ile “ayn.” *i* < *i:* > *i* düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

vetaktim “ve takdim” (Aksaray Vilayet Gazetesi 4.metin, 1928: 2) < Osm. ve takdi:m “ve sunma” > TT ve takdim “ayn.” *t* < *d* > *d* tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze geçmesi, *i* < *i:* > *i* düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi; ayrı yazılması gereken bağlacın bitişik yazılması.

4.9.5. 7 Kasım 1928-5. Metin [Ek 29]

4.9.5.1. Sayfa 1

cümhuriyet “cumhuriyet” (Aksaray Vilayet Gazetesi 5.metin, 1928: 1) < Osm. cumhūriyyet “devlet idare şekli” > TT cumhuriyet “ayn.” ü < u > u kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, u < ü > u düzeltme işaretinin kullanılmaması, y < yy > y iç seste ünsüz tekleşmesi.

bayrının “bayramının” (Aksaray Vilayet Gazetesi 5.metin, 1928: 1) < Osm. bayramının “kutsal gün” > TT bayramının “ayn.” ø < a > a yazım meselesi; eksik harf yazımı.

münasetile “münasebet ile veya münasebetiyle” (Aksaray Vilayet Gazetesi 5.metin, 1928: 1) < Osm. münāsebet ile “ilişik” > TT münasebet ile “ayn.” ø < b > b, ø < e > e yazım meselesi; eksik harf yazımı, bağlaç uyumsuzluğu.

4.9.6.12 Kasım 1928-6.Metin [Ek 30]

4.9.6.1. Sayfa 1

mutecerrit “mütecerrid” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. mütecerrid “tek kalmış” > TT mütecerrid “ayn.” u < ü > ü ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, t < d > d.

dirakıp “bırakıp” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. bırakıp “terk etme” > TT bırakıp “ayn.” d < b > b yazım meselesi; yanlış harf kullanımı, i < ı > ı kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

facia “facia” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. fāci'a “musibet” > TT facia “ayn.” a < ā > a düzeltme işaretinin kullanılmaması, ı < i > i ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, ø < (‘) > ø.

ternnüm “terennüm” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. terennüm “mırıldanır gibi” > TT terennüm “ayn.” ø < e > e ünlü düşmesi.

idaretti “ibaretti” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. ‘ibāretti “meydana gelmiş” > TT ibaretti “ayn.” ø < (‘) > ø, d < b > b, t < d > t ünsüz benzeşmesi.

ettiğ “ettiği” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. ettiği “bir işi yapmak” > TT ettiği “ayn.” ø < i > i ünlü düşmesi, yazım meselesi; harfin eksik yazımı.

hasiyet “hasiyet” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. *hāsiyet* “ona özgü” > TT hasiyet “ayn.” *h* < *h* > *h* sürekli (hırıltılı) *h* ünsüzün normal sürekli ünsüze dönüşerek ünsüz değişmesi, *a* < *ā* > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

asırlardanberi “asırlardan beri” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. asırlardan beri “zaman belirtir” > TT asırlardan beri “ayn.” yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu bitişik kelime birleşik değil ayrı yazılır.

masuminsan “masum insan” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. *ma’sūm insān* “suçsuz kişi” > TT masum insan “ayn.” *ø* < (‘) > *ø*, *u* < *ū* > *u* düzeltme işaretinin kullanılmaması, *a* < *ā* > *a* düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasından bu birleşik kelime bitişik değil ayrı yazılır.

etmeğle “etmekle” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. *étmekle* “bir şeyi yapmak” > TT etmekle “ayn.” *ğ* < *k* > *k*, *e* < *é* > *e*.

taktim “takdim” (Aksaray Vilayet Gazetesi 6.metin, 1928: 1) < Osm. *takdi:m* “sunma” > TT takdim “ayn.” *t* < *d* > *d* tonlu ünsüzün tonsuz ünsüze geçmesi, *i* < *i* : > *i* düzeltme işaretinin kullanılmaması.

4.9.7. 14 Kasım 1928-7. Metin [Ek 31]

4.9.7.1. Sayfa 1

proğram “program” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. *program* “önceden planlanan işlerin bütünü” > TT program “ayn.” *ğ* < *ğ* > *g*.

hazeret “hazret” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. *hazret* “saygı ifadesi” > TT hazret “ayn.” *e* < *ø* > *ø* ünlü türemesi.

lisanlarile “lisanlar ile veya lisanlarıyla” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. *lisānlar ile* “dil ile” > TT lisanlar ile “ayn.” yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

işlerrnin “işlerinin” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. işlerinin “çalışmalarının” > TT işlerinin “ayn.” $\emptyset < i > i$ ünlü düşmesi.

binsene “bin sene” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. biñ sene “zaman” > TT bin sene “ayn.” $n < ñ > n$ artdamaksıl genizsil ünsüzün sürekli ünsüze dönüşmesi, yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

veköy “ve köy” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. ve kûy “kırsal yerleşim” > TT ve köy “ayn.” $\ddot{o} < \ddot{u} > \ddot{o}$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, yazım meselesi; bağlaç hatası.

seyar “seyyar” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. seyyār “belli bir yeri olmayıp gezen” > TT seyyar “ayn.” $y < yy > y$ ön seste ünsüz tekleşmesi.

enbüyüğünden “en büyüğünden” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. en büyüğünden “ölçüsü büyük olan” > TT en büyüğünden “ayn.” $g < \dot{g} > \dot{g}$, yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

en güçüğünde “en küçüğünden” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. en küçüğünden “ölçüsü küçük olan” > TT en küçüğünden “ayn.” $g < k > k$ ötümsüz ünlünün ötümlü ünlüye geçmesi, $g < \dot{g} > \dot{g}$.

kurtarabilceğimiz “kurtarabileceğimiz” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. kurtarabileceğimiz “kurtulmasını sağlamak” > TT kurtarabileceğimiz “ayn.” $\emptyset < e > e$ ünlü düşmesi.

cümhuriyet “cumhuriyet” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. cumhūriyyet “devlet idare şekli” > TT cumhuriyet “ayn.” $\ddot{u} < u > u$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, $u < \ddot{u} > u$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $y < yy > y$ iç seste ünsüz tekleşmesi.

münasebetile “münasebet ile veya münasebetiyle” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. münâsebet ile “ilişki” > TT münasebet ile “ayn.” $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

pilana “plana” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. plana “tasarı” > TT plana “ayn.” *i* < *ø* > *ø* ünlü türemesi.

ilktahsilibütün “ilk tahsili bütün” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. ilk tahsi:li bütün “öğrenimi tam” > TT ilk tahsili bütün “ayn.” *i* < *i:* > *i* düzeltme işaretinin kullanılmaması, yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu kekime bitişik değil ayrı yazılır.

tetbir “tedbir” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. tedbi:r “önlem” > TT tedbir “ayn.” *t* < *d* > *d* ötümlü ünsüzün ötümsüz ünsüze geçmesi, *i* < *i:* > *i* düzeltme işaretinin kullanılmaması.

bn “bin” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. biñ “sayı” > TT bin “ayn.” *ø* < *i* > *i* ünlü düşmesi, *n* < *ñ* > *n* ardamaksıl genizsil ünsüzün sürekli ünsüze dönüşmesi

deyil “değil” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. değil “olumsuzluk bildirir” > TT değil “ayn.” *y* < *ğ* > *ğ* konuşma diline göre yazım mevcut.

yarisini “yarısını” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. yarısını “yarım olan” > TT yarısını “ayn.” *i* < *ı* > *ı* kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

irmak “ırmak” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. ırmak “akarsu” > TT ırmak “ayn.” *i* < *ı* > *ı* kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

civar “civar” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. civār “çevre” > TT civar “ayn.” *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

bununle “bunun ile bununla” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. bunun ile “bu münasebetle” > TT bunun ile “ayn.” *ø* < *i* > *i* ünlü düşmesi, yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

otuzkilometre “otuz kilometre” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. otuz kilometro “ölçü birimi” > TT otuz kilometre “ayn.” *e* < *o* > *e* yuvarlak sıradan ünlünün düz

ünlüye geçmesi, kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasından bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

erazi “arazi” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. arāzi “yer, arsa” > TT arazi “ayn.” *e* < a > a kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, *a* < ā > a düzeltme işaretinin kullanılmaması.

bütce “bütçe” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. bûdce “maddi durum” > TT bütçe “ayn.” *c* < c > ç, *c* < ç > ötümlü ünsüzün ötümsüzleşmesi, *t* < d > t ötümlü ünsüzün ötümsüzleşmesi.

endirdi “indirdi” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. indirdi “inmesine olanak sağlamak” > TT indirdi “ayn.” *e* < i > i dar ünlünün geniş ünlüye geçmesi.

yeyecek “yiyecek” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. yiyecek “yenecek şey” > TT yiyecek “ayn.” *e* < i > i dar ünlünün geniş ünlüye geçmesi.

üçyüz “üç yüz” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. üç yüz “sayı” > TT üç yüz “ayn.” yazım meselesi; Türkiye Türkçesi imlasında bu kelime bitişik değil ayrı yazılır.

milltin “milletin” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. milletin “ulus” > TT milletin “ayn.” *ø* < e > eünlü düşmesi.

at ederiz “arz ederiz” (Aksaray Vilayet Gazetesi 7.metin, 1928: 1) < Osm. ‘arz ederiz “takdim etme” > TT arz ederiz “ayn.” *ø* < ‘ > ø, *t* < rz > rz yazım hatası.

4.9.8. 28 Kasım 1928-8. Metin [Ek 32]

4.9.8.1. Sayfa 1

istiklalını “istiklalini” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. istiklālini “bağımsızlığını” > TT istiklalini “ayn.” *a* < â > a düzeltme işaretinin kullanılmaması, *ı* < i > i ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

osmanli “osmanlı” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. Osmanlı “Türk devleti” > TT Osmanlı “ayn.” *i* < ı > ı kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

ıztırabı “ızdırabı” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. ıztırâbı “cefa” > TT ıztırabı “ayn.” *i* < ı > ı kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi, *a* < â > a düzeltme işaretinin kullanılmaması.

şurasi “şurası” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. şurası “şu yer” > TT şurası “ayn.” *i* < ı > ı kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

dir “der” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. der “söylemek” > TT der “ayn.” *i* < e > e geniş sıradan ünlünün dar ünlüye geçmesi.

siyaset “siyaset” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. siyâset “politika” > TT siyaset “ayn.” *ı* < i > i ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, *a* < â > a düzeltme işaretinin kullanılmaması.

namina “namına” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. nāmına “adı, sanı” > TT namına “ayn.” *a* < â > a düzeltme işaretinin kullanılmaması, *i* < ı > ı kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

suretile “suret ile veya suretiyle” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. sûret ile “biçim” > TT suret ile “ayn.” *u* < ū > u düzeltme işaretinin kullanılmaması, bağlaç uyumsuzluğu.

çegtiğini “çektğini” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. çektiğini “bir tarafa doğru yöneltmek” > TT çektiğini “ayn.” ğ < k > k yazım meselesi; yanlış harf kullanımı.

uğratanların “uğratanların” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. uğratanların “sebeup olanların” > TT uğratanların “ayn.” *i* < ı > ı kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

bunların “bunların” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. bunların “belirtme” > TT bunların “ayn.” $i < ı > ı$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

inkılâpçıları “inkılâpçıları” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. inkılâbçıları “inkılâp yapan” > TT inkılâpçıları “ayn.” $p < b > p$ ünsüz yumuşaması, $i < ı > ı$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

aleyhinbe “aleyhinde” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. ‘aleyhinde “karşı” > TT aleyhinde “ayn.” $b < d > d$ diş ünsüzünün çift dudak ünsüzüne geçmesi, $ø < (') > ø$.

kongrada “kongrede” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. kongrede “bir mesele üzerine -karar vermek ve fikirlerini paylaşmak için- bir araya gelen kişilerin bulunduğu toplantı” > TT kongrede, $a < e > e$ gerilek uzak benzeşmeden dolayı ünlü kalınlaşmasıyla sıra değişimi, $ğ < g > g$ süreksiz ünsüzün sürekli ünsüze geçmesi, $a < e > e$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

gidip “gidip” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. gidib “ayrılmak” > TT gidip “ayn.” $ğ < g > g$ süreksiz ünsüzün sürekli ünsüze geçmesi, $p < b > b$ ünsüzün(b) kendisine benzeyen farklı bir ünsüzün yerini alması; ünsüz değişmesi.

düşürmüyor “düşürmüyor” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. düşürmüyor “inme eyleminin olumsuzu” > TT düşürmüyor “ayn.” $e < ü > ü$ dar ünlünün geniş ünlüye geçmesi, yuvarlak ünlünün düzleşmesi.

gerek “gerek” (Aksaray Vilayet Gazetesi 8.metin, 1928: 1) < Osm. gerek “lüzum” > TT gerek “ayn.” $ğ < g > g$ süreksiz ünsüzün sürekli ünsüze geçmesi.

4.10.VAKİT GAZETESİ 05.09.1928 (LATİN VE OSMANLICA)[EK 33]

baş, “baş” (Vakit Gazetesi, 1928: 1) < Osm. baş “temel” > TT baş “ayn.” $s, < ş > ş$ yazım meselesi.

s,öyle “şöyle” (Vakit Gazetesi, 1928: 1) < Osm. şöyle “şu şekilde” > TT şöyle “ayn.” *s*, < *ş* > *ş* yazım meselesi.

4.11. ANADOLU GAZETESİ (29 Ekim 1936) [EK 34]

paraşut “paraşüt” (Anadolu Gazetesi, 1936: 1) < Osm. paraşüt “düşüşü yavaşlatan alet” > TT paraşüt “hava taşıtı”, *u* < *ü* > *ü* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

yurddaş “yurttaş” (Anadolu Gazetesi, 1936: 1) > TT yurttaş(yurt+daş) “vatandaş” *d* > *t* ünsüz benzeşmesi, ünlü uyumu, ötümlülük uyumu, Kıpçak veya Karluk tesiri yerine Oğuzca etkisi mevcuttur.

cumuriyet “cumhuriyet” (Anadolu Gazetesi, 1936: 1) < Osm. cümhuriyet “yönetim şekli” > TT cumhuriyet “ayn.” *ø* < *h* > *h* ünsüz düşmesi, *u* < *ü* > *u* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

göksümüzü “göğsümüzü” (Anadolu Gazetesi, 1936: 1) < Osm. göğsümüzü “döş” > TT göğsümüzü “ayn.” *k* < *ğ* > *ğ*, *ø* < *ü* > *ø* ünlü düşmesi.

evvel “evvel” (Anadolu Gazetesi, 1936: 1) < Osm. evvel “önce, başlangıç” > TT evvel “ayn.” *ø* < *v* > *v* ünsüz tekleşmesi.

eserlerle “eserlerler ile” (Anadolu Gazetesi, 1936: 1) < Osm. eserler ile “yapıtlarıyla” > TT eserler ile “ayn.” yazım meselesi; bağlaç uyumsuzluğu.

cumuriyet te “cumhuriyette” (Anadolu Gazetesi, 1936: 1) < Osm. cümhuriyette “yönetim şekli” > TT cumhuriyette “ayn.” *ø* < *h* > *h* ünsüz düşmesi, *u* < *ü* > *u* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, yazım meselesi; gelen ekin ayrılması.

4.12. TABELALAR [EK 35]

mekhtepliler “mektepliler” (The National Geographic Magazine-Tabela, 1929: 94). < Osm. mektebliler “öğretim kurumunda eğitim gören kişi” < mektepliler “ayn.” *ht* < *t* > *t* iç seste ünsüz türemesi, *ı* < *i* > *i* ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi.

tuhafiye “tuhafiye” (The National Geographic Magazine-Tabela, 1929: 94). < Osm. tuhafiyye(1924) “kıyafet aksesuarı” > TT tuhafiye “ayn.” $\iota < i > i$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, $y < yy > y$ iç seste ünsüz tekleşmesi.

kırtasiye “kırtasiye” (The National Geographic Magazine-Tabela, 1929: 94). < Osm. kırtāsiyye “yazı malzemelerinin bütünü” > TT kırtasiye “ayn.” $a < â > a$ düzeltme işaretinin kullanılmaması, $\iota < i > i$ ince sıradan ünlünün kalın sıraya geçmesi, $y < yy > y$ iç seste ünsüz tekleşmesi.

4.13. REKLAMLAR

4.13.1. Cumhuriyet Gazetesi (3 Aralık 1928) [Ek 36]

Mutpak “mutfak” (Cumhuriyet Gazetesi-Reklam, 1928: 6). < Osm. maṭbah (muṭbaḥ > muṭbaḥ > mutfak) “evin bölümü, yemek pişirilen bölüm” > TT mutfak “ayn.” $u < a > u$ düz sıradan ünlünün yuvarlak ünlüye geçmesi, $p < b > f$ ünsüzün(b) kendisine benzeyen farklı bir ünsüzün yerini alması; ünsüz değişmesi, $k < h > k$ ünsüz değişimi.

4.13.2. Akşam Gazetesi (3 Aralık 1928) [Ek 37]

zayıflamak “zayıflayamak” (Akşam Gazetesi, 1928: 2) < Osm. zayıflamak “kilo kaybı” > TT zayıflamak “ayn.” $\emptyset < y > y$ ünsüz düşmesi, $i < ı > ı$ kalın sıradan ünlünün ince sıraya geçmesi.

5. SONUÇ

İnsanoğlunun varoluşunda bulunan-diğer canlılarla anlaşma, haberleşme vb.-, geçmişten günümüze farklı yollarla sağlanan iletişimin yapıtaşlarından biri de dildir. Dilin ortaya çıkışı ise tarihin bilinmeyen zamanlarına değin gittiği için tam olarak bilinmemektedir. Ancak bilim insanları tarafından teorilerle açıklanmaya çalışılır. Bu teorilerde genel kabul gören ise yansıma seslerin taklit edilmesidir. Ses ise dilin en küçük temel taşıdır. Sesin var olması dili; dilin var olması sembolleri, yazıyı; yazının var olması harfî ve harfin var olması ise alfabeyi oluşturur.

Yazının var olmasıyla oluşan harflerin kullanımı Tunç Çağına kadar gider. Harf dilde bulunan fonemleri gösteren işaretlerdendir. Genelde her fonem için bir harf kullanılır ama bu genellemenin dışında olan örneklerde bulunur. Her dilin kendi bünyesinde yer alan ve diğer dillerde ses değeri tam bulunmayan harfleri ve simgeleri bulunur. Bu gibi durumlarda transkripsiyona başvurulur. Burada birebir aynı karşılığa gelen harfler kullanılır. Eğer aktarımda tam karşılık sağlanamıyorsa o zaman işaret eklemeleri yapılır ve buna da transliterasyon denir. Ağız çalışmalarında yapılan çalışmalar aktarım için önem teşkil eder. Hatta 2002 senesinde kurulan “Muğla Üniversitesi Fonetik Araştırma ve Uygulama Merkezi”nin sesçil laboratuvarlarında fonemleri belirlemek için yapılan çalışmaları ağız çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Sesleri yazıya aktarmak istediğimizde harf kullanırız. Genellikle her ses bir harfî gösterir. Tezde işlenen bu konu maddelendirme yapılarak Fenike, Mısır, Arapça, Soğdca, Köktürkçe, Latince, Orhun vb. alfabelerinde harf değeri verilmıştır. 29 madde sözlük karşılıklarıyla ve Türk alfabesindeki yerleriyle beraber verilmiştir. Latince kullanılan harf, sembol ve imler başlığı bu yüzden detaylı incelenmiştir. Bu başlıklar altında 522 harf, sembol ve ime rastlanmıştır. Bu konunun anlaşılır olması açısından İngilizce yazılışları ve anlamları birlikte verilmiştir. Bu başlık içinde yer alan bazı diyakritik işaretler ayrı bir başlık altında anlamlarıyla beraber incelenmiştir.

Alfabe, dil yoluyla ifade edilen duygu ve düşüncelerin çeşitli yollarla sembolleştirilmesidir. Her milletin başka alfabelerden kendine entegre ettiği veya kendine mahsus olan alfabeleri

230 bulunur. Kendine özgü olan harfler diğer dillerdeki karşılığının tam olmadığı durumlarda ise çeviri yazı kullanılır. Bu alanda günümüzde teknolojiyen yararlanılarak yapılan çalışmalar da mevcuttur.

Türklerin kullandıkları alfabelere baktığımızda ise Köktürk, Uygur, Arap, Latin vd. karşımıza çıkar. Köktürk alfabesi Türklerin kullandığı ilk alfabe olmakla birlikte simgesel işaretlerden oluşur. Bu alfabenin en eski yazıtı Çoyr kabul edilir ancak Issık Köl’de bulunan gümüş çanakta yer alan harfler tam çözülebilse Köktük harflerinin kullanımı yüzyıl olarak daha eskiye gidecektir. Burada var olan harflerin Köktürk işaretlerini ilkel şekli olduğu düşünülür. Köktürk harflerinden sonra kullanılan alfabe ise 18 harften oluşan Uygur alfabesidir. İslamiyet’in Türkler tarafından tanınmasıyla birlikte Arap harfleri kullanılmaya başlanır. Birçok Türk milleti tarafından SSCB’nin yaptığı politikanın etkisiyle de birlikte Kiril harflerinin kullanımını da görülmektedir.

Türk topluluklarının savunduğu ortak alfabe fikri günümüzde de halen tam sağlanamamıştır. Arap harflerinden sonra Latin harfleri kabul edilmeye başlanır. 1. Türkoloji kongresi ve 1933’de Yekaterinburg’de düzenlenen kongre bu geçişi hızlandırır. Ancak 1940’lı yıllarda Türk dili lehçelerinde Kiril harflerinin kullanımı gündeme gelir. Yaşanılan son gelişmelerle bazı Türk topluluklarının Latin harflerine geçmeyi planladıkları görülür. Bu son gelişmelerin son şekli bu tez içerisinde yer almaktadır. Alfabesinde son gelişme yaşanan topluluklar ise Kazakistan, Özbekistan ve Tataristan Türkleridir. Son yıllarda yaptıkları çalışmalarla Latin harflerine geçmeyi tartışmaktadırlar. 27 Ocak 2023 yılında geçmeyi planladıkları alfabenin son taslağı basına sunulur. Kazakistan Dil Enstitüsü ise 31 harfli Latin alfabesinin son şeklini duyurur. 2021 yılında sunulan taslağı nihai olarak kabul ederler. Kazaklar, 2023-2031 yılları arasında tamamen geçiş yapmayı planlamaktadırlar. Özbeklerde 1993 yılında Latin harflerine geçilme kararı alınsa da resmiyette bu alfabenin kullanımına rastlanmaz. 2021 yılında yeni taslak oluşturulur. Bu taslağın 2023 yılında tamamen kullanılması kararı alınır. Cuvaşça sadece Kiril alfabesiyle kaydedilir. Son gelişmelerle birlikte 18-20 Kasım’da Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumunda Cuvaşistan temsilcisi Nikolay Egerov Latin alfabesine 231 geçiş

alışmalarının başladığını belirtir. Bakü Türkoloji Kongresi'nden 9 yıl önce Latin esaslı alfabeyi kabul eden Yakutlar, aynı zamanda Latin alfabesiyle yazılmış ilk Türk yazı dili olmuştur. 2021 yılında Tataristan'da Latin alfabesi kabul edilir. Ancak Rusya'nın izlediği politikayla Kiril alfabesi kullanılmaya devam edilir. 2021 yılında Kırım Tatarları Latin temli Tatar alfabesin oluşturur ve bunu onaylar. Türkmenistan'da 1994 yılında Dil yasasının kabulüyle beraber Latin alfabesine geçiş gözlemlenir. İlerleyen dönemlerde Rusçaya ait maddeleri yasadan çıkarırlar. Azerbaycan'da ilk defa 1857 yılında Ahunzade tarafından Arap harflerinin ıslahı ve Latin alfabesi gündeme getirilir. Bunun neticesinde 1922 yılında Yakutlardan sonra Latin alfabesine geçen Türk lehçesidir. Kumuk, Nogay, Şor gibi lehçeler UNESCO'nun yayınladığı tehlikede olan diller arasındadır. Bununla ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin; .Kumuklar Dil Dinamikleri Mükemmeliyet Merkezi'nde Janet Wiles önderliğinde çalışmalarını yürütmektedir. Birçok ses kaydı bulunan bu dillerin geleneksel teknikler kullanılarak aktarımı oldukça zordur. Bu yüzden 2017 yılında Google ile ortaklık kurulmuştur. Şor Türkleri ise bunu engellemek için Şor Dil bölümünü açar ve kitaplar hazırlar. Tuva Türklerinin ilk kabul ettiği alfabe Latin esaslı alfabedir. 20. yüzyıla kadar kendi alfabeleri bulunmamaktadır. Dağıstan'da yaşayan Uygur Türkleri yapılan çalışmalara rağmen Arap harflerini kullanmaya devam etmektedir.

Türkiye'nin Latin harflerine geçmesi ise 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilen yasa ile olur. Bu geçiş bu tarihten önce gündemde olsa da ülkede yaşanan siyasi etkenlerden dolayı 1928 yılına kalır. Atatürk çocukluğundan beri aşına olduğu –o dönemde Selanik'te bazı aydınlar bu alfabeyi kullanıyor- bu alfabeyi kabul etmek için birçok çalışma yapar. Hatta 1911'li yıllarda mektuplarını bu alfabeyle yazar. Osmanlı döneminde sadece bu camia içinde değil Batıda da Latin harfleriyle Türkçe yazma eğilimi vardır. Türk dili tarihine baktığımızda Türkçenin Latin harfleriyle yazılan ilk eserinin "Codex Cumanicus" olduğu görülür. Onun ardından matbaanın icadıyla Latin harfleriyle eser yazımı artmıştır. 1855 senesinden 1928'e kadar telgraflarda da Türkçenin yazımında Latin harfleri kullanılmıştır. Batı dışında kendi içinde de Latin harflerini kullanmışlardır. Bunun örneklerinden biri Hatice Sultan'dır. Sarayını yaptırdığı mimarla mektuplarında Latin harflerini kullanarak konuşur.

Yapılan çalışmalarla birlikte kabul edilen alfabe birtakım imlada sorunlara yol açar. 1931 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulur. TDK'nın kurulmasıyla da birlikte terimleri 232 Türkçeleştirme üzerine çalışılıyor. Yapmış olduğu bir gezi akabinde de zaviye terimi yerine aç terimini kullandığı görülür. O dönemlerden günümüze kelimelerin yazımı, terimler, imlada birliğin sağlanamaması, TDK'nın kurulması, Dil Akademisi'nin kurulması, Türkçenin bilim dili haline gelmesi, dil tartışmaları birçok kez gündeme gelir. 1932 senesinde Türk Dil Kurumunun kurulmasıyla birlikte Türkiye'de dil reformu resmî olarak başlar. 1928-1946 yıllarını kapsayan bu reform ise Türkçenin özüne dönmesi ve kelimelerin Türkçeleştirilmesi için devlet, kuruluşlar ve halkın yardımıyla yapılan yoğun dil çalışmalarını kapsar.

O dönemlerde imlada yaşanan sıkıntılar yazılan eserlere yansımıştır. Latin harflerine geçişte kelimelerin yazımı konusunu birçok örnekte görmekteyiz. Bu değişimlerin bazıları alfabaden bazıları imladan kaynaklı bazıları ise basım hatalarından oluşur. Bu görülen değişimlerin veya eksikliklerin yıllar geçtikçe azaldığı imlada birliğin sağlandığı görülür. “Türk Dili Lehçelerinde Latin Harflerinin Kullanımı” adlı tezde 1928-1936 yıllarına kadar görülen değişimler incelenmiştir. Bu alanda birçok yayın olduğu için mektup, gazete ve reklama 234 daha çok yer verilmiştir. 1 yerel ve 1 ulusal gazeteye yer verilmiştir. Burada birçok tespiti rastlanmıştır. Bu tespitlerin bazen yazımdan değil de yazarın milli kimliğinden kaynaklı olduğu görülür. Bazı bölümlerde konuştuğu gibi yazma eğilimi mevcuttur. Örneğin; Zeki Velidi Togan'ın mektubunda buna rastlanır. Millet Başkurt olan Togan bunu metinde yansıttığı düşünülmektedir. Örneğin Türkiye Türkçesi imlasında “kül” kelimesi Başkurt imlasında ise “kö” şeklindedir. Ünlü harfin geniş sıradan biçimini tercih eder. Konuştuğu gibi yazma eğilimi mevcuttur. (oğraş-“uğraşmaya” (Togan, 1933: M, 22, 27)).

...

Alfabe birliğin olması için “Ortak Türk Alfabeti”nin kabul edilmesi gerektiğini birçok bilim insanı dile getirmektedir. Son günlerde yaşanan gelişmeler bu konuda ilerlemenin olduğunu göstermektedir. Dilde birliğin sağlanması için “Ortak Alfabe Komisyonu” kurulur. Türk dünyasının her birinden 2 üye ile kurulacak olan bu komisyonun rapor

hazırlaması beklenmektedir. Hatta çok yakın bir zamanda bir araya gelinmiştir. “Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu Birinci Toplantısı” 28-29 Mayıs 2023 tarihlerinde Kazakistan’ın başkenti Astana’da yapılmıştır. Burada önerilerde bulunulmuştur. Türk Dünyasının 2040 Vizyonu’nda yer alan alfabe konusu değerlendirilir. Ortak Türkçe için ortak bir alfabe gereklidir. Bunun dil politikalarıyla resmi olarak desteklenmesi gereklidir. Örneğin Q klavyesine nazal n harfi eklenebilir. Hatta bu konuda daha da kolaylık sağlanıp Özbeklerin yaptığı gibi ng harf kombinasyonu yapılabilir. Bu da küresel entegre sağlar ve ekonomiklik sağlar. Zaten klavyede yer alan sol üst köşede bulunan é, q, w ve alt köşede bulunan x harflerini kullanım kolaylığı bulunmaktadır. 1991 yılında yapılan kongreyle ortak alfabe gündeme gelir ve 1993’te Q, X, W, Ń, Ä harflerinin dahil edilmesi istenir. 34 harften oluşan Türk Dünyası Ortak alfabesini kullanma üzerine çalışma yapılır. Son gelişmelerle birlikte bu alanda yapılan çalışmalar artmıştır. İsmail Gaspıralı’nın savunduğu “dilde birlik” fikri günümüzde de öneme sahiptir. Dil birliği için ortak bir alfabenin varlığı gerekliliktir. Alfabede birliğin sağlanmasından sonra en önemli konulardan biri de imlada birliğin sağlanmasıdır. Alfabe konusunda birçok çalışma yapılmıştır ancak bu çalışmalar imlada yeterli olmamıştır. Bazı lehçelerin hala daha Rus imlasını uyguladıkları görülür. Alfabede birliğin sağlanmasının dışında imlada bir birliğin sağlanması gerekmektedir.

6. KAYNAKÇA

6.1. KİTAP

Akyüz, Kenan (2016). Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923.İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Alışık, Gülşen Seyhan (2002). Türkler: Azerbaycan Türkçesi, XIX.Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Alkaya, Ercan(2017). “Friedrich Wilhelm Radloff”, Türk Diline Gönül Verenler-Yabancı Türkologlar-. Ankara: Akçağ Yayınları, ss. 25-37.

Arıkoğlu, E.(2007). Türk Lehçeleri Grameri.(Editör: Ahmet Bican Ercilasun). *Tuva Türkçesi*.Akçağ Yayınları, sf.1156-1234.

Arıkoğlu, Ekrem(2011). Hakas Türkçesi Grameri. Ankara:Bengü.

Ata, Aysun (2012). Orhun Türkçesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Ata, Aysun (2013). Uygur Türkçesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Atsız, Hüseyin Nihal (2013). Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara: Ötüken Neşriyat, sf. 15.

Caferoğlu, Ahmet (2016). Türk Dili Tarihi. İstanbul: Alfa yayınları, sf. 170-172.

Caferoğlu, Ahmet(1988). Türk Kavimleri.İstanbul: Enderun Kitabevi.

Clauson, SirGerard (2017).TürkçeMoğolca Çalışmaları. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Diringer, David (1968). TheAlphabet A KeytotheHistory of Mankind. New York.

Ercilasun, Ahmet Bican (2015). Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ercilasun,Ahmet Bican, (2007). Türk Lehçeleri Grameri(1.basım).Ankara: Akçağ Yayınları.

Ergin, Muharrem (2012). Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım Yayın Dağıtım.

Ergin, Muharrem (2015). Orhun Abideleri.İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Ertem, Rekin (1991). Elifbe'den Alfabe'ye. İstanbul: Dergah Yayınları.

Gurbanov, A.(1963).Muasır Azərbaycan Dilinin Grafika ve Orfografiyası. Bakü: Azer Neşriyat Yayınları.

Gümüşhan, Hümeýra (2018). “Yazının Tarihsel Gelişimi ve Bu Süreçte Yazının Çeşitli Yüzeylere Uygulanabilirliği”. 6.Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu. İstanbul: İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa / 01-03 Kasım, sf. 1117.

Güneş, F. ve Işık A.D. (2019). Harflerden Cümlelere Türkçenin Öğretim Üstünlükleri. Ankara: Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları.

Hakimzyanov, F.C. (1978). Yazık Epitafiy Voljskih Bulgar, MoskOva: İzdatel'stvo “Nauka”.

Hazar, Mehmet (2015). Eski Uygur Tarihine ve Türkçesine Giriş. Konya: Eğitim Kitabevi

Jamolxonov, H. (2005). Hozirgi O'zbek adabiy Tili.Toskent: Talqin nashriyoti.

Kafesoğlu, İbrahim (1958). Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti,Jean Den armağanından Ayırı Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,sf.121-133.

Kara, Adulvahap (2020).Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreçleri ve Alfabe Birliği Yolundaki Kazanımlar ve Eksiklikler. (Editör:Ayşegül Büşra Paksoy). Türk Dünyasında Ortak Alfabe Uygulamalar-Arayışlar-Teklifler. İstanbul: Ötüken Neşriyat,246-264.

Kirişcioğlu, M. Fatih (2007). Saha Türkçesi. Türk Lehçeleri Grameri (Ed. Ahmet B. Ercilasun). Ankara: Akçağ Yay., 1229-1284.

Kocaoğlu, Timur (2020). Türk Ülkelerinde Ortak Türk Latin Alfabesinin Onaylanması Konusundaki Son Gelişmeler ve Çözüm Arayışlar. (Editör: Okan YEŞİLOT vd.). *Türk Dünyasında Ortak Alfabe: Uygulamalar, Arayışlar, Teklifler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 59-63.

Nurettin Gülmez(2006).Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Harfler Üzerine Tartışmalar. İstanbul.

Olson, David R. (2011). "Writing", *Encyclopædia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/writing>, (ET: 03.03.2021).

Özkan, Nevzat(1996).Gagavuz Türkçesi Grameri. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Öztekten, Özkan (2018). Türkiye Türkolojisinde Transkripsiyon /Transliterasyon Sorunu. (Editör: Nazım Muradov ve Yılmaz Özkaya).*Türkiye ile Türk Dünyası Arasında Bir Köprü Yavuz Akpınar Armağanı*. Ankara: Bengü, 600-613.

Öztürk, Erol (2019). Bolu İli Ağızları. Ankara: Akçağ Yayınları.

Paşa, Aşık (2000). Garib-name, (Haz.:Kemal Yavuz). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Saray, Mehmet, (2008). Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği. Ankara: TDK Yay.

Sat, S.Ç.(1964). Tıva Dıldı Şinçilep Kelgeninin Töögüzünün Oçerigi. sf. 33.

Şahin, Erdal (2012). Orta Asya Ve Kafkasya Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinde Yeni Dil Politikaları Bağlamında Alfabe Değişimi.(Editör: Doç. Dr. Okan Yeşilot). *Bağımsızlıklarının 20. Yılında Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye*. Ümraniye: Pelikan Basım, sf.377-388.

Şimşir, Bilal N. (2008). Türk Yazı Devrimi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Şirin User, Hatice (2006). Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri (1.Baskı), Ankara: Akçağ Yayıncılık.

Şirin User, Hatice (2015). Kül Tigin Yazıtı Notlar. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Talat Tekin(2005). Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi, Makaleler 3. Ankara: Çağdaş Türk Dilleri.

Tekin, Talat(1997). Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı. Ankara: Simurg,

Togan, Zeki Velidi (1981). Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi, Batı ve Kuzey Türkistan(1.cilt). İstanbul: Enderun Kitabevi, sf. 37.

Tuna,Osman Nedim(1990). Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi İle Türk Dilinin Yaşı Meselesi. Ankara: Türk Dil Kurumu, sf. 286.

Turan, Şerafettin (2014). Türk Kültür Tarihi. Ankara: Bilgi yayınları.

Uygur, Ceyhun Vedat (2011). Türkmence “Türkmen Türkçesi”. Isparta: Fakülte Kitapevi.

Yıldız, Nuray (2000). Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yılmaz, E., Demir, N. ve Sarı, İsa (2018). Talat Tekin ve Türkoloji. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, s. 77-102.

Zeynalov, Ferhad (1981). Türkologiyanın Esasları. Bakü: Maarif Yayıncılık.

6.2. ÇEVİRİ KİTAP

Cüveyni, Alaaddin Ata Melik (1988). *Tarih-i Cihangüşa*. (Çev.: Mürsel Öztürk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 116.

Farabî (2008). *Kitabu'l Hurûf*. (Tercüme (trc.) Ömer Türker). İstanbul: Litera Yayıncılık, sf. 81.

Friedrich, Johannes (2000). *Kayıp Yazılar ve Diller*. (trc. Recai Tekoğlu). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat yayınları.

Golden, Peter. (2006). *Karay Çalışmaları*. (Çev. Egemen Çağrı Mızrak). İstanbul: Selenge Yayınları.

Lewis, B. (1970). Modern Türkiye'nin Doğuşu. (Çev.: Metin Kırıtlı). Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları, s. 421.

Samoyloviç, A. (1988). *Kazak Kelimesi Hakkında*. (Çeviren, Saadet Çağatay). Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten. Ankara: TDK Yayınları, s. 95-104

Schmidt, Klaus (2007). *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe En Eski Tapınağı Yapanlar*. (Çev.: Rüstem Aslan). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Von Gabain, Annemarie (1988). *Eski Türkçenin Yazı Dili*. (Çeviren: Sabit S. Paylı). Ankara: TDAY Belleten 1959, sf. 311-329.

6.3. KURULTAY KİTAP

Ayhan, B. ve Baloğlu, E. (2018), 3. Türkistan Kurultayı-Kafkasya Ve Türkistan'da 1938 Sovyet Katliamı Ve Etkileri Göç, Sürgün Ve Kimlik "Toplumsal Bellek Ve Aidiyet: Post-Sovyet Alfabe Tartışmaları" 3-5 Ekim, Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü Yayın Kurumu, 353-362.

6.4. E-KİTAP

Acıyev, Abdulhakim (t.y.). *Kumukların Tarihi ve Kültürü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/12297,kumuklarintarihvekulturupdf.pdf?0> adresinden 01.09.2022 tarihinde alınmıştır.

Kaçalin, Mustafa (t.y.). *Kutadgu Bilig*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. [https://www.academia.edu/8048541/Kutadgu Bilig Yusuf Has Hacip Orjinal Tam Metin adresinden 01.09.2021 tarihinde alınmıştır](https://www.academia.edu/8048541/Kutadgu_Bilig_Yusuf_Has_Hacip_Orjinal_Tam_Metin_adresinden_01.09.2021_tarihinde_alinmiştir).

Karakurt, Deniz (2011), *Türk Söylence Sözlüğü*, Deniz Karakurt e-kitap. https://www.academia.edu/11557678/T%C3%BCrk_S%C3%B6ylence_S%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC_Deniz_Karakurt adresinden 04.08.2021 tarihinde alınmıştır.

6.5. MAKALE

Adiloğlu, Adilhan (2006). Karaçay-Malkar Yazılı Edebiyatının Kurucusu Kâzım Möçü, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume, 1/2 Fall.

Ahmetbeyoğlu, Ali (2017). Bulgarların Oluşumu ve Bulgar Devletlerinin Kuruluşunda Onogurların Yeri Meselesi. *Tarih dergisi*, 65 (1), s. 1-18.

Akar, A. ve Günay, A.(2015). Derleme Sözlüğünde Karaçay-Balkar Türkçesi Söz Varlığı. *Türük*, sf. 1-48.

Akar, Ali (2006). Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları. *International Periodical For the Languages- Literature and History of Turkish or Turkic*, 1/2, sf. 37-53.

Akca, Hakan(2015). Kumuk Türkleri ve Kumuk Türkçesiyle Yazılmış Arap Harfli Vaaz Kitabı: Gülbağça(Gül Bahçesi). *Yeni Türkiye dergisi*, sf. 286-294.

Albayrak, Mustafa (1989). Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması 1862-1928. *Atatürk Yolu Dergisi*, 1 (04).

Alkaya, Ercan (2017). Tatar Türkçesi Yazı Dilinde Ve Ağızlarında Y-/C- Sesi Üzerine. *TÜRKLAD*, 1(1), sf. 24-38.

Altımişova, Zuhra (2013). Kırgızistan'da İlk Milli Gazete'nin Tarihçesi (1924-1940). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler dergisi*, 29, sf.73-90

Appa, A. (2002). Karaçay-Balkar Türkçesi Alfabeti ve Ses Bilgisi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*.

Arıkan, İbrahim (2014). İdil Bulgar Kitabelerinde Geçen “Baltur” Sözcüğü Üzerine, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji dergisi*, 21(1), sf.15-24.

Arıkoğlu, Ekrem(1997). Tuva Türkçesinin Tarihi Gelişimi Üzerine Yapılan Çalışmalar. *Türk Dünyası ve Edebiyat dergisi*.

Aşçı, Ufuk Deniz (2009). Kırgız Dili ve Edebiyatının Kuruluş Yıllarına Ait Arap Harfli Kırgız Metinlerinde Alfabe ve Yazım Kuralları. *Türkbilig*, (17), sayfa 5-32.

Atasoy, E., Soykan, A.(2008). Saha(Yakut) Cumhuriyeti: Coğrafi Kimlik Analizi Denemesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, (2), Sf.33-60.

Babatürk, Semih(2013). Şor Türkleri. *Yeni Türkiye dergisi, Türk Dünyası Özel Sayısı 2*, sf. 2142-2150.

BANGUOGLU, Tahsin(1960). "Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine". *Türk Dili Araştırmalar Yıllığı Belleten Türk Tarih Kurumu Yayınları*.

Benzing, Johannes(1959). Başkurt Türkçesi.(Çev.:Mustafa Argunşah). *Türk Dünyası Araştırmaları*, sf. 127-142.

Biçeldey, K. A.(1993). "Tıva Dıl Bolgaş Oske Dıldar" Tıva Dıl Bolgaş Çuga Kul'turazı. *Kızıl*.

Biçici, M., Yıldız Özlü, Z.(2020). Harf İnkılâbı Üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Çıkan Tartışmalar ve Karşıt Görüşler. *Tarih ve Gelecek dergisi*, 6(1), sf. 180-197.

Bulak, Şahap (2016). Azerbaycan İsmiinin Kökeni ve Anlamı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar dergisi*, 9(43), sf. 54-60.

Bulut, Serdar(2017).Güney-Batı (Oğuz) Grubu Türk Lehçelerinden Gagavuz Türkçesi Üzerine Türkiye’de Yayınlanan Sözlüklerin Söz Varlığı, İçerik Özellikleri ve Tanıtımı. *SOBİDER*, 4(13), sf. 336-353.

Buran, Ahmet (2009). Sovyet Türkolojisi ve Birinci Türkoloji Kurultayı. *Turkish Studies*, sf. 430-444.

Ceylan, Emine (1998). Tatarlar ve Tatarca. *Çağdaş Türk Dili*, (121), sf. 11-18.

Colless, Brian E. (2014). The Origin Of The Alphabet: An Examination Of The Gold wasser Hypothesis, *AntiguoOriente: Cuadernos del Centro de Estudios de Historia del AntiguoOriente*, Vol. 12.

Cumakunova, Güلزura (2002). Kırgız Türkçesi. *Yeni Türkiye Yay.*, Cilt 19, sf. 596-606.

Çakın ve Narmamatova (2015). Kırgızlarda Latin Alfabetesine Geçiş Süreci (1925-1930) ve Erkin Too Gazetesi, *II. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Cilt IV. sf 136-140.

Çakın, Ö. ve Akman E. (2017). Kırgızistan'da Kiril Alfabetesine Geçiş Süreci ve Gazetelere Yansıması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, (38), sf. 287-289.

Deliömeroğlu, Yakup(1996). Hakaslar ve Tarihleri. *Bilgi dergisi*, ss.53-59.

Demiray, Erdinç (2008). Ağız Araştırmalarında Transkripsiyon İşaretlerinin Farklı Kullanılması Sorunu. *Turkisch Studien*, 3/6, sf. 215-227.

Demirci, Ümit Özgür (2011). Türk Dünyasında Latin Alfabetesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze). *Türk Yurdu dergisi*, 31(287), sf. 225-229.

Elcan, Abdullah(2017). Altay Türkçesinin Ayırt Edici Ses Bilgisi Özellikleri. *Karadeniz*. (35), sf. 117-129.

Elias, Joseph(2010). The Phoenician Alphabet Reassessed in Light of its Descendant Scripts and the Language of the Modern Lebanese, sf. 4. (http://www.10452lccc.com/leb%20history/Phoenician_Reassessed.pdf 30.10.2021 yılında alınmıştır.

ENLAMOF, Rahim, Türk Dünyasında Latin Alfabetine Geçiş Tartışmaları Üzerine, (Çev: Ümit Özgür DEMİRCİ) Maarif ve Okutguç Dergisi, s. 3, s. 6-8, Taşkent 1926.

Ergönenç Akbaba, Dilek(2013). Nogay Adı ve Nogayların Kökeni Üzerine. *Tehlikedeki Diller dergisi*, (2), sf. 233-242.

Ergönenç Akbaba, Dilek(2015). Nogay Türklerine Genel Bakış. *Yeni Türkiye dergisi*, (80).

Ergun, Ayça(2010). Azerbaycan'da Bir Ulusal Kimlik Meselesi Olarak Alfabe Değişiklikleri. *Bilig dergisi*, sayı 54, sf.139-160.

GEMALMAZ, Efrasiyab (1998). "Standart Türkiye Türkçesi (STT) İçin Dil Bilgisi Uygulamalarında Kullanılacak işaret ve Kısaltmalar". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (10). sf. 1-22.

Gömeç, Saadettin Yağmur (2002). "Tarihte ve Günümüzde Tuva Türkleri". *Avrasya Etüdleri dergisi*, Sayı 21.

Gülensoy, T . (1979). Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine. *Türkoloji Dergisi*, 8 (1) , 169-190.

Güllüdağ, Nesrin(1997). "Nogay Türkleri ve Edebiyatı". *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı*, (16), sf.1989-2003.

Güllüdağ, Nesrin(2002). Nogay Türkçesinde İsim Çekim (Hâl) Ekleri . *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat dergisi* , (13).

Gülsevin, Selma(2013). Karay Türkçesinin Kendisine Has Özellikleri ve Türk Lehçeleri Arasındaki Yeri. *Karadeniz Araştırmaları*, sayı 36.

Gürbüz, Yunus Emre (2011). Orta Asya'nın Ortasında Bir Ada: Kırgızistan. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları dergisi*, Güz (15), sf. 419-447.

Güven, Emine(2021). "Hakas ve Kırgız Adı Üzerine". *Akademi Sosyal Bilimler dergisi*, 8(23), sf. 344-355.

Hizmetli, Sabri (2011). Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü ve Bugünü. *İstem Dergisi*, sayı: 17, s. 23 – 43.

İnce, Y., Akça, B.(2017). Osmanlı Döneminde Latin Harfleriyle Türkçe Yazılan Eserler ve Yazarları. *ERDEM*, (73), sf. 5-42.

Albayrak, İrfan (2014). Sembollerden Çiviyazısına Geçiş Ve Yazının Anadolu'ya Gelişi. *ArchivumAnatolicum*, sf.15-26.

Kabadayı, Osman (2018). Kazakistan'ın Yeni Lâtin Alfabetine Geçiş Süreci Üzerine Bir Değerlendirme. *Yeni Türkiye*, (99), sf. 1-13.

Kale, M. (1999). Harf Devrimi. *Erdem dergisi*,(33), sf. 811-831. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44371/548751> adresinden 15.01.2023 tarihinde alınmıştır.

Kara, Ali Onur(2017). Karaim Mezhebi ve Karay Türkleri. *Türk Dünyası Tarih Kültür dergisi*, sayı: 367.

Karadeniz, Yasin (2016). Özbek Türkçesinin Alfabe Sorunu. *Akademik Sosyal Araştırmalar dergisi*, Sayı: 32, s. 341-351.

Karakaya, Tülay(2017). Türkiye'de Başkurt Tarihi, Dili ve Edebiyatı Üzerine Bibliyografya Denemesi. *TÜRK LAD*, 1(2), sf.128-140.

Karakılıç C. ve Aydın O. (2010). Azerbaycan'daki Latin Alfabeti Tartışmalarına Türkiye'deki Azerbaycan Matbuatının Bakışı. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitü dergisi*, sf.181-203.

Karaman, Erdal(2010). Dünden Bugüne Azerbaycan'da Alfabe. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları dergisi*, 05(10).

Kartalcık, Vedat (2009). Geçmişten Günümüze Türk Dünyasında Alfabe Gelişimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi dergisi*, sf. 363.<https://core.ac.uk/download/pdf/153447150.pdf> adresinden 15.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Kaşgarlı, R. (2021). “Bir Dil Üç Alfabe: 20. Yüzyılın Başından Günümüze Uygur Türklerinin Kullandığı Alfabeler”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 51, 11-34.

Kathleen L. Sheppard (2011). FlindersPetrieandEugenics at UCL. *Bulletin of TheHistory of Archaeology*, 20(1),sf. 18.

Kaydorov, Ebdualı (1997). Kazakistan'da Latin Alfabesi Meselesi. (Aktaran: Banu Muhyeva). *Bilig dergisi*,(5),sf. 191-193.

Kayıran, M., Metintaş, M.Y.(2009). Latin Kökenli Yeni Türk Alfabesine Geçiş Süreci. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler dergisi*.

Kılıç, Fahri (2019). Azerbaycan’ın Latin Alfabesine Geçişinin Türkiye’deki Alfabe Tartışmalarına Etkisi. *Atatürk Araştırma Merkezi dergisi*, sf.479-500.

Kılıç, Fahri(2019). Azerbaycan’ın Latin Alfabesine Geçişinin Türkiye’deki Alfabe Tartışmalarına Etkisi, *Atatürk Araştırma Merkezi dergisi*, (100), s.479-504.

Killi Yılmaz, Gülsüm(2016). Geçmişten Günümüze Şor Türklerinin Dil Durumuna Genel Bakış. *Modern Türklük Araştırmaları dergisi*, 13(3), sf. 244-285.

Kirişcioğlu, M. Fatih(2004). Kazan Hanlığının İşgalinden Sonra Sibirya’daki Dil Politikaları. s. 37-

[44.https://www.academia.edu/3529822/KAZAN_HANLI%C4%9EININ_%C4%B0%C5%9EGAL%C4%B0NDEN_SONRA_S%C4%B0B%C4%B0RYADAK%C4%B0_D%C4%B0L_POL%C4%B0T%C4%B0KALARI](https://www.academia.edu/3529822/KAZAN_HANLI%C4%9EININ_%C4%B0%C5%9EGAL%C4%B0NDEN_SONRA_S%C4%B0B%C4%B0RYADAK%C4%B0_D%C4%B0L_POL%C4%B0T%C4%B0KALARI) adresinden 10.11.2022 tarihinde alınmıştır.

KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih, (1992). Yakutların Menşei Meselesi. *Millî Folklor*, 2(13), sf. 47-49

Koç, R., Demirci R. (2018). Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Konuyla İlgili Tartışmalar. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, sf. 31-48.

Koç, Raşit (2009). Düzeltme (İnceltme, Uzatma) İşaretinin Kullanımı ile İlgili Tartışmalar. *TurkishStudies*, sf. 1453-1468.

Koçak, Murat(2018). Karay Türkleri ve Dilleri. *Түркология*, sf.68-81.

Koçoğlu, Vildan(2008). Türklerinin Kullandıkları Alfabeler ve Bazı İmla Özellikleri. *Turkish Studies*.

Kortantamer, Tunca (2004). “Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları” Eski Türk Edebiyatı Makaleler. (Haz.: Şerife Yağcı – Fatih Ülken). *Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, 31-54.

Kutalmış, Mehmet (2004). Tarihte ve Günümüzde Kazakistan’ın Alfabe Meselesi. *Bilig dergisi*, (31), sf. 1-21.

Mirzalı, A. Mirza (1993). Azerbaycan’ın İsmi Hakkında Kayıtlar. *Azerbaycan*, 32(243), s.13-15.

Moidabayeva, Dâna (2002). Kazaklardaki Cüzlük Sistemi ve Tarihçesi Üzerine Bir İnceleme. *Bilig dergisi*, sayı 21, sf. 27-44.

Oral, Mustafa (2004). Türkoloji Tarihinde 1926 Bakû Türkiyat Kongresi. *Türk Dil Kurumu*, sf.107-130.

Orçan, Mustafa (2003). Latin Harfleriyle Yayınlanan İlk Reklamlar. *Tarih ve Toplum dergisi*, sayı 237, sf. 35.

Ölmez, Mehmet (1996). Hakaslar ve Hakasça. *Çağdaş Türk Dili*. Sayı 96. S.6-12.

Ölmez, Mehmet (2013). Türkçenin ve Türk Dillerinin Yaşı Konusu. *Çukurova Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi*.

Öner, Mustafa (2007). Başkurtça Söz Varlığı Üzerine Notlar. *Belleten*, Sf.89-99.

Özdemir, Cemal (2018). Kazak Türklerinin ve Kazak Dilinin Tarihi Gelişimi. *Atlas dergisi*, (13), sf. 1124-1138.

Özkartal, Tuğba Cevriye (2015). Eskiçağda Yazı, Kitap Ve Kütüphanenin Oluşum Süreci; Günümüz Eğitime Katkıları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat dergisi*, (34), sf. 371-384.

Öztürk Çelebi, Gülcennet(2018). Tarih Öncesi Dönemlerde İletişim. *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik dergisi*, (2), sf.142.

Öztürk, Abdulkadir(2015). Karay Yazı Dili. *Journal of Turkish Language and Literature*, sf. 61-70.

Özüçetin, Y. ve Suyundikov, S. (2018). Kazakistan’da Kiril Alfabesinden Lâtin Alfabesine Geçişin Tâbi Tutulduğu Mütalâa Ve Değerlendirmeler, *Akademik Sosyal Araştırmalar dergisi*, 6(68), s. 13-28.

Pekacar, Çetin (1997). “Kumuk Türkleri”, Yeni Türkiye – Türk Dünyası Özel Sayısı. *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi*, ss. 2062-2066.

Peler, Gökçe Yükselen(2020). Kumuklar ve Dilleri. *Tehlikedeki Diller dergisi*, (16), sf. 123-139.

Remzi, Bulut(2018). Yakutistan(Saha) Özerk Cumhuriyeti ve Yakut Türkleri Üzerine Bir Derleme. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür dergisi*, 5(59).

Sakar, Ekrem (2015). Düzeltilmesi Gereken Bir İşaret: Düzeltme İşareti. *Yeni Ufuklar Dergisi*,(27), sf. 50-52.

Sandalyeci, Selda (2021). Gagauz Türkçesi Söz Diziminin Ölçünlü Türkiye Türkçesi Söz Dizimi ile Mukayesesi Üzerine Bir Deneme. *Dil Araştırmaları*,15(29), sf. 143-163.

Simons, F. (2011). Proto-Sinaitic – Progenitor of the Alphabet. *Rosetta*, (9), sf. 16-40.

Şahin, Erdal (2003). Kazan Tatar Türklerinin Latin Alfabesi Mücadelesi, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, s. 199, s. 42-45.

Şayhan, Fatih (2010). İbrani Harfli Türkçe Metinlerin Transkripsiyonuna Dönük Bazı Tespit ve Öneriler. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel dergi*, sf. 36-43.

Şçerbak, Aleksandar Mihayloviç (2000). Uygur Alfabesi Hakkında. (Çev.: Özcan Tabaklar). *İlmî Araştırmalar*, (10), s. 189-194.

Tavkul, Ufuk (2003). Türk Lehçelerinin Sınıflandırılmasında Bazı Kriterler. *Kırım dergisi*. 12 (45), sf. 23-32.

Tavkul, Ufuk (2003). Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat dergisi*, (15), sf. 45-81.

Tavkul, Ufuk (2005). Kumuk Türkleri Tarihleri, Sosyal Yapıları ve Dilleri Üzerine Bir İnceleme. *Kırım dergisi*, 13(50), sf. 29-39.

Tongul, Neriman (2004). Türk Halk İnkılabı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu dergisi*, (33-34), s. 103-130.

Toraman, Ali (2016). Geçmişten Günümüze Kırgızistan ve Kırgızlar. *Türk Tarihi Araştırmaları*, sf. 1-17.

Türer, Osman (1991). Eski Harfli Türkçe Metinleri Transkribe Etme Usulleri Üzerine Bir Etüd. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi*, (10), s. 21-50.

Türker, Özgür (2020). “Kazak” Adının Tarihî ve Etimolojik Kökenleri. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), sf. 189-201

YAVUZ, Emre. Arap Alfabesinden Latin alfabesine Geçiş (Harf inkılâbı 1 Kasım 1928). sf. 1-41. www.academia.edu/9626886/Latin_Alfabesinin_Kabulü_ve_Tartışmalar_adresinden_09.01.2023_tarihinde_alınmıştır.

Yazıcı Ersoy, Habibe(2014). Başkurt Türkleri ve Dilleri. *TDD*,.Sf.147-191.

Yıldız, Hüseyin(2017). Some Notes on the Etymology of the Word Altai/Altay. *Dil Araştırmaları*, S.187-201.

Yılmaz, Emine(2002). Çuvaşlar ve Çuvaşça. *Yeni Türkiye yay.*, cilt 20,sf. 110-118.

Yılmaz, Emine(2002). Karaçay-Balkarca. *Türkbilig dergisi*, (4), sf.48-58.

Yılmaz, Sait (2019). Hermes'in Eski Mısır ve Helen Dünyasından İslam Coğrafyası ve Anadolu'ya Yolculuğu. *Lectio Socialis*, (3), sf. 21-46.

Yılmaz, Salih(1997). Karakalpak Türkleri ve Bugünkü Karakalpakistan. *Yeni Türkiye dergisi*. sf. 1320-1329.

Yunusaliyev, B. M. (2016). “Kırgız tili cana anın dialektleri(Kırgız Dili ve Dialektleri)”. (Çev.:Erhan Taşbaş). *Gazi Türkiyat*, (19), sf. 241-267.

Yücal, Mummer(2016). Saha (Yakut) Türkçesi'ndeki Ek Varyantlaşmalarının Eski Türkçe İle İlişkisi. *Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı* .

Yüce, N. (1996). Coğrafya, Tarih, Halk Bilgisi, Dil ve Edebiyat Bakımından Çuvaşlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, (42), sf. 205-229.

6.6. YÜKSEK LİSANS TEZİ

Alibekiroğlu,Sertan(2005).*Kazak Alimi Ahmet Baytursunoğlu'nun Hayatı ve Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Arık, Murat (2008).*Esik Kurganı, Buluntuları Ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*.Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Baran, Buket(2015).*Tuva Türkçesinde Fiil Söz Yapımı*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çavdar, Elif (2019). *Kazan Tatar Türkçesi, Ferit Yahin - Umırzaya (Metin - Dil İncelemesi - Sözlük)*.Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Doğan, Şima(2013). *Altay Türkçesinin Tarihî Karşılaştırmalı Ses Bilgisi*. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Doğruer, Semra(2007). *Karay (Karaim) Türklerinin Sözlü Edebiyatı*.Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gabbasova, Saya (2017).*Altaylar'dan Anadolu'ya Göç Eden Kazak Türklerinde Sosyo-Kültürel Yapı*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.

Göktaş, Betül (2018). *Divân u Lugati't-Türk ile Tatar Türkçesinin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma*.Yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Ktanova, Moldir (2019).*Kazakistan'ın Latin Alfabesine Geçiş Süreci Ve Etrafında Gelişen Tartışmalar*.Yüksek Lisans Tezi , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Madiev, Parda(1991).*Öncesi ve Sonrası Özbekistan Ekonomisi ve Türkiye Arasındaki İlişkiler*. Yüksek Lisans tezi,İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Nurmemmedli, Sabir (2019). *1926 Bakü Türkoloji Kongresi'nin Türk Dil Birliği Açısından Önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Salkarbekova, Elmira(2015). *Kırgız Tuusu" Gazetesinin İlk Yılı ve Kırgız Basınının Doğuşu*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Seydi Ertek, Müberra (2012).*Ağız Araştırmalarında Transkripsiyon*.Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şen, Nazmi(2017). *Karay Türkçesinde Fiilimsiler*. Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Uğurlu, Mustafa (2018).*İngilizce Öğrenme Sürecinde Konuşma Edimi İle Eleştirel Düşünme Becerisi Arasındaki İlişki*, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yavuz, Metin(1994).*Karaçay Türkçesi*. Yüksek lisans tezi,İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, Neslihan(2016). *Tatar Türkçesinde Fiillerin İstemi*. Yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

6.7. DOKTORA TEZİ

Beşen Delice, Tuna (2010). *Türkmen Türkçesinde Fiil*, Doktora tezi,Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Küçükmehtemoğlu, Ömer(2017). Başkurt Türkçesi Morfolojisinin İncelenmesi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Doktora tezi.

Tabaklar, Özcan (1994).*Türkmençenin Morfolojisi*.Doktora tezi,İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ünal, Levent (2010). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye- Kırgızistan İlişkileri*. Doktora tezi,Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yoska, Erhan(2011). *Yenisey Kırgızları: Başlangıçtan Orta Zamanlara Kadar*. Doktora tezi,Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes.

6.8. BİLDİRİ

Akçay, Yusuf (2007). Osmanlı Dönemi Alfabe Tartışmaları Bağlamında Dr. İsmail Hakkı Bey ve Islah-ı Huruf Cemiyeti.*Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*, Erzurum.

Alkım (1991). Yazının Başlangıcı. *Harf Devrimi'nin 50.Yılı Sempozyumu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları, , XVI. Dizi (41), ss. 3-15.

Atabey, İbrahim (2014). İpek Yolunda Türkçe ve Alfabe. *İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası*. 2013. Türk Yurdu: Ankara.

Burtsev, Anatolii Alekseev (1997). On Subsequent Sakha (Yakut) Literature. *St Innocent Veniaminov, Symposium, Oxford University* .http://www.orthodoxresearchinstitute.org/articles/misc/burtsev_church_translations.html adresinden 06.02.2022 tarihinde alınmıştır.

Demirel, Ömer Faruk (1999). 1.Bakü Kongresi ve Theodor Menzel. *1926 Bakü Türkoloji Kongresinin 70. Yıl Dönümü Toplantısı*. 29-30 Kasım 1926. Ankara: Türk Dil Kurumu.

GÜLER, H. (2019). Ana Sözü Gazetesi ve Gagavuz Türkçesi. *INESS Sosyal Bilimler Kongresi*, Alanya/Türkiye .

Güner Dilek, Figen (2004). 1552 ve Sonrası: Kazanın İşgali ve Türk Toplulukları Bilgi Şöleni Bildirileri. *Altay Türkçesinin Yazı Dili Haline Getirilmesi*. 15 Ekim 2002. Ankara: TDK Yay., 73-78.

Karadoğan, Ahmet (2016). Arap Harfleri ve Osmanlı Türkçesi. *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu*, Kırıkkale Üniversitesi.

Özdemir, Fatih (2007). European Conference on Science Art Culture. *Font Tasarlama Süreçleri ve Temel İpuçları*. 2017. Malatya: İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, ss. 62-70.

Özyetgin, Ayşe Melek (2006). Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı. *Chinese Academy of Social Science*, TURFAN, Çin.

Şahin, Erdal (2012). Orta Asya ve Kafkasya Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinde Yeni Dil Politikaları Bağlamında Alfabe Değişimi. *Bağımsızlıklarının 20.Yılında Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye*, sf.377-388.

Uzun, Adem (2017). Farsça-Türkçe ve Osmanlı Türkçesi Sözlüklerinde Karşılaşılan Çeviri Yazı ve İmla Meseleleri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler. *Türkçenin Yazım Sorunları Sempozyumu*. Haziran 2020. İstanbul Üniversitesi: ERDEM, ss. 241-268

Yüksekkaya, Gülten Sağol (2013). Türk Dünyasının Alfabeleri. *Geçmişten Geleceğe Türkçe Elginkan Vakfı 1. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*. Kitabevi: İstanbul, ss. 393.

6.9. İNTERNET

Alabay, Dr.(2012). *Yazının Serüveni*. Dralabay, <https://dralabay.wordpress.com/2014/01/20/yazinin-seruveni/> adresinden 10.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Alfabe (2021). Gazeta, <https://www.gazeta.uz/oz/2021/03/26/alphabet/> adresinden 24.10.2021 tarihinde alınmıştır.

Anguage Extinct Endangered (t.y.). theguardian, <https://www.theguardian.com/news/datablog/2011/apr/15/language-extinct-endangered> adresinden 01.09.2022 tarihinde alınmıştır.

Atsız Gökdağ, B. (2020). *İdil-Ural Bölgesi (Tatarlar, Başkurtlar, Çuvaşlar)*. Tudev, <https://www.tudev.org.tr/idil-ural-bolgesi-tatarlar-baskurtlar-cuvaslar/> adresinden 17.12.2021 tarihinde alınmıştır.

Ay, Yusuf (2022). *Başkurtlar ve Özerk Türk Yurdu Başkurdistan*. Stratejik Ortak, <https://www.stratejikortak.com/2020/04/baskurdistan-cumhuriyeti-bilgi.html> adresinden 20.02.2022 tarihinde alınmıştır.

Bala, Mirza (t.y.). *Karaçay ve Balkarlar*. Angelfire, <https://www.angelfire.com/or3/etnografya/depo1/karacay.htm> adresinden 10.08.2022 tarihinde alınmıştır.

Bardakçı, Murat (2014). *İşte, Latin Alfabesi'nin Türkçe'de İlk Kullanılışının Asırlar Önceki Örnekleri*. Haberturk. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1019103-iste-latin-alfabesinin-turkcede-ilk-kullanilisinin-asirlar-onceki-ornekleri> adresinde 09.05.2023 yılında alınmıştır.

Burtsev, A. A. (t.y.). *On Subsequent Sakha (Yakut) Literature*. Orthodoxresearchinstitute, (http://www.orthodoxresearchinstitute.org/articles/misc/burtsev_church_translations.html) adresinden 17.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Codex Cumanicus ve Türk Dili Tarihindeki Önemi (t.y.). turkdilbilim, <https://turkdilbilim.wordpress.com/2021/09/14/codex-cumanicus-ve-turk-dili-tarihindeki-onemi/> adresinden 23.01.2023 tarihinde alınmıştır.

Çetin Sever, Meltem(2019). *Türklerin Tarih Boyunca Kullandığı Alfabeler*. Evrimagaci, <https://evrimagaci.org/turklerin-tarih-boyunca-kullandigi-alfabeler-7798> adresinden 10.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Dendera Temple Of Hathor: One Of The Best Temples In Egypt (2019). Thenotsoinnocentsabroad, <https://www.thenotsoinnocentsabroad.com/blog/dendera-temple-of-hathor-one-of-the-best-temples-in-egypt> adresinden 11.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Demirci, Ümit Özgür (2007). *Türk Dünyasında Arap Harflerinin Islah Edilmesi ve Latin Harflerine Geçiş Tartışmaları*, Turkoloji. https://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/umit_ozgur_demirci_harf.pdf adresinden 07.06.2023 tarihinde alınmıştır.

Demirci, Ümit Özgür (t.y.). *Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Tartışmaları* Üzerine, Turkoloji. https://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/rahim_enlamof_turk_dunyasi_alfabe.pdf adresinden 07.06.2023 tarihinde alınmıştır.

Diacritics (t.y.). Typo, <http://diacritics.typo.cz/index.php?id=20> adresinden 08.05.2021 tarihinde alınmıştır.

Ebadi, Bushra (2018). *Technology Alone Can't Preserve Endangered Languages*. Cigionline, https://www.cigionline.org/articles/technology-alone-cant-preserve-endangered-languages/?utm_source=google_ads&utm_medium=grant&gclid=EAIaIQobChMI6-nmjO_z-QIVBZ7VCh1oXAJUEAAYASAAEgLaEvD_BwE adresinden 01.09.2022 tarihinde alınmıştır.

Gagavuz Türkleri (2019). Trdergisi, <https://trdergisi.com/gagavuz-turkleri/#:~:text=Moldova'da%20bulunan%20Gagavuzlar%C4%B1n%20134,raynlar%207%20bin%20800%20ki%C5%9Fidir> adresinden 01.07.2022 tarihinde alınmıştır.

Hathor Kimdir? Mısır Mitolojisinde Tanrıça Hathor (2022). Mitolojiktanrılar, <https://www.mitolojiktanrılar.com/hathor-kimdir-misir-mitolojisi/> adresinden 11.04.2021 tarihinde alınmıştır.

<https://acikders.ankara.edu.tr> adresinden 17.04.2021 tarihinde alınmıştır.

İsmailliye Sarayı (2008). Wikimedia, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/4d/%C4%B0smailliye_palace_2008.jpg/1280px-%C4%B0smailliye_palace_2008.jpg adresinden 02.07.2021 tarihinde alınmıştır.

Kara, Abdulvahap (2019). *Kazak Türklerinin Ortaya Çıkışı İle İlgili Efsaneler*. Abdulvahapkara, <https://www.abdulahapkara.com/kazak-turklerinin-ortaya-cikisi-ile-ilgili-efsaneler/> adresinden 07.07.2021 tarihinde alınmıştır.

Karaçay-Çerkez (2020). İnsamer, <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-i-karacay-cerkes/> adresinden 29.07.2022 tarihinde alınmıştır.

Karakalpak Türkçesi Yazı Dili (t.y.). acikdersankara, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/129784/mod_resource/content/0/2_kklpkT%C3%BCYzDili.pdf adresinden 29.09.2022 tarihinde alınmıştır.

Karaköy (2023). *Karaköy. Nişanyan Yer Adları Sözlük*.
<https://nisanyanmap.com/?y=karak%C3%B6y&lv=&t=istanbul&cry=TR&ua=10>
adresinden 09.10.2022 tarihinde alınmıştır.

Kazak (t.y.). United Nations,
<https://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/kazakhst.pdf> adresinden 25.08.2021
tarihinde alınmıştır.

Kazak Kelimesinin Etimolojisi (2018). kazakistan.org , https://www.kazakistan.org/kazak-kelimesinin-etimolojisi_19.htm adresinden 07.07.2021 tarihinde alınmıştır.

Kazakistan'da Kabul Edilen Latin Alfabesi (t.y.). Qha, <http://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/kazakistan-da-kabul-edilen-latin-alfabesi-guncellendi/166495/> adresinden
07.09.2021 tarihinde alınmıştır.

Kenanlı İşçiler (2021). Dailymail, <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-9122891/Alphabet-Canaanite-miners-Ancient-Egypt-simple-letters-intricate-hieroglyphs.html> adresinden 14.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Khmer Alphabet (t.y.). self.gutenberg, http://self.gutenberg.org/articles/Khmer_alphabet
adresinden 10.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Kırgızistan'ın Nüfusu 7 Milyona Dayandı (2021). Qha,
<https://qha.com.tr/haberler/guncel/kirgizistan-in-nufusu-7-milyona-dayandi/317384/>
adresinden 06.03.2022 tarihinde alınmıştır.

Killi Yılmaz, G. (2022). *Hakas Alfabesi ve Yazı Tarihi ders notu*. Docplayer,
<https://docplayer.biz.tr/210293893-TI-1055-hakas-turkcesi-i-ders-1-hakas-alfabesi-ve-yazi-tarihi-1-prof-dr-gulsumkilli-yilmaz.html> adresinden 20.09.2022 tarihinde alınmıştır.

Kumukia (t.y.). kumukia.ru, <http://kumukia.ru/article-5006> adresinden 01.09.2022 tarihinde
alınmıştır.

Kurban, R. (2013). *Başkurt Türkleri*. altayli, <https://www.altayli.net/baskurt-turkleri.html> adrsinden 19.02.2022 tarihinde alınmıştır.

Nazarbayev Latin Alfabesi (2017). old.baq.kz, http://old.baq.kz/kk/news/prezident/nazarbaev_latin_alipbi_turali_kazirgi_nuska_duris_dep_sanaimin20171225_215600 adresinden 05.09.2021 tarihinde alınmıştır.

Nazarbayev'e Yeni Latin Alfabesi Projesi Sunuldu (2017). kazakistan.kz, <https://www.kazakistan.kz/nazarbayeve-yeni-latin-alfabesi-projesi-sunuldu/latin-alfabesi-apostrof/> adresinden 07.09.2021 tarihinde alınmıştır.

Özbekistan 1 Ağustos'tan İtibaren Latin Harflerine Dayalı Yeni Alfabeyi Kullanacak (2021). Qha, <https://qha.com.tr/haberler/ozbekistan-1-agustos-tan-itibaren-latin-harflerine-dayali-yeni-alfabeyi-kullanacak/331549/> adresinden 18.10.2021 tarihinde alınmıştır.

Peyami Safa, Atatürk'ün Bir Kadına Mektupları, 1954, Milliyet. http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/tA3vSC4BzQNCzGuQtB4Xkg_x3D_x3D_ (Erişim Tarihi: 09.05.2023).

Sarı, İsa (2008). *Türk Yazı Dilinin Tarihi Gelişim Ağacı*. İsasari, <https://www.isa-sari.com/turkcenin-tarihi-gelisimi/> adresinden 02.09.2021 tarihinde alınmıştır.

Sarı, İsa (2010). *Saha(Yakut) Türkleri*.İsasari, <https://www.isa-sari.com/saha-yakut-turkleri-ve-dilleri/> adresinden 17.01.2022 tarihinde alınmıştır.

Schumm, Laura (2018). *Who Created the First Alphabet?. History*, <https://www.history.com/news/who-created-the-first-alphabet> adresinden 10.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Sezgin, Osman(2018). *Orhun Yazıtları*. Omansezgin, <http://osmansezgin.com/assets/2018-bahar-orhun-tet.pdf> adresinden 17.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Tanyeri, Y. (2009). *Göktürk Yazısını Öğrenme Kılavuzu*. Academia, https://www.academia.edu/7115423/G%C3%B6kt%C3%BCrk_Yaz%C4%B1s%C4%B1n

%C4%B1_%C3%96%C4%9Frenme_K%C4%B1lavuzu_Yavuz_TANYER%C4%B0
adresinden ET: 17.04.2021 tarihinde alınmıştır.

The International Phonetic Alphabet (2015). Internationalphoneticassociation,
https://www.internationalphoneticassociation.org/sites/default/files/IPA_Kiel_2015.pdf
adresinden 29.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Transliterasyon Nedir (2021). Dijitaltercüme,
<https://www.dijitaltercume.com/blog/transliterasyon-harf-cevirisi-nedir/> adresinden
01.05.2021 tarihinde alınmıştır.

Tuzman, C. (2022). *Karakalpak Türkçesi*. scribd,
<https://www.scribd.com/document/533636800/karakalpak-turkcesi> adresinden 28.09.2022
tarihinde alınmıştır.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2022). Sozluk, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 02.07.2022
tarihinde alınmıştır.

Türkiye Nogayları (t.y.). hacettepe.edu, <http://turkiyenogaylari.hacettepe.edu.tr/nogaylar/>
adresinden 05.09.2022 tarihinde alınmıştır.

Türkmenistan İstatistik (2023). zhujiworld., <https://tr.zhujiworld.com/tm/> adresinden
01.07.2022 tarihinde alınmıştır.

*Ukrayna Bakanlar Kurulu Komitesi, Latin Harflerine Dayanan Kırım Tatar Alfabetine
Onay Verdi* (2021).Qha, [https://qha.com.tr/haberler/ukrayna-bakanlar-kurulu-komitesi-
latin-harflerine-dayanan-kirim-tatar-alfabetine-onay-verdi/342016/](https://qha.com.tr/haberler/ukrayna-bakanlar-kurulu-komitesi-latin-harflerine-dayanan-kirim-tatar-alfabetine-onay-verdi/342016/) adresinden 12.04.2022
tarihinde alınmıştır.

Ukrayna Bakanlar Kurulu, Kırım Tatar Alfabetinin Latince'ye Çevrilmesini Onayladı
(2021). İdelreal, [https://www.idelreal.org/a/news-krymskotatarskiy-alfavit-
latinitsey/31474304.html](https://www.idelreal.org/a/news-krymskotatarskiy-alfavit-latinitsey/31474304.html) adresinden 12.04.2022 tarihinde alınmıştır.

Uluslar arası Fonetik Alfabe (t.y.). wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararası_Fonetik_Alfabe adresinden 29.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Wilson, L. (2021). *Who Invented the Alphabet?*. *Smithsonianmag*, <https://www.smithsonianmag.com/history/inventing-alphabet-180976520/> adresinden 11.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Yılmaz, Gülsüm (t.y.) *Saha Türkleri ve Dilleri*. Acikdersankara, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/173016/mod_resource/content/0/DERS3_SAH_A%20T%C3%9CRKLER%C4%B0%20VE%20D%C4%B0LLER%C4%B0.pdf adresinden 27.01.2022 tarihinde alınmıştır.

Yok Olmakta Olan Bir Türk Topluluğu: Şor Türkleri (2022). Turktoyu, <https://www.turktoyu.com/yok-olmakta-olan-bir-turk-toplulugu-sor-turkleri> adresinden 09.09.2022 tarihinde alınmıştır.

Zeidan, A. (t.y.). *Sinaitic Inscriptions*. Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Sinaitic-inscriptions#ref290082> adresinden 11.04.2021 tarihinde alınmıştır.

Латын графикасындағы жаңа қазақ әліпбиі жарияланды (t.y.). Qazaqstan, <https://qazaqstan.tv/news/136504/> adresinden 18.09.2021 tarihinde alınmıştır.

6.10. RAPOR

Demir N., Yılmaz E. (2014), “Yazı ve Türkçenin Yazımı” Bitmeyen Öykü: Alfabe Tartışmaları Rapor, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Ankara.

6.11. ULUSLARARASI KONFERANS VE SEMPOZYUM

DEMİREL, Ömer Faruk(1999). 1. Türkoloji Kongresi ve Menzel, 1926 Bakü Türkoloji Kongresinin 70. Yıl Dönümü Toplantısı, TDK: Ankara.

İLHAN, Nadir (2007). Türklerde Alfabe Değişirme Sorunu ve Türk Kültürü Açısından Sonuçları. ICANAS-38; 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Ankara, Türkiye.

6.12. GÖRÜŞME

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Hazar, Köktürkçe İşaretleri Üzerine, (Görüşme Tarihi: 19.04.2021)

6.13. SÖZLÜK- KILAVUZ

Atalay, Besim (1970). *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Bayram, Bülent(2007). *Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük*. Konya: Tablet Yayınevi.

Devellioğlu, Ferit (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü- Etimolojik Sözlük Denemesi- 2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu (1966). *Yeni İmla Kılavuzu*. Ankara: TDK.

Türk Dil Kurumu (1970). *Yeni Yazım (İmla) Kılavuzu*. Ankara: TDK.

Türk Dil Kurumu (1988). *İmlâ Kılavuzu*. Ankara: TDK.

Türk Dil Kurumu (1996). *İmlâ Kılavuzu*. Ankara: TDK.

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.

Türk Dil Kurumu (2005). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK.

Türk Dil Kurumu (2012). *Yazım Kılavuzu*. Ankara: TDK.

Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Vefik, Ahmet (2000). *Lehce-i Osmani* (Haz.:Toparlı, Recep). Ankara: Türk Dil Kurumu.

6.14. ANSİKLOPEDI

Akkan, Erdoğan (2002). Kırgızistan, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 25, ss. 441. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aktan, Ali (1994). Ebü'l-Hayr Han, *İslam Ansiklopedisi*, s.325. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Alpargu, Mehmet(2007). Özbekler, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 34.cilt, ss.119-121. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Aras, Hayat(2002). Tuva(Tıva) Türkleri ve Türkçesi, *Türkler*, cilt 20. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Buniyatov, Ziya Musa (1991). Azerbaycan, *TDV*, 4.cilt. sf. 317-322. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Doğan İsmail (2019). Karaim Türkleri, *Türkler*, Cilt: 20, ss.781-789. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Durmuş, İsmail (1997). Harf, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 16, ss. 158-161. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Durmuş, İsmail (2012). Transkripsiyon, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 16, ss. 306-308. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Hitchins, Keith (2012).Kazaklar, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,25.cilt , ss. 131-132. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kalkan, İbrahim (1970). Abay Kunanbayev, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25.cilt, ss. 373-375. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Karpat, Kemal H.(1996).Gagauzlar, *TDV İslâm Ansiklopedisi*,13.cilt, ss.288-291. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kurtuluş, Rıza(2002). Kumuklar. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 26.cilt, ss.372-373. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Muhammedcanov, Abdullah(2007). Özbekistan Tarihi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 34.cilt, ss.111-113. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özcan, Abdulkadir (1991). Âteş-i Rûmî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4, ss. 57. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özkan, Nevzat(2002). Gagavuz Türkçesi, *Türkler Ansiklopedisi*, 20.cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Öztürk, Göksel (2002). Başkurt Türkçesi ve Yazı Dilinin Gelişimi, *Türkler*, 20.cilt, ss.175-188. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Rekin, Ertem(1995).Elifba, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* .11.cilt, ss.39-44. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Sarıhanov,M. (2002). Türkmen Dili, *Türkler*, C. 19, ss. 1358. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Şahin, Cemalettin (2007). Özbekistan, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 34.cilt, ss. 110-111. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı

Tanyu, Hikmet (1991). Ateş, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4, ss. 52. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Taşagıl, Ahmet (2013). Yakutlar, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 43.cilt, ss. 295-296. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Taşagıl, Ahmet(2019). Tuva, *TDV İslam Ansiklopedisi*, ss.612-614. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Türkoğlu, İsmail (2019). Kırgızlar, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 3.Basım-Ek 2, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Türkoğlu, İsmail(2001). Karaçay Balkarlar, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24.cilt, ss. 380-381. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yüce, Nuri (1992). Çuvaşlar, *İslam Ansiklopedisi*, s.388-392.Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

6.15. İNTERNET ANSİKLOPEDİ

Kuzangai, P. (2011). *Çuvaş Dilinin Dilbilgisine Ait Eserler* “Çuvaş Ansiklopedisi. Чувашская Энциклопедия,<http://Enc.Cap.Ru/?T=Publ&Lnk=931> adresinden 20.12.2021 tarihinde alınmıştır.

6.16. ÇALIŞTAY

Pekacar, Ç. ve Güner Dilek, F.(2009). Uluslararası Fonetik Alfabe Ve Türkiye'de Ağız Araştırmaları.Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa). Ankara: TDK, 575-589.

6.17. TÜZEL KİŞİ

GSB (Gençlik ve Spor Bakanlığı).Kutadgu Bilig. Ankara.

6.18. KONUŞMA METNİ

Bulgarova, Maria(2010). Kafkasya'daki Türk Toplumu : Nogaylar(Çev.: Almagül İsina).Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4357/kafkasyadaki_turk_toplumu_nogaylar adresinden 05.09.2022 tarihinde alınmıştır.

6.19. E-BÜLTEN

Yeshmetova, B. (2020). *Özbekistan'ın Latin Alfabesine Geçiş Süreci Ve Alınacak Dersler*. Akhmet Yassawı University Eurasian Research Institute. <https://eurasian-research.org/wp-content/uploads/2020/11/Haftalik-e-bulten-26.10.2020-01.11.2020-No-278.pdf> adresinden 24 Ekim 2021 tarihinde alınmıştır.

6.20. ÜRELİ YAYINLAR

TBMM Z.C, Devre:2, Cilt:6, (20 Mayıs 1928).

6.21. MECLİS KAYNAKLARI

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: III, İctima Senesi II, C:5, 1.11.1928, s. 3-5

6.22. KANUN

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun(1928, 1 Kasım). Resmi Gazete (sayı: 1030). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1353.pdf> (ET: 16.01.2023)

6.23. EKLER

I.Bakü Türkoloji Kongresi (2021). Dünya Bizim, <https://www.dunyabizim.com/kitap/turkologlar-toplandi-ruslar-da-her-birini-fisledi-h22364.html> adresinden 03.09.2021 tarihinde alınmıştır.

1926 Türkiyat Kongresine Katılan-İvan Yakovlev (t.y.). wikipedia, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0rvin_Yakovlev adresinden 13.11.2021 tarihinde alınmıştır.

28 Ocak 2021 Kazakistan Latin Alfabesi (t.y.). Qazaqstan, <https://qazaqstan.tv/news/136504/> adresinden 18.09.2021 tarihinde alınmıştır.

Aksaray Vilayet Gazetesi (t.y.). Aksaray Kütüphane, <https://aksaray.kutuphane.gov.tr/TR-318568/osmanlica-nushalar.html> adresinden 14.12.2022 tarihinde alınmıştır.

Altıncıova, Zuhra (2013). Kırgızistan’da İlk Milli Gazete’nin Tarihçesi (1924-1940). SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 29, ss.73-90.

Anadolu Gazetesi (t.y.). Gastearşivi,
<https://www.gastearsivi.com/gazete/anadolu/1936-10-29/1> adresinden 04.02.2023 tarihinde alınmıştır.

Arık, Murat (2008). *Esik Kurganı, Buluntuları Ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Cumhuriyet Gazetesi (t.y.). Nek İstanbul,
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/gazete.php?gazete=cumhuriyet> adresinden 06.11.2022 tarihinde alınmıştır.

Hakimzyanov,F.C. (1978). *Yazık Epitafiy Voljskih Bulgar*, Moskva: İzdatel'stvo "Nauka".

Hathor Tapınağı (t.y.). Thenotsoinnocentsabroad,
<https://www.thenotsoinnocentsabroad.com/blog/dendera-temple-of-hathor-one-of-the-best-temples-in-egypt>adresinden 15.06.2021 tarihinde alınmıştır.

IPA Chart (2021), *Uluslararası Fonetik Alfabe*. İnternation Alphonetic Association,
<http://www.internationalphoneticassociation.org/content/ipa-chart> adresinden 19. 05. 2021 tarihinde alınmıştır.

Kazakistan (t.y.) Un, <https://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/kazakhst.pdf> adresinden 25.08.2021 tarihinde alınmıştır.

Kazakistan'da İmzalanan 569 Sayılı Kararnamede Bulunan Latin Alfabesi-2017 (t.y.). Kazakistan.kz, <https://www.kazakistan.kz/nazarbayeve-yeni-latin-alfabesi-projesi-sunuldu/latin-alfabesi-apostrof/> adresinden 07.09.2021 tarihinde alınmıştır.

Kazakistan'da İmzalanan 569 Sayılı Kararnamede Bulunan Latin Alfabesinde Yapılan Değişiklikler -2018 (t.y.). QHA, <http://old.qha.com.ua/tr/turk-dunyasi/kazakistan-da-kabul-edilen-latin-alfabesi-guncellendi/166495/> adresinden 07.09.2021 tarihinde alınmıştır.

Orçan, Mustafa (2003). Latin Harfleriyle Yayınlanan İlk Reklamlar. *Tarih ve Toplum dergisi*, sayı 237, sf. 35.

Özbekistan'da Yeni Özbek Alfabeti Sonrası Sokak Tabelası (2021). Gazeta, <https://www.gazeta.uz/oz/2021.03.26/alphabet/> adresinden 24.10.2021 tarihinde alınmıştır.

Özel, Mehmet (1999). Atatürk. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Prof. Ahmet Zeki Velîdî Togan (5 Mart 1933) Mektubu (t.y.). Academia, https://www.academia.edu/26473544/Zeki_Velidi_Togan%C4%B1n_Viyanadan_Atat%C3%BCrke_Yazd%C4%B1%C4%9F%C4%B1_Mektup adresinden alınmıştır.

Salkarbekova, Elmira(2015). *Kırgız Tuusu” Gazetesinin İlk Yılı ve Kırgız Basınının Doğuşu* Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Sarı, İsa (t.y.). *Türkçenin Tarihi Gelişimi*. İsa Sarı, <https://www.isa-sari.com/turkcenin-tarihi-gelisimi/> adresinden 02.09.2021 tarihinde alınmıştır.

7. EKLER

7.1. EK 1: ULUSLARARASI FONETİK ALFABE

THE INTERNATIONAL PHONETIC ALPHABET (revised to 2015)

CONSONANTS (PULMONIC)

© 2015 IPA

	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal
Plosive	p b			t d		ʈ ɖ	c ɟ	k ɡ	q ɢ		ʔ
Nasal	m	ɱ		n		ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Trill	ʙ			r					ʀ		
Tap or Flap		ⱱ		ɾ		ɽ					
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
Lateral fricative				ɬ ɮ							
Approximant		ʋ		ɹ		ɻ	j	ɰ			
Lateral approximant				l		ɭ	ʎ	ʟ			

Symbols to the right in a cell are voiced, to the left are voiceless. Shaded areas denote articulations judged impossible.

CONSONANTS (NON-PULMONIC)

Clicks	Voiced implosives	Ejectives
◌ ɔ Bilabial	ɓ Bilabial	ʼ Examples:
◌ ɖ Dental	ɗ Dental/alveolar	pʼ Bilabial
◌ ɗ (Post)alveolar	ɟ Palatal	tʼ Dental/alveolar
◌ ɟ Palatoalveolar	ɡ Velar	kʼ Velar
◌ ɡ Alveolar lateral	ɠ Uvular	sʼ Alveolar fricative

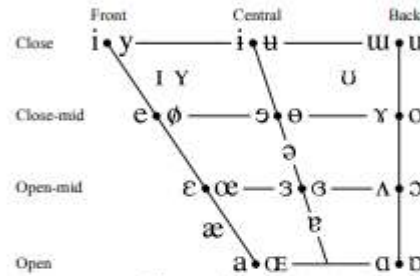
OTHER SYMBOLS

ʍ Voiceless labial-velar fricative	ɕ ʑ Alveolo-palatal fricatives
ʋ Voiceless labial-velar approximant	ɺ Voiced alveolar lateral flap
ɥ Voiced labial-palatal approximant	ɺɥ Simultaneous ɺ and ɥ
ʜ Voiceless epiglottal fricative	
ʕ Voiced epiglottal fricative	Affricates and double articulations can be represented by two symbols joined by a tie bar if necessary.
ʡ Epiglottal plosive	

DIACRITICS Some diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. ɲ̥̊

◌̥ Voiceless	◌̤ Breathy voiced	◌̦ Dental
◌̦ Voiced	◌̧ Creaky voiced	◌̨ Apical
◌̧ Aspirated	◌̨ Linguolabial	◌̩ Laminar
◌̨ More rounded	◌̩ Labialized	◌̪ Nasalized
◌̩ Less rounded	◌̪ Palatalized	◌̫ Nasal release
◌̪ Advanced	◌̫ Velarized	◌̬ Lateral release
◌̫ Retracted	◌̬ Pharyngealized	◌̭ No audible release
◌̬ Centralized	◌̭ Velarized or pharyngealized	
◌̭ Mid-centralized	◌̮ Raised	
◌̮ Syllabic	◌̯ Lowered	
◌̯ Non-syllabic	◌̰ Advanced Tongue Root	
◌̰ Rhoticity	◌̱ Retracted Tongue Root	

VOWELS

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a rounded vowel.

SUPRASEGMENTALS

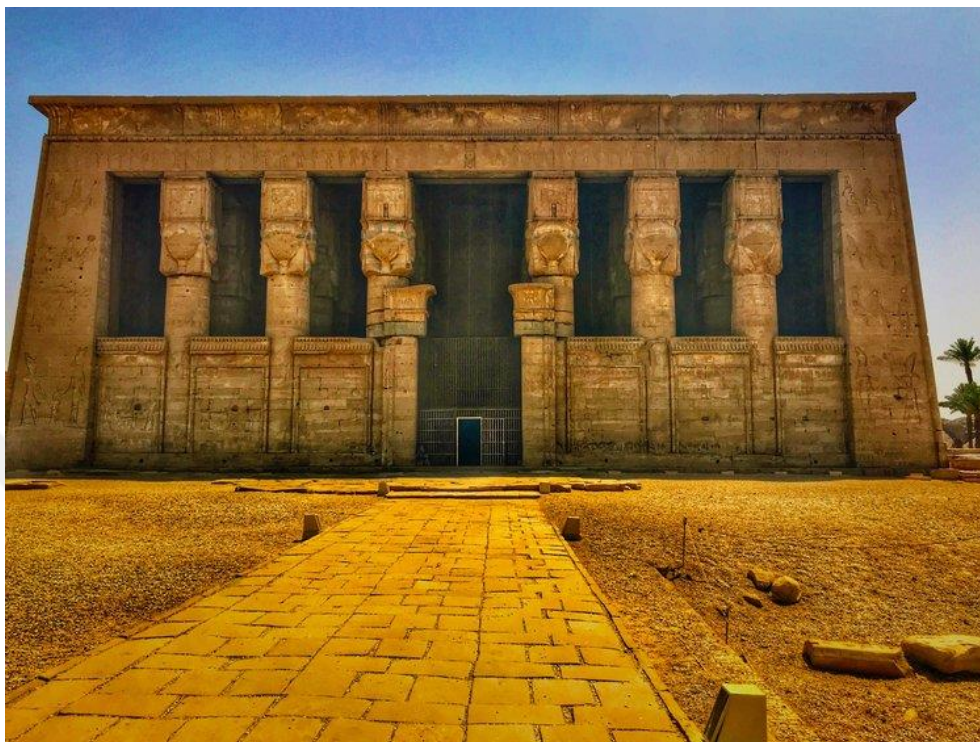
ˈ Primary stress	ˌ Secondary stress
ː Long	ˑ Half-long
˘ Extra-short	
ˌ Minor (foot) group	
ˎ Major (intonation) group	
ːˑ Syllable break	
ˌˎ Linking (absence of a break)	

TONES AND WORD ACCENTS

LEVEL	CONTOUR
˥ Extra high	˥˥ or ˥˦ Rising
˦ High	˥˥˥ Falling
˧ Mid	˥˥˥˥ High rising
˨ Low	˥˥˥˥˥ Low rising
˩ Extra low	˥˥˥˥˥˥ Rising-falling
˩˥ Downstep	˥˥˥˥˥˥˥ Global rise
˩˦ Upstep	˥˥˥˥˥˥˥˥ Global fall

Typeset using: Droid Sans (IPA), Droid Sans (IPA), IPA Kiel, IPA Kiel (IPA Kiel)

7.2. EK 2 : HATHOR TAPINAĞI

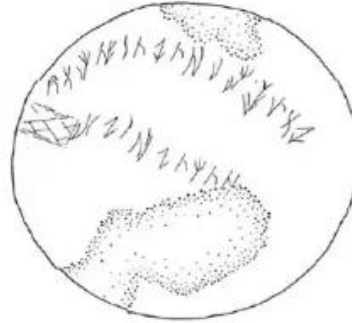

7.3. EK 3: THE TRUSTEES OF BRITISH MUSEUM

Üzerinde yazan yazı: “Kenanlı bir tanrıçaya atıfta bulunan 'Ba'alat'ın sevgilisi”

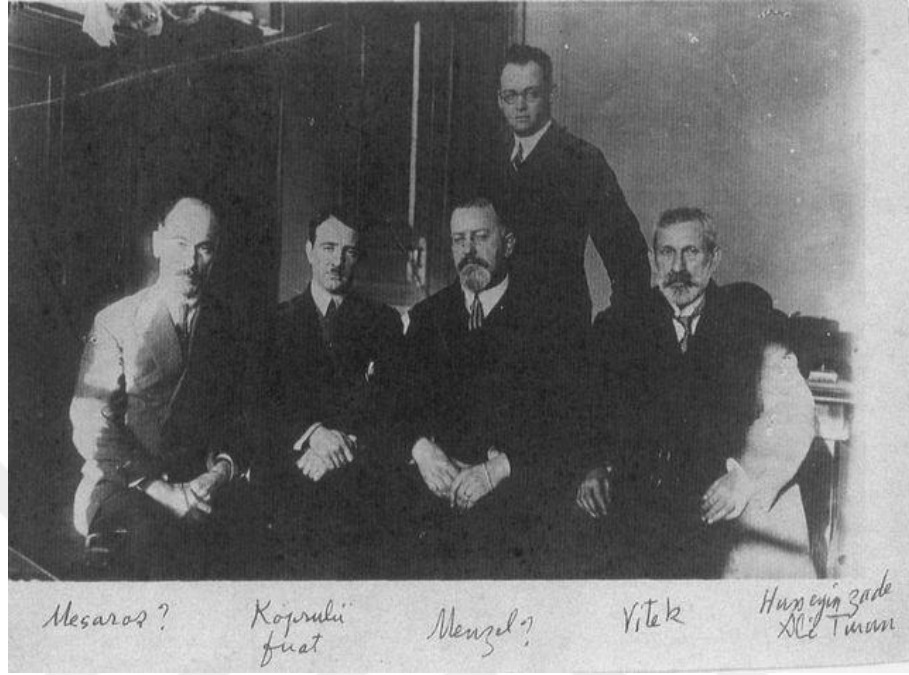
**7.4. EK 4:ESİK KURGANINDA BULUNAN GÜMÜŞ KÂSE VE
ÜZERİNDEKİ YAZI**

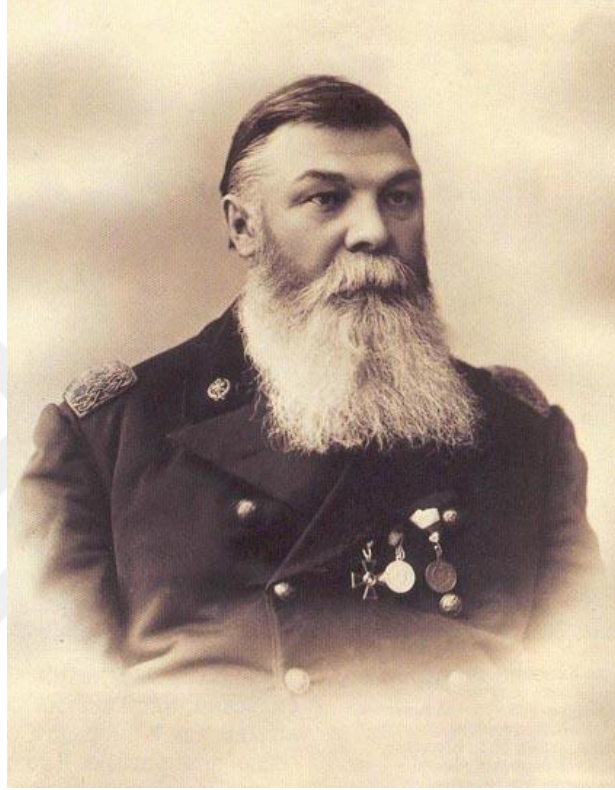
7.5. EK 5 : ATATÜRK LATİN HARFLERİNİ TANITIYOR

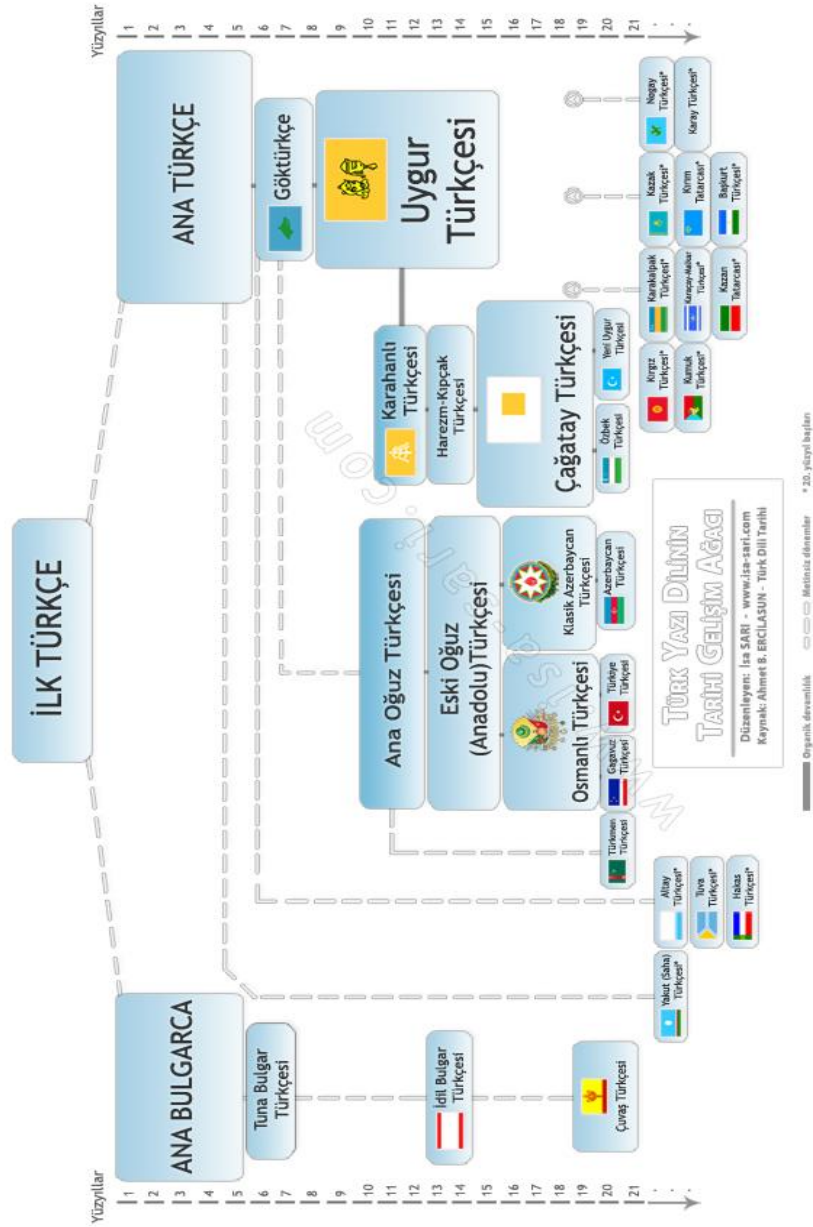
7.6. EK 6: 1.BAKÜ TÜRKOLOJİ KONGRESİ

**7.7. EK 7: 1926 TÜRKİYAT KONGRESİNE KATILAN-İVAN
YAKOVLEV**

7.8. EK 8: TÜRK YAZI DİLİNİN TARİHİ GELİŞİM AĞACI

7.9. ЕК 9: KAZAKISTAN'DA İMZALANAN 569 SAYILI
KARARNAMEDE BULUNAN LATİN ALFABESİ-2017

КАЗАХСКИЙ АЛФАВИТ
НА ЛАТИНИЦЕ

№	Написание	Звук	№	Написание	Звук
1	A a	[a]	17	N' n'	[ɲ], [ɲɪ]
2	A' a'	[ə]	18	O o	[o]
3	B b	[b]	19	O' o'	[o]
4	D d	[d]	20	P p	[p]
5	E e	[e]	21	Q q	[k]
6	F f	[f]	22	R r	[r]
7	G g	[r]	23	S s	[c]
8	G' g'	[ɣ]	24	S' s'	[ɬ]
9	H h	[x], [h]	25	C' c'	[tʃ]
10	I i	[i]	26	T t	[t]
11	I' i'	[ɪ], [ɨ]	27	U u	[ʏ]
12	J j	[ʒ]	28	U' u'	[ʏ]
13	K k	[k]	29	V v	[v]
14	L l	[l]	30	Y y	[ɣ]
15	M m	[m]	31	Y' y'	[y]
16	N n	[n]	32	Z z	[z]

**7.10. EK 10: KAZAKİSTAN'DA İMZALANAN 569 SAYILI
KARARNAMEDE BULUNAN LATİN ALFABESİNDE YAPILAN
DEĞİŞİKLİKLER -2018**

№	Написание	Звук	№	Написание	Звук
1	A a	[a]	17	Ń ń	[ɲ]
2	Á á	[ə]	18	O o	[o]
3	B b	[b]	19	Ó ó	[o]
4	D d	[d]	20	P p	[p]
5	E e	[e]	21	Q q	[k]
6	F f	[f]	22	R r	[r]
7	G g	[g]	23	S s	[s]
8	Ġ ġ	[ɣ]	24	T t	[t]
9	H h	[x], [h]	25	U u	[ʏ]
10	I i	[i]	26	Ú ú	[y]
11	І і	[ɪ], [i]	27	V v	[v]
12	J j	[ʒ]	28	Y y	[ɨ]
13	K k	[k]	29	Ý ý	[y]
14	L l	[l]	30	Z z	[z]
15	M m	[m]	31	Sh sh	[ʃ]
16	N n	[n]	32	Ch ch	[tʃ]

7.11. ЕК 11: 28 ОCAK 2021 KAZAKISTAN LATİN ALFABESİ

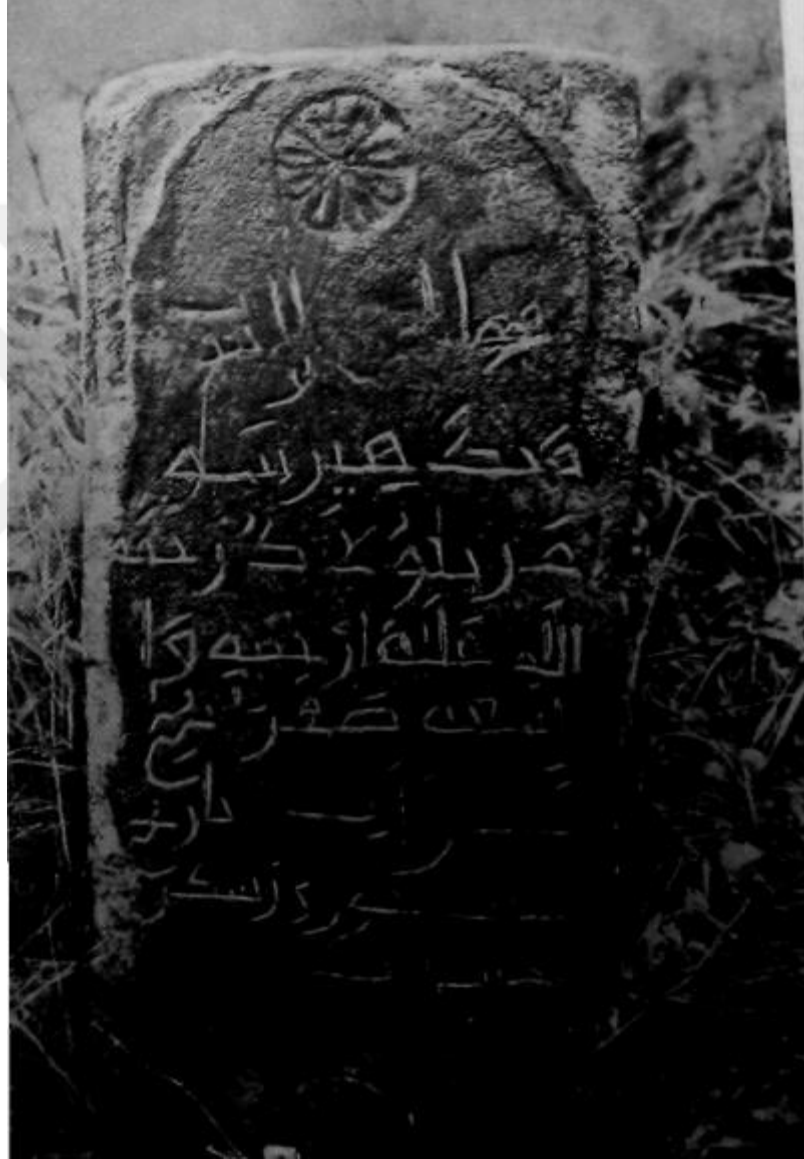
ЖАҢА ҚАЗАҚ ӘЛПБИІ							
№	латынша	кирилше	әріптің атауы	№	латынша	кирилше	әріптің атауы
1	A a	А а	а	18	O o	О о	о
2	Ä ä	Ә ә	ә	19	Ö ö	Ө ө	ө
3	B b	Б б	бы	20	P p	П п	пы
4	D d	Д д	ды	21	Q q	Қ қ	қы
5	E e	Е е	е	22	R r	Р р	ыр
6	F f	Ф ф	фы	23	S s	С с	сы
7	G g	Г г	гі	24	Ş ş	Ш ш	шы
8	Ğ ğ	Ғ ғ	ғы	25	T t	Т т	ты
9	H h	Х х, Н н	һы	26	U u	У у	ұу
10	I i	Й й, И и	йй	27	Ū ū	Ұ ұ	ұ
11	h	І і	і	28	Ů ů	Ү ү	ү
12	J j	Ж ж	жы	29	V v	В в	вы
13	K k	К к	кі	30	Y y	Ы ы	ы
14	L l	Л л	лы	31	Z z	З з	зы
15	M m	М м	мы	*C, X, W таңбалары цитаталық принциппен жазылатын шетілдік сөздерде қолданылады.			
16	N n	Н н	ны				
17	D ɗ	Ң ң	ың				

**7.12. EK 12: ÖZBEKİSTAN'DA YENİ ÖZBEK ALFABESİ SONRASI
SOKAK TABELASI**

- 7.13. EK 13: ÇİSTOPOL YEREL TARİHİ MÜZESİNDE BULUNAN
ARAP HARFLERİYLE YAZILMIŞ MEZAR TAŞI- 66 NOLU
KİTABE(EB XV, YEVB I 17, VBK 80).

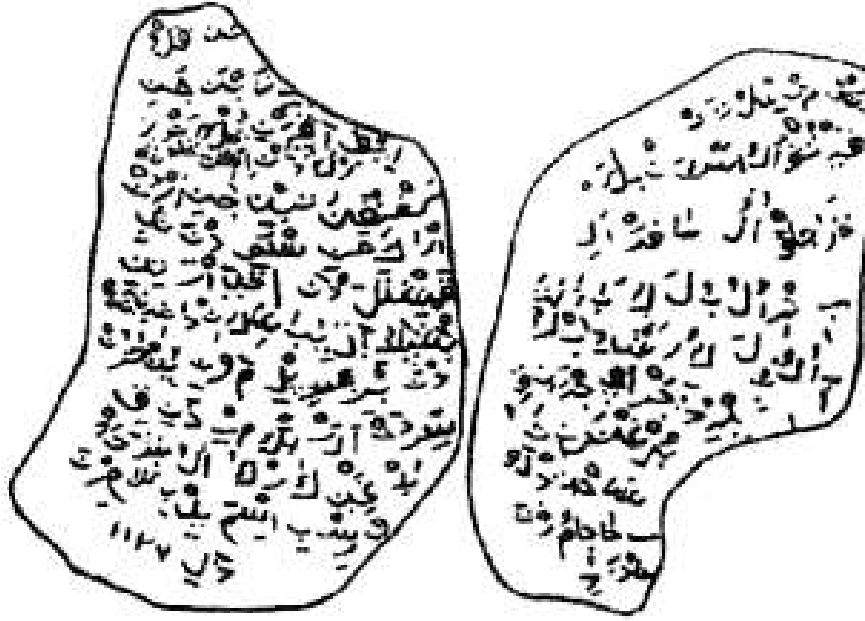
7.14. EK 14: İLK KIRGIZ GAZETESİ “ERKİN TOO” (1924)

7.15. EK 15: LATİN HARFLERİYLE YAZILMIŞ GAZETEDEN BİR ÖRNEK- 1940 (ET:13.03.2022).

7.16. EK 16: ARAP HARFLERİYLE YAZILMIŞ OLAN “HOLAM YAZITI”

7.17. EK 17: PROF. AHMET ZEKİ VELÎDÎ TOGAN (5 MART 1933)
MEKTUBU /SAYFA 1

Prof.Ahmet-Zeki Valîdî
Museumstrasse,7.Wien.7.

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI	
Yer No. :	
Doc. No. :	
Vesika No.:	

5.mart.1933.

01018843

A	VIII-2
D	96
F	8

Büyük Gazi.

Ankara tarih kongresinde "tarihta mahaz sahtekârlığı" ve "ihâneti milliye" gibi dünyada kimse tarafından eşideceğimi tasavvur etmediğim ittihamate maruz kaldıktan sonra kendimi bu iki cerimeden temizliyecek negriyatta bulunmadan evvel zatidevletinize yüz gösteremiyeceğimi, birer muracaat filanda bulunamayacağımı zannediyordum; fakat ittihamların haksızlığını gösterecek bir risale neşrine ne vakit ve ne de maddî imkan buluyordum.

Derken Ankarada hakkımda yeni bir ittiham şayiası bulunduğumu duydum, ki: göya ben Ankara Türk Tarih Tatlık Cem'iyetinin, dolayısıyla Zatidevletinizin milli tarih sahasındaki faaliyetine karşı Avrupa alimleri muhitinde propaganda da bulunuyormuşum. Bu yeni ittihamı eşider eşitmez Zatidevletinize ve Maarif vekili Beyefendiye mektüplerle muracaat etmek mecburiyetini hissettim. Daha sözümün başında arzedeğim, ki hakkımdaki bu yeni ittiham da evvelkileri gibi katiyen haksızdır. Bu ve buna benzer hernevi ittiham ve giybetler Zatidevletinizi memnûn edemediğim keyfiyetinden (geçen sene Temur tarihı tedrisatına ayit yapılan jurnalcılıklarda olduğu gibi) kendilerine bir hissa çıkarmak istiyen zebünkeşlerin uydurmalarından ve yahut benim Mustafa Kemal Türkyesiyle her hangi alâkamin kesilmesini istiyen düşmanlarımin provokasyonlarından ibarettir.

Müsaadeyi âlilerinizle bunu izah edeyim:

I) Evvelâ bendeniz burada o gibi propogandalarla oğraşmağa vakit bulamayacak derecede meşgulüm. Aynı T.T.T.C. gibi milli tarihımız üzerinde çalışıyorum ve bugünkü mesâ'immin müstakbel netayici gerek Zatidevletiniz ve gerek cihan ilim âlemi nazarında bana yüz akılığı getireceğime derecede mühim olduğuna inandığım için "olup geçmiş bir hadise" ile oğraşmaya lüzüm görmüyorum. Daha Ankarada iken istifamı müteakip 14 temizde Maarif vekili Esat Beyefendiye Viyanada tahsilim müddetince, iki sene zarfında, bendenize talebe tahsisatı verilmesi hakkında bizzat muracaatım akim kaldıktan sonra Avrupada ki bildiklerimden dört alime vaziyetimi, açıkta kaldığımı annatarak

[illegible]

YEDİNCİ SİFNE — N° 7451

Cumhuriyet

GAZİ HZ. ANKARA'YA DÖNDÜLER

Mühim kararlar arefesinde...
B. M. Meclisi bugünlerde kendi kendini fesh-
ederek tecdidi intihabat kararı verecektir

intihabat sür'atle yapılacak
Gazi Hz. Ankara'ya muvasalatları akabinde Başvekil İsmet,
Fevzi ve Meclis Reisi Kâzım Pa. larla görüştüler
Fırka merkezinde bir içtima yapıldı

Yeni intihabat 20 nisana kadar ikmal edilecektir. Meb'us maaşları
500 liradan 350 liraya indirilecektir

Ankara 3 (Telefon) — Re-
isicumhur Hz. İsteyince Başve-
kil Pa. Hz. ni herbarine alarak
İsmet Pa. nın ikkilerine gitti.
Telefon kütüphanesi N° 216.
Beymühürleri 2303
Tahvil müdürlüğü 3038
Mühür müdürlüğü 3365, Kıtup kütü-
phanesi 412

ÇARŞAMA 4 MART 1931

ABONE ŞERAHİ

MODET:	TÜRKİYE İÇİN	HARİC İÇİN
Senelik	1400 Kr.	2700 Kr.
6 Aylık	750 Kr.	1450 Kr.
3 Aylık	400 Kr.	800 Kr.

Nüshası her yerde
= 5 Kuruştur =

GAZİ HZ. ANKARA'YA DÖNDÜLER

Mühim kararlar arefesinde...
**B. M. Meclisi bugünlerde kendi kendini fesh-
ederek tecdidi intihabat kararı verecektir**

intihabat sür'atle yapılacak
Gazi Hz. Ankara'ya muvasalatları akabinde Başvekil İsmet,
Fevzi ve Meclis Reisi Kâzım Pa. larla görüştüler
Fırka merkezinde bir içtima yapıldı
Yeni intihabat 20 nisana kadar ikmal edilecektir. Meb'us maaşları
500 liradan 350 liraya indirilecektir

Ankara 3 (Telefon) — Re-
isicumhur Hz. İsteyince Başve-
kil Pa. Hz. ni herbarine alarak
İsmet Pa. nın ikkilerine gitti.
Telefon kütüphanesi N° 216.
Beymühürleri 2303
Tahvil müdürlüğü 3038
Mühür müdürlüğü 3365, Kıtup kütü-
phanesi 412

Fırkasına mensup meb'usların in-
tihaabın tecdidi edilmeli fik-
rindedirler. Bu husustaki notları
maasları yarın sabahına öğleden
sonra içtima edeceği anlaşılan
fırka grubunda tasarruf olacak
ve meclisler edilecektir.
Bundan başka Gazi Hz. bu mi-
rakelerinde tasarruf medar ol-
mak üzere 931 bütçesinde meb'us
tahsisatının mahiyeti 500 liradan
350 liraya tenzili muvafık olac-
ğı mülahezesinde bulunmuşlardır.
Bunun da fırkadan müzakere ki-
laşacaktır.

Gazi Hz. nin teklifleri yarın
saat üçte toplanacak olan Fırka
içtimasında tasvip edildikten son-
ra bu meclisin perembe günkü
Meclis içtimasında müzakere ve
tazvip edilmeli kuvvetle müte-
akildir. O gün Meclisin vâsil ol-
acağı netice, pek galip bir ihtimal
ile, tecdidi intihabat kararı ola-
caktır.

Malum olduğu üzere toplanış
esasiye kâğıdının 25 inci mad-
desi mucibince Meclis, adedi mü-
rettebinin ekseriyeti mutlakla
tecdidi intihabata karar verebilir.
Bu takdirde yeni intihabata ge-
çilir. Gene teşkilât esasiye ka-
nu-
na mukdince T. B. M. Meclisi
müstemir olduğu cihette yeni in-
tihabatın ikmalile yeni meb'usların
içtimasına kadar eski meclis mev-
kiinde kalır ki, şimdi olacak iş te
bundan ibarettir.

Anacak yeni meclis gelinceye ka-
dar eski meclisin esası me'le-
leri hallettiyiye bunları yeni
meclise bırakmak tarikiini ihtiyar
edeceğine hükmedilebilir.

Yeni intihabatın bir buçuk ay
kadar bir zaman tutacağı, kina-
ve meclis yeni meclisin 20 nisana
doğru içtima edeceği hesap olun-
maktadır.

Cumhuriyet Halk Fırkası umu-
mî kongresi, intihabatın sonra ve
yeni meclisin içtimasından evvel
toplanacağıktır. Malum olduğu üzer-
den yeni mecliste bulunacak meb'us-
lar Fırka kongresinin tabii aza-
larından maduttur.

Ankara 3 (Telefon) — C. H. F.
grubu bugün saat
11 de Tahrir-
mah'us Cemil Be-
yin ziyasetinde to-
planış. İçtimada Şa-
hiye Vekili Refik
Bey Ankara'daki
tifo vak'aları ha-
kında bu hat vane-
rek evvelki aylar-
da tifo vakasının
Refik Bey
çifti olduğunu, kâğıdınca vak'a-
ların dokuzuna halig olduğunu ve bun-
lardan yalnız birinin vafat ettiğini,
baştağın hafif vakteye seyrettiğini ve
şimdiye kadar 30 bin kişiyi ayla-
dığını söylemiş ve bundan sonra celse ta-
til edilecekti.

Diger taraftan Meclis ziyasetine ve-
rdim bir takrirda tifo hastalığı ha-
kında Şahiye Vekilinden izahat talep
edilmektedir. Refik Beyin perembe gün-
ü Mecliste izahat vermesi muhtemel-
dir.

Hakem
Mahkemeleri
Muahede mucibince mü-
det nihayet buldu

Muhittet Hakem mahkemeleri umumî
kiani Enin Ali B. Muhittet mahkemele-
rinin namazlarındaki faaliyetleri hakke-
ne inhat vererek İsmet Ankara'ya gi-
miştir. Enin Ali B. Ankara'da dört bu-
şin kâğıdına sonra ardet edilecekti.

Muhittet Hakem mahkemelerinin bir
kısım faaliyetini tasit etmiştir. Bir kısmı
da meclislerin devam etmektedir.
Simdiye kadar tasitve edilen ve tasitli fa-
aliyet eden mahkemeler Türk, Roman
ve Türk - Bulgar mahkemeleridir. Ro-
man mahkemelerindeki davalar bitiminde
de Roman hükümeti bu davalara ha-
kimlerce hali cihetinde şifahi ve mah-
kemeyi kapsaymıştır. Türk - İtalyan
Mahkemesi 4 inci cihetinde.

Büyük seyahatten avdet

Gazi Hz. nin Ankara'ya muvasalatları tafsilât
Reisicumhur Hz. dün öğleden sonra saat üçte Ankara'ya vâsil olmuşlar,
çok büyük tezahüratla istikbal edilmişlerdir

Ankara 3 (Telefon) — Gazi Hz.
bugün saat üçte bu gece Ankara'ya
avdet buyurmuşlardır. Daha erkenden
isteyince Reisicumhur Hz. ni
istikbal etmek isteyen binlerce halkla
dolmuştur.

Başvekil İsmet Pa. ile Meclis Reisi
Kâzım ve Enin Ali B. Muhittet mahkemele-
rinin namazlarındaki faaliyetleri hakke-
ne inhat vererek İsmet Ankara'ya gi-
miştir. Enin Ali B. Ankara'da dört bu-
şin kâğıdına sonra ardet edilecekti.

Muhittet Hakem mahkemelerinin bir
kısım faaliyetini tasit etmiştir. Bir kısmı
da meclislerin devam etmektedir.
Simdiye kadar tasitve edilen ve tasitli fa-
aliyet eden mahkemeler Türk, Roman
ve Türk - Bulgar mahkemeleridir. Ro-
man mahkemelerindeki davalar bitiminde
de Roman hükümeti bu davalara ha-
kimlerce hali cihetinde şifahi ve mah-
kemeyi kapsaymıştır. Türk - İtalyan
Mahkemesi 4 inci cihetinde.

Ankara 3 (Telefon) — Gazi Hz.
bugün saat üçte bu gece Ankara'ya
avdet buyurmuşlardır. Daha erkenden
isteyince Reisicumhur Hz. ni
istikbal etmek isteyen binlerce halkla
dolmuştur.

Başvekil İsmet Pa. ile Meclis Reisi
Kâzım ve Enin Ali B. Muhittet mahkemele-
rinin namazlarındaki faaliyetleri hakke-
ne inhat vererek İsmet Ankara'ya gi-
miştir. Enin Ali B. Ankara'da dört bu-
şin kâğıdına sonra ardet edilecekti.

Muhittet Hakem mahkemelerinin bir
kısım faaliyetini tasit etmiştir. Bir kısmı
da meclislerin devam etmektedir.
Simdiye kadar tasitve edilen ve tasitli fa-
aliyet eden mahkemeler Türk, Roman
ve Türk - Bulgar mahkemeleridir. Ro-
man mahkemelerindeki davalar bitiminde
de Roman hükümeti bu davalara ha-
kimlerce hali cihetinde şifahi ve mah-
kemeyi kapsaymıştır. Türk - İtalyan
Mahkemesi 4 inci cihetinde.

Ankara 3 (Telefon) — Gazi Hz.
bugün saat üçte bu gece Ankara'ya
avdet buyurmuşlardır. Daha erkenden
isteyince Reisicumhur Hz. ni
istikbal etmek isteyen binlerce halkla
dolmuştur.

Başvekil İsmet Pa. ile Meclis Reisi
Kâzım ve Enin Ali B. Muhittet mahkemele-
rinin namazlarındaki faaliyetleri hakke-
ne inhat vererek İsmet Ankara'ya gi-
miştir. Enin Ali B. Ankara'da dört bu-
şin kâğıdına sonra ardet edilecekti.

Muhittet Hakem mahkemelerinin bir
kısım faaliyetini tasit etmiştir. Bir kısmı
da meclislerin devam etmektedir.
Simdiye kadar tasitve edilen ve tasitli fa-
aliyet eden mahkemeler Türk, Roman
ve Türk - Bulgar mahkemeleridir. Ro-
man mahkemelerindeki davalar bitiminde
de Roman hükümeti bu davalara ha-
kimlerce hali cihetinde şifahi ve mah-
kemeyi kapsaymıştır. Türk - İtalyan
Mahkemesi 4 inci cihetinde.

Hayat
Ansiklopedisi
32
üçüncü cilt

Cumhuriyet

İSTANBUL — CAGALOGLU
KURUMU VE YAYINLARI: CUMHURİYET GAZETESİ, 17 MAYIS 1933, SAYFA 1
TÜRKİYE İLMİYYE VE İHTİSAP KURUMU

**Büyük Dil
Müsbakası**
Büyük müsabakamıza
dair tafsilat 2 inci
sayfada

Bakıncı 17 Mayıs 1933

Çarşamba 17 Mayıs 1933

Beş Vekil Dün Mecliste İzahat Verdi

Bütçe müzakereleri Maliye, Dahiliye, İnhisarlar, İktisat Vekilleri tenkitlere cevap verdiler

İktisat Vekili Celâl Beyin beyanah bilhassa gayunu dikkat oldu. Celâl Bey, konunun, talimatı işleri ve tefecilikle mücadele hakkında izahat verdi

Maliye Vekilinin cevapları
Vekil Bey meclis üyesi Mustafa Kemal Atatürk'e, 'Maliye Vekili' olarak cevap verdi. 'Maliye Vekili' olarak cevap verdi. 'Maliye Vekili' olarak cevap verdi.

Bugün bütün Avrupa Hit- lerin nutkunu bekliyor

**Almanya silahlanmaya karar verdiği takdirde
Fransa ve İngiltere müdahale edecek**

1933'te bütün Avrupa'da silahlanma yarışları başladı. Almanya silahlanmaya karar verdi. Fransa ve İngiltere müdahale edecek.

Yunan Meclisinde görüşmeler Kahrolsun Venizelos diye bağdıldılar

**Hükümet M. Venizelosu mahkemeye vermedi, ve
icrap ederse tavlile karar verdi**

Siyasi vaziyet
Vahim bir devrede

Kurtuluş cidalinin başında iki manzara Umumî manzara

**Büyük Gazi Samiye çıktığı zaman memleketin mühim bir kısmı ıssal
altında bulunuyor, diğer kısımlar da tam bir anarşi içinde çırpınıyor**

Leh sefirinin cenazesi getiriliyor

Leh sefirinin cenazesi getiriliyor

İnkılap

İnkılap

Nushası (5) Kuruştur

idarehane : Aksaray vilayeti matbaası

gazeteye ait yazılar tahrirat müdürlüğüne gönderilmelidir . diğer işler için matbaa müdürlüğüne müracaat edilmelidir . faydalı yazılar konular konulmayanlar iade edilmez .

Te'sis tarihi : 19 teşrin evvel 1928

اقتیساری

فولایت غزنه

شماره هفتاد و نه

Günü geçmiş nushalar (15) kuruştur

ABONE

Senetliği (250) altı aylığı (140) kuruştur

İlanat ücreti tahrife göre ilanat mündercatından mes'uliyet kabul edilmez

telgraf adresi : aksaray vilayet matbaası

Sayı — 110

14 Teşrin sani — 1928

Çarşamba

30 Cemazil evvel — 1347

yl — 3

عصمت بانا حضرتلری مهم بر طبق ابراد و پروغرامی ابضاح یو ردیلر .

قابینهیه متفقاً بیان اعتماد ایدلدی

Aziz baş vekilimiz ismet paşa hazretleri büyük millet meclisi âlisinde mühim bir nutuk irat ve dahili harici siyasetini izah buyurdular

kabineye itifakla beyanî itimat edilmiştir . ismet paşa hazretlerinin programı çok ehemmiyetli ve kuvvetlidir

ankara 8 [A . A] — büyük millet meclisinde bugün baş vekil ismet paşa hazretleri atideki nutku irat buyurmuşlardır . muhterem efendilerim ! hükümetin hangi yollarda hangi hedeflere doğru yürüyeceği büyük reisi cumhur hazretlerinin yüksek salâhiyetli lisanlarıle tayin ve ifade buyrulmuştur bu sebeple dahili ve harici siyasetimize veya iktisadi ve mali zihniyet ve tasavvurumuza dair beyanat niyetinde değiliz . halin daha açık ifadesine ana prensiplerin tatbikatını nasıl anladığımızı göstermeğe medar olacak müferit meselerden bahsedeceğim . türk harflerinin bütün vatandaşlara kapılarının önünde ve işlerinin başında öğrenilebilmesi için daha bir sene içinde millet mektepleri teşkilatı yapacağız . şehir veköy bütün yurdu kapayacak vatandaşların işlerinin maişetlerinin en müsait devirlerinde ve yanlarında ya iki aylık veya dört aylık kurslar açılacak , şehirde ve köyde mektepler muayyen içtima mahallerine gelmeğe vakitleri müsait olmayan vatandaşlar için seyar muallim teşkilatı yapılacak , devletin en büyüğünden en güçüne kadar bütün memurları millet mektepleri teşkilatında ihtiyaca göre çalışacaklar . reisicumhur hazretleri millet mektepleri teşkilatının umumi reisliğini ve baş muallimliğini kabul buyurmuşlardır . bu teşkilat ile bir sene de vatandaşın maişet hayatındaki düzeni hiç bozmaksızın geçgin yaşlarda bir kaç yüzbin mufus kurtarabileceğimizi hissediyoruz . ilik tahsilî fiilen umumi bir hale getirmek

Büyük cümhuriyet bayramımızın tebriki münasebetle aziz ismet paşamızı hazretlerinin muhterem valimiz beyefendiye lutfu cevapları

AKSARAY VALİSİ ZİYA BEYEFENCİYE

Muhterem efendim ! Lutufkâr tebrikâtinize hararetle teşekkür eder büyük bayramımıza muhabbetle tebrik ederim efendim .

Baş vekil ismet

nahada deyil idarei hususiyelerdedir . naf-tada olan ancak müstesna işler içindir . idarei hususiyeler bütün nafia tahsisatlarını vilayet dahilindeki kurak mıntakalarda tehsil ederek halka iş buldular . nafia elindeki su işleri parasının yarısını bu mıntakaya verdi . konyada inevi kanalını yirmi bin lira ile ihale etti ki bunun ile onbin dönüm sulana bilecek . aksaray , ulu ırmak kanalına başlağı . elli bin lira tahsisat verdi . bununla yetmiş bin dönüm sulanabilecek . konya , cıvarındaki çiflik kanalları için , ismil kanalı için tahsisat verdi bununle sekiz bin dönüm sulanacak . çumrada elli bin lira ile iş başladı . yüz otuzkilometre tulunda kanal ve beyşehir gölündeki yeraltı kanalı temizleniyor . ereğli bataklığının kurutulması ile yetmiş bin dönüm erazinin , ilğında kırk elli bin dönümün ziraata yarar bir hale getirilmesi düşünülmüştür . kuraklık mıntakasında sarf ettiğimiz bu tahsisat bütçemizde bu işler için bulunamıyorsa yarısından bir kısmının doğru ayrılıp yerine sarf edildiğini bu tahsilat gösterir ümidindeyim . devlet demir yolları dar mıntakalarımızden iş yerlerine gidecek olanlara tarifelerini yüzde yetmiş beşe indirdi . ucuz yerlerden yeyecek ve yemlik tedarik ederek icap eden yerlere mal olduğu ucuz fiyatla yetiştirmeye çalıştı . bu tebtirilerin neticesi olarak demir yolu uğrağı yerlerde fiyatlar ağırlaşmadı . ziraat bankasının dar mıntakalara iki defada tahsis ettiği tohumluk ikrazi iki milyon üçyüz bin liralıktır . bu mühim rakamlardan başka darlık mıntakalarındaki borçlara müsait davranmak gibi bir banka için pek ağır bir gayreti de esirgemedi ayrıca elli sekiz bin lira yemlik ve un tedariki için sıkıntılı yerlere tahsisat ikrazı yaptı . millîti öz mali olduğu cümhuriyete taayün tahakkuk eden kıymetli müessesesi için bu hizmetleri yüksek itihharat at ederiz .

(آنک طرف ایکنین صمدیه)

وقت

استانبول، باب عالی، دوشنبه، ۵ آذر ۱۳۰۷، ۵ سبتمبر ۱۹۲۸

وېب الاول

۱۹۲۸ آذر ۵
 VAKİT

(taymis) bas, makalesinde s,öyle diyor:

عصر لر دن بری یا با نحی منفرد بر مدت طانیله تورکار
لاتین حرفلر نی قبول ایتمکله
دها زیاده غریبه یا قلاشدیلر

بو بویوک تیجده، تورکارک مقدار اتلر نی امنیت
ایتدکلری بویوک دئیله لایق بر تیجده دور

(تایمس) غریبه سی دونا با نیجه سرائنده
یکی حرفله دائر ویربان دوسلر مناسبتله
یکی حرفلری موشوع بحث ایدن بر باش
مدله بازده دور، (تایمس) اول سیکز سنه
اول لایتنر نی لایتنر نی هر طرفه یا قلاشدیلر
آرتا رود لری اتحاد جیلر مارشیدن رحیم
اولوندلر نی سوله دکن سوکرا شو معطمانا
دوربان ایدیلور:

• حرب حرفله یازیلان تورکارک
مشکلتله محالده ایتیلر، یکی یازینک ایدیلر
اوانی تیجده ایدیلر، حرب حرفلری
سرب لسانته موافقین، چونکه هرجه
سین سز حیلردن ویک آز سسلی حیلردن
منشکادر، حرب تیج و سرب لسانته
دئی، دن عبارت اولان سائرلر نی
اولانلردن وارسته قیلار، تورکیه اوله دکادر،
تورکیه سسلی حیلر نی یوق.

شکارده اواز ناییلر
براعتیار ایلر تورکیه
تورکیه لسانته اوکرمه
چونکه مشکلدی، اسای
تورکیه لسانته سیکز سنه
اول لایتنر نی لایتنر نی
غریبه کله اولدور
حافظه کاران، فرانک
لسانی اولان هرجه
دئی برما بیت اعمالی

شکارده اواز ناییلر
براعتیار ایلر تورکیه
تورکیه لسانته اوکرمه
چونکه مشکلدی، اسای
تورکیه لسانته سیکز سنه
اول لایتنر نی لایتنر نی
غریبه کله اولدور
حافظه کاران، فرانک
لسانی اولان هرجه
دئی برما بیت اعمالی

7.35. EK 35: WILLIAMS, M. OWEN, THE NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZINE, OCAK, 1929.

7.36. EK 36: CUMHURİYET GAZETESİ REKLAM (3 ARALIK 1928)

Yemeklerinizi hava gaziyle pişiriniz
ASRİ MUTPAK

Şirketimizin müsaahasını her türlü enstallatörlerimiz en son teknik bilgilerle en uygun
hazırda mevcut sistemler ile en uygun şekilde yapmaktadırlar.

Müsaadeyi hamil enstallatörlerimizden istenilen vadede teslimatı sağlanarak alınabilir.

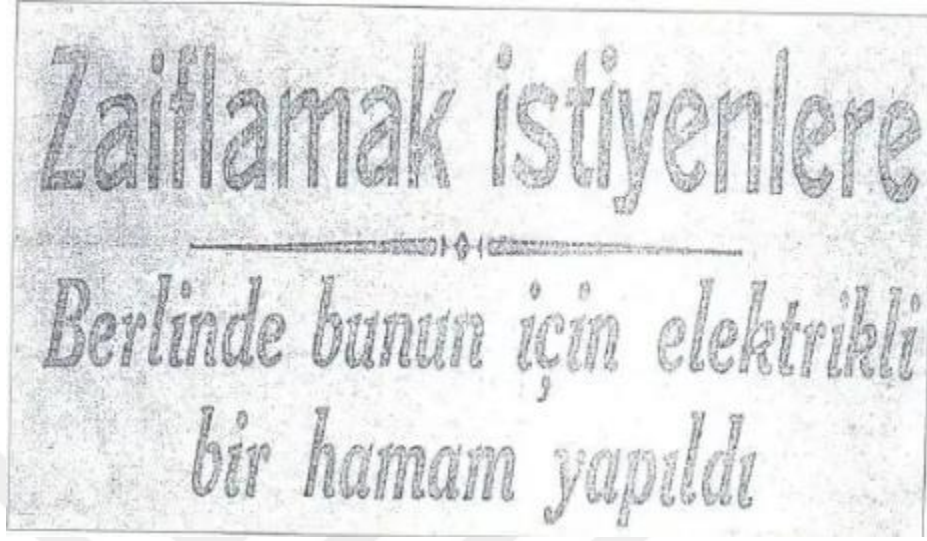
Müsaadeyi her türlü enstallatörlerimizden istenilen vadede teslimatı sağlanarak alınabilir.

Vadeli teslimatla en uygun şekilde teslimatı sağlanabilir.

BEYOĞLU HAVA GAZİ ŞİRKETİ

Teknik Müşavir (Mühür) M. Akdoğan (1928-1930)
İstanbul Caddesi No 100/101 Beşiktaş 1928

7.37. EK 37: AKŞAM GAZETESİ REKLAM (3 ARALIK 1928)

6. ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Saadet Gülser Akbulut

Yabancı Dili -

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	Düzce Üniversitesi	2023
Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2019
Lise	-	Farabi Anadolu Lisesi	2015